

I. OBRES GENERALS I BIBLIOGRAFIES

«Bibliographie annuelle du Moyen Age Tardif. Auteurs et textes latins. Rassemblée à la section latine del'I. R. H. T. (C.N.R.S.)», 17 (2007), X i 672 pp.

Els autors i texts llatins de procedència catalana, per als quals aquest volum ofereix bibliografia, són: Adam Alderspacensis (Magister Adam) per la seva *Summula de Summa Raymundi* [de Penyaforç] (1); Armengaudus Blasius (60-61: nn. 428-432); Arnaldus de Villanova (61-63, nn. 434-457); Baltasar Sorió (76, n. 538); Benedictus XIII antipapa (Petrus de Luna) (96, n. 623); Calixtus III papa, *Regulae Cancellariae* (125, n. 832); Franciscus Eiximenis O.F.M. (157, nn. 1085-1088); Guido de Monte Rocherii (193, nn. 1348-1349); Guido Terreni, O. Carm. (194, n. 1351); Hieronymus Pardo (236-237, nn. 1658-1659); Iohannes Eiximeno, O.F.M. (296, nn. 2152); Iohannes Iacobi (310, nn. 2261-2263); Iohannes Serra (333, nn. 2483-2484); Iohannes-Ludovicus Vives (343, nn. 2599-2605); *Ordinarium Gerundensis* (!) (371, n. 2824); Nicolaus Eymerich (430, nn. 3259-3260); Petrus de Luna, card. (474, n. 3618); Petrus (Pere) Pasqual (476, n. 3639); Petrus Raymundi (477, n. 3648); Petrus Thome (478, nn. 3659-3660); Raymundus Lullus (506-512, nn. 3850-3893); Raymundus Martini (512, n. 3894); Raymundus de Penyaforç (592, nn. 3895-3899); Raymundus Sabunde (512, n. 3900); Thomas de Villanova, s. (596, n. 4485); Vincentius Ferrerius, s. (601-602, nn. 4519-4523). Hi ha taules: de manuscrits citats, per ordre alfabètic de ciutats on es troben (611-621), d'incipits, també per ordre alfabètic (623-656) i d'autors (657-671). — J. P. E. [21.617]

«Dominican History Newsletter», Roma, Institutum Historicum Ordinis Fratrum Praedicatorum, XVI (2007), 302 pp.

En la primera secció, de *Notitiae variae*, en trobem sobre *Actes en memòria del P. Llorenç Galmés i Mas* (8), sobre la col·locació en Biblioteca Valenciana Digital de la *Historia de la Provincia de Aragón...* de Francisco Diago (9-10); i a Oriola, la presentació de l'edició facsimilar del manuscrit sobre *Estatutos del Colegio de Predicadores de Orihuela...* del 1590 (13). La secció *De conceptione immaculata*, dedica un espai considerable al llibre de Josep Alanyà i Roig, *Culte a la Puríssima al bisbat de Tortosa* (s. XIII-XXI), Tortosa 2007, 360 pp. (61-62). La secció *De fratribus* ofereix bibliografia sobre Guillem Anglès (117/503), Nicolau Eimeric (141), Pau Cristià (143), Ramon Martí (149-150/648-650); Ramon de Penyaforç (150-151/651-656); Francesc Sala (155/681); i s. Vicent Ferrer (183-184/903-915). La secció *De confratriis* conté estudis sobre la de Benaguacil i de Sant Pere d'Ullastret (232/ 1153 i 1155). — J. P. E. [21.618]

«Dizionario Biografico degli Italiani». Vol. LXVIII: *Malatacca-Mangelli*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 2007, XX i 792 pp.

Recauen d'alguna manera en el nostre camp les biografies de Malatesta (de Malatestis), Roberto detto Roberto il Magnifico, d'A. Falcioni, perquè el 1453 i altra vegada el 1458, els darrers temps del rei Alfons IV Trastámara, intentà matrimoni amb Eleanora d'Aragona o amb una neboda de Lucrezia d'Alagno, amb la intenció de donar un tomb a la política italiana (103-107); Malatesta (de Malatestis), Sigismondo Pandolfo, del mateix autor, perquè entrà en la política entre l'esmentat Alfons i el duc de Milà, Filippo Maria Visconti, militarment conduïda per Francesco o Iacopo Piccinino, condottiere de la confiança d'Alfons (107-114); Maletta, Alberico, de N. Covini (158-161): fou ambaixador a Nàpols el 1455 i donà els primers passos

per a la reconciliació entre el rei Alfons i els Sforza de Milà; Maletta, Francesco, del mateix, també fou ambaixador a Nàpols davant el fill d'Alfons Trastámara, Ferrante d'Aragona (162-164); Malocello, Lanzarotto (Lazzarotto), de R. Musso (254-257): el seu nom, topònim d'una illa vora la costa africana, es troba en el mapa d'Angelí Dulcert (254-257): s'hauria mogut pel Maghreb i per les Illes Canàries entorn el 1340 i les hauria fetes conèixer; Mameli, Giovanni, de M. Picciau; argenter de Càller, de primerenca tendència barroca: la seva obra és determinada tant jurídicament com estèticament per les *Ordinacions* i l'estètica catalana del moment (375-376); a Mancino (Almanchino), Giuliano, de P. Russo: li és atribuït a Enna (Sicília) el Monumento funebre dei fratelli Ponzio e Vitale Valguarnera [Ponç i Vidal Vallgornera?], del 1513 (552-554); Manetti, Giannozzo, de S. Foà: el 1443 fou ambaixador de Florència davant el rei Alfons IV Trastámara i des del 1453, a Nàpols, al servei del mateix rei (613-617); Manfredi, re di Sicilia, de W. Koller (633-641), pare de la reina Constança Hohenstaufen, casada amb Pere el Gran el 1260, després que Manfred arribés a acords amb Jaume I; Manfredi, Astorgio, de I. Lazzarini: estigué implicat an la lluita posterior als acords entre el rei Alfons IV i Filippo Maria Visconti, amb traïció inclosa, que el rei Alfons no li hauria perdonat (653-656); Manfredi, Lelio, de F. Calitti (709-712): traductor a l'italià del *Tirant lo Blanc*, del 1514 al 1519 i publicat el 1538. — J. P. E. [21.619]

«Dizionario Biografico degli Italiani». Vol. LXIX: *Mangiabotti-Marconi*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 2007, XX i 808 pp.

El present volum ens ofereix biografies de Manselli, Raoul (descobridor italià i editor d'Arnau de Vilanova, durant el segle XX), de D. Quaglioni (142-144): els estudis sobre espirituals franciscans medievals el portaren a estudiar Arnau de Vilanova. Marchesi (Marchese, Marchis-si, Marchixi), Antonio: fou mestre d'obres dels darrers reis aragonesos de Nàpols i també col·laborà amb Ferran II Trastámara (585-587); i Marco da Bologna, de R. M. Dassi: fou encarregat per Calixt III de predicar la croada contra els Turcs per la pèrdua de Constantinoble (737-740). — J. P. E. [21.620]

«Hispania Epigraphica. 2003-2004», 13 (2007), XVI i 536 pp.

Bibliografia de les publicacions epigràfiques dels dos anys indicats en el títol, ordenades per estricte ordre alfabètic de les capitals de províncies de l'Estat Espanyol (i en segon lloc, de Portugal), i, dins cada província, per estricte ordre alfabètic de les poblacions; en general són simples referències, en què és reproduïda la inscripció, total o parcial, segons que hagi estat publicada; les llengües de les inscripcions són l'ibèric, el grec i el llatí. — J. P. E. [21.621]

Roger GRAYSON, *Répertoire Général des auteurs ecclésiastiques latins de l'Antiquité et du Haut Moyen Âge*. 5e édition mise au jour du *Verzeichnis der Sigel für Kirchenschriftsteller* commencé par Bonifacius FISCHER continué par Hermann Josef FREDE. Tome I. *Introduction. Répertoire des auteurs: A - H*. Tome II. *Répertoire des auteurs: I - Z. Auteurs sans sigle propre. Tables* (Vetus Latina. Die Reste der Altlateinischen Bibel I/I⁵), Freiburg, Verlag Herder 2007, 576 i 577-1088 pp.

Tal com el sotstítol dóna a entendre, els estudis sobre la traducció de la *Bíblia* coneguda com a 'Vetus latina' i sobre els escriptors llatins que l'empraren, porten molts anys de treball continu realitzat per diversos investigadors. El present repertori general esmenta els següents escriptors o escrits nostres, començant per les actes de martiri de: Cugat/Cucufas (59), Ermenter i Cel·doni, de segles conservats a Catalunya (62), Eulàlia de Barcelona (63), Feliu de Girona (65), Fruitós i diaques (66), i Vicent màrtir a València (90); hi ha també esments al manuscrit de Roda (163), als miracles de sant Esteve a Maó (178-179), a les lletres 11 i 12 de Consenci (217), a

Claudi de Torí (397); segueix la secció de concilis: de Barcelona (406), Ègara (408), Girona (408), Lleida (410), Tarragona (413) i València (415); i després els autors: Eutropi de València (476), Idàlius de Barcelona (581), Joan de Biclara (589-590), Just d'Urgell (612), Pacià de Barcelona (680-681) i Sever de Menorca (777); també han estat assenyalades les variants de les bíblies de Ripoll i de Rodes al llibre de *Tobias* (739). [Les informacions d'aquests dos volums serien una ajuda molt valuosa per a un treball d'edició crítica]. — J. P. E. [21.622]

«Medioevo Latino. Bolletino bibliografico della cultura europea da Boezio a Erasmo (secoli VI-XV)», XXVIII, Firenze-Tavernuzze, Edizioni del Galluzzo 2007, XLII i 1832 pp.

La secció primera i principal, almenys per al present anuari, és la primera dedicada a informació bibliogràfica recent sobre Autori e testi: n'hi trobem de dedicada a Abraham bar Hiyya (10), Agobardus Lugdunensis archiepiscopus (31), Alexander VI papa (39); Alphonsus V Aragoniae rex (46); Antonius Andreae (68); Armengaudus Blasii (73-74); Arnaldus de Villanova (74-75); Arnaldus de Villanova pseudo (75); Anfredus Gonteri Brito (78); Bartholomaeus Facius (pels *Rerum Gestarum Alphonsi regis libri*: 91); Benedictus XIII antipapa (100-101); Bernardus Delitiosi (112); Calixtus III papa (144); *Cantilena* (144); *Carmen Campidoctoris* (145); *Carmina Rivipullensia* (146); *Chronicon Rivipullense alterum* (153); Claudius Taurinensis episcopus (157); Dhouda (177); Durandus d'Oscà (182); Ermengaudus Urgellitanus consul (194); Felix Urgellensis episcopus (200); Florus Lugdunensis diaconus (201); Franciscus Ximenius Gerundensis (223); Fridericus III Siciliae rex (229); Gabriel Altadell (231); García de Cisneros [abbas Montisserrati] (225); *Gesta Comitum Barcinonensium* (247); Guido de Monte Rocherii (277); Guido Terrena (278); Guillelmus de Aragonia (285); Hieronymus Pardo (315); Hieronymus Torrella (316); Iacobus de Aragonia [episc. Valentinus]; Iacobus I Aragoniae rex; Iacobus II Aragoniae rex (337); Iacobus Ciionis, Ilerdensis (338); Iacobus de Monte Iudaico (339); *In laudem monasterii Rivipullensis* (345); Iohannes Biclarensis abbas (356); Iohannes de Montesono (cf. 497, núm. 3307) (378); Iohannes Ludovicus Vives (386); Iohannes Raymundus Ferrarii (396); Iustus Urgellensis episcopus (409); *Liber de secretis nature* (Arnaldo de Villanova adscriptus) (432); Lupitus Barchinonensis archidiaconus (442); Nahmanides (462); Nicolaus Eymerici (473); Oliba, Rivipullensis et Cuxanensis abbas (483); Paulus Christiani (491); Petrus de Aragonia, OFM; Petrus III Aragoniae rex (498); Phenix missus regi Aragonum Martino (519); Raymundus Lullus (532-538); Raymundus Lullus, pseudo (538); Raymundus Martini (538); Raymundus de Pennaforti (538); Raymundus Sabunde magister (539); Thomas Migerii, lullista (601); Vincentius Ferrarii (611). Hi ha d'altres seccions que fàcilment contenen indicacions bibliogràfiques escadusseres, com la dedicada a estudis sobre biblioteques o la de catàlegs de manuscrits (1494ss.). — J. P. E. [21.623]

«*Quiern*. Repertori bibliogràfic biennal de literatura i llengua catalanes de l'edat mitjana i l'edat moderna. Universitat de Girona», núm. 7 (2007), 168 pp.

La part central d'aquesta obra (9-153) conté 1244 fitxes bibliogràfiques, bàsicament de títols publicats els anys 2005-2006 i de ressenyes dels mateixos anys, als quals se n'han integrat alguns d'anys anteriors només coneguts darrerament. Encara que el «*Quiern*» estén el seu àmbit a la llengua i que l'edat moderna entri ben endins del segle XIX, la majoria de les fitxes bibliogràfiques recauen en el nostre camp. Al començament (5-7), els editors informen que, arribat al núm. 7, sembla donar per acabada l'etapa de presentar-se en forma de llibre, a fi de passar, on line' i dóna l'adreça electrònica <quiern@udg.cat>. — J. P. E. [21.624]

Antología del Latín Cristiano y Medieval. Introducción y textos. José MARTÍNEZ GÁZQUEZ, Rubén FLORIO (coord.), Bahía Blanca, Universidad Nacional del Sur 2006, 254 pp.

L'antologia conté els següents títols nostres: En la secció de poesia profana trobem de Teodulf d'Orleans, *Cur modo carmina* (91); i un dels *Carmina Rivipullensia: Ubi primum* (99). En la d'actes notarials, dues de les tres mostres són de Catalunya: Hildebrand dona un tros de terra al monestir de Sant Joan de les Abadesses (167) i Sunyer una vinya a Sant Cugat del Vallès (167-168). En la d'hagiografies, hi ha mostra de la de Sant Oleguer: *De obitu eius* (177). En la de còmput i calendaris, Del monjo Olibà, *Epistula de circulo paschali. De Domenico die Pasche* (211). I en la d'inscripcions funeràries, la d'Ot, abat de Sant Cugat (242), de Guillem, comte d'Osona, i de Berenguer, abat de Santa Maria de l'Estany (243), i la dels comtes de Barcelona, de l'abat de Ripoll i bisbe de Vic, Olibà (244). — J. P. E. [21.625]

Vicent MARTINES PERES, Maria Àngels FUSTER ORTUÑO, Elena SÁNCHEZ LÓPEZ (Eds.), *Clásicos valencianos multilingües* (Universitas Philologica et Historica, 11/2), Alcoi, Editorial Marfil 2007, 88 pp.

Amb la intenció de donar a conèixer amb el màxim d'amplitud possible els clàssics valencians, els responsables del projecte IVITRA de la Universitat d'Alacant han establert un grup de treball multinacional (20), aixoplugat sota un conjunt d'institucions públiques i d'universitats (12-13). En la present edició ofereixen a tall d'«una petita mostra del nostre projecte», deu fragments textuais de clàssics valencians traduïts a vuit diverses llengües; els autors valencians antics són Jaume I, Ramon Muntaner, sant Vicent Ferrer, Francesc Eiximenis, Ausiàs March, *Curial e Güelfa*, Joanot Martorell, i Jaume Roig (21-83). — J. P. E. [21.626]

Anthony LUTTRELL, *The Making of Christian Malta. From the Early Middle Ages to 1530* (Variorum Collected Studies Series CS 722), Aldershot, Ashgate Publishing 2002, VIII i 342 pp.

Prescindint de la versió rebuda, segons la qual el cristianisme s'hauria mantingut a Malta des de l'Imperi Romà, els XXI títols del prof. Luttrell, ací aplegats, posen les bases per a una futura història de l'illa, sobretot el II, del 1975, i l'I, que el completa fins a la publicació del present recull. Barcelona posseïria documentació ja coneguda o encara no descoberta sobre Malta en la Baixa Edat Mitjana (I, 10, notes 48 i 49); justament la recerca de l'autor en arxius catalans li ha permès d'esbossar una línia de la història de Malta desde les Vespres Sicilianes fins als temps moderns, de forta vinculació amb Catalunya, directament o a través de Sicília o de Sardenya (I, 9-10), tant en el pla polític com en d'altres de més culturals com el de la història de l'art cristià; els articles XIII-XVIII aporten detalls que completen l'exposició. — J. P. E. [21.627]

José BONO HUERTA, *La escrituración «a coneguda de savi»*: Conficere ad sensum sapientis, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXV (2007), 13-46.

Les pàgines inicials expliquen el sintagma 'Ad sensum sapientis' en la literatura notarial de l'Edat Mitjana, completant la frase amb 'emptoris' i explicant-la en el sentit que «éste podía exigir una redacción del texto apta y eficaz técnicamente en derecho» (18); les pàgines 31-34 són dedicades a la clàusula 'a coneguda de notari' a Catalunya, utilitzada en documents de constitució de companyia i a capítols matrimonials i evita la repetició de tots els 'ets' i 'uts' d'un contracte, ben coneguts del notari. — J. P. E. [21.628]

Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, *Tipología documental y posibilidades de aprovechamiento histórico de los libros notariales catalanes*, dins *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la Edad Media*. Sesiones de Trabajo. Seminario de Historia Medieval (Aragón en la Edad Media, 28), Saragossa, Universidad 2004, 47-82.

Les pàgines inicials recorden que els darrers temps els protocols notariais han esdevingut una de les fonts més recercades com a fonts històriques, perquè essent els notaris amb els rectors (i sobretot els rectors-notaris) persones en contacte constant amb totes les capes socials, els seus documents reflecteixen la vida en tots els seus estrats, que el mateix autor redueix a cinc grans àrees: la de la terra i propietat (compravendes, barates, contractes de cultiu, capbreus amb llur mina de dades, contractes de préstec i censals: 50-56); menestralia i indústria (contractes d'aprenentatge i de treball, constitució de societats, gremis), comerç i marina (constitució de companyies, assegurances marítimes, noliatges, parçoneries, procura); família i societat (capítols matrimonials, testaments, inventaris post mortem); i cultura, art i religió, on es repeteixen els testaments i els inventaris i, de més a més, contractes d'execució de serveis, encara que consisteixin en representació teatral (68-71). Hi ha bibliografia (71-82). — J. P. E. [21.629]

Juan Antonio FRAGO GRACIA, *Las lenguas de Aragón en la Edad Media*, dins «Boletín de la Real Academia Española», LXXXI (2002), 465-478.

Una de les llengües autòctones de l'Aragó és la catalana i n'ha deixada mostra en la documentació com la de la sèrie de *Libros de las collidas de las Generalidades del Reino*, documentació de Fraga (474) [i almenys algunes de les actes de visita pastoral de l'arquebisbe de Saragossa, Dalmau de Mur]. — J. P. E. [21.630]

Montserrat BATLLORI DILLET, *Sincronia i diacronia de ,ser' i ,estar'*, dins «Tretzè Col·loqui», II, 43-54.

La primera part de l'article és dedicada al català actual (44-48) i, quant al medieval, començant per la llatinització d',esse' i de ,stare', aporta exemples de Ramon Llull, de Bernat Metge i de Joan Roís de Corella (48-50); al final, l'autora constata el canvi lingüístic que porta a la substitució progressiva de ,ser' per ,estar'» (52), explicable per la «polisèmia de l',ésser' medieval i per la tendència de la majoria de les llengües romàniques a introduir marques sintàctiques per expressar significats que d'altra manera s'haurien de deduir per processos semàntico-pragmàtics» (53). Hi ha bibliografia (53-54). — J. P. E. [21.631]

Antonio VAÑÓ-CERDÀ, *L'ús d'estar amb locatiu en català*, dins «Tretzè Col·loqui», II, 482-493.

Entre ,ésser' i ,estar', el valencià «s'ha decantat sistemàticament pel verb ,estar' i ha exclòs definitivament el verb ,ésser' d'esta classe de locucions locatives» (481), fet que l'autor exemplifica amb els canvis introduïts quant als dos verbs en modernitzacions del *Llibre dels fets*, del *Tirant* i de *Curial e Güelfa* (484-485); tot seguit aplega casos d',estar' amb subjectes animats, expressions de mera localització també en Ramon Muntaner i Vicent Ferrer (487-489) i amb subjectes inanimats, també com a expressió de mera localització (490-491); conclusió: és innegable «un ús molt antic d'estar amb locatius com a expressió de mera localització en català» (411 [no s'hi trobaria també un ús d',ésser' en idèntic context?]). Hi ha bibliografia (492-493). — J. P. E. [21.632]

Arthur TERRY, *A Companion to Catalan Literature*, Woodbridge, Tamesis 2003, VIII i 172 pp.

Nova edició del llibre publicat el 1972. És com un viatge al llarg de la història de la literatura catalana guiats per l'autor, que nosaltres només podrem seguir fins a començaments del segle XIX. Cada apartat presenta per separat prosa, poesia i teatre de l'època, centrant l'atenció en les peces més representatives i col·locant en el marc de cada època les observacions de l'autor; atès que ell és crític literari, les observacions sobre literatura catalana són particularment valuoses. — J. P. E. [21.633]

Vestigia fabularum. La mitologia antiga a les literatures catalana i castellana entre l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna. Edició a cura de Roger FRIEDLEIN i Sebastian NEUMEISTER (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 98), Barcelona, Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2004, 254 pp.

Edició d'una part de les actes d'un congrés del Deutscher Romanistenverband (la que tracta de la llengua catalana) i de les del Deutscher Katalanistenverband. Dins la multiplicitat pròpia de les aportacions a congressos destaquen les pàgines d'Albert Rossich sobre la fauna mitològica burlesca dels segles XVII i XVIII. — J. P. E. [21.634]

Albert ROSSICH, *Els certàmens: de la Gaia Ciència als Jocs Florals*, dins *Tretzè Col·loqui*, I, 63-90.

L'autor repassa l'origen de la institucionalització de la Gaia Ciència tant a Tolosa de Lenguadoc el 1323 com la seva implantació a Catalunya des del 1338 a Lleida i el 1393 per obra de Joan I en el Consistori de Barcelona (65-67). Els crítics han considerat generalment nul·la la valoració poètica d'aquells certàmens (67-68), però l'autor assenyala alguns elements atenuants (68): es tractava de peces que havien d'ésser judicades no pas per llur vàlua poètica, ans pel fet de complir les exigències tècniques de la mètrica i perquè contribuïren a la valoració cultural per a una àrea concreta (71) i insistiren en la vigència de la reglamentació tradicional (72), constatant així la continuïtat de la literatura catalana des de l'Edat Mitjana (73-74), continuïtat que en les pàgines següents ja ens introdueix al segle XIX i a la restauració dels Jocs Florals (76-86). Hi ha bibliografia (86-90). — J. P. E. [21.635]

Antoni M. BADIA I MARGARIT, *L'Institut d'Estudis Catalans et les travaux de langue et civilisation catalanes. Esquisse d'histoire. Bibliographie*, dins «Estudis Romànics», XXIX (2007), 7-41.

Antoni M. BADIA I MARGARIT, *L'Institut d'Estudis Catalans i els treballs de llengua i literatura catalanes*. Versió catalana de l'article en francès, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 38 pp.

En la commemoració centenària de l'IEC (1907-2007), l'autor ens dóna una informació general de l'existència ,extemporània i sotragada' (8-9) i de l'obra de l'IEC; si pels estatuts fundacionals el seu camp d'estudi era tota la realitat catalana, a la qual responen un gran bloc de treballs importants de membres de l'IEC, ací agrupades sota el sotstítol de *Generalitats* (10-12), obres bàsiques per a l'alta cultura i la recerca catalanes, també els mateixos estatuts assenyalaven el particular camp de l'estudi de la llengua, raó per la qual la secció dedicada als treballs i publicacions de la Secció Filològica constitueix el centre de l'exposició (12-30), on trobem una part sobre la codificació de la llengua, centrada en els treballs de Pompeu Fabra (12-17), i seguida de la que tracta de la recerca sobre la realitat tant antiga com actual de la llengua, inclosos els nous projectes nascuts de la Informàtica; la informació sobre els treballs de la Secció Filològica en les seves diverses col·leccions és ben detallada (17-30), [on no manca un paràgraf que presenta «Arxiu de Textos Catalans Antics», qualificat de ,model·lic', informació i qualificació agraïda profundament (25)]. Un apartat presenta les activitats complementàries (30-32) i el darrer les publicacions de la Secció Filològica (32-36). — J. P. E. [21.636-21.637]

Joaquim JUAN-MOMPÓ ROVIRA, *Una nota sobre el mot aplaudiment*, dins «Randa», 58 (2007), 171-178.

En el segle XVIII és perceptible una distanciació envers els substantius en -ment, i potser en conseqüència, l'Alcover-Moll data l',aplaudiment' al segle XX i Coromines al XIX (174); però Carles Ros l'empra en el *Tractat de adages...* del 1736 (175). Hi ha bibliografia (176-178). — J. P. E. [21.638]

Albert HAUF, *Discurs inaugural del Col·loqui*, dins *Tretzè Col·loqui*, I, 7-10.

Albert HAUF, *Discurs en l'acte de Cloenda del Col·loqui*, dins *Tretzè Col·loqui*, I, 11-14.

Si en les paraules d'obertura el prof. Hauf sintetitzava el conjunt d'aportacions de la dotzena dels Col·loquis precedents a l'estudi de la llengua i de la literatura catalanes i recordava els grans noms, passats o presents, que n'havien estat autors, en el de cloenda destacava el nivell general de les col·laboracions al Tretzè, amb particular esment de les destacades, i feia una crida a una continuïtat integradora del jovent. — J. P. E. [21.639-21.640]

Joan FUGUET SANS, *La historiografía sobre la arquitectura templaria en la Península Ibérica*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 367-386.

Dins aquest repàs de bibliografia sobre les cases templeres, les pàgines 373-375 resumeixen els estudis dels pioners, tant els dedicats a Mallorca com a Catalunya fins a Josep Puig i Cadafalch, aquests inclosos. Per als anys més recents tenim informació sobre Peníscola i Montsó (381) i altra vegada sobre Mallorca i Catalunya (382-384). — J. P. E. [21.641]

Lluís JOU I MIRABENT, *Presentació. Vint-i-cinc volums: una història al servei de la Història*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXV (2007), 7-14 i 401-429.

Els «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols» han arribat al volum XXV i és ocasió de fer balanç. En les pàgines inicials l'autor rememora el naixement de l'anuari el 1948, la represa amb el vol. IV el 1974-1984, i l'etapa definitiva en col·laboració entre la Fundació Noguera i el Col·legi de Notaris de Catalunya: és moment de fer memòria dels qui feren naixer i han dirigit l'anuari, dels qui hi han col·laborat amb els seus estudis (8-9), de totes les col·laboracions per ordre alfabètic d'autors (401-424), tot completat amb taula de matèries (425-429). ,Ad multos annos! — J. P. E. [21.642-21.643]

ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE LA GARROTXA, *Sumari i índex d'articles dels Annals* (1977-2006), dins «Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», 18 (2007), 323-345.

Mirada retrospectiva de la feina duta a terme pels «Annals... d'Olot i Comarca»: la major part dels articles que hi han estat publicats recauen en el camp d'«ATCA» i hi han estat objecte de notícies bibliogràfiques; en aquest sumari i índex són recordats els col·laboradors, des dels de la primera hora, ja traspassats i per això enyorats: Nolasca Rebull, Joan Pagès i Pons, Josep M. Madurell i Marimon, Jaume Marquès i Casanovas, Manuel Grau i Monserrat, Lluís Batlle i Prats, fins als recents. Hi ha taules alfabètica d'autors i temàtico-topogràfica. — J. de P. [21.644]

Maria BARCELÓ CRESPI, *Bibliografia 2003-2004; Bibliografia 2005-2006 i Bibliografia 2006-2007*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 465-478; 62 (2006), 387-402; i 63 (2007), 431-444.

Tal com informa la responsable d'aquest aplec, només són inclosos en la present bibliografia «els títols de llibres i articles sobre temes d'Història de Mallorca, en un sentit ampli, que han arribat a la biblioteca de la Societat Arqueològica Lul·liana» (444), o dels quals ha estat notificada l'existència; els títols segueixen l'orde alfabètic del primer cognom dels autors, alguns dels quals, si no constessin en aquestes pàgines, per ventura no haurien sobrepassat els límits locals [raó de més per a agrair l'aportació]. — J. P. E. [21.645-21.646-21.647]

Hilari RAGUER, *Un señor de Barcelona: Miquel Batllori, s. j.*, dins «Razón y Fe», 247 (enero-junio 2003), 381-393.

Col·laborador de Miquel Batllori en la recerca sobre la relació entre Església i Guerra (i Postguerra) civil espanyola 1936-1939, l'autor subratlla la personalitat cristiana i humanista d'aquella personalitat i recorda moments, també alguns dels darrers, de la seva biografia, malgrat els aires que imperaven en els ambients en què li tocà de viure, sense oblidar la seva dedicació als estudis de medievística i la seva relació amb qui fou el seu mestre, Ignasi Casanovas (387). — J. P. E. [21.648]

«*Obra completa*» del pare Miquel Batllori, dins «*Analecta Sacra Tarraconensia*», 78-79 (2005-2006), 543-602.

El darrer volum, XIX, de l'*Obra completa* del p. Miquel Batllori i Munné sortia a València el 2003, i encertant-ho de ple, «*Analecta Sacra Tarraconensia*» encarregà a autors diversos de resumir i avaluar l'aportació dels escrits integrats en cada un dels volums o en grups homogenis; i així, els quatre primers volums dedicats a temes medievals són presentats per Lola Badia (543-550); els tres amb estudis de l'Humanisme, el Barroc amb Baltasar Gracián i la Il·lustració són comentats per Agustí Alcoberro (550-558); el que engloba escrits sobre les reformes religioses del segle XVI, ho és per Antoni Borràs i Feliu (558-563); ell mateix glossa l'aplec sobre cultura i finances a l'Edat Moderna (563-566) i encara el dedicat a *Els catalans en la cultura hispanoamericana* (566-568), també l'intitulat *Història, classicisme i filosofia del segle XVIII* (568-571), el dedicat a *Estètica i musicologia neoclàssiques: Esteban de Arteaga* (571-574), i el de *Lingüística i etnologia al segle XVIII: Lorenzo Hervás* (574-576); el volum dedicat a *Iberoamèrica. Del Descobriment a la Independència* és comentat per Valentí Serra (577-578); la *Història i mite de la intervenció dels jesuïtes en la Independència d'Hispanoamèrica: Juan Pablo Viscardo*, és presentada per Josep Hernando (578-581); ens acompanya *Del vuit-cents al nou-cents: Balmes, Ehrle, Costa i Llovera, Casanovas*, Maria Paredes Baulida (581-585); Antoni Borràs i Feliu s'ocupa de la *Galeria de personatges* (585-587), Albert Balcells *L'Església i la II República Espanyola: Vidal i Barraquer* (588-589) i Ramon Corts i Blay diu la darrera paraula en parlar dels *Records personals i últims escrits* (590-602). A través d'aquestes pàgines, el lector pot copsar la profunda qualitat d'un humanista com el P. Miquel Batllori, l'amplitud de la seva atenció a la multiplicitat del camp cultural i alhora l'amplitud del camp humà, en el qual es movia, entre el món historiogràfic i el món clerical', tal com diu ell mateix en el darrer volum (594). — J. P. E. [21.649]

Homenatge de l'IEC a Joan Coromines, en el centenari de la seva naixença, a cura d'Antoni M. BADIA i MARGARIT (Biblioteca filològica, LVII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 172 pp.

L'any 2005, centenari del naixement de Joan Coromines, fou particularment dedicat per la Generalitat de Catalunya a fer conèixer la personalitat d'aquell eximi filòleg i l'Institut d'Estudis Catalans s'hi associà amb un cicle de set conferències i una taula rodona, unes i altra publicades en el llibre present; toquen més de prop el present anuari les pàgines de Germà Colón, *El lèxic català en el diccionari (DECat) de Joan Coromines* (11-22); d'Aitor Carrera, *L'aportació de Joan Coromines a l'occità de la Vall d'Aran* (81-105); de Xavier Terrado, *L'Onomasticon que ara podem fer* (107-119); de Joan Ferrer i Costa i Joan Pujades i Marquès, *Entorn de l'epistolari de Joan Coromines* (121-142); i la *Taula rodona*, guiada per Antoni M. Badia i Margarit, dins la qual Max Cahner recordà *Joan Coromines, cent anys* (143-146), Carles Duarte i Montserrat reflexionà entorn *Els problemes tècnics i la metodologia historiolingüística dels diccionaris* (146-149), Joan Ferrer ens acompanyà *En el despatx de Coromines* (149-152) i Aina Moll resumí *La meua relació amb Joan Coromines* (152-160); al final, Max Cahner deixà constància d'*El compromís de Joan Coromines amb el país* (161-171). — J. P. E. [21.650]

Josep M. GURT, Milagros GUÀRDIA, Gisela RIPOLL, *Pere de Palol i Salelles, in memoriam*, dins «Pyrenae», 36 (2005), 5-7.

Ultra les dades i dates biogràfiques i professorals, aquestes pàgines recorden que fou el protagonista del VII Congrés Internacional d'Arqueologia Cristiana, de Barcelona 1969; i que ell creà la primera Càtedra d'Arqueologia Cristiana i Medieval, Barcelona 1970. Fou guardonat per l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, de París, i amb el doctorat honoris causa del Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, de la Ciutat del Vaticà. — J. P. E. [21.651]

Antoni Palau i Dulcet i Josep Porter i Rovira: dos montblanquins apassionats pels llibres (Col·lecció biografies, 2), Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà 2007, 80 pp.

Sota la conducció de Josep M. Grau i Pujol, president del centre d'Estudis de la Conca de Barberà, són aplegats en aquestes pàgines les de Jaume Ferrer i Puig, *Antoni Palau i Dulcet (1857-1954): de llibres, llibreters i memòries* (7-28); de Roser Insenser i Brufau, *Antoni Palau i la gènesi del 'Manual'* (29-45); de Maria Porter i Moix, *Josep Porter i Rovira (1901-1999). Notes per a una biografia* (47-64); Gener Gonzalvo i Bou, *Josep Porter i el mític volum V de la 'Història de Poble' del P. Jaume Finestres (s. XVIII)* (65-69); i de Maties Solé i Maseras, *Josep Porter i Rovira i el Museu Arxiu de Montblanc i Comarca* (71-78). Hi ha bon nombre de fotografies. — J. P. E. [21.652]

En memòria de Josep M. Pons i Guri (1909-2005), [Arenys de Mar], Ajuntament 2006, 112 pp. i 14 fotografies.

Als seus noranta-cinc anys moria a Arenys de Mar l'enyorat Josep M. Pons i Guri i la Casa de la Vila ha tingut l'encert de contribuir a mantenir-ne viva la memòria amb el present opuscle, construït entorn d'un repàs autobiogràfic recollit per Albert Manent, publicat a «Serra d'Or» i repetit ací (13-33), i amb una mostra dels seus treballs, *Combat i presa d'un vaixell de moros el 1624*, finalment publicat d'acord amb totes les seves exigències, enriquit primer amb la reproducció d'un folletó del 1624, *Verdadera relación...* (40 i 42-45) i després amb disset documents contemporanis, dels arxius parroquial i municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar, relatius a l'atac i presa d'una d'aquelles naus de turcs, que eren el pànic de tota la Marina (61-102); les darreres pàgines (105-110) recorden els reconeixements públics al seu treball. — J. P. E. [21.653]

Antoni MUT CALAFELL, *Josep M. Quadrado un arxiver del segle XIX a Mallorca*, Palma de Mallorca, Consell de Mallorca / Cultura 2003, 272 pp.

Arxiver de la Diputació Provincial, de l'ARM després, d'acord amb la Reial Ordre del 20 IV 1844, fou ell qui hagué de fer efectiva l'obertura de l'ARM als recercadors, obertura que serví sobretot per als lletraferits mallorquins; mantingué particular relació amb Barcelona i l'ACA, sobretot en temps dels Bofarull; un apartat d'aquest llibre és dedicat a la bibliografia detalladament anotada de les publicacions d'En Quadrado. — J. P. E. [21.654]

Josep VIVES CONESA, *Josep M. Recasens, el meu padrí*, dins «Misc. Recasens», 85-90.

Francesc ESCATLLAR TORRENT, *Els avantpassats i descendents d'En Josep M. Recasens i Comes*, dins «Misc. Recasens», 45-55.

Josep M. GÜELL i SOCIAS, *Quatre estadis d'una amistat*, dins «Misc. Recasens», 57-61.

Lluís NAVARRO MIRALLES, *Anotacions i records d'una amistat*, dins «Misc. Recasens», 69-75.

Montserrat ICART GARCIA, *A l'ombra de Josep M. Recasens i Comes*, dins «Misc. Recasens», 63-68.

Jaume MASSÓ CARBALLIDO, *Aproximació a la bibliografia de caràcter històric de Josep M. Recasens i Comes*, dins «Misc. Recasens», 25-44.

Comencem la reconstrucció de la figura de Josep M. Requesens i Comes amb els records familiars del qui fou nebot i fillol seu; segueix la presentació de les successives nou generacions dels 'Recasens', des de Ramon Recasens, documentat amb motiu del seu traspàs el 1684, al final resumides en arbre genealògic fins al 2000: la raguèlia ha omplert tres segles; segueixen les aportacions al coneixement del personatge fetes des de l'amistat, nuada en ocasions d'ajudar en una recerca, de governar Tarragona des de partits diversos, fins a arribar a 'conseller adjunt de l'Alcaldia' o en els esmorzars de dissabtes o diumenges al matí; el professor Navarro Miralles parla de relacions en el camp històric de la Ciutat de Tarragona i de la col·laboració mai no regatejada a projectes de la Universitat o de futurs doctors, fins al pròleg del prof. Navarro a *Taula de canvis i de dipòsit de la Tarragona i la ciutat del seu temps (1585-1749)*, i a la proposta, ineficax de moment, del doctorat 'honoris causa' per la Universitat de Tarragona. Na Montserrat Icart recorda l'interès de l'alcalde Recasens en el redescobriments de la riquesa arqueològica de la ciutat romana i en el coneixement de la història de Tarragona des de reunions científiques fins a la seva presentació en forma de còmic. El prof. Massó, finalment, resumeix l'interès de Recasens per la història de Tarragona en general, els seus quinze llibres, els seixanta-un articles i els quaranta-quatre títols aplegats sota *Vària*. — J. P. E. [21.655-21.656-21.657-21.658-21.659-21.660]

Laureano MANRIQUE MERINO, Gonzalo DÍAZ GARCÍA, Jesús REDONDO ALDEA, *Índices 1881-2007*, dins «La Ciudad de Dios. Revista agustiniana. Publicación cuatrimestral», CCXXI (2008), X i 766 pp.

Fa cent-vint anys es començava a publicar la mateixa revista amb el mateix títol en el monestir que conserva la important Biblioteca de El Escorial i «según se iban descubriendo los ricos fondos de la Real Biblioteca de El Escorial, comenzaron a aparecer numerosos trabajos de carácter bibliográfico y de investigación» (VI); val a dir que ja en el darrer decenni del segle XIX parà atenció a *La literatura catalana en el siglo XIX*, tema al qual dedicà una dotzena d'articles Francisco Blanco García els anys 1892-1893 (57/633), ultra algun d'especial a Àngel Guimerà (57/630) o a Jacint Verdaguer (58/646); però sense sortir, cosa que acabem de fer de forma excepcional, encara que calgui excusar-nos-en, del nostre període, trobem qualche article de Pere M. Bordoy Torrents (61) i sobretot de tema lul·lià (59/656), o sobre sant Tomàs de Villanueva, augustinia i arquebisbe de València (62), o sobre el músic del segle XVIII, Antoni Soler (74), o Joan Lluís Vives (78) o un altre valencià, Bartomeu Salom (84), o la notícia sobre un article com el de Bonifacio del Moral, *Catálogo de escritores agustinos españoles, portugueses y americanos y sus obras por orden alfabético de autores*, que s'allargassà del 1881 al 1908, dins el qual, entre d'altres, fou publicada una biografia del nostre Bernat Oliver (465). — J. P. E. [21.661]

Medioevo Romanzo. Indice dei volumi I-XXX (1974-2006), dins «Medioevo Romanzo», XXXI (2007), 389-482.

Troben en aquestes pàgines, successivament: Indice degli autori, per ordre alfabètic, amb indicació de volum i pàgines on es troba cada un dels articles (391-428); Indice degli argomenti, amb ordenació temàtica, començant per l'apartat de qüestions generals (429-450), on hi ha una part per als texts catalans (440); al final, Indice dei libri recensiti e schedati, on no en manquen de nostres (451-480). — J. P. E. [21.662]

Index d'articles de «Recull» nums. 1-10 (1993-2007), dins «Recull. Associació Cultural Baix Segarra», 10 (2007), 151-176.

En realitat, l'índex és triple: el primer és alfabètic pel primer cognom dels autors (151-159); segon, índex alfabètic de títols (160-167); i el terç, temàtic, en el qual, l'arxivística i les històries des d'antiga a moderna i alguns dels títols de les seccions d'art i de literatura entren en el present anuari (169-278). — J. P. E. [21.663]

Isabel JUNCOSA GINESTÀ, *Bibliografia d'història de l'Església a l'àmbit català (2005-2006)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 78-79 (2005-2006), 665-673.

Isabel JUNCOSA GINESTÀ, *Bibliografia d'història de l'Església a l'àmbit català (2006-2007)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 80 (2007), 687-712.

En ambdós casos l'estructura de la bibliografia és idèntica: després del títol general ve la llista estricta de títols de les unitats bibliogràfiques aplegades sota aquests epígrafs: fonts, història antiga, història medieval, història moderna, història contemporània i art. — J. P. E. [21.664-21.665]

II. ESTUDIS DE REFERÈNCIA GEOGRÀFICA

Juan Francisco GINER MOYA, *Historia de Alcocebre* (Biblioteca Popular), Castelló de la Plana, Diputació de Castelló 2007, 112 pp.

Aquestes pàgines s'enceten reproduint i transcrivint una anotació comptable de drets senyorials de l'Orde de Montesa, rebuts d'Alcossebre al segle XIV, ara a Madrid, AHN, *Ordenes Militares* (15). Establerta la col·locació geogràfica d'Alcossebre, aprofitant la descripció que en féu Josep Anton Cabanilles (17-24), la major part d'aquestes pàgines refan la història del lloc, recordant alguna inscripció ibèrica (28), després de les quals saltem al temps de la conquesta (32) i a les *Cartes de poblament* de la zona, concedides per l'Orde del Temple (36-37), una de les quals, ja de l'Orde de Montesa del 1330, és ací traduïda al castellà (38-44), seguida de la d'annexió d'Alcossebre a Alcalà de Xivert, el 1558 (53-54); l'Edat Moderna és presidida pel pànic davant les incursions de turcs per mar i per l'autodefensa a través de les torres de guaita, regida per les *Ordinacions tocants la custòdia y guarda de la Costa Marítima del Regne de València* (62-79). Trobem encara en l'ermita de sant Benet unes *Elegías al santo* clarament barroques (83). — J. P. E. [21.666]

José HINOJOSA MONTALVO, *La piratería y el corso en el litoral alicantino a finales de la Edad Media*, Alacant, Instituto de Cultura Juan Gil Albert 2004, 172 pp.

Durant el segle XV les aigües i les costes alacantines foren víctimes de la pirateria, tal com permeten de saber la documentació ja coneguda i la publicada ací per primera vegada, de Barcelona, ACA, *Canc., reg.*, també la d'arxius valencians, començant per l'ARV. La segona part és dedicada a les operacions de cors i a llur rèdit, tant a les sofertes com a les realitzades per habitants de poblacions com Alacant, la Vila joiosa o Dénia, i als mitjans de què es valgueren les autoritats i la gent amenaçada per a defensar-se'n. — J. P. E. [21.667]

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Abadologio del monasterio de Santa María de Alaón (segunda parte)*, dins «Aragonia Sacra. Revista de Investigación», XVIII (2004-2005 [2006]), 9-40.

Aquestes pàgines ens ofereixen resum en forma de regest, de cada un dels documents, en general de naturalesa econòmica, aplegats per successió cronològica, des de l'abat Riculf (900-909) a Bernat de Pedra (1181-1213), copiats per o sota la responsabilitat del monjo Domini-

cus els darrers anys del segle XI i conservats a l'ACap. de Lleida; alguns d'aquests documents són reproduïts en fotografia: els primers segueixen el mòdul de *Per banc scripturam* (pp. 8, 9, 11, 17, 18, 25, 27, 28, 33, 34 i 39); també és transcrita l'acta del 977 ,ad consecrandas ecclesias' (15); no hi manca algun fals (33). — J. P. E. [21.668]

Joan BELLAVISTA I RAMON, *L'Ametlla del Vallès: una parròquia, un poble. Orígens històrics (segles IX-XII)* (Quaderns de l'Ametlla), Ametlla del Vallès, Fundació Universitària Martí l'Humà 2007, 98 pp.

L'Ametlla del Vallès compareix en la documentació el 906, en confirmació de les propietats de l'abadessa Emma de Sant Joan de les Abadesses, filla de Jofre el Pelut, per part dels bisbes de la província eclesiàstica de Narbona reunits a Barcelona: confirmaven «parrochiam Sancti Genesii in villa que dicitur Amigdala» (16); era una anella més de les que anaven repoblant el ,pagus Vallensis'. El 932 arribava la dedicació i dotació de l'església parroquial i la corresponent acta, on ja consten vint-i-quatre propietaris (41), que s'havien de sumar als de les parròquies veïnes documentades (32 i 39-42). Segueix tot un capítol, basat en nova documentació (*Pergamins de l'Ametlla*, a l'Arxiu Reial, i regests aplegats per mn. Josep Mas) dedicat a la lenta imposició de les exigències dels senyors feudals als masos i fins i tot a les esglésies en un moment de fragilitat del poder comtal (43-56). I així arribem a la figura de sant Oleguer i a la seva obra, dins la qual compta la consagració de la segona església parroquial de l'Ametlla el 1123 (63-66 i 91-93); encara que l'agricultura de l'Ametlla és de secà, l'acta esmentada també parla de drets parroquials damunt productes de regadiu (73); l'existència de punts de mercat, sobretot del de Granollers (77), ajudava a mantenir el comerç i amb ell l'economia, que encara mirava d'assegurar l'autosuficiència; entorn la parròquia hi havia la sagrera i el 1152 s'alçava un capbreu dels drets de la parròquia conservat a l'ACA, amb còpia contemporània a l'AP (75). Hi devia haver uns 500 habitants (77). — J. P. E. [21.669]

Xavier SOLDEVILA I TEMPORAL, *L'endeutament a la Plana del Baix Ter en els segles XIII i XIV*, dins «Notarial Arxius», 141-158.

Atesa la importància que l'endeutament tenia en les famílies medievals, l'autor recorda les dues fonts que permeten de conèixer-lo: documents notarials i registres o llibres de les corts dels batlles, on consta si el deute fou ,sine instrumento' o ,cum instrumento'; també hi havia les compres a crèdit i a termini; en cas que el pagament no fos l'acordat hi havia diversos camins jurídics favorables al creditor, on, però, «són sorprenents les elevades taxes de morositat i d'impagament» (143). Segueixen divuit regests d'altres tants documents espigolats a Girona, AHG, *Notaris de pobles emperdanesos* entre 1310 i 1346 (146-150), completats amb quadres sinòptics de tipologia documental, de préstecs d'un únic prestamista i d'obligacions envers jueus (150-152); les darreres pàgines reconstrueixen la ,història' de les activitats econòmiques de dos caps de casa: Pere Pedrer entre 1298 i 1345 (153-155), i Ramon Ferran, entre 1298 i 1347 (156-158). — J. P. E. [21.670]

Johann Christian WERNSDORFF, *Disquisició sobre les antiguitats de les Balears*. Introducció, traducció, anotacions i notes d'Alexandre FONT JAUME. Palma de Mallorca, [s. a.].

Aquest títol tradueix el *De antiquitatibus balearicis exercitatio*, feta pública pel mateix autor a Braunschweig el 1760, on aquell professor alemany, aprofitant les dades proporcionades uns quants anys abans, el 1752, per l'anglès John Armstrong, aplega en sis capítols (noms i ubicació; qualitat de la terra; fauna; ciutats; història; usos i costums) tot allò que els clàssics havien dit de les Balears. Per la seva banda, el traductor fa conèixer l'autor i subratlla les característiques del seu llibre. — J. P. E. [21.671]

Carme BATLLE I GALLART, *Guillem Eimeric, jurista d'una família patrícia de Barcelona* († 1301), dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 823-866.

En començar el segle XIV, els «savis en dret» estaven a punt d'ésser reconeguts com a grup amb identitat pròpia en el Consell de Cent. El «savi en dret» Guillem Eimeric procedia d'una família originària de Perugia a mitjan segle XII, documentada a Barcelona el 1134 fent de testimoni d'una compra-venda (ACB, *Pergamins*); el 1151 aquell primer Eimeric es casava i a partir d'ací tenim informació de la família tant en el segle XII (824-828) com en el XIII (828-833). Negociants des del primer moment, canviadors-banquers des del 1194, el 1229 posseïen el primer vaixell (835), amb forta participació de les dones de la família i col·laboració amb jueus (837-838). Una deixa testamentària de deu sous a un monjo de Sant Cugat del Vallès havia de servir per a adquirir un *Salteri* (839); sengles capítols són dedicats a les activitats marítimes (839-842) i a les propietats del Raval (842-845). A partir d'ací el protagonista és Guillem Eimeric, estudiant de dret a Bolonya, company de Bernat Guillem de Pinells, de Palaudrera, comprador d'una *Summa* d'Azó (846, nota 43); Eimeric posseïa una biblioteca amb una cinquantena de volums (846), rica en títols de dret romà, alguns amb comentaris d'Acúrsius o d'altres, ultra els *Usatges*, els *Privilegis i ordinacions de Catalunya* i la *Summa* de s. Ramon de Penyaforat (848-849); foren lliurats a l'estacioner Bernat Riba (849, nota 49). L'inventari dels béns «post mortem» ens fa conèixer els seus béns mòbils (849-851); el testament és, primer, resumit (852-856) i després transcrit (857-859), i completat amb l'inventari, ambdós de l'ACB, *Pergamins* (860-863). Hi ha dos arbres genealògics de les dues branques de la família (864-866). — J. P. E. [21.672]

Censos de població del territori de Barcelona en la dècada de 1360, editats per Esperança PIQUER I FERRER (Patronymica Romanica, 22), Tübingen, Niemeyer 2005, 236 pp.

Són publicats en aquest volum (47-147) els documents següents: *Libre del quarter apellat de Madona Sancta Maria de la Mar*, del 1363; del mateix any, *Libre del quarter de madona Santa Maria del Pi*; *Quarter de la mar*, del segle XIV; i del mateix segle, *Manual dels focs qui són dintre la vegueria de la ciutat de Barcelona*; i *Quarter de Madona Santa Maria de la Mar*, llista dels principals contribuents d'aquell quarter al segle XIV. Els documents procedeixen de l'AHCB i, tenint en compte que es tracta de documentació fiscal, l'autora els estudia des d'un punt de vista antropològic. El conjunt ha donat 4788 antropònims, 3909 d'homes i 879 de dones; hi ha taula de professions, oficis i categories socials (229-236), i bibliografia (37-40). — J. P. E. [21.673]

Carles VELA AULESA, *Les compravendes al detall i a crèdit en el món artesà. El cas dels especiers i els candelers*, dins «Barceloona. Quaderns d'Història», 13 (2007), 131-155.

Els lectors d'ATCA són informats de les publicacions de l'autor sobre el mateix tema des del volum XVI (1997), 7031, núm. 12.674; XVIII (1999), 1021-1022, núm. 14.023; XXV (2006), 847, núm. 19.592; XXVI (2007), 905, núm. 20.085 i XXVII (2008), 645, núms. 20.911 i 20.912: [el mateix autor avisa que aplega en aquestes pàgines parts d'estudis anteriors, que, doncs, seran coneguts dels nostres lectors per notícies bibliogràfiques acabades d'indicar]. Quant a les fonts, les pàgines inicials informen que és difícil que s'hagin conservat comptes de despeses pròpies en compres al detall, però és fàcil en el cas d'administradors o en el d'institucions que havien de portar comptabilitat, com la Pia Almoina; la seva documentació és a l'ACB, *Pia Almoina*. *Marmessories de l'Almoina i de Caritat*; també s'hi han conservat els comptes dels Hospitals d'En Vilar o de la Casa dels Mesells, de vegades completats per un llibre major; un altre cas són les marmessories de particulars; encara un altre fons es troba a l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, *Protocols notariais* (132-139, on són transcrites mostres textuales). — J. P. E. [21.674]

Lluïsa AMENÓS I MARTÍNEZ, *Reixeria gòtica a la Catedral de Barcelona*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi», XIX (2005), 87-116.

Lluïsa AMENÓS I MARTÍNEZ, *L'activitat dels ferrers a l'obra de la Seu de Barcelona entre el darrer terç del segle XIV i el segle XV*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXV (2007), 47-96.

Aquests dos títols es basen en l'ACB, *Llibres d'obra*, sistemàticament buidats, i en els contractes per a la construcció de reixes concretes de l'AHCB, *Gremis*, i AHPB. La primera part de l'estudi, sempre a base de documentació original de vegades transcrita en nota, passa revista al treball del ferrer en la construcció de la Seu, començant pels aspectes generals, com el de construcció i manteniment de les eines de treball (50-57), seguint per la feina específica dels mannyans (58-62), rellotgers (62-68) i arribant a la construcció d'objectes d'ús litúrgic (68-75). La segona part reporta les anotacions documentals, aplegades en sis conceptes: seny major (76-77), il·luminació de la Seu (77-80), ornamentació litúrgica de ferro (81), penells de la Seu (82-83), faristol del cor (83-87) i font i safareig del claustre (88-96). — J. P. E. [21.675-21.676]

Gaspar FELIU, *Mercaders-banquers barcelonins: l'endeutament de la monarquia i la fallida de la taula de canvi de Pere des Caus i Andreu Olivella el 1381*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 13 (2007: el món del crèdit en la Barcelona medieval), 197-210.

L'autor no pretén presentar una monografia sobre el tema, ans només «recollir algunes notícies esparses» (199); del 1340 ençà, tant la corona com la Generalitat havien de recórrer als censals i violaris, directament o mitjançant els seus bankers i ja des del 1280 la monarquia havia hagut de recórrer al préstec bancari; més que els precedessors, per culpa de les guerres, entorn el 1365 hi hagué de recórrer Pere III el Cerimoniós: la tresoreria reial tenia compte obert amb els des Caus i Olivella, encarregats de pagar els deutes reials, que aquests cobraven amb concessions de drets reials a interès pactat per endavant, de vegades compost (203-204); les pàgines 206-210, a base d'ACA, *Canc.*, *reg.*, i *Reial Patrimoni. Mestre racional*, resumeixen la fallida dels des Caus-Olivella i la seva repercussió en les finances reials. — J. P. E. [21.677]

Pere ORTÍ GOST, *Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: del censal a la Taula de Canvi*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 13 (2007), 257-282.

Visió global de l'evolució de les finances públiques de la Ciutat de Barcelona en el segle XIV: durant els primers decennis trobem imposicions generals o préstecs puntuals d'alguns particulars a la ciutat (259-260); entre el 1330 i el 1370, en augmentar les necessitats de la Corona, les ciutats, suposada la licitud de la fórmula (262), hi pogueren respondre a base de creació de censals i violaris, que, tot i la progressiva desaparició dels darrers, per llur magnitud amenaçaren d'ofegar els ingressos municipals (263-269: 267: estat de comptes 1367-1371); la situació de carreró sense sortida obligà a inventar un nou mitjà de financiació: la Taula de Canvi de la Ciutat, erigida el 1400, en la qual s'havien de concentrar tant entrades com eixides municipals i era oberta com a dipòsit de diners de privats; després d'alguna experiència, el 1412, arribaven les primeres *Ordinacions*, reformades el 1436, que exigiren un pressupost inicial tant d'entrades com de despeses (275), i sota la responsabilitat del Clavari i del Trentanari, reduí fortament el deute de censals municipals, però no pogué frenar el creixement dels reials (280). Al final l'autor subratlla els tres passos de creació d'un sistema fiscal i financer de base municipal a mitjan segle XIV, la constatació que el deute creixent portava a l'enfonsada econòmica les dècades finals del XIV i la creació de la Taula, que fou eficaç en la reducció del deute municipal (281-282). L'AHCB en les seves seccions diverses, començant pels *Manuale de consells* i seguint pels de *Clavaria*, *Obreria* i *Censals*, és la font d'aquestes pàgines. — J. P. E. [21.678]

Josep HERNANDO I DELGADO, *El mercat de valors a Barcelona, 1440-1462. La presència de dos fors o preus dels canvis en els protestes de lletres de canvi impagades*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXV (2007), 97-254.

Les primeres pàgines recorden la dinàmica de la lletra de canvi en el punt de destí, on podia no ésser acceptada (100-102, nota 5: casos i fórmules de no acceptació) i on sovint havia d'intervenir un corredor d'orella jurat, que certifiqués del canvi vigent el dia determinat en el lloc de destí, possiblement divers del de lloc d'emissió, que figurava en la lletra (111-112, notes). L'estudi es limita a les lletres girades des de Mallorca damunt Barcelona i el canvi era entre reials de Mallorca i lliures, sous i diners de Barcelona, 'ratio', que l'any 1384 era de 189 diners barc. la lliura mall., i el 1429 de 144 d. b. (114-116); per contra, el 1440 el reial mall. valia a Barcelona 139'5 d. b., i el 1462, 160 d. b. (118-125); segueix un quadre semblant en relació a Perpinyà (137-143), variacions també resumides en gràfiques. En aquesta situació comença la Guerra Civil contra Joan II i s'enfonsava l'economia catalana (144-149). Segueixen les cent vuitanta-cinc lletres de canvi amb les corresponents anotacions (150-246) i la taula d'antropònims (247-254). — J. P. E. [21.679]

Martine CHARAGLAT, *Les sentences de l'Official à Saragosse et à Barcelone à la fin du Moyen Âge*, dins «Cahiers de Fanjeaux», 42 (2007), 317-342.

Comparació entre una sentència de nul·litat matrimonial, per 'impotència coeundi' en el cas saragossà i per menor edat d'ella en el barceloní (329-330): les diferències són d'enfocament de la sentència, car un cas era negada la nul·litat perquè no es pot separar allò que Déu ha unit i en l'altre era donada pel manament bíblic de 'creixeu i multipliqueu-vos'; a Barcelona, l'oficial es justifica basant-se en els pèrits, a Saragossa per l'equitat i els preceptes bíblics (333). — J. P. E. [21.680]

Àlvar MARTÍNEZ VIDAL, José PARDO TOMÁS, *La medicina universitària a Barcelona (1559-1714)*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 179-186.

Iniciada a mitjan segle XVI, la facultat de medicina de la Universitat de Barcelona es mirà durant temps en la de València perquè aquesta portava mig segle d'existència i perquè havia tingut uns mestres dignes d'ésser seguits (Pere Jaume Esteve, Lluís Collado o Miquel Joan Pasqual), però a poc a poc s'anà dibuixant una pròpia personalitat en apartar-se dels metges valencians en el tema de les sagnies en la pesta del 1589, amb llur preferència dels fàrmacs o 'triagra' (181) i en la importància que donaren a la formació teòrica i pràctica de cirurgians, arribant amb Joan d'Alòs a la pràctica de l'anatomia (183-184). Hi ha bibliografia (185-186). — J. P. E. [21.681]

Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Documentació inèdita sobre la reforma de Sant Pere de les Puel·les (1563-1602)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 78-79 (2005-2006), 309-321.

Les deu lletres o fragments (de Felip II de Castella o a ell) ací publicats (312-321) procedeixen de Madrid, Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores, *Santa Sede*, lligalls diversos, entorn incidències de l'aplicació de les reformes propugnades pel Concili de Trento per als monestirs de monges, a les quals les Puel·les contrastaven; una de les quals era, per exemple, «que no puguin entrar homes dins el monestir ni sortir d'ell les monges» (313). Els abats de la Congregació Claustral Tarraconense es manifestaren repetidament a favor de la reforma (313 i 320). — J. P. E. [21.682]

Elisa BADOSA I COLL, *Negocis, patrimonis, préstecs i rendes a Barcelona entre 1600 i 1652, a partir dels inventaris post mortem*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXV (2007), 255-309.

Malgrat els casos d'inventaris, en els quals no s'ha seguit el camí normal, i d'altres en què l'ocultació és clara, l'autora confirma la validesa dels dotze inventaris considerats en el present estudi perquè «serveixen per investigar la varietat d'opcions a l'abast dels comerciants de l'època, l'atresorament en metall, la varietat de negocis i d'inversions» (257). Les informacions sobre riquesa en els dotze inventaris, post mortem, són presentats inicialment de tres en tres; els primers van de 1590 a 1620: Quirze Pilo i Ferrale (259-262), Pau del Rosso (263-265) i Onofre Bo[i]xadors (265-276); la segona tríada va del 1626 al 1634: Joan Miret, Francesc Berardo i Francesc Palau (276-281); els cinc darrers ja pertanyen a la Guerra dels Segadors: Francesc Cànoves i la vídua Peronella Rimbau (281-285), Rafael Matalí (285-287), Josep Albarret (288), Cristòfol Santgenís (289-298) i Sebastià de Miralles (298-299). Les darreres pàgines (300-307) reflexionen sobre els camins preferents d'inversió dels diners en cada un dels negociants coneguts, però res no és tan precís com els dos quadres, dedicats respectivament a capitals i inversions (308) i a rendes fixes anyals de cada un dels dotze (309). Els inventaris són de l'ACA, *Generalitat*, de l'AHPB i de l'AHCB, *Fons notarial. Inventaris*, i de BC, *Fulletons Bonsoms*. — J. P. E. [21.683]

Josep M. PRUNÉS, *El patrocini de sant Francesc de Pàola sobre la ciutat de Barcelona*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 80 (2007), 91-120.

Entorn el 1570 ja s'havia establert a Barcelona una petita comunitat de Mínims (i una altra de Mímines) i la pesta de 1589-1590 ajudà a estendre la fama del sant com a advocat contra la pestilència (94-95); davant la cruïlla de la del 1651, el dia 16 de març, «los Iltres Consellers, en forma de Ciutat, y Savi Consell de Cent» prengué l'acord d'acollir-se a la protecció del sant a fi que «Déu nostre senyor sie servit apiadar-se de nosaltres» (23 març: 111) i els deu documents transcrits al final, d'AHCB, *Consell de Cent. Deliberacions; C. de C., Manual; C. de C., Ordinacions*; d'ACB, *Resolucions capitulars*; i d'ACA, *Monacals. Hisenda* (110-120), en particular els dos de la darrera font (114-120) ens permeten d'assistir a la menuda a les solemnitats d'aquells dies. — J. P. E. [21.684]

Jon ARRIZABALAGA, *Hospitals, Història i Medicina: l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 203-209.

Teresa HUGUET TERMES, Alfons ZARZOSO ORELLANA, *L'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona, 1671-1800*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 187-193.

Arrizabalaga recorda que els «hospitals» medievals passaren de llocs d'acolliment de pobres, a institucions per a pobres malalts i després per a malalts pobres; el de la Santa Creu (Hospital General) hauria nascut el 1401 de la unificació de les institucions anteriors, destinat a malalts pobres sota el patrocini de la Seu i de la Ciutat de Barcelona, que en són encara els patrons; després de les primerenques *Ordinacions de la Confraria de la Santa Creu* per al sosteniment econòmic, el 1417 arribaven les destinades a regular les activitats del personal, ací resumides (206-207). Ja en el segle XIX arribaria el pas a institució per a malalts pobres. Hi ha bibliografia (208-209).

Els anys 1671-1800 foren presidits per la llarga Guerra de Successió i la Nova Planta, que comportà tres profundes modificacions: la supressió de l'Estudi General de Barcelona, la creixent ocupació militar del territori i la dissolució del Col·legi de Doctors en Medicina com a cos constituït al costat de la Universitat. La desaparició d'aquesta féu desaparèixer de l'Hospital els grups de metges, de cirurgians i de farmacèutics que hi trobaven un complement de formació, gràcies a mestres reconeguts (Jaume Solà, Francesc Aromir, Francesc Fornells); també en desaparegueren les activitats mèdiques i quirúrgiques (188) i el 1722 l'Hospital esdevenia «el centre l'assistència sanitària de soldats i oficials, de manera permanent», augmentant la població assistida i les possibilitats d'observació de malalties; malgrat tot, pogué salvar l'estructura bàsica, que era

l'atenció de metges i cirurgians de l'Hospital mateix. Per això, ni que fossin reformades, les ordinations del 1571, seguien vigents, com també les friccions entre cos mèdic i direcció religiosa. El 1760 naixia el Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, que integrà l'herència quirúrgica de l'Hospital (189-192). Hi ha bibliografia (192-193). — J. P. E. [21.685-21.686]

Carles PUIG-PLA, *Una aproximació a les direccions fisicomatemàtiques de l'Acadèmia de Ciències de Barcelona al segle XVIII*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 339-348.

Núria PÉREZ PÉREZ, *La química al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona al final del segle XVIII*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 527-534.

L'Acadèmia de les Ciències, en els seus primers temps, era estructurada en nou direccions d'Àlgebra i Geometria; d'Estàtica, Hidrostàtica i Meteorologia; d'Electricitat, Magnetisme i altres Atraccions; d'Òptica i les seves parts; de Pneumàtica i Acústica; d'Història Natural; de Botànica; de Química; i d'Agricultura. Hi ha presentació d'una per una, amb indicació dels respectius director i revisor, i dels principals membres de cada una (340-346). Entre el 1766 i el 1808 foren llegides cent-quinze memòries, de vegades conservades en manuscrit (346-347). Hi ha bibliografia (347-348).

El Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona fou creat el 1760 per Pere Virgili amb l'objectiu de formar cirurgians per als exèrcits i des del 1795 la química formava part del pla d'estudis i portava a reflexionar en les juntes literàries sobre l'aplicació de la química a l'art de guarir: la primera al·lusió explícita a la química és del 1797, parlant de les cantàrides i de les butllofes que produïen en la pell; també discutiren sobre l'afinitat química, i el 1800 sobre els globus aerostàtics i l'any abans sobre l'ús mèdic de l'oxigen en la guarició de la sífilis (528-531). Hi ha bibliografia (533-534). — J. P. E. [21.687-21.688]

Enric XARGAY, *Els Aragall, castlans de Miralles i Queralt al Baridà*, dins «Ceretània. Quaderns d'Estudis Cerdans», 5 (2007), 67-88.

L'autor analitza els pergamins 3636 i 2965 de Barcelona, BC, respectivament publicats per Joaquim Miret i Sans i Josep M. Marquès; s'hi formalitzen les esposalles de Berenguer d'Aragall amb Ermengarda; es fixa en els personatges que fan de testimonis en els dos documents i segueix el rastre de Berenguer d'Aragall i els seus parents en el *Liber Feudorum Maior*. — J. de P. [21.689]

Gener GONZALVO I BOU, *Història del panteó dels comtes d'Urgell. Els sepulcres del monestir de Bellpuig de les Avellanes* (Col·lecció Comtes d'Urgell, 5), Lleida, Edicions de la Universitat 2007, 100 pp.

L'objectiu de l'autor és el de «resseguir els orígens, la formació, l'evolució i l'espoli del panteó dinàstic... dels comtes d'Urgell», malgrat «una dificultat important: no tenim documentació de l'època que ens detalli aquests importantíssims aspectes», entre els quals hi ha «la identificació concreta de cada una de les tombes» (9-10). Ell mateix, però, reproduceix tres documents llatins dels anys 1166, 1167, 1177 i 1182 (71-82) i té a l'abast de la mà les notícies documentals salvades sobretot per Jaume Caresmar i Dídac Monfar i Sors. El seu establiment fou conseqüència de la conquesta de Lleida el 1149, retribució per l'ajut d'Esteve, abat premonstratenc de Flabemont, en l'expugnació de la dita ciutat (19); el 1166 era col·locat sota la protecció i dotació dels comtes d'Urgell, Ermengol VII i la comtessa Dolça (19-26); les pàgines següents recorden la dispersió de sepulcres de comtes d'Urgell anteriors a Bellpuig de les Avellanes (27-31). Els fundadors Ermengol i Dolça ja foren sepultats a Bellpuig i el P. Jaume Caresmar els dedicà llargs epitafis, també al descendent Àlvar, vescomte d'Àger (37-47); els panteons dels comtes foren descrits tant per Monfar com per Caresmar (55-57); els actuals his-

toriadors de l'art hi han vist una manifestació de l'Escola gòtica de Lleida de les dues primeres dècades del segle XIV (61-62). Caresmar hauria identificat els comtes o comtesses sepultats en cada un dels sarcòfags, identificacions posades en dubte per la dra. Francesca Español (63-65). El panteó entrà intacte al segle XIX, però en començar el segle XX fou ignominiosament venut (67-70) i ara les tombes sense les restes són a Nova York, Museu dels Cloisters (67-70). Hi ha bibliografia (87-88) i divuit fotografies (91-100). — J. P. E. [21.690]

Ricard TEIXIDOR I PALAU, *El mas Horta del Molí (1207-2007). Vuit segles d'història d'un mas de Brunyola*, dins «Quaderns de la Selva», 19 (2007), 149-161.

Ca l'Horta succeí Can Jaques de Dalt: l'autor ens informa de l'antiguitat del mas, permanència del nom, llista d'hereus i pubilles en continuïtat de vuit-cents anys; també del *Llibre de l'arxivació* de la casa, del 1733, on són transcrits tots els documents de la hisenda conservats fins a aquella data. En apèndix tenim la concessió de pas d'aigua a favor de Narcís Horta del Molí, datada el 1782, transcrit de Girona, AHG, *Notaris*. — J. de P. [21.691]

Montserrat MOLÍ I FRIGOLA, *L'orgue de Cadaqués (1689-1691) i (1706-1708)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVIII (2007), 217-285.

Recordats els precedents orgues de Cadaqués i l'actuació de Bartomeu Triaï i Josep Boscà en orgues de Girona, l'autora es concentra el l'orgue de Cadaqués construït entre el 1689 i el 1691: contracte, planificació, artifexs, materials i transport, músics i mecenes; també estudia les actuacions de Josep Boscà a Girona, Barcelona, Castelló d'Empúries, Cadaqués i Montblanc. Són publicats en apèndix cent vint-i-vuit documents, de Cadaqués, AM, relacionats amb la construcció, manteniment i funcionament de l'orgue, 1687-1691, completats amb nombre de fotografies. — J. de P. [21.692]

Joan MOLLA I CALLÍS, Esther LOAISA I DALMAU, *Els remences de Calonge*, dins «Estudis del Baix Empordà», 26 (MMVII), 81-102.

En el recull d'esments de remences del poble són recordats els trenta-nou assistents a la reunió del 9 d'octubre del 1448, i els de noranta-quatre del fogatge del 1497, quaranta dels quals pagesos; també ho són els punts de la Sentència de Guadalupe aplicats a Calonge. Són transcrits en annex el començament del Capbreu del 1314, de l'AHM, també traduït al català; el fragment de la Cort de Catalunya 1454-1458, que esmenta el síndic de Calonge; el de la reunió de l'octubre 1448; i la llicència de carnisseria a la vila, del 1442, d'ACA, Reial Patrimoni, Batllia General. — J. de P. [21.693]

Josep M. GRAU PUJOL, Roser PUIG TÀRRECH, *Repercussions de la Guerra dels Nou Anys al Camp de Tarragona (1689-1697)*, dins «Misc. Recasens», 225-251.

La segona meitat del segle XVII, després de la Guerra dels Segadors, desfermà quatre vegades més altres tantes guerres amb França damunt el territori de Catalunya; els autors es fixen en la darrera en què, tant els exèrcits de terra com els estols marítims francesos es passejaven a pleret per ciutats, viles i mars de Catalunya, empobrida per una invasió de llangostes, els mateixos senyors no percebien les parts normals de llurs drets, mancava gra per a la sembra i calgué importar-ne de comprat; augmentaren les unitats de cavalleria a càrrec dels pobles (229-231); la defensa de les costes exigia companyies formades amb lleves de viles i pobles de la contrada (232), tal com demostra el cas de Reus, col·locada davant contínues exigències de companyies, diners, virtualles i fins i tot la persecució de desertors de les pròpies companyies, més contribucions pecuniàries, exigència d'allotjaments, ports de bagatges, col·laboració a

reforçar els murs de Tarragona, palla per als cavalls i llenya per als cossos de guarda, de vegades doblat, per exigències dels exèrcits contraris (233-239). Un primer apèndix transcriu quaranta-vuit lletres, de Reus, AHC del Baix Camp, i de l'AHM de la Selva del Camp, d'origen i temàtica diversa, sempre, però amb petició d'ajut en forta necessitat (240-250); el segon és la llista nominal dels soldats contractats per la vila de Valls per a la seva pròpia companyia, de Valls, AHC de l'Alt Camp, *Llibretes about estan assentats los noms dels soldats y capità...* (250-251). — J. P. E. [21.694]

Josep COLLS COMAS, *Els oficis i l'estructura d'ocupacions de la població urbana a través de la documentació notarial. L'exemple de Castelló d'Empúries*, dins «Notarial Arxius», 181-185.

L'escorcoll de la rica documentació notarial de Castelló d'Empúries, ara a Girona, Arxiu Històric, pels triennis dels anys 1555-1558, 1585-1588 i 1627-1630, ha permès de constatar que gairebé tots els notaris consignaven l'ofici dels individus que entraven en un document i d'establir en quadre sinòptic la quantificació de disset tipologies laborals: l'agricultura no sols era predominant, ans encara creixia, a diferència de la segona, la tèxtil, que disminuïa; l'autor hi subratlla la força demogràfica de mossos, criats i aprenents, i la notmalitat d'individus que practiquen dos o més oficis. — J. P. E. [21.695]

Ferran OLUCHA MONTINS, *Documents per a la història de la música a l'església de Santa Maria de Castelló*, dins «Estudis Castellonencs», 10 (2004-2005 [2007]), 389-456.

L'actual aplec de documents consisteix en la transcripció de les anotacions de l'AM, *Llibres del consell*: normalment són informacions de poques línies, fora d'aquelles que reflecteixen la deliberació del consell municipal prèvia al nomenament d'un nou organista o mestre de capella. Van del maig del 1425 al juny del 1631 (391-456); també informen d'allò que la vila pagava a cada músic. — J. P. E. [21.696]

Inocencio CADIÑANOS BARDECI, *Tres importantes parroquias castellonenses: Onda, Villahermosa del Río, Villarreal*, dins «Estudis Castellonencs», 10 (2003-2005), 67-76.

Atès que després del Decret de Nova Planta, fou implantada «una administració central que lo acapara todo» (69), la documentació sobre obres en les tres esglésies esmentades es troba a Madrid, AHN, *Consejos*; l'autor en recull les notícies sobre les dificultats i formes de financiació de cada una, els diversos projectes i les intervencions dels arquitectes, darrere els quals hi havia les acadèmies oficials. Hi ha reproducció de plànols per a cada obra — J. P. E. [21.697]

Albert VENTURA RIUS, *Un mapa y una descripción inéditos de La Plana de Castellón de 1775, utilizados por Tomás López para abrir su mapa del reyno de Valencia de 1788*, dins «Estudis Castellonencs», 10 (2003-2005), 87-142.

Tomás López (Madrid, 1730-1802) es proposà de fer mapes de contrades diferents dels regnes peninsulars, demanant informacions a gent dels llocs, i la quantitat de notícies aplegades formen ara vint volums de Madrid, BN; la part relativa a València arribà a un antiquari i fou adquirida per Vicente Castañeda, segueix de propietat familiar i serví de base a publicacions seves dins la «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», dels anys 1916-1924, amb cent-catorze respostes relatives a vuitanta nou pobles. Les informacions relatives a la Plana, entorn Vila-real, sobretot les de fra Manuel, carmelita, dels anys 1772-1775, ocupen les pàgines 98-124, i la redacció de López en el mapa del 1778 es basa en la de fra Manuel (125-128); hi hague d'altres informadors com demostren les llistes paral·leles de les pàgines 133-134. Hi ha sis pàgines de reproduccions geogràfiques (136-141). — J. P. E. [21.698]

Lluïsa AMENÓS, *L'ofici de ferrer en la Catalunya medieval*, dins «Butlletí Arqueològic. Reial Societat Arqueològica Tarraconense», V/26 (2004), 175-217.

Les primeres pàgines apleguen referències a ,obra de ferro' en documentació d'entorn l'any Mil (dotalies d'esglésies, on consta la primícia d'obra de ferro) i sobretot en contractes, inventaris i d'altres documents notariais dels segles XIV i XVII [de l'AHPB], de Barcelona a les valls pirinenques del Sud [manquen les del Nord, estudiades darrerament dins «Domitia»]; la demanadissa, però, excedia la producció i calgué importar (175-180); segueixen pàgines que reconstrueixen les ferreries, tant les de monestirs com les de professionals (181-190); i així arribem a les confraries de ferrers, amb la seva multiplicitat d'oficis especialitzats i les corresponents ordinacions aprovades pels reis, les reglamentacions municipals i la participació del gremi en el govern de la ciutat de Barcelona (191-196). Les ordinacions municipals i els contractes d'aprenents concretaven les condicions d'aprenentatge, fadrinatge i mestratge, aquest amb la corresponent marca (197-200). L'apèndix conté transcripció de cinc documents, quatre dels quals són inventaris i l'altre és transcripció del capítol *Sobre senyals* de les *Ordinacions* del 1496 (201-208); hi ha bibliografia (209-214); les darreres pàgines contenen nou reproduccions fotogràfiques (215-217). — J. P. E. [21.699]

Carles DORICO I ALUJAS, *Col·laboració entre escultors i argenters en l'orfebreria catalana de l'època del Barroc*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XXV (2007), 311-349.

D'entre la multiplicitat d'objectes que eixien de l'activitat dels argenters, l'autor es limita als objectes de culte, «des de custòdies, calzes o canelobres, fins a creus, imatges, reliquiars o les monumentals urnes funeràries, de les quals encara conservem magnífics exemples» (311): són aquests els treballs, en els quals més es donava i encara es documenta la col·laboració entre escultors i argenters, que rebien ,models' d'aquells: ací són recordats els d'Andreu Sala per a l'argenter Bonaventura Fornaguera (312-316); de Pau Costa per a Joan Matons (316-318); de Joan Roig i Pere Costa per al mateix (319-324); de l'esmentat Pere Costa per a Francesc i Josep Tramulles (324-327); de Josep Sunyer per a argenters diversos (328-333); de Josep Trulls per a Pere Lleopart (333-338); i les de diversos a obres de Joan Braver (339-347). Les col·laboracions són documentades a Barcelona, AHPB, en ACA, Monacals d'Hisenda, a l'ADB i als APArroquials de Santa Maria del Mar i del Pi; de Vic, AE, Cúria Fumada; de Tortosa, Arxiu de la Cinta; de Solsona, AD; i de Puigcerdà, AC de la Cerdanya. Algunes de les obres són reproduïdes en fotografia. — J. P. E. [21.700]

Elisabeth BILLE, *Des vignes en montagne: regards sur la culture de la vigne dans les Pyrénées de l'est au Moyen Âge*, dins «Ceretània. Quaderns d'Estudis Cerdans», 5 (2007), 39-66.

Sèries diverses de l'AHC de Puigcerdà, en particular la de Notaris, i la documentació ja publicada, de l'ACat de la Seu d'Urgell, permeten de localitzar les vinyes de muntanya en terres assolllades i abrigades de vent glaçat. Els contractes de plantació de vinya, dels segles IX-XII, tenen per contractants els senyors, laics o eclesiàstics, i els habitants d'un lloc o d'una casa; la vinya fou objecte d'una política d'empenta, amb una estratègia que permeté a alguns pagesos de controlar superfícies grans de vinya. Al final, l'autora estableix una cronologia del cultiu de la vinya a muntanya, de l'any 1000 al començament del segle XIX i en constata el descens. — J. de P. [21.701]

Marc CONESA, Mélanie LE COUÉDIC, Elisabeth BILLE, Carine CALASTRENC, *Essai de modélisation spatiale d'une source notariale. Les contrats de ,parcerias' et leurs dynamiques (Cerdagne, Pyrénées de l'Est, XIIIè-XVIIIè siècle)*, dins «Ceretània. Quaderns d'Estudis Cerdans», 5 (2007), 89-100.

A base de quatre-cents set contractes establerts a la Cerdanya entre els segles XIII i XVIII, conservats a Puigcerdà, AHC, els autors assagen una anàlisi de la distribució espacial d'aquests actes i de la modelització de llur dinàmica, tenint en compte els factors que hi concorren: com es produeix el contracte, les deformacions a què pot induir, l'atracció de les terres i l'anàlisi crítica d'una dinàmica contemplada al llarg d'un arc de temps molt gran. Mapes i gràfics presenten els llocs d'exercici de les notaries, els domicilis dels contractants, els fluxos entre domicilis i notaries, les relacions d'origen local entre amos i parcers i d'altres extrems. — J. de P. [21.702]

Sofia GARÇON, *Els Junoy*, dins «Ceretània. Quaderns d'Estudis Cerdans», 5 (2007), 141-185.

A base de Puigcerdà, AHC, l'autora estudia l'etimologia del nom d'aquesta nissaga cerdana, fa llista de prenom i de motius de la família i en fixa l'origen entre Puigcerdà, Camprodon i Olot; els oficis, ultra el de pagès, han estat paraires, bataners, bracers, professors, negociants, cirurgians, regidors; capítols matrimonials, èpoques de dots, llegats, testaments, donacions i inventaris 'post mortem' permeten de precisar la situació social en cada moment, amb transcripció de fragments textuais; també són conegudes les compravendes des de la segona meitat del segle XVII. — J. de P. [21.703]

Pere VERDÉS I PIJUAN, *Barcelona, capital del mercat del deute públic català, segles XIV-XV*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 13 (2007), 283-311.

Les primeres pàgines resumeixen informacions sobre l'àrea a la qual s'estengueren els censals comprats per barcelonins, amb el cas extrem ben conegut de Mallorca i amb el de la Diputació de l'Aragó, on les inversions en censals pujaven als dos milions de sous (283-285), però l'autor, basat en l'AHC de Cervera, *Fons municipal*, es concentra en la vitalitat econòmica de la vila (287) i n'estudia la implicació barcelonina, que divideix en dos períodes, separats pel 1413; en el primer, hom passà dels préstecs al 20% rebuts de jueus, als censals i violaris, sobretot als primers, els quals si fins al 1350 foren només tres, entre 1350 i 1386 pujaren almenys a 149, que havien introduït «més d'un milió de sous a les arques locals» (392), alhora que feien créixer les pensions de forma insuportable; els intents de posar-hi remei toparen amb la negativa del «pagament de Barcelona» (292-296). Entre el 1413 i el 1516, els intents d'amortitzar, ultra les dificultats de la Guerra Civil, assistiren a un colla-amolla constant entre l'ànsia de Cervera de posar remei al ròssec dels interessos i la duresa dels barcelonins, fins al recurs de Ferran II Trastámara al papa Innocenci VIII, que atorgà la reducció de censals al 1,6% (297-305). — J. P. E. [21.704]

Maria BONET DONATO, *La Conca de Barberà i Montblanc a la cruïlla del segle XII*, dins «Butlletí Arqueològic», V/28 (2006 [2007]), 353-370.

La ubicació geogràfica de la Conca explicaria que en el moment de la conquesta les noves poblacions fossin assignades als comtats de Barcelona o d'Urgell, i algunes al de Manresa (334, nota 2). Abans de mitjan segle XII podem constatar una progressiva preparació al xoc bèl·lic per a la possessió de la Catalunya nova: d'una banda, el comte de Barcelona no sols fomentava la repoblació de les terres de frontera amb l'Islam, ans encara mirava de tenir-les fidels mitjançant la implantació d'institucions eclesiàstiques, com Poblet, i sobretot amb la d'ordes militars, com el Temple, a la Conca; per part sarraïna, des de Tortosa i punts forts de l'Ebre, es plantà el punt avançat de Siurana (337-349). Amb motiu de les conquestes d'entorn el 1350, l'autora, basada en la documentació publicada per Josep M. Font i Rius i per Agustí Altisent, parla d'una certa rivalitat entre els nobles de la comarca (sobretot els Cervera) i Ramon Berenguer IV, a fi d'assegurar-hi bases de poder, mitjançant la concessió de noves cartes de poblament, i la fundació de Poblet, base per al poder reial, igual com la del Temple a Barberà, no hi

hauria estat aliena (349-354); per això senyors i amb ells els pagesos es contraposaren violentament al treball agrícola de Poblet. Un altre punt fort de la política reial fou la creació d'un nou poble a Duesaigües, al cap de poc traslladat a Montblanc, al peu del camí reial de Tarragona a Lleida i tot seguit transformat en nucli humà i econòmic de la zona, que arribava, riu avall, fins a la Riba, on, segons dada no confirmada, hi hauria hagut molí paperer ja el 1159 (363-364, nota 57). — J. P. E. [21.705]

La Guerra de Successió a la Conca de Barberà. Conferències que van tenir lloc a Montblanc els dies 24 i 27 d'octubre de 2006 amb motiu dels 300 anys de l'inici de la Guerra de Successió, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà 2007, 38 pp.

Les primeres pàgines són d'Agustí Alcoverro, *Plet dinàstic i actituds polítiques a la Guerra de Successió* (5-7), i ofereixen una visió del conjunt d'aquella guerra, des de la successió a les corones dels regnes hispànics fins a la dura repressió de la postguerra, passant pels principals episodis tant a Catalunya com a València. Les pàgines 9-38, són de Josep M. Grau i Pujol, *La Guerra de Successió a la Conca de Barberà*: dels molts aspectes d'aquella situació tan difícil, l'autor en tria tres: les càrregues militars damunt la població civil (9-13), les crisis de subsistència (14-25) i els canvis institucionals (25-28). Quant al primer punt, els allotjaments comportaren casos de mort de soldats allotjats, dades resumides en llistes sinòptiques (10-11); també comportaven llarga rècula en transport de bagatges militars (12); de més a més, abans de la pau de Viena del 1725, des de les Muntanyes de Prades o del Camp de Tarragona, no mancaren les incursions de Miquelets, l'èxode de poblacions davant l'exèrcit borbònic, que incendià poblacions senceres com Montblanc i la Guàrdia dels Prats. També la crisi de subsistència augmentà la mortalitat (14), els allotjaments de soldats deixaren fills il·legítims i l'èxode de vençuts l'augment de població (15-18); l'augment de les necessitats féu créixer préstecs i deutes tant en aliments com en diners, arribant a la creació de censals o altres formes d'endeutament, que gravaven comunitats senceres (18-24); les necessitats terapèutiques feren créixer la requesta de gel (25). La Nova Planta suprimí les vegueries i imposà els corregiments; Montblanc fou sots corregiment de Tarragona; el tinent de corregidor fou el cap de l'ajuntament i era difícil de trobar regidors; el poder tendí a concentrar-se sovint en mans de nobles; no mancà qui hagués de vendre terres a fi de pagar el cadastre; la noblesa havia estat majoritàriament austriacista; les esquadres de Mossos foren un cos policíac borbònic (26-27); les jerarquies eclesiàstiques foren també austriacistes (28). Les pàgines 30-38 transcriuen documents o dades arxivístiques dels AHC dels Alt i Baix Camp, i de la Conca de Barberà, de l'AM de la Selva del Camp i de l'AHA de Tarragona. — J. P. E. [21.706]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Algunes dades documentals sobre Conesa (1425-1645)*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra», 10 (2007), 89-104.

La relació entre Conesa i el seu cap de comarca, Cervera, no fou la normal, ja que Conesa s'integrà dins el veïnatge de Cervera el 1425 i aquesta en moments diversos sortí en defensa de Conesa, tal com ens diuen els primers sis documents (94-97); els altres ens informen d'afers més normals com són el conflicte entorn la legitimitat d'un forn de pa per al servei familiar, el pagament de quantitats pel delme a autoritats eclesiàstiques, una partició d'herència i la compra d'un censal de tres-cents sous per tres-centes lliures el 1645, document protagonitzat i signat per tots els caps de casa del poble. Els documents, ací transcrits, són de Cervera, AHC, *Fons municipal. Consells, Registre de lletres i Clavaria*, per als sis primers, i *Fons notarial* per als restants. — J. P. E. [21.707]

Miquel GÓMEZ I SAHUQUILLO, *L'ermita romanogòtica de Sant Miquel de Corbera*, dins «Lambard. Estudis d'art medieval», XVIII (2005-2006), 159-180.

Ubicada geogràficament l'ermita, prop Algemesí, en puja amb restes de poblament prehistòric, l'autor la descriu sota el biaix arquitectònic, que el porta a la conclusió: «som davant d'una de les primeres esglésies de reconquesta construïdes en terres del Xúquer i una de les poques que queden en peus en l'actual província de València» (165). La segona part de l'estudi és dedicada a *Breus apunts històrics*: hi són aplegades notícies que van dels temps de Jaume I, del *Llibre del repartiment* o de l'Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.* (169), fins a darreries del segle XVIII, on trobem descripcions, establiments, deixes testamentàries (170-171) o manaments de visita pastoral, aquests conservats a l'A. de la Vila i Honor de Corbera, on també es conserven les deliberacions municipals per a la reconstrucció de l'ermita i la celebració de la festa de sant Miquel Arcàngel amb «un desayuno de chocolate, viscocho, pan, agua y azúcar»; era el 1751 (174). Hi ha vuit fotografies (178-180). — J. P. E. [21.708]

Joan PINS I PAYERAS, *El donat, el guardià i l'Oratori*, dins «Crestatx», 3-11.

Joan PARETS SERRA, Santiago CORTÈS FORTEZA, *Goigs musicats de Santa Margalida de Crestatx. Catàleg i bibliografia*, dins «Crestatx», 15-18.

L'autor aplega en aquestes pàgines les referències textuais documentades del 1245 ençà a la capella de Santa Margalida de sa Pobla, tant les ja conegudes a través d'altri com les directament tretes de Palma de Mallorca, ARM, Escrivania de Cartes reials, Reial Patrimoni, i Protocols; de l'ACatedral, Pergamins i Collationum; i de l'AM de sa Pobla, Llibre d'ordinacions, on també som informats que tant l'autoritat eclesiàstica com la civil de la vila de sa Pobla volien intervenir en l'elecció del donat: i Jaume I decidí que el consell municipal proposaria dos candidats, dels quals el rector de la parròquia en triaria un (6); hi ha llista de donats des del 1381 (12).

L'existència de *Goigs* a la dita invocació és documentada abans del 1750, en què el Vicari General del bisbat de Mallorca donava permís per a la publicació dels dedicats *A la imatge de la gloriosa santa Margarita, verge i màrtir, de l'Oratori de Crestatx* (15); els altres són posteriors. — J. P. E. [21.709-21.710]

Pere Enric BARREDA, *Antropònims medievals a la toponímia de la Tinença de Culla, Ares i Catí*, dins *Actes de la I Jornada d'Onomàstica. Sant Mateu 2006*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua [2007?], 11-20.

Atesa la situació de la comarca del Maestrat, on els arxius han desaparegut en gran part per les guerres, l'autor insisteix en la conveniència, sempre que sigui possible, d'atendre's als documents originals i informa de llur existència: els documents notariais només s'han salvat per excepció a Culla i a Benassal, arxius municipals; hi ha els ACA i ARV; s'ha conservat l'AM de Culla i un centenar de pergamins a Benassal; també els AP de Culla i Benassal des del 1536 i, per a temps posteriors a Atzeneta, Vilar de Canes i la Torre. També enumera els resultats de recerques d'antropònims del 1950 ençà; i la relació alfabètica dels antropònims medievals (14-20). Hi ha bibliografia (20). — J. P. E. [21.711]

Tomàs VIBOT RAILAKARI, *Son Bauçà de la Torre Rodona i Son Moranta (Deià) - Dues possessions, dues històries, un mateix emplaçament*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 249-258.

Els edificis principals de les dites dues possessions només són separats per un envà; la denominació actual composta (de...) compareixia el 1585, en privilegi de franquesa; ací són resumits els documents de sèries diverses de l'ARM, *Protocols, Segrests, Escrivanies reials i sèrie D*, dels segles XVII i XVIII fins al mateix 1800 (250-251); també l'edifici és documentat durant aquells dos segles (252-253). Ací és transcrit de l'ARM, *Protocols*, part de l'*Inventari de la pos-*

sessió de Son Moranta del 1622 i dos documents sobre el dot d'una nora Bauçà el 1712 (255-257).
— J. P. E. [21.712]

Emilio BEJARANO GALDINO, *Las revueltas campesinas de Ibiza en el ocaso del antiguo régimen*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 121-134.

Emilio BEJARANO GALDINO, *Miguel Cayetano Soler. Un hacendista olvidado. Diatriba y reivindicación de su ejecutoria*, Palma de Mallorca, 2005.

A Eivissa, les collites dels anys 1746-1750 foren de ,mals anys'; s'apujà el preu dels queviures i amb ell el malcontent del poble; el 1749 la gent de la part forana s'avalotà en armes (toc d'avalot'), encerclà la Vila i hagué d'ésser dispersada per un conjunt de tres-cens soldats enviats de Mallorca; calgué facultar els corsaris a prendre vaixells carregats de gra i a vendre'l. La situació real és coneguda no sols per la documentació de l'ARM i de l'Arxiu Històric d'Eivissa, ans sobretot per cròniques privades, ja públiques, com la de Nicolau Ferrer de Sant Jordi, *Llibre de coses memorables...*, o la de Gaietà de Mallorca, *Diario de varios acontecimientos...* La resposta política consistia en un pla de redreç i de millora, intítulat *Plan político y económico para Ibiza del 1798*, posat en mans d'un mallorquí col·laboracionista, Miquel Gaietà Soler, ,ministro comisionado del rey para una visita de Cabrevación', mà dreta de Manuel Godoy, amb autoritat superior a la dels regidors de Vila; un dels primers passos era una nova capbrevació, darre-re la qual tothom veia augment de controls i d'impostos (125-126), perquè exigia ,rigorosa observança del nou contracte de capbreu' (127); en prescindir de les fórmules tradicionals s'enemistava les capes mitjanes i superiors de la societat eivissenca, que fins aleshores s'havien aprofitat de la seva situació mitjancera entre poder reial i poble a fi d'assegurar béns de fortuna i poder polític (126). I així arribava el canvi de segle. — J. P. E. [21.713-21.714]

Xavier SOLDEVILA I TEMPORAL, *Entre les aigües i el bosc. Impressions del paisatge medieval a la Plana del Baix Ter (segles XII-XIV)*, dins *Congrés Paisatge*, 345-353.

La documentació de Barcelona, ACA, i de Girona, ACatG, ADG, AHG, permet d'adonar-se que la Plana del Baix Ter apareix en la documentació notarial com a zona humida, d'estanys, llacunes, butinyans i aiguallleixos, que, es poden localitzar amb exactitud, però no es poden cartografiar, igual com les masses boscoses i les inundacions dels corrents d'aigües; també hi és documentada la presència humana, que modifica el paisatge: aturalls, recs i drenatges d'aigua, molins, motes, canals i rescloses, arrabassades de terra en espais humits, tallada de boscos, intensificació dels cultius d'horta. Cap al final de l'edat mitjana, el paisatge del Baix Ter ja havia estat modificat per l'acció de l'home i no tornaria a ésser com abans. — J. de P. [21.715]

Manuel MORENO CHACÓN, *El paisaje empordanès vist pels viatgers*, dins *Congrés Paisatge*, 525-534.

Aquest article s'acaba amb una «bibliografia bàsica sobre viatgers per l'Empordà», consultada per al recull de fragments d'autors diversos aplegats en aquestes pàgines, començant pel de Sigismondo Cavalli, citat a partir del recull de Jordi Bolós i Masclans, Barcelona 1980; segueix l'anònima *Relation d'un voyage en Espagne (1612) publiée par Charles Clavierie*; el de Joseph Townsend, *A year's journey through France and part of Spain*; el de Philip Thicknesse, *Travels through Spain*; el de John Talbot Dillon, *El diario del viaje a España del cardenal Barberini escrito por Cassiano del Pozzo* (1686), editat per Alessandra Anselmi; el *Viaje de Cosme de' Medici por España y Portugal* (1668-1669), publicat per Àngel Sánchez Rivero y Mariutti de Sánchez Rivero; l'anònim *Regreso de Madrid a Francia por Aragón y Cataluña*, edició de José García Mercadal, com els tres següents: A. Jouvin, *El viaje de España y Portugal*; Étienne de Silhouette, *Viaje de Francia, de España, de Portugal y de Italia*; Jean François Bourgoing, *Le voyage de Thomas Platter*

1595-1599, edició d'Emmanuel le Roy Ladurie; i d'Henri Swinburne, *Viaje por Cataluña en 1775*. — J. de P. [21.716]

Xavier GIL ROMAN, *El paisatge de l'escriptura a les terres de l'Empordà, element cabdal dins de la creació de la memòria col·lectiva: els senyors de Foixà*, dins Congrés Paisatge, 535-544.

Presentació del *Llibre major del arxiu de la casa de Foxà i Boxadós de Girona, en la qual són refundidas las de Çalbà, Vallseca i Escarit de Barcelona, Escales de Celrà i Sant Miquel de Corsà i d'altres*, manuscrit del segle XVIII que conté més de 2000 documents, alguns en regest, d'altres en còpia (s. XII-XVIII), arbres genealògics i un armorial amb 150 escuts nobiliaris; té més de 4.000 pàgines i l'autor ofereix amb vint-i-cinc extrets una mostra de documents dels segles XV-XVIII, bo i indicant que el 95% és en català i el restant 5% en llatí, castellà i francès. El volum ha estat dipositat l'any 2000 a la Bisbal d'Empordà, AHC. — J. de P. [21.717]

Josep COLLS I COMAS, *La transformació de la Plana Empordanesa en els períodes medieval i modern. El cas de Castelló d'Empúries*, dins Congrés Paisatge, 355-364.

L'autor estudia el procés de dessecament de l'estany de Castelló, d'època moderna, conegut per documentació arxivística i bibliografia. Les notícies sobre establiments d'aigualleixos, de finals del segle XVI, són el punt de partida de la reducció d'un estany, no pas petit. La seva desaparició, uniformement accelerada, era impulsada per l'aportació incessant de sediments de la Muga i pels arbres plantats a les voreres. L'autor elabora una taula d'establiments emfiteùtics en les terres de l'estany de Castelló, del 1598-1848. — J. de P. [21.718]

Jaume MARUNY I GISPERT, *La pagesia empordanesa d'entreguerres. Un estudi de cas: Pere Maruny i Cals, pagès de Sant Pol de la Bisbal*, dins «Estudis del Baix Empordà», 26 (MMVII), 103-117.

El ric arxiu familiar, completat pels de Girona, ADG i AHG, permet d'esbossar la genealogia dels Maruny des del 1264, sobretot del 1388 al 1899; resumeix la biografia familiar de Pere Maruny (1622/25-1709), senyor de tres masos pel bisbe de Girona, de dues vessanes pel prior de Sant Miquel de Cruïlles, de vint-i-set pels Guitard i d'un camp pel rector de Sant Pol; la inflació acumulada damunt la moneda reduïa progressivament la dependència envers els senyors eminents i la responsabilitat de les pròpies decisions en la conducció del mas. Els annexos tenen un inventari del mas el 1616 (ADG, Processos moderns), el testament de Pere del 1703 (AHG, Notaris. La Bisbal) i el quadre genealògic de la raga des del 1388. Hi ha bibliografia. — J. de P. [21.719]

David MORÉ AGUIRRE, Salvador VEGA FERRER, *Sanitat i higiene pública als segles XVII-XVIII: alguns exemples empordanesos*, dins «Notarial Arxius», 201-208.

A demostració d'allò que els protocols notariais poden proporcionar per a la història de la sanitat i de la higiene tenim en aquestes pàgines cinc documents transcrits sencers i alguns extractats, de Girona, AH, *Notaries de Llançà i de Verges*: el 1652, acte de control de malalts de contagi en la Vall de Santa Creu (202); 1764: acta de compra de gra a l'engròs per als constructors del Castell de Sant Ferran (Figueres) (203); 1669: denúncia de les mortaldats causades pel cultiu d'arròs a Verges (202-203); 1779(?): prohibició d'amarar cànem en una bassa del Port de la Selva o a menys d'un quart de llegua del poble (204-205); 1772: certificat que l'aigua del pou comú de Llançà és infectada, potser per efecte d'uns molins d'oli (205-206); novembre de 1682: un malalt de Celrà aconduït a un metge amb la condició que, si no l'ha guarit abans de sant Miquel de Setembre, no el pagarà (206); hi ha vocabulari d'ingredients farmacèutics i alguna recepta (207). — J. P. E. [21.720]

Pere GÍFRE RIBAS, *Un episodi de la plantada de vinyes i oliveres a l'Empordà (1773-1777), explicat en primera persona*, dins *Congrés Paisatge*, 375-382.

Francesc Salvà i Campillo, hereu d'un patrimoni empordanès que ell mateix va historiar, aplega en el seu *Llibre de notícies relatives a la casa* la seva experiència personal de la plantada de vinya i oliveres el 1773, on deixa notícia dels diners invertits i de les dades tècniques i econòmiques; però si el propietari fou capaç de plantar, no trobà braços que es fessin càrrec de l'explotació a parceria; això no obstant, aquell treball multiplicà per tres el valor de la propietat, car arribà un sobrant de fruits, que es comercialitzaren; foren plantades 3.388 oliveres arbequines i invertides 3.468,02 lliures. Són transcrits els folis 150-155 del dit llibre. — J. de P.

[21.721]

Marià BAIG I ALEU, *L'impacte de la reial foneria de Sant Sebastià de la Muga sobre els boscos empordanesos a finals del segle XVIII*, dins *Congrés Paisatge*, 383-395.

Simancas, AG, *Secretaria de Guerra*, documenta la transformació de l'antiga farga dels Rocabertí en alt forn, el primer a Catalunya, i l'adquisició de tot allò que era indispensable per a la fabricació de ferro: promotor, compra de boscos, subministrament de carbó, amb particular esment a l'impacte damunt els boscos empordanesos el 1779 i a les càrregues de carbó que se'n treien. La foneria fou destruïda per Augereau en la retirada dels francesos el 1794. Hi ha en apèndix quadre sinòptic dels llocs, boscos, propietaris, tipus d'arbres i càrregues de fusta que se'n van extreure. — J. de P.

[21.722]

Jaume TEIXIDÓ I MONTALÀ, *Figuerola del Camp segons el cadastre de 1740*, dins «Misc. Recens», 253-268.

El dit cadastre es conserva a Lleida, AH, *Reial Cadastre. Figuerola*. L'autor aplega les dades sobre les cases de la població, cinquanta-una, graduades en tres categories, que respectivament pagaven 12, 6 i 4 sous (256-257); els cultius principals eren la vinya, la sembradura i els avellaners, que deixaven les oliveres i d'altres productes en graus inferiors (258-261); l'espai no conreat superava en 110 jornals el cultivat (257); hi havia seixanta animals de tir i dos ramats (263). Hi ha llista nominal dels propietaris del poble i dels majors d'entre els forasters (265), també dels terratinents d'altres pobles (Cabra del Camp, Pla de Santa Maria, Reus i Valls) (266-268). — J. P. E.

[21.723]

Jaume TEIXIDÓ MONTALÀ, *Figuerola de Santes Creus als inicis del segle XVIII segons les fonts fiscals*, dins «Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 25 (2007), 100-114.

La font és la indicada en la notícia precedent i en concret una de les actuacions per a la introducció del cadastre, respostes donades per dos comissionats del comú de Figuerola de Santes Creus, a les preguntes de la informació oficial posterior al decret de *Nova Planta*, sobre la riquesa que es creava en el terme; és transcrit el text de preguntes i respostes (109-114); la informació és datada el 4 de juny del 1716 i les dades són sintetitzades en les pàgines inicials; és particularment interessant la informació sobre topònims del terme (107-109). — J. P. E.

[21.724]

Joan PEYTAVÍ I DEIXONA, *Guerra dels Nou Anys i quotidianitat a Fogars de Tordera a la fi del segle XVII*, dins «Quaderns de la Selva», 18 (2006), 115-130.

El darrer decenni del segle XVII fou desastrós per a les comarques gironines constantment víctimes d'una guerra introduïda per França i el pas de l'exèrcit pels volts d'Hostalric provocà a Fogars l'episodi que el rector del poble, Gaspar Oller resumí en els folis darrers d'un registre

parroquial de defuncions, episodi provocat per les més de 50 lliures que a ell li costà l'hospitalitat de 39 dies al salvaguarda francès. La narració, [de la qual no és indicada la referència arxivística] és rica en episodis d'ocupació militar, però el seu punt centric és la discussió entre rector i feligresos sobre les quantitats que aquest havia de pagar per raó de l'episodi esmentat. — J. P. E. [21.725]

M. Dolors PELEGRÍ I AIXUT, *Fonts notarials i arxius a les Garrigues: Documents per a la recerca*, dins «Notarial i Arxius», 115-122.

Pàgines centrades en la reconstrucció de famílies en el pas del segle XVIII al XIX, a base de capítols matrimonials i de testaments de la documentació notarial, civil i eclesiàstica, d'els Torms, amb mostra de com a partir de la mateixa s'ha reconstruït una família, gairebé tota ella del segle XVIII. Hi ha bibliografia (121). — J. P. E. [21.726]

Joan MOLINA FIGUERAS, De genere militari ex utroque parente. *La nobleza eclesiástica y los inicios de la catedral gótica de Gerona*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 741-780.

Objectiu: a base de l'ACatG, «acercarnos a la personalidad e intenciones de los promotores de la nueva cabecera gótica» (742). Primer pas d'acostament: per l'exigència de noblesa de pare i mare, la Seu de Girona era fortalesa nobiliària, no pas ciutadana, formada per universitaris amb estudis de Dret o de Teologia; podrien ésser personificats en Arnau de Mont-rodon (742-745). Segon pas: la decisió de construir la nova capçalera no fou de cap bisbe, ans dels canonges en seu vacant (12 IV 1312), que per a la construcció delegaren en canonges-obrers, i foren ells els qui decidiren la nau única (746-751). Pas terç: el protagonisme dels canonges és confirmat pel de les onze capelles de la nova capçalera, que, exceptuades dues, eren d'ells (751-758). Pas quart: les capelles de la capçalera foren designades abans d'ésser construïdes i llur construcció fou simultània. Pas darrer: amb la nova estructura se solucionava el problema de la demanadissa de sepultures (764-769). Set figures complementen l'article (774-780). — J. P. E. [21.727]

Pere GIFRE RIBAS, *La història de la societat pagesa a través dels fons notarials, s. XVI-XVII. Una experiència des del districte notarial de Girona*, dins «Notarial i Arxius», 71-88.

Rosa CONGOST, *Fonts notarialus per a l'estudi de les transformacions socials dels segles XVIII i XIX*, dins «Notarial i Arxius», 89-104.

[Del segon títol només recau en el camp d'aquest anuari la part dedicada al segle XVIII; per això ha estat adjuntat al títol anterior]. Per a l'estudi de la societat pagesa i sobretot per al del seu dinamisme, Gifre propugna el 'buidatge sistemàtic dels fons notarials' (72) i l'encreuament de les seves dades amb les del compliment pasqual dels arxius parroquials; en les famílies pageses el moment de trànsit d'una generació a l'altra deixava rastre a cal notari (capítols matrimonials, testaments, liquidació de deixes, drets, dots i legítimes) i això aconsella d'«acudir al buidatge sistemàtic de tots els manuals i de totes les notaries» (73), on també consten decisions importants per al mercat de la terra (establiments amb posteriors capbreus, parceries,) i per al del crèdit (74-76). Per a la societat pagesa de l'Antic Règim la relació entre mas/domini útil i senyoriu/domini directe és fonamental com ho és estudiar-ho i també ací cal anar a raure a llibres notarials, alguns d'ells específics (*Llibres de cort del batlle* o a sentències judicials). La societat pagesa es vol alliberar de ròssecs (censos i censals) i si ho aconsegueix ha de constar en document públic (81). La societat pagesa tenia dues personificacions col·lectives: parròquia i universitat i ambdues tenen la seva pròpia documentació notarial, com, per exemple, les ordinacions municipals o la relativa a la subhasta de serveis comunitaris o la contractació de nous deutes i obres (82-84).

L'autora del segon títol està d'acord amb les línies exposades en el primer i les confirma amb experiències seves en la recerca en manuals notariais, una de les quals és el descobriment dels avantpassos de l'escriptor gironí, Prudenci Bertrana, i remarca que per a entendre la vida viscuda dels passats és imprescindible saber què eren aquelles institucions, ara superades o no emprades, que s'introduïen en la vida de cada individu en el moment d'anar a Cal Notari. Les dites institucions han evolucionat i l'autora es pregunta quines foren les que canviaren durant els segles XVIII i XIX: políticament, les *Constitucions de Catalunya* foren substituïdes per la Nova Planta; i materialment, la segona meitat del segle fou de forta creixença tant demogràfica com econòmica, extrems que els protocols notariais no fan res més que precisar com ambdues millores arribaren a tothom (el segle XIX no entra en el nostre camp); assenyalen la presentació de la riquesa de dades proporcionada pels Registres d'Hipoteques, iniciats a Girona el 1768, fins i tot la filològica de l'origen i acceptació del mot 'hisendat' (96-103). — J. P. E. [21.728-21.729]

Narcís FIGUERAS CAPDEVILA, Pep VILA, Anna M. CORREDOR, *Unes frares d'Hostalric a les Cent Nouvelles nouvelles* (s. XV). *Història d'un delme cobrat*, dins «Quaderns de la Selva», 19 (2007), 163-188.

Text del conte núm. 32 de les *Cent Nouvelles nouvelles* i d'una faula de Lafontaine, *Les cordeliers de Catalogne*: narració entorn d'uns frares que cobren cert delme a unes parroquianes incautes. En les *Cent Nouvelles*, els frares són situats a Hostalric. Hi ha traducció catalana actual. El tema dels frares murrís és tòpic des d'Anselm Turmeda, del *Decameró* i de les *Facetiae*, de Poggio Bracciolini. — J. de P. [21.730]

Jordi MORELLÓ I BAGET, *Les universitats de la baronia de la Llacuna a la llum d'una concòrdia amb llurs creditors de l'any 1397*, dins «Recull. Agrupació Cultural Baixa Segarra», 10 (2007), 105-118.

El text de la dita concòrdia és ací transcrit sencer (114-118) des de la còpia oficial de Valls, AHC, *Protocols*, datat el 6 abril 1397. En realitat, de comú acord, censalistes i creditors establiren ordinacions en dotze paràgrafs, que els permetessin de respondre dels censals pagadors a for de 5% (mil per vint mil sous esmerçats) i de redimir o restituir la quantitat pagada pel censal ('carta de gràcia'), amb obligació de no crear-ne de nous. L'autor recorda les dificultats de la segona meitat del segle XIV, les més dures de les quals foren induïdes per guerres declarades per estrangers (Castella, Arborea-Gènova a Còrsega; i les companyies d'aventurers); també recorda els protagonistes del deute: barons de Cervelló, nombre de focs dels sis pobles de la baronia afectats pel conveni segons el *Fogatge del 1378* i les condicions del tracte (105-113). — J. P. E. [21.731]

Esther MARTÍ SENTAÑES, *Lleida a les Corts. Els síndics municipals a l'època d'Alfons el Magnànim* (Col·lecció Josep Lledonosa, 7), Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida 2006, 219 pp. Llibre només conegut per referència. — J. P. E. [21.732]

Pep BARCELÓ ADROVER, *Capbreu de Lluç de l'herència del cavaller Baltasar Tomàs*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 62 (2006), 153-184.

Pep BARCELÓ ADROVER, *Capbreu de Lluç, s. XVI: documentació sobre les possessions de Lluç, Margenó i el molí i cases a Pollença i Ciutat des de la Conquesta fins a la propietat definitiva a nom del Santuari de Lluç*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 227-237.

Segur que, sense esperar la formació a Mallorca d'una societat de cristians, les visites i peregrinacions a la Mare de Déu de Lluç començaren immediatament després de la conquesta (el

1273 el propietari útil d'una possessió veïna hi renunciava perquè tants anants i vinents li feien malbé les collites), l'autor cerca, troba i publica la documentació adient a atansar-se a la dita constatació. El primer dels articles ací resumits sintetitza allò que l'herència del dit Tomàs representava econòmicament per al Santuari de Lluc (154-155) i tot seguit transcriu de l'Arxiu Col·legial de Lluc, *Cm 2*, la llista dels censals que el santuari rebé, ordenats primer per mesos de l'any (157-162) i després per productes, com el forment (162-173) o per poblacions, com Pollença (173-178) o d'altres (178-183).

El segon article transcriu del mateix fons arxivístic un resum de documents que es remunten fins al 1230, intitulat *Immables del Col·legi de N^a S^a de Lluch, y alous propis, y actas pertanyents a aquells*, primer de la possessió de Lluc i tot seguit de Marganí i del Molí, seguits de quitacions de censos i drets de propietat de cases a Pollença o a Ciutat o en d'altres llocs; també hi ha una sentència arbitral del 1594 sobre dret a un camí entre Lluc i una possessió (237). — J. P. E. [21.733-21.734]

Antoni MAS I FORNERS, *De toponímia andalusina a antroponímia feudal. Els 'llinatges' toponímics andalusins a la Mallorca del segle XIII*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 13-38.

Tema d'aquestes pàgines: les formes de designació personal dels colons que són identificats amb el topònim de la contrada (14). A fi de respondre-hi, l'autor resumeix les característiques de l'onomàstica dels colons cristians de Mallorca, fixant-se en la relació entre noms i cognoms (15-18) i recull en la documentació ja publicada casos de denominacions toponímiques, tant simples com compostes (16-18), seguides de casos de variacions en l'origen dels noms personals (19-24); tot seguit estableix les característiques de les denominacions amb topònims andalusins o mallorquins i addueix nombre de casos documentats en variants (24-29); arriba a la conclusió que els noms personals amb topònims mallorquins «tant a Catalunya com a Mallorca, la designació toponímica indicava l'origen, antic o recent, de l'individu que la portava» (31). Hi ha llista dels casos per a cada una de les poblacions mallorquines afectades (32-35) i bibliografia (36-37). — J. P. E. [21.735]

Agnès et Robert VINAS, *La conquête de Majorque*, Perpinyà, Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales 2004, 307 pp.

Els esposos rossellonesos Vinas ens ofereixen en aquestes pàgines una presentació nova, sense cap mica de dubte, i potser fins i tot renovadora d'aquell episodi: a diferència d'allò que és acostumat (oferir d'una o altra manera les narracions del *Llibre dels fets* del rei Jaume), ells s'han proposat de mirar-se la conquesta de Mallorca des de tots els enfocaments possibles, i això vol dir que, tant com ha estat en les seves mans, les narracions abans esmentades i les de Bernat Desclot i de Ramon Muntaner, totes en traducció francesa, són completades amb les dels perdedors; i les descripcions literàries són també perfeccionades amb les representacions artístiques de dibuix i pintura, encara que en aquest punt no ha estat possible de posar les d'autors islàmics al costat de les d'autors cristians, per la senzilla raó que no existeixen o no han pogut ésser trobades. Els autors han posada una condició especial a oferir al lector explicacions de mots tècnics o dessuets, sempre que ha estat possible. — J. P. E. [21.736]

Josep AMENGUAL I BATLE, *Mesquites, esglésies i procés de poblament. Implantació de l'església a Mallorca entre 1230 i 1350*, dins «Crestatx», 31-68.

L'endemà mateix de la conquesta de Mallorca calgué pensar en la xarxa de parròquies per als cristians nousvinguts; en fou encarregat Ferrer de Pallarès, prebost de Tarragona, precisant, però, que l'encàrrec no incloïa cap atenció pastoral a la població cristiana, de moment encomanada al

bisbe de Barcelona; el treball d'estructura parroquial durà del 1230 al 1238: havien ja sorgit les dotze primeres parròquies, tres a Ciutat i les altres nou a Part forana (39-40); en successives etapes anaren sorgint les restants fins al nombre mític de les trenta-nou parròquies, ja assolit el 1300, intocable fins al pas del segle XIX al XX (33-34); les etapes en la successiva compareixença de parròquies o de cases de religiosos és documentada per publicacions diverses amb recurs a fons arxivístics, de l'ARM, *Protocol·ls*, i de l'ACatM (45). Les noves parròquies o fundacions religioses de cada etapa són visibles en els respectius croquis de l'illa (40-60). Una dotzena de temples parroquials haurien estat mesquites (62: [les dotze anteriors al 1238?]). — J. P. E. [21.737]

Antonio PLANAS ROSSELLÓ, *Las facultades normativas de los Jurados de la Ciudad y Reino de Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 145-160.

Ja en les *Franqueses*, Jaume I havia establert (i els successors repetit) que l'autoritat municipal de Palma no tenia jurisdicció, però podia suggerir i preparar ordinacions, que havien d'ésser promulgades pel rei; l'autor ens presenta quatre situacions, per a cada una de les quals addueix les preses de posició oficials: el de les ordinacions elaborades pels jurats o pel Gran i General Consell (147-150); les elaborades pels gremis (150-152); les emanades pels lloctinents, previ consell dels jurats (152-154); i les presentades directament al rei (154-157), que, un cop aprovades, equivalien a actes de cort. Són transcrits quatre documents, datats entre el 1316 i el 1616, tots de l'ARM, *Llibre de N'Abelló*, *Llibre de privilegis dels reis*, *Llibre d'En Rosselló vell i Còdex 31* (157-160). — J. P. E. [21.738]

Juan Carlos SASTRE BARCELÓ, *Documentació sobre l'orde del Temple a l'Arxiu de Santa Clara*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 38-62.

Les pàgines introductòries recorden les vicissituds generals de l'orde del Temple fins a la seva extinció i, amb major precisió, la part que el dit orde tingué a l'hora del repartiment de l'illa tant segons el *Llibre català del repartiment* com el llatí, tant a Ciutat (Almudaina de Gumara i nombre d'obradors), com en la part forana, no tan esplèndides com les dels seus antecessors a Catalunya (41-44); el 1262 Temple i Clarisses arribaven a un acord per a la portada d'aigua (44-45); les pp. 51-58 parlen, en general de segona mà, dels darrers temps del Temple a Mallorca, (i fan parlar en castellà Climent V en els seus documents oficials) amb el progressiu distanciament de Jaume II de Mallorca, fins que aquest es col·locà en la mateixa línia del rei de França i el 27 de maig 1308 posava en endavant a mans de Miquel Rotllan l'administració dels béns del Temple, tots ells segrestats pel rei esmentat, de cap manera disposat a deixar-se perdre els dits béns i a posar-los en mans del bisbe. Són publicats en apèndix dos documents de Palma de Mallorca, Arxiu de Santa Clara, un del 1262 sobre partició d'aigua entre Temple i Santa Clara i l'altre del 1308 nomenant Miquel Rotllan administrador dels béns del antic orde del Temple (59-61). — J. P. E. [21.739]

Agnes et Robert VINAS, Rodrigue TRETON, *Donation aux Templiers*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 285-288.

Guillem ROSSELLÓ BORDOY, *Qui eren els jueus del'Almudayna?*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 30 (2004), 289-296.

El primer títol és presentació, transcripció del document original conservat a Perpinyà, ADPO, 1B 10, i traducció francesa del mateix: Jaume I hi donava als templers «damus... vobis... castellum... quod vulgo apellatur castrum sive Almodayna Judeorum, contiguum muro civitatis a parte meridiana...» (286, líns. 7-10), i d'altres béns, el 17 d'abril 1230.

Sota el segon títol, l'autor, conscient de la importància de la localització acabada de transcriure, constata que la documentació contemporània, sobretot les diverses versions del *Llibre*

del Repartiment, de vegades esmenta els 'jueus de l'Almudaina', d'altres vegades els 'jueus nostres' i d'altres els 'jueus' (289-290); de més a més, els documents fan diferència entre els jueus que 'tunc- aleshores' vivien a Mallorca, als quals dóna un 'palatium' per a sinagoga dins 'Almudainam nostram' o 'Almudaine maioris', i els que hi viuen 'nunc-ara', que reben quantitats de terra en llocs diversos de l'illa (292). Les noves dades obliguen a formular preguntes i a plantejar hipòtesis, però donen dues realitats: «l'almudayna dels Gumâra era coneguda com almudayna dels jueus» i allí hi havia «una de les portes de Madina Mayûrqa», més encara, aquell hauria estat el nou emplaçament dels jueus (294). El document de Perpinyà dóna d'altres informacions, com és ara sobre l'exarea', la zona fora murada i el Portitxol (294-296). — J. P. E. [21.740-21.741]

Pau CATEURA BENNÀSSER, *El derecho municipal como derecho del Reino de Mallorca en la Edad Media*, dins «Revista de Historia Jerónimo Zurita», 78-79 (2003-2004), 321-352.

Les primers pàgines resumeixen la personalitat oficial de cada una de les tres illes grans, sobretot de la de Mallorca, on ultra la *Carta de franqueses* i les *Constitucions i Usatges* de Catalunya, foren integrats els *Costums autòctons* i el rei Ferran II hi afegia el 1510 les successives constitucions i capítols de les corts de Catalunya (323). La representació de la terra en l'administració es concretà a Mallorca en el Consell de la Ciutat, en el del Sindicat de Fora i en el Gran e General Consell de Ciutat i de Fora (327-328), en institucions paral·leles a Menorca i més reduïdes a Eivissa (330). En el pla municipal, cada illa es considerava 'universitat' i actuava en conseqüència, també quant a la recopilació de les pròpies franquícies i privilegis: *Llibre dels reis*, *Llibre Vermell* i *Llibre de Cort* de Ciutadella, a Mallorca i Menorca, respectivament, i *Llibre de la Cadena* a Eivissa (331). Els primers anys del segle XV, la creació del *Consell de Franquesa*, defensava jurídicament les prerrogatives del regne, però el *Contracte Sant* havia de posar els recursos econòmics en les mans dels creditors, amb repercussions en la relació regne-rei (332-336). Les darreres pàgines toquen temes històricament candents: el de la vigència dels *Usatges* (337-342); la presència de Mallorca en Corts de Catalunya, tant soles com amb motiu de celebració simultània de cors dels diversos regnes de la Corona (343-348); i les actuacions normatives dels jurats (348-352). — J. P. E. [21.742]

Antonio ORTEGA VILLOSLADA, *Andreu Bonmacip, guardià del port de Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 30 (2004), 297-302.

A base de documents de l'ARM, *Escrivania de Cartes Reials i Reial Patrimoni*, tenim en aquestes pàgines informació sobre els oficials reials responsables del port de Palma posteriors al 1276 (la documentació anterior fou destruïda aquell any pel 'furor populi Maioricarum' contra Jaume II de Mallorca: 297, nota 4); i fragments d'una informació oficial sobre la manca de control del guardià a una nau genovesa, que l'havia demanat insistentment; el patró de la nau, Simone de Negrono, hauria mort a Màlaga i hauria estat sepultat en l'església de Santa Maria dels Genovesos (302, nota 21). — J. P. E. [21.743]

Margalida BERNAT I ROCA, Jaume SERRA I BARCELÓ *Els grafitis de l'antiga cereria i la «Casa de les bòsties» de la Seu de Mallorca (segles XIV-XV)*, dins «Mayurqa. Revista Anual d'Història», 30 (2005), 923-943.

Ubicats els espais esmentats, tocant l'absis de la Seu i les capelles de la Trinitat i de Sant Pere, és resumida la història de llur construcció, ja documentada el 1337 i reformada durant el segle XV (926); aquest espai era repartit en tres cambres, en la darrera de les quals aparegueren els grafitis més moderns, fets per incisió, posteriors al s. XVI (926-928). Descrits els grafitis de cada un dels tres espais, amb més detenció els del terç (930-933), entre els quals destaca el

d'una escena joglaresca festiva (932-935), i el de l'espai primer, restes d'un executat a la pena capital; serien obra de fugits de la justícia civil i acollits a l'asil de la Seu (935). Hi ha bibliografia (936-938) i reproducció dels grafits, un dels quals té forma de làpida amb inscripció, les lletres del qual recorden la cal·ligrafia hebrea (939-943). — J. P. E. [21.744]

Maria BARCELÓ CRESPI, *Nous documents sobre l'art de la construcció. II*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 209-226.

Ja el 2003, l'autora havia publicat una sèrie de documents sobre el mateix tema. Ara n'ha aplegats vint-i-dos més, datats entre el 1443 i el 1524, en sèries diverses de l'ARM, en particular de la de *Protocols notarial*s, i els ha transcrits sencers en aquestes pàgines en llatí els més antics, en català els més recents. — J. P. E. [21.745]

Maria BARCELÓ CRESPI, *El casat de les possessions a la Mallorca baixmedieval. Estructura i funció*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 101-126.

„Casat” („Casament” a Eivissa) és el conjunt d'edificacions que formen una „possessió” o mas i, ultra la casa principal o dins ella conté rebost, pastador, forn i pastera, celler, estable, cort, boval, pallissa, pleta, pou o cisterna, hort i/o era; l'autora ha recercat inventaris en els *Protocols notarial*s o *Reial Audiència*, de l'ARM; n'ha localitzat quaranta-quatre (116-126); en les pàgines de l'article, descriu forma externa i funció de cada estança i transcriu la o les frases amb què és designada i descrits els estris o eines que hom féu constar en algun dels inventaris (102-115); en algun cas hi havia escriptori, «ab hun instrument de fust, ab què-s coneix quina hora és», estudi, «hon havia vuit llibres cuberts de pocha valor» (104), i àdhuc capella, que contenia possibles obres d'art i en un cas «missal de pregamí» (112). — J. P. E. [21.746]

Jordi MORELLÓ I BAGET, *Els creditors barcelonins i la gestió del deute públic de Mallorca*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 13 (2007), 313-350.

L'autor ha dedicat ja algun estudi al tema, resumit en les pàgines dels volums d'»ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), 624-635, núm. 18.194 i XXV (2006), 723, núms. 29.067-19.068. Les presents, basades en l'ARM, *Arxiu Històric*, i en Barcelona, AHPB, informen, primer, de les normes oficials per al pagament dels censals i per a llur amortització: les primeres, la *Pragmàtica* del 1392 i el *Contracte Sant* del 1405, miraven sobretot al pagament dels censals als creditors barcelonins, mentre les posteriors (*Concòrdia* del 1431 i *Pragmàtica Reial* de Granada 1493) contemplaven un procediment paral·lel per als creditors mallorquins i sobretot aplicaven possibilitats successives per a la lluita dels censals o amortització del deute públic. Una nova font, el registre 4370 de l'ARM, permet de reconstruir la política seguida en aquest punt els anys 1399-1402 (333-340), amb la consegüent captació de nous censalistes, seixanta vuit dels quals eren catalans, dos dels quals eren convents masculins, els del Carme i de Predicadors; hi ha llista personal d'aquests darrers inversors, acompanyada d'altres dades (347-350). — J. P. E. [21.747]

Antonio CONTRERAS MAS, *Enfermedades y santos protectores en Mallorca medieval*, dins «Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 41-62.

El fragment salvat del *Breviarium Maioricense*, imprès per Bartomeu Caldentey, c. 1488: conté oracions contra la lepra, el Foc de Sant Antoni i la pesta (44-45). A continuació tenim referència i fragments textuais de les crides públiques a pregàries contra la pesta a Mallorca des del 1348 al 1422, transcrits de Palma de Mallorca, ARM, AH, *Llibre I de pregons* (48-54); en necessitat de pesta fou particularment invocat sant Sebastià, també per decisions oficials

des del 1440, aplegades en els *Capítols dels Magnífichs Morbers del Regne de Mallorca* (54-56). — J. P. E. [21.748]

Antonio CONTRERAS MAS, *Enfermedades infecciosas en Mallorca renacentista*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 62 (2006), 25-42.

La medicina hipocràtica denava importància als factors ambientals, que Galè col·locava entre les 'sex res non naturales'; la Pesta Negra i les falconades successives obligaren a treure les conseqüències de la dita doctrina; i així, els metges valencians del pas del s. XV al XVI escriuen de medicina pràctica, la pesta i la sífilis (27); les autoritats intervingueren a fi d'evitar o de guarir el paludisme (27-31); a partir de mitjan segle XVI, la sífilis i així les *Segones ordinations del bordell de la Ciutat*, del 1544, preveuen un cirurgià que controli si alguna pupilla pot encomanar el mal i en cas positiu, l'envii a l'Hospital General, encàrrec que al cap de poc passava a mestre Nicolau Carbó, metge (34); el 1571, el dr. Joan Binimelis escrivia un *De morbo gallico*, tothora inèdit (35); augmentaren els malalts de lepra; en canvi, contra la tuberculosi ja el 1469, Bartomeu de Verí dedica a la dita malaltia la primera de les receptes del seu *Receptari* i el *Presidial Decret* del 1569 decidia controlar les vendes de roba de 'tísichs e ètichs', en nous *Capítols* (36-38). Són transcrits dos documents del 1569, de l'ARM, *Gran e General Consell i Presidials decrets* (40-41). — J. P. E. [21.749]

Werner-Franz BÄR, *Das Kartenbild der Insel Mallorca vom Ende des 15. Jhr. bis um 1700. Ein Vergleich aus kartographischer Sicht*, dins «Frankfurter Kartographische Hefte», 66 (2004), 527 pp. + taules, figures i làmines.

Aquesta investigació sobre la cartografia mallorquina dels segles XVI-XVII es basa tant en els mapes com en els isolaris/illaris conservats en biblioteques i arxius d'Europa, als quals s'han afegit els de Vicenç Mut en la seva *Història de Mallorca* o en altres publicacions, els únics que informen de la hidrografia insular; particular esment mereixen els nombrosos exemplars dels d'En Pirí Reïs per als estols otomans (vint-i-cinc edicions confirmades), que demostrin l'atenció d'aquell imperi envers Mallorca. Presentat el conjunt de mapes o similars, segueixen anàlisis dedicades amb particular atenció al traçat de la línia de la costa i als detalls tècnics, de cada un d'ells, on també és indicada l'actual referència bibliogràfica. — J. P. E. [21.750]

Miguel José DEYÀ BAUZÀ, *Extranjeros en el comercio y la manufactura del Reino de Mallorca en los siglos XVI y XVII*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 62 (2006), 43-68.

Tema pràcticament inèdit per al temps anterior al 1650; l'autor es fixa en dues famíles, la dels Pavesi (44-50) i la dels Facio (51-56) i, a base de l'ARM, *Protocolos notariales*, estudia la lògica de llurs inversions i de llurs xarxes comercials. El 1596, el primer dels Pavesi, Gianfrancesco, es casava amb una fadrina dels Castell de Mallorca; amb el seu germà Gianantonio concentraren llur negoci en la propietat de naus (que havien de navegar 'a usança catalana': 46) i en l'exportació d'oli mallorquí i sal eivissenca; les operacions concretes són conegudes pels protocols esmentats, algunes de les quals són relacionades amb grans empreses d'italians. Els Facio, genovesos, es dedicaren a préstecs i a censos, a venda a Mallorca de roba de seda i primeres matèries d'importació (coure, pastell), i a la representació d'empreses estrangeres (51-52). En general, les Germanies havien demostrat que l'economia illenca s'havia de modernitzar, mirant que la producció respongués a una demanadissa cada vegada més diversa i exigent: foren immigrants, des del 1573 cada vegada més italians; el 1611 naixia el Gremi dels velluters (62); també influïren en la fabricació d'obra de terrissa i de vidre (63-64). — J. P. E. [21.751]

Anna PASCUAL, Jaume LLABRÉS, *El Baluard de Sant Pere i la Ribera del Moll*. Presentació: P. A. SERRA BAUZÀ; Fotografies: D. G. MURRAY, Palma de Mallorca, Promomallorca Editor 2004. 248 pp.

Aquest llibre agermana les qualitats de la informació documental sobre una part de la marina de Palma de Mallorca i les de la presentació de detalls a través de fotografies actuals. La documentació escrita ens permet d'assistir a la transformació del camí de Portopí i de la torre i portal de Santa Caterina com a efecte de la construcció de les muralles del segle XVI, i a l'evolució en els segles XVI-XVIII del Baluard de Sant Pere i de l'esperó de Santa Caterina amb els canvis introduïts per causa de l'artilleria i de la caserna per a l'exèrcit; també contribueix a conèixer la situació antiga la part fotogràfica, car inclou reproduccions cartogràfiques i manuscrites. — J. P. E. [21.752]

Eduardo PASCUAL RAMOS, *Intervención de tropas imperiales en Mallorca al final de la Guerra de Sucesión*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 61 (2006), 255-266.

El 21 de juny de 1713, caps dels dos exèrcits signaven la convenció d'Hospitalet per a la sortida de l'exèrcit aliat i l'ocupació completa de Catalunya, Mallorca i Eivissa pels francesos, però el virrei de Mallorca, Marquès de Rubí, en comunicació amb l'arxiduc, ja emperador, Carles, decidí resistir i l'emperador des de Nàpols li feia arribar cinc companyies amb 1005 alemanys; era el 2 de febrer del 1715; l'11 de juny de 1715, sortia de Barcelona l'estol de vint-i-dues naus: era el final de la dinastia Habsburg a la Península Ibèrica. Hi ha quadre de les despeses de les darreres companyies d'alemanys (265). Les dades són de l'ARM, AGC, *Consells Generals, Reial Patrimoni, Llibre extraordinari dels jurats*, i Simancas, AG, *Estado*. — J. P. E. [21.753]

Emilio BEJARANO, *Cambios en el sistema impositivo de Mallorca a lo largo del siglo XVIII y sus repercusiones sociopolíticas*, dins «Mayurqa. Revista Anual d'Història», 31 (2006), 277-296.

Malgrat l'experiència desagradable de les conseqüències d'haver abusat del recurs a censals i violaris en els segles anteriors, el cadastre posterior a la Nova Planta no fou solució a la constant crisi monetària de la societat mallorquina, tal com permeten de veure l'ARM, *Actes del Gran e General Consell*, i *Protocolos notariales*, ADM, i AM, *Reial Acord*: el ròssec que abans gravava el Consell Insular, recaigué en la Ciutat de Mallorca i del 1758 en la Junta de Caudales Comunes, però fins i tot els tributs destinats al municipi (Drets Reials de Tabac, Duanes i Salines), foren encaminats al Tresor Reial; hom mirà de treure diners posant impostos sobre tot, àdhuc sobre els carros que recobrien les rodes amb llanta metàl·lica; intentà de tornar als censals, inventà els Vals Reials (289). L'intent del 1769 d'introduir a Mallorca els pòsits del gra copiats de Castella, topà amb els negocis dels revenedors (290-291). Ja en el segle XIX, sota Manuel Godoy, Miquel Gaietà Soler proposà una (primera) amortització. — J. P. E. [21.754]

Antoni PLANAS ROSSELLÓ, B. CAIMARI CALAFAT, *Una relación reservada del marqués de Casa Fuerte a su sucesor en la Capitanía General de Mallorca (1721)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 62 (2006), 69-112.

La 'relació reservada' s'ha conservat a l'ARM, *Clerecia. St. Francesc de Palma* (herència de Miquel Serra Maura i Joaquim Fiol i Estadès de Moncaire); ací són recordats tant l'autor, marquès Juan de Acuña (70-73), com el destinatari i successor, José Antonio de Chaves (73-76); el primer havia estat en la rendició de Barcelona, el segon en la batalla d'Almansa i la següent ocupació de places de València (Xàtiva, Alcoi); era a Catalunya el dia de la caiguda de Barcelona; el text de la 'relació reservada', *Informe de D. Juan de Acuña, marqués de Casa Fuerte*, datat el 26 d'abril de 1722, ocupa les pàgines 82-106, és abundantment anotada i les notes indiquen d'altra documentació complementària per a aquell moment (també de Simancas, AG,

Guerra moderna), només sis o set anys després de la rendició de Mallorca; Acuña hi informa de la situació militar, amb particular atenció a les defenses de Palma de Mallorca, i de la situació civil (delacions injustes, pau social, prohibició del joc), de l'administració de justícia i de les necessitats de la gent. La possibilitat d'encomanar-se la pesta des de França, a través de Menorca en mans angleses, tingué informació especial (1104-105). Hi ha bibliografia (108-111). — J. P. E. [21.755]

Anton PUJOL BERTRAN, *Les competències de la Junta de Morbers a Mallorca segons una carta reial del 1622 i altres documents*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 155-162.

Una lletra reial del 1622, conservada a l'AR (ACA), *Consell d'Aragó*, lligall 989, donava als morbers la responsabilitat sobre allò que calia fer quan arribava a port un vaixell procedent de terra empestada (157-158), però el 1652, en plena Guerra de Separació de Catalunya, en cas d'aplicació de les dites mesures, el virrei exigia que aquestes fossin confirmades per ell, cosa que no feia quan corsaris mallorquins apresaven navilis adreçats a Barcelona, i els morbers els volien sotmetre a quarantena, perquè costaven diners; de la documentació generada per aquell conflicte, es dedueix que la protecció dels pobles davant la pesta era molt sotmesa a conveniències polítiques i que els patrons de naus prescindien de tot al·legant costums ancestrals. — J. P. E. [21.756]

Antoni J. COLOM CAÑELLAS, *Els orígens dels estudis de Nàutica en el si de la SEAP mallorquina*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 93-101.

La SEAP és la mallorquina Sociedad Económica de Amigos del País, que durant el segle XVIII posà els precedents per a l'Escola de Nàutica, que naixeria el 1802, després que el 1800 el govern de Madrid hagués establert un 'Consulado de Mar y Tierra en la Ciudad de Palma', entre els objectius del qual hi havia el d'obrir 'escuelas de pilotaje'. Des del 1775 la SEAP concretava a Mallorca la política il·lustrada del govern central i ja el 1779 propugnava la creació d'escola de pilotatge i immediatament després arribaven les primers propostes tant teòriques (J. Montaner, Onofre Gomila) com pràctiques (bisbe Bernat Nadal a Sóller), documentades a l'ARM, *Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País*; sorgiren el 1783 nous inicis d'escoles de matemàtiques (caputxí Miquel de Petra) i de nàutica (Pere Anton Padriñes); el 1798 arribava nova proposta, de Juan González de Cepeda, demanant de crear a Mallorca un Seminario de San Telmo, semblant al que del 1607 actuava a Sevilla, el qual, de més a més, hauria contribuït a solucionar el problema social que eren els al·lots vagarosos. — J. P. E. [21.757]

Núria FLORENSA I SOLER, *Manresa i Santpedor, ciutat i vila amb dret a Cort. Greuges, demandes, conflictes i rivalitats de les localitats i entre els braços a la Cort General de 1599*, dins «XLIV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos», Manresa, Centre d'Estudis del Bages 2002, 219-230.

Títol només conegut per referència. — J. P. E.

[21.758]

Alexandra CAPDEVILA MUNTADAS, *Les fonts notariales com a indicador econòmic. La crisi finisecular del set-cents al Maresme*, dins «Notarial Arxius», 193-200.

En connexió amb la seva tesi doctoral (200, nota 2), l'autora ha recercat en la documentació notarial de Barcelona, Arxiu Reial (ACA), i en la d'Arenys de Mar, AFidel Fita, i Llavanes i Vilassar, Aparroquial, els signes d'augment de benestar en les poblacions del Maresme, manifestats en la possessió d'objectes preuats pel material o purament sumptuaris i devocio-

nals, d'una banda, però també d'endeutament per l'altra el darrer quart del segle XVIII, durant el qual, concretament el darrer decenni, les guerres contra França i després contra Anglaterra feren impossible el comerç, en particular amb Amèrica, i causaren la consegüent crisi econòmica: els documents permeten de constatar un desplaçament de totes les classes socials vers l'agricultura amb nous establiments de terres, com també els empenyoraments d'objectes de valor, la creació de censals morts i les vendes de propietat o drets diversos a fi de pagar deutes o simplement subsistir; les dones contribuïren a disminuir la misèria elaborant puntes de coixí per als rics. Vist en general, l'endeutament s'havia doblat entre el començament del segle XVII i el final del XVIII. — J. P. E. [21.759]

Xavier PÉREZ GÓMEZ, *La Cartoixa de Montalegre. Drets feudals i conflictes jurisdiccionals (1415-1602)* (Fundació Salvador Vives i Casajuana, 135), Barcelona, Rafael Dalmau editor 2004, 208 pp.

Les cartoixes dels Països Catalans, si no nasqueren (Scala Dei), es multiplicaren sota la protecció de Benet XIII: Valldemossa, Vall de Crist, i ja al seu darrer moment, Montalegre; encara n'arribaria alguna altra. Nasqueren com les altres institucions monàstiques, no sols amb propietats, ans també amb drets senyorials que els asseguressin la subsistència. L'autor estudia just aquest aspecte baronial entre el moment de la fundació i el 1602, gràcies a la documentació incautada en el moment de l'exclaustració i desamortització, ara a l'ACA, *Monacals d'Hisenda*, completada amb la que segueix a l'Arxiu del mateix Montalegre o els volums i lligalls que restaren a l'AHCB (125-126), la de l'AHPB i la de Sant Fost de Campsentelles, Arxiu familiar de Can Torrents (181). Onze documents d'aquests fons, dels anys 1425 al 1628, són transcrits en l'apèndix (131-179). L'autor s'interessa, tal com ja és estat assenyalat, per l'aspecte baronial de la institució, en quatre aspectes: drets jurisdiccionals, administració de justícia i conflictes senyorials (21-69); els drets baronials damunt la terra i els habitants sormesos a la dita jurisdicció (71-112); i els ritus feudals, concentrats en les preses de possessió i en els actes de sagrament i homenatge i manifestats en les forques (113-117); un quart capítol, dedicat a *Notes miscel·lànies*, presenta els successius privilegis reials, la presència d'esclaus de la cartoixa, algunes informacions sobre usos o tradicions, la Conreria com a centre econòmic, l'arxiu del monestir i l'atenció als pobres (119-127). Hi ha bibliografia (182-184), taules de topònims i d'antropònims (187-199) i vuit pàgines d'il·lustracions (201-208). — J. P. E. [21.760]

Emma LIAÑO MARTÍNEZ, *Pere Johan y la escultura gòtica de Santa María de Montblanc*, dins «Boletín. Museo e Instituto 'Camón Aznar' de Ibercaja», XCVIII (2006), 239-256.

A base de documentació ja publicada, l'autora repassa les etapes de construcció de Santa Maria de Montblanc durant la primera meitat del segle XIV, les compara amb construccions semblants dels capitells de Santes Creus (escenes del Gènesi, amb el diàleg entre Déu i Adam: 244-245), de la Seu de Tarragona, i de Poblet, i ens informa que amb motiu de l'actual restauració de l'interior de l'edifici, ha estat possible de veure amb detall la clau de volta de la nau més pròxima al presbiteri, que ha estat reconeguda com a obra de Pere Johan, representant l'Annunciació (fig. 5: 254; descripció: 247-248), datable d'entorn el 1430 (data de continuació de les obres); manca la inscripció AVE GRATIA PLENA en la filactèria (247). Hi ha set reproduccions fotogràfiques (250-256). — J. P. E. [21.761]

Concepción ALARCÓN ROMÁN, *Las versiones medievales de la leyenda de Montserrat*, dins «Studia Monastica», 49 (2007), 29-73.

Els dos capítols inicials de la llegenda, les narracions de fra Garí i de la troballa de la imatge el 880 en temps de Jofre el Pelut, s'han conservat en tres versions: l'explicada en un retau-

le (del 1239), destruït pels francesos el 1811, però recollida per Louis Montagut el 1739, la que s'hauria trobat al començament del *Llibre vermell*, i la del còdex 6 de l'ACatB; la narració dels dos primers miracles, explicant quadres del retaule, és ací transcrita (31-32). Després és aplicada a la narració l'anàlisi dels seus elements, començant per la cronotaxi d'encaix en el període històric de cada una de les dues narracions (35-41), seguida de la dels personatges que protagonitzen les llegendes: Garí, dimoni, comte de Barcelona i filla i fill petit del comte, i Mare de Déu (41-50); darrere les narracions hi ha uns valors a reafirmar: eremitisme, penitència i sentit de la fundació de Montserrat (51-68); són analitzats finalment els narradors i els receptors (68-72): versió sobre l'origen de Montserrat, vinculat a la casa comtal de Barcelona i, per allò que té d'inesperat, destinada a extensa divulgació popular per obra dels pelegrins. — J. P. E. [21.762]

Ernest ZARAGOZA I PASCUAL, *Sant Esteve d'Olzinelles i Sant Llorenç de Vilardell. Història de dues petites parròquies mil·lenàries del Montnegre*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 78-79 (2005-2006), 47-112.

Descrita en orografia, fauna i flora la contrada del Montnegre (amagatall de facinerosos encara el 1724) arriben les primeres notícies d'Olzinelles en documentació de Sant Cugat del Vallès entorn l'any 1000 (53-55), seguida de la molt més abundosa i concreta de les visites pastorals (ADB, *Visit.* 55-71), on consta l'inventari d'ambdós arxius el 1781 (71; cf. 110); després arriben la imposició total de la llengua castellana en els registres parroquials (73), la demografia segons les estadístiques del segle XVIII (95), la descripció de cada una de les masies d'Olzinelles abans del segle XIX (99-110), on consta que el 1735 a Can Valls hi havia un mestre de minyons i un estudiant (99); de Can Camps són transcrits uns capítols matrimonials del 1723 (103-105), de Can Gorgui un contracte d'arrendament, del 1718 (106) i de Can Draper/Mas Garrell, un fragment d'inventari, del 1723 (107-108); són també resumides les visites pastorals (129-141) i descrites les masies de Vilardell (144-149). Hi ha llistes de fonts i de bibliografia (156-158). — J. P. E. [21.763]

Anna Maria CORREDOR PLAJA, *El carrer de la Milana (Pals): un nom que la sap llarga*, dins «Estudis del Baix Empordà», 26 (MMVII), 69-80.

Amb notícies que provéne de Barcelona, ACA, i de Girona, ADG i AHG, i de bibliografia publicada, l'autora relaciona les referències documentals a 'la Milana' des del 1341 al 1743, també als masos i altres veïnats, els actuals inclosos. Article motivat per la iniciativa municipal de recuperar un topònim per a un nou carrer. Hi ha bibliografia. — J. de P. [21.764]

Rebecca LYN WINER, *Women. Wealth and Community in Perpignan, c. 1250-1300*, Aldershot, Ashgate 2006, 258 pp.

L'abundant documentació notarial perpinyanesa ha estat aprofitada per l'autora per dibuixar la situació d'inferioritat de la dona en relació a l'home al Perpinyà d'aquells cinquanta anys i en concret en les famílies de mà mitjana, tant de la vila cristiana com del call jueu i entre els esclaus i esclaves musulmans, sobretot si es compara amb la situació italiana. La dita inferioritat seria innegable a l'hora de concretar les condicions econòmiques del matrimoni, en el repartiment de les herències i en l'administració dels béns d'orfes menors d'edat, punt en el qual les vídues jueves resultaven més enganyades, car l'atenció als menors orfes era considerada afer de la comunitat, que controlava tothora les decisions de la vídua tutora; també resulta documentat que la vídua jueva perpinyanesa era menys inclinada a la mercaderia que les dels països septentrionals. — J. P. E. [21.765]

Gerard BONET (dir.), *La gravure de l'artisan à l'institution*, dins «Actes de la troisième Journée d'étude sur l'imprimerie organisée à Perpignan le 22 avril 2005», Perpinyà, Publications de l'Olivier 2006, 218 pp.

La temàtica predominant tractada en aquestes pàgines pertany als segles moderns i àdhuc contemporanis, però hi ha lloc per a dos estudis que recauen en el camp d'ATCA: Caroline Lentz, *Le livre et la lecture à Perpignan au XVIIIe siècle*, aporta documents sobre els impressors llibreters d'aquell segle, en particular sobre Guillaume Simon Lecomte, estudiant els seus llibres de comptes; i Pep Vila, *Un imprimé gothique édité à Perpignan en 1511*, descobert per ell als ADPO, ací reproduït: són sis pàgines, impreses, almenys tècnicament sembla, per Hans Rosembach, que contenen un acord entre les Comunitats de Sant Joan i de la Real i els cònsols de Perpinyà, en el qual aquests reconeixen a aquells el dret d'entrar els queviures de consum propi a la vila sense ésser sotsmesos a impostos. — J. P. E. [21.766-21.767-21.768]

Josep SURIOL CASTELLVÍ, *El canal de Pinyana*, dins VIII Trobada de Ciència i Tècnica, 477-485.

Conquerides les terres de Lleida, el comte Ramon Berenguer IV pensà a proporcionar-los aigua de reg i féu excavar un canal que portés aigua de la Noguera Ribagorçana a Almenar, que després un seu noble, Pere Ramon de Sassala, allargà fins a Lleida i destinà l'aigua del canal a ús públic i a l'assortiment de Lleida en testament, del qual es conserva l'original; els drets de Lleida revertiren en la Paeria; així durà fins al 1794, en què el Govern Borbònic, dissolta la Paeria, creà la Junta de Cequiaatge amb les pertinents *Ordinacions* (479). Hi ha descripció del canal (478) i de les modificacions dels darrers segles (480-483). — J. P. E. [21.769]

Rodrigue TRÉLON, *Cruets et inondations dans les Pyrénées Méditerranéennes aux XIV et XV siècles. État des sources et perspectives de recherches*, dins «Domitia. Revue du Centre de Recherches Historiques sur les Sociétés Méditerranéennes», 8-9 (mars 2007), 213-226.

Recordada la inundació d'Escalada-Cuixà del 878, l'autor repassa en la primera part allò que en tema d'inundacions a l'Aude i al Rosselló hom pot trobar en els fons documentals d'aquesta comarca: *Llibre verd menor de Perpinyà*, als arxius oficials d'ACA i d'ADPO, i als notariais d'aquest mateix arxiu («Paradoxalement, ces fonds restent quasiment inconnus»: 216), propugna la creació d'una base de dades sobre el tema (217) i recorda les memòries de danys, també personals (218-220). Són transcrits en apèndix tres documents dels anys 1338-1447, de l'ADPO, tots tres sobre reconstrucció de destrosses d'aiguats (222-226). — J. P. E. [21.770]

Erección y fundación del Colegio de la Compañía de Jesús de Nuestro Padre San Ignacio de la villa de Pollença. Libro II [transcripció i notes de Miquel FERRER FLORES], dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 51*-116*.

Aquestes pàgines contenen la narració de l'establiment dels jesuïtes a Pollença el 1688, l'obertura de la casa i església (52-56) i la crònica del temps dels nou primers rectors fins al 1739 (56-116); ultra les informacions locals, n'hi ha sobre ensenyament a Mallorca, com la que el 1692 P. Antoni Vallès explicava teologia al col·legi de Montsió, de Palma; i el P. Joan Antoni Ferrando hi fou enviat a llegir-ne en la càtedra de Vespres i al cap de poc fou també professor de la Universitat Lul·liana (61-62; cf. 109); el 1698 tenia un cert protagonisme el lul·lista Jaume Custurer (84): el 1698 predicà la Missió a la parròquia de la Santa Creu, de Palma (86); amb motiu de la Guerra de Successió (97-99), Jaume Custurer fou desterrat a Nàpols o Milà, però el temporal marí conduí la nau a Salou (94); la dita guerra provocà canvis en els cursos i en la Universitat Lul·liana (94 i 96-97), fins i tot al Col·legi de Betlem, de Barcelona (99). Els darrers anys de la Guerra i els primers de la Nova Planta tenen escassa informació (99-100).

Però el 1722 un antic rector del Col·legi Imperial de Madrid fou encarregat pel General dels Jesuïtes de fer visita oficial a «esta provincia de Aragón» (104) establint la nova política favorable als Borbons (103-104); d'aquell moment és l'escola d'infants dels jesuïtes de Pollença (104); hi ha notícia de la biblioteca de la casa; també surt el dr. [Joan] Binimelis, rector de Manacor (104 i 112: biblioteca). — J. P. E. [21.771]

Roser PUIG I TÀRRECH, *Mobilitat demogràfica de la Conca de Barberà i Baixa Segarra via Reus (segle XVIII)*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra», 10 (2007), 119-137.

Autors diversos han fet aportacions a la història demogràfica de Reus en el segle XVIII (119); l'autora, a base dels *Llibres de matrimonis* i dels d'*Òbits*, de l'Arxiu Prioral de Sant Pere i dels de l'Hospital de Pobres, de Reus, estudia l'aportació de les dues comarques a la demografia reusenca fins al 1787, en la qual es manifestava d'una banda l'empenta demogràfica de la vila durant el segle XVIII i de l'altra les vuit falconades de pesta que la delmaren; en aquest context, l'autora ha recomptat i reduït a quadre sinòptic nombre i procedència parroquial dels casats vinguts de les dues comarques i ha assenyalat llurs oficis (on fa notar el baix nombre de minyones) (122-124). En apèndix, i destriats per parròquies, dóna notícia de tots el casos, tant de casats com d'allistats (aquests coneguts per l'AHC de Reus, *Fons municipal*), procedents tant de la Baixa Segarra com de la Conca de Barberà (127-137). — J. P. E. [21.772]

Elvis MALLORQUÍ I GARCIA, *Una qüestió de toponímia: el domini senyorial del clergue Guillem Gaudfred a Riudellots de la Selva l'any 1265*, dins «Quaderns de la Selva», 19 (2007), 7-59.

Aquell any, segons l'AD de Girona, *Pergamins de la Pia Almoïna*, a Riudellots de la Selva hi havia noranta-vuit masos, alguns dels quals eren aloers; els altres es tenien per vint senyors eclesiàstics i per set de laics, sovint enemistats entre ells. El plet esmentat, enantat pels Montcada-Bearn contra el clergue, amb la intenció de posseir el domini dels Vilademany, comprat pel clergue, fou guanyat per aquest perquè la part demandant no pogué demostrar el seu senyoriu eminent damunt la finca en litigi, perquè la toponímia no encaixava. Són transcrits en apèndix un procés subordinat entorn la capacitat del dit clergue a posseir senyoriu damunt els masos comprats als Vilademany, algunes declaracions de testimonis i la sentència. — J. P. E. [21.773]

Jean-Pierre COMPS, *Du Roussillon en Conflent. La mise en place du réseau routier de l'Antiquité à nos jours*, dins «Domitia. Revue du Centre de Recherches Historiques sur les Sociétés Méditerranéennes», 8-9 (mars 2007), 21-42.

Vint reproduccions cartogràfiques del tros de Conflentana entre Bolaternera i Marquixanes ajuden l'autor a precisar les modificacions introduïda al llarg dels temps en aquella via en el seu pas per la plana de Rosselló, tot documentat en pergamins mil·lenaris, en fogatges medievals (25: en terra plana era fàcil canviar camins) i en peticions de poble el 1585 (27). Els canvis provocaren contraposició, abundantment documentada als ADPO, en llatí i en català, sobretot quan els nous trams de camí comportaven peatge (34-36); foren també zones controlades per bandolers del Barroc, sobretot dels que entraven de França i s'adreçaven la Principat (39). Hi ha bibliografia (42). — J. P. E. [21.774]

Aymat CATAFAU, Olivier PASSARIUS, *La restructuration du peuplement aux X-XI siècles en Roussillon. L'apport de l'étude des habitats ruraux abandonnés à la chronologie de la formation du village*, dins «Domitia. Revue du Centre de Recherches Historiques sur les Sociétés Méditerranéennes», 8-9 (mars 2007), 89-120.

Les primeres pàgines són dedicades a informar dels resultats de les prospeccions dels darrers anys en relació al poblament rossellonès dels dos segles indicats en el títol: confirmen el creixement de la dita població, que minvà a mitjan XIè però augmentà en el XIIè. Analitzen en particular els casos de Vilarnau i de Baixàs, on «la maison est au coeur d'un système de dépendences» (96). La documentació escrita parla de les ,viles velles' (98-99), de les esglésies entorn a les quals es concentren les tombes pertanyents a nuclis diversos de població (99-100), situació, com la del Principat, que enfortia la concentració dels trenta passos entorn les esglésies i sorgien les sagreres i els sagrers (102-103). La segona part de l'estudi es concentra en les llistes de nuclis de poblament: ,ville' sens esment d'església (106), nuclis qualificats de ,ville' (109), llista dels ,villare' (111), nuclis designats per antroponim (111-112) i els que són qualificats de ,casa, casale, cabana' (113). Les darreres pàgines recorden els nuclis abandonats i transcriuen fragments textuais que documenten població entorn d'una església (116). Hi ha bibliografia (119-120). — J. P. E. [21.775

Carole PUIG, *Caractérisation des microrégions en Roussillon à travers le prisme des capbreus royaux* (1292-1294), dins «Annales du Midi. Revue de la France Méridionale», 119 (2007), 475-489.

Carole PUIG, *Les capbreus du roi de Mallorque, 1292-1294*, dins A. REGAUDIÈRE (dir.), *De l'estime au cadastre en Europe: Le Moyen Âge*, París, Comité pour l'histoire économique et financière 2007, 437-456.

Els capbreus reials d'aquells tres anys es conserven a Perpinyà, ADPO, 1B i 2M; contenen mil tres-cents declaracions de béns posseïts en establiment, corresponents a sis poblacions del Rosselló, de senyoriu reial directe (477: mapa de la contrada); l'autora esquematitza en gràfics les dades dels cultius, la forma de vida en mas, borda o cabana, i les informacions demogràfiques (485-487). — J. P. E. [21.776-21.777

Girbert LARGIER (dir.), *Pouvoirs municipaux et pouvoir royal en Roussillon et en Languedoc*, dins «Journées d'histoire et d'histoire du droit et des institutions, de l'Université de Perpignan», Perpinyà, Presses Universitaires de Perpignan 2006, 151 pp.

Sota el guiatge de l'editor, un grup de recercadors (John Cantarel, Delphine Jouve, Stéphane Durand, Nolwen Rojinsky i C. Chevalier) esbrinen tant la resistència a les imposicions de l'administració francesa després de l'empelt dels Comtats al Regne de França, com dels mitjans de què aquesta es serví per canviar la trajectòria de les institucions, com per exemple, convertint els nomenaments a càrrecs municipals, a Catalunya mai pagats, en font d'ingressos per a l'erari públic. — J. P. E. [21.778

Joan PEYTAÍ DEIXONA, *Famille, mariage et patrimoine dans la Catalogne moderne: l'exemple roussillonais*, dins «Annales du Midi. Revue de la France méridionale», 119 (2007), 159-182.

L'autor estudia l'estructura familiar al Rosselló entre 1550 i 1850, basant-se en els capítols matrimonials durant aquells tres segles, com en tot Catalunya (160-162): la núvia cada vegada es casava més jove, potser perquè el seu dot interessava molt la família del nuvi (163); el nuvi, en canvi, esperava més a ésser plenament home (164-165); sempre precedien els capítols matrimonials, oficialitzats en les Corts de Catalunya del 1533 i 1537, i exposats magistralment per Joan Pere Fontanella en *De pactis nuptialibus*: s'hi establia el futur de la casa i la preservació del seu conjunt de béns (165-167). El dot de la núvia era l'ocasió d'assegurar nous béns i noves relacions amb d'altres cases, sempre per a l'enfortiment de la pròpia (167-169), i d'ací el joc de les estratègies matrimonials (169-173), descrit a través de paràgrafs dels mateixos capítols, de l'ADPO, Secció 3b (175-178); no manca qualque acta d'anul·lació de les repercussions jurídiques dels capítols (180). — J. P. E. [21.779

Ramon SALA, *La famille catalane en Roussillon dans l'Ancien Régime. Du juridique au vécu*, dins «Études Roussillonnaises», (2006), 167-172.

Títol només conegut per referència. — J. P. E.

[21.780]

Ricard TEIXIDOR I PALAU, *Una trobada singular: els Taltavull a can Daltavuit de Sant Dalmai*, dins «Quaderns de la Selva», 18 (2006), 245-251.

L'actual mas Daltavuit de Sant Dalmai s'anomenava antigament Taltavull i per això s'hi reuniren tots els que consideraven procedir-ne i aquesta fou l'ocasió de resseguir l'etimologia del topònim i d'afegir notícies dels segles XIII-XVIII tretes de capbreus i d'altra documentació de Girona, ADG, *Pia Almoïna*. — J. P. E.

[21.781]

Miquel dels Sants GROS I PUJOL, *Notes sobre el «Llibre de la pabordia major» del monestir de Sant Joan de les Abadesses*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVIII (2007), 31-46.

Publicats un any abans els documents del *Llibre de la pabordia major* (cf. «ATCA», 27 (2008), 707, núm. 21.161), l'autor n'estudia amb detall el contingut, en general relatiu a drets i obligacions dels treballadors en les seccions del monestir necessàries per a la vida de la comunitat, com el cuiner, la bugadera, el sabater o el sastre; assenyalen els decrets i qualque sentència del bisbe Ponç de Mulinell sobre alguns dels oficis i sobre distribucions capitulars. Hi ha capítols sobre els batlles i sobre drets i deures dels servidors de l'església parroquial. — J. de P.

[21.782]

Xavier SOLÀ I COLOMER, *Els emprius de l'obra de Sant Privat de Bas*, dins «Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», 18 (2007), 21-29.

L'obra s'entén la institució que havia d'assegurar construcció i obres posteriors del temple parroquial, sempre a càrrec de la 'universitat' i dels seus béns, bàsicament els béns comunals; els anys 1586-1587 calia reparar l'església parroquial i pagar les reparacions; però durant més d'un segle no hi havia acord sobre qui havia de pagar; d'ací venien les reunions dels caps de casa a l'església parroquial; la del 1619 arribà a una concòrdia, ací transcrita de Girona, ADG, *Visites Pastorals*; però alguns maldaven a convertir els emprius, béns comunals, en propietat privada. — J. de P.

[21.783]

Josep M. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *Un inventari patrimonial del convent de la Mercè de Santa Coloma de Queralt després de l'exclaustració (1836)*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra», 10 (2007), 29-44.

La data en què fou confeït l'inventari presentat i transcrit en aquestes pàgines, de Montblanc, *Notaris. Santa Coloma de Queralt*, recau fora els termenals d'ATCA, però alguns dels escrits en ell documentats són anteriors al segle XIX: els *Capbreus del convent*, amb cobertes de pergami, considerat antic, fins al temps de dona Maria de Queralt; la *Còpia autèntica de la capbreuació del 1597*; plects de notes i documents; *Llibre d'òbits del 1756...*; pergamins i butlles diverses (37); un missal (38) i sis volums no datats, potser d'època barroca (39); és també indicada la documentació relativa al mateix convent a Barcelona, Biblioteca Pública Episcopal del Seminari, mss. 167 (*Creacions de censals des del 1739*) i 188 (*Llevadors de censos i llibres de comptes*). — J. P. E.

[21.784]

Carme BATLLE, *La Seu d'Urgell sota el domini del bisbe Arnau Roger de Pallars (1437-1461)*, dins «Urgellia», XVI (2006-2007), 569-625.

Després d'un resum biogràfic (570-572: on manca que el rei Alfons Trastámara insistia al papa a crear-lo cardenal), trobem una descripció de la Seu d'Urgell contemporània, amb particular atenció als problemes de fortificació i de salubritat, a base sobretot de l'AM, *Llibre del consolat* (572-582); segueixen les pàgines dedicades als urgellesos, tots ells vassalls del bisbe: serien un miler [sense comptar-hi els tonsurats i llurs famílies], amb la corresponent qualificació econòmica i laboral (pagesos i oficis complementaris, incipient fabricació de drap, intent fracassat d'argenteria), indígenes o estrangers (582-593). La relació entre el bisbe (normalment a Nàpols, canceller d'Alfons Trastámara) i el govern municipal era més difícil per la distància i pel doble degoteig de diner a fi de pagar missatgers i de satisfer les peticions cada vegada que el bisbe venia; i la discussió entre les ordinacions municipals velles i el nou privilegi del 1460 (594-609, en especial 607-608). D'entre les seves actuacions episcopals (ADU, *Registre de la cúria*), recordem la seva validació del procés entorn de la Verge-fadrina del Miracle en temps de pestilència (610) i les diverses celebracions de tonsura d'escolars (811-812). S'ha conservat l'inventari 'post mortem', on consten 'escriptures secretes' i vuit llibres (615) [la catedral tenia la pròpia llibreria o biblioteca: 600]. Company d'Alfons de Borja a Nàpols en la cancelleria del rei Alfons, fou designat pel rei embaixador davant el nou papa, que el nomenà cardenal i li encarregà el procés de canonització de mestre Vicent Ferrer, ocasió per al darrer viatge a Itàlia (604). Són transcrits set documents d'ACA i de l'AMU (618-625). — J. P. E. [21.785]

Carme XAM-MAR, Ximo COMPANYY, *Els cònsols de la Seu d'Urgell, imatge i poder (1694-1710)*, dins «Urgellia», XVI (2006-2007), 627-674.

El Consell Municipal de la Seu d'Urgell intentà de prestigiar la seva imatge en les diverses actuacions d'aquells setze anys; pel camí en aquell moment consubstancial entre religió i política, de les solemnes pregàries als dos 'cossos sants' dels patrons, Sant Ermengol i Sant Ot, en necessitats de pluja per secada o de serenor per massa aigua, pregàries que afectaven les parròquies de la comarca o àdhuc les de tot el bisbat, d'acord amb l'ACU, *Llibre de resolucions capitulars*, i amb l'AMU, *Llibre del consell*, *Llibre de notes* i d'altres (629-639); un altre camí fou el reforç i embelliment de la Casa de la Ciutat: fou reparat l'edifici i fou ornat amb pintures diverses, entre les quals destaquen les d'Hèrcules, fundador de la Seu d'acord amb les nícieses d'Annio da Viterbo, importades a la Península Ibèrica per Florián de Ocampo (644), i la de Carles II, galant genet personificador tant de la nissga Habsburg com de la Monarquia Hispànica (640-645); la compra de la baronia de Calvinyà elevava la Seu d'Urgell a categoria senyorial amb la pretensió de formar part del braç militar en les Corts de Catalunya del 1701 (646-648). Els sis documents de l'apèndix ens informen tant de la consuetud per a les pregàries als sants protectors com de les pretensions de la Ciutat i dels pagaments per obres de prestigi (653-668). A les pp. 669-674, hi ha sis reproduccions fotogràfiques. — J. P. E. [21.786]

Jaume SASTRE MOLL, *Palaua rurals a Mallorca: la reestructuració del Palau de Sineu (1309)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 63-100.

En rebre de Bonifaci VIII el 1298 l'illa de Mallorca, Jaume II hi aplicà un seguit de mesures encaminades a convertir les Balears «en l'eix principal dels seus estats» (63), on no havien de mancar estances per a l'allotjament reial, una de les quals era la de Sineu (66). Un fascicle de setze folis, començat el 20 de setembre del 1309, conservat a l'ARM, *Reial Patrimoni*, 1104, conté anotació dels pagaments fets per raó de l'obra, fins al 28 de març del 1310 (80-91), amb una suma total de 1047 sous (74); hi ha llista dels menestrals que hi treballaren (79-80) i de tots els esmentats en les anotacions (93-94); segueixen vint-i-tres altres anotacions esparses en d'altres registres de la mateixa sèrie (95). — J. P. E. [21.787]

Joan MAS I ADROVER, *La pesta de 1652 a Sineu*, dins «Actes de les Primeres Jornades d'Estudis Locals de la Mancomunitat del Pla de Mallorca», Binissalem 1998.

Joan MAS I ADROVER, *La pesta de 1652 a Sineu*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 62 (2006), 223-244.

L'any 1998, l'autor presentà «una anàlisi de la incidència de la pesta de 1652 en el municipi de Sineu, basant-nos en un document que havíem localitzat en l'arxiu municipal de la vila de Sineu», ja que s'hi «descriuen tant les mesures adoptades per prevenir el contagi com l'evolució de la malaltia en el seu període de vigència» (223).

Ara, donada la referència arxivística del document (Sineu, AM, Arxiu Històric I-38, ff. 33-60), aquest és transcrit complet (224-244). El contagi hauria començat pel febrer per Sòller i el 28 de juny entrava a Sineu; recordades les decisions de les autoritats, s'enceten el mateix dia les víctimes de la passa i arriben al 17 de febrer del 1563 (233), amb una reviscolada els mesos de maig i juny del mateix any (239-240). És pròpiament un llibre de despeses fetes per raó de la passa, car fa llistes independents dels que «han fet quarantena per sospitosos de contagi a costes i despeses suas pròpies» (234-235) i dels qui la feren «a costes u despeses de la vila» (235-239); també es fan constar els préstecs rebuts per la vila en aquella circumstància (242-243). — J. P. E. [21.788-21.789]

Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Nova contribució a la biografia de Francesc de Tamarit i Vives, primer marquès de Tamarit*, dins «Misc. Recasens», 201-216.

L'any 2001 l'autor publicava una biografia d'aquell baró i al cap de poc entrava en l'AHC d'Osona, a Vic, el «Memorial Puiggarí», aplec de la documentació de Josep Puiggarí, mercader de Vic, que treballà per al dit marquès i conté més de quatre-mil lletres trameses, on figuren 1.256 documents més o menys relacionats amb Francesc de Tamarit (203-204), el qual en la seva qualitat de «factor general de les galeres reials» (205) tenia accés a personatges molt influents (206-207) alhora que necessitava l'ajut de molts per a assegurar l'assortiment de les galeres (208-212), sobretot quan la monarquia sofria d'escassetat de diner comptant (214-215); el senyor marquès morí el 12 de maig del 1688 (215). — J. P. E. [21.790]

Josep M. SANET I JOVÉ, *Causas pies tamaritenques fundades per a la redempció de captius. Segles XVII i XVIII*, dins «Misc. Recasens», 217-224.

Les causes pies són dues, respectivament fundades per Cristòfor de Guimerà i per Joan Covet i d'ambdues la documentació pertany a l'AP de Santa Maria de Tamarit, ara a Tarragona, AHA; els captius alliberats en els segles XVII i XVIII per cada una d'elles consten en la llista alfabètica de les respectives poblacions (220-222: Guimerà; 223-224: Covet). — J. P. E. [21.791]

Antoni JORDÀ FERNÁNDEZ, *La història i les històries de la ciutat de Tarragona (Breu recorregut)*, dins «Misc. Recasens», 93-101.

Fins i tot per elaborar una història global és indispensable saber allò que s'ha fet fins ara. I així trobem en aquestes pàgines la llista e les obres sobre Tarragona publicades en els segles barrocs (96) i les posteriors tant com es basen en documentació arxivística (97-98 i 100) o en recerca arqueològica recent (98-99). — J. P. E. [21.792]

Maria BONET DONATO, *L'establiment del Císter i dels ordes militars a l'àmbit tarragoní*, dins «Misc. Recasens», 115-127.

A base de les nombroses publicacions de documentació notarial de la zona durant el segle XX (118, nota 1), l'autora indica que si des del segle XI l'ocupació i repoblació entre Gaià

i Francolí es basà en famílies poderoses, com els Claramunt i els Montoliu, a mitjan segle XII les forces responsables foren les institucions monàstiques (Temple i Hospital; i Císter a Poblet i Santes Creus), encarregades pels tres senyors de Tarragona (el comte Ramon Berenguer IV, el metropolità de Tarragona i el príncep Bordet); de seguida sorgiren zones de producció (granges) i de mercat; la multiplicitat de barons provocà lluites intestines, resoltes a favor del comte-rei i del metropolità: les cases religioses haurien decantat la balança a favor d'aquests i contra els borons laics. — J. P. E. [21.793]

Isabel COMPANYS I FARRERONS, *L'activitat dels notaris al servei de la ciutat de Tarragona i el tractament de la documentació municipal durant la segona meitat del segle XIV*, dins «Misc. Recasens», 129-148.

Integrats dins l'AH de Tarragona, els quinze primers llibres de l'AM de Tarragona (llibres dels Consells i del Consolat, amb registres de comptes de clavaria i altra documentació relativa), abasten tota la segona meitat del segle XIV, l'autora en transcriu tres fragments dels capítols del regiment de la ciutat relatius a la responsabilitat del notari-escrivà del consell en la conservació dels documents (132-133) i tot seguit resumeix a base de les *Actes municipals*, tant obligacions com emoluments (135-142); també aplega notícies sobre els successius notaris o escriptors esmentats en les dites actes i sobre les feines que els foren retribuïdes (142-148). El text és completat amb sis reproduccions fotogràfiques, totals o parcials, de documents de l'AHM de Tarragona (133-135, 140-141 i 147). — J. P. E. [21.794]

Josep M. SABATÉ I BOSCH, *Tarragona, un model de tradició i fidelitat: l'entrada a ciutat i la rebuda de Felip III d'Espanya*, dins «Misc. Recasens», 149-162.

Del divendres, 16, al dilluns vinent, 19 de juliol del 1599, Felip II comte de Barcelona (rei III de Castella) i la seva esposa, Margarida d'Àustria, «ambdós joves», passaren i estigueren a Tarragona, que havia arreglat camins i engalanat la ciutat i preparat els gremis. Les solemnitats d'aquells dies són conegudes pel *Llibre d'entrades de reis y virreys i de alguns privilegis*, de l'AHM/AHT; n'és resumida la comitiva d'entrada (154-155) i la llista de confraries que ballaren davant els reis (158); del de 'titans' en dóna descripció Jaume Villanueva en el *Viage...*, vol. XX, 67-71 (160, nota 21); tant rei com reina reberen una bossa amb dos-cents florins en escuts d'or (161). — J. P. E. [21.795]

Manel GÜELL, *Pantoja, el governador de Tarragona a inicis de la segona meitat del segle XVII*, dins «Misc. Recasens», 187-199.

L'autor se sent atret per la figura de militars de comarques tarragonines o que hi haguessin operat; ara toca a Baltasar de Rojas Pantoja, de Toledo, casat amb Teresa de Marimon de Roger, mestre de camp al Rosselló el 1640, governador de Tortosa el 1643, on ja manifestà la seva autoritària prepotència (192-193); traslladat a Lleida, des d'allí conquerí Siurana (194: cf. *Verdadera relación de la toma de la villa de Ciurana...*, Saragossa 1651), fou destinat a Tarragona a fi d'assegurar la comunicació entre el rerepaís i el setge de Barcelona els anys 1651-1652, on la seva duresa l'enemistà amb les autoritats de la terra (cf. *Relación de lo que ha sucedido en el sitio de Barcelona por Mar y Tierra...* Sevilla 1652: 195); després de la rendició de Barcelona, 22 d'agost 1652, en fou governador fins al 1657 (196), en què fou traslladat a Galícia i a Guipúscoa (196-197); és fotografiada i transcrita una lletra del mateix 22 d'agost del 1652, manant els jurats de Valls que li fessin arribar l'endemà passat vint i cinc homes «con sus armas y pagados por dies días tan solamente» (198-199); la rendició de Barcelona aquell dia els féu innecessaris. — J. P. E. [21.796]

Joan Josep MENCHON I BES, Immaculada TEIXELL NAVARRO, *El portal medieval de la capella de Sant Magí de la muralla de Tarragona*, dins «Butlletí Arqueològic», V/28 (2006 [2007]), 299-331.

La pressió popular forçà l'autoritat militar borbònica a acceptar el buidatge d'un punt de la muralla ciclòpia tarragonina per fer-hi una capella a sant Magí des d'on es veia l'antic Portal del Carro; darrerament la mateixa pressió ha portat a obrir el Portal; entre els elements explicatius aplegats pels autors hi ha transcripció de fragments textuais de la segona meitat del s. XIV (306) i fotografia del *Plano y perfiles de la capilla del glorioso mártir San Magín que se venera en la ciudad de Tarragona*, del 1784: conté la corresponent 'Explicación' (308); també del gravat XLIV del poc posterior *Voyage pittoresque* d'Alexandre de Laborde (311); són aplegades, peça per peça, les marques de picapedrer en els carreus, algunes de les quals són lletres (319-324). Hi ha vint-i-dues reproduccions figuratives i bibliografia final (331). — J. P. E. [21.797]

Elisenda ASTURIOL CASTELLÓ, *Aportacions documentals sobre els orígens, anys de joventut i formació de Salvador Gurri, un escultor acadèmic*, dins «Ausa. Patronat d'Estudis Osonencs», XXI/154 (2004), 495-520.

Nat a Tona el 1749, el 1760 aprenent a Vic (516-517), establert a Barcelona el 1767, són conegudes d'ell algunes obres d'escultura dins el segle XVIII. Ací és publicada documentació de naturalesa familiar aplegada a Vic, Arxiu i Biblioteca Episcopal, parròquia de Tona, d'entre la qual destaquen l'inventari de béns a la mort del seu pare (505-508) i els capítols matrimonials de la mare (514-516). — J. P. E. [21.798]

Joan-Hilari MUÑOZ I SEBASTIÀ, *La creu de pedra del canonge Mateu Boteller i l'arquitecte Martín García de Mendoza (Tortosa, 1609-10)*, dins «Butlletí Arqueològic», V/28 (2006 [2007]), 371-384.

L'anàlisi d'un fragment escultòric en pedra conservat en el convent de Santa Clara de Tortosa, portà l'autor a descobrir el contracte de construcció d'una creu de terme abans ubicada prop del dit convent i construïda per llegat testamentari de Mateu Boteller (1535-1608); el contracte, amb Martí Mendoza, mestre major de la Seu, conservat a Tortosa, AHC, *Protocolos notariales*. Miquel Martí, és transcrit sencer (379-381). Hi ha sis fotografies del fragment (382-384). — J. P. E. [21.799]

Caterina CAPDEVILA I WERNING, *Les confraries del Roser a la diòcesi de Girona: la capella del Roser de Sant Pere d'Ullastret (1593-1766)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVIII (2007), 127-150.

Entre 1550 i 1770 es fundaren cent-noranta confraries del Roser al bisbat de Girona; la devoció es manifestà en capelles, retaules, altars i imatges; la capella del Roser d'Ullastret és coneguda a base del *Registrum Litterarum* de l'ADG i del *Llibre de la confraria* parroquial, ara a l'ADG: la confraria nasqué el 1599 i, ultra les activitats culturals, emprengué la construcció de capella, altar i retaule, renovat el 1766; són publicats en apèndix tretze documents, la majoria rebuts del preu de les obres, del 1593 al 1598; i uns *Goigs del Roser*, impresos a Perpinyà per Reynier. — J. de P. [21.800]

A. MARTÍNEZ SUBÍAS, *Manufactures inèdites d'argenteria gòtica a les comarques de l'Urgell i les Garrigues*, dins «Butlletí Arqueològic», V/28 (2006 [2007]), 281-298.

El 1988 l'autor publicava un estudi de l'argenteria gòtica conservada a la província de Tarragona, que ara completa amb la de pobles veïns pertanyents al bisbat de Tarragona: els

Omells de Na Gaia (dues creus processionals), Vallbona de les Monges (reliquiari de la Santa Espina) i el Vilosell; la més antiga de les creus (de la primera meitat del XIV) porta gravada en orla de perles la inscripció: «Agnus Dei, miserere nobis» (284); trobem en les altres peces la marca toponímica BARCH o BAR (291 i 297), amb notícia de marques compostes (298, nota 24). Hi ha reproduccions fotogràfiques de les peces i d'algunes de llurs parts. — J. P. E. [21.801

Joan Carles RIERA SOCASAU, *Els estudiants aranesos a la Facultat de Medicina de la Universitat d'Osca. Període 1721-1824*, dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLVIII (2007), 23-30.

La documentació de l'antiga Universitat Sertoriana es conserva a Osca, AProv; els seus fons, en particular la sèrie de *Listas de cursantes y aprobaciones de cursos*, han permès de conèixer els estudiants aranesos que s'hi matricularen, algun dels quals seguí a Cervera (Barcelona, BU, *Fons Cervera*), o al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona; la llista cronològica de matriculats durant el segle XVIII ocupa les pàgines 25-28: fa constar nom, lloc de naixement, data de matriculació i grau acadèmic obtingut, si s'escaigué. — J. P. E. [21.802

Gemma M. CONTRERAS, *Las Atarazanas del Grao de la Mar*, València, Publicacions de l'Ajuntament, 2002.

Federico IBORRA BERNAD, Matilde MIQUEL JUAN, *La casa de las atarazanas de València y Joan de Poyo (I)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 387-409.

Descobertes darrerament les restes de l'edifici de les Drassanes de València per l'autora del primer títol, que, de més a més, ha aportada quantitat de documentació inèdita, aquella construcció, com tantes d'altres de la València contemporània, havia de manifestar el prestigi de la ciutat als qui hi arribessin per mar (389); construcció d'iniciativa municipal presa el 27 XI 1409, qui sap si per suggeriment del rei Martí l'Humà, per a un Grau on només hi havia un altre edifici públic, la torre de bada (390), havia de consistir en una font i un porxo, aquest per a la guarda de mercaderies, però s'anà engrandint i esdevingué espai de representació (392-393), potser utilitzat en aquest sentit el 1419 (394). El 1426, acabada la nova casa de la Ciutat, l'edifici del Grau perdé interès, encara que tornaria a funció representativa el 1507 per a la recepció de Ferran II i Germana de Foix (397) i encara el 1572 s'hi feien obres (399). Devia trobar-se darrere les Drassanes, d'acord amb el dibuix de Pere Joan Oromig del 1616 per a un tapís, ara de Bancaja (398). La Nova Planta suprimí el Consolat, l'edifici s'enfonsava i el 1766-1767 desapareixia davant els nous plans de Carles III (400-401). Joan del Poyo, el millor mestre d'obres d'aquell moment, és abundantment documentat no sols en l'AMV, *Manuale de consells*, i en l'APatriarca, *Protocolos notariales*; també a Barcelona, ACA, *Canc., Sigilli Secreti* (401-405). Hi ha sis il·lustracions (407-409). — J. P. E. [21.803-21.804

Enric GUINOT RODRÍGUEZ, *Congreso sobre fueros y ordenamientos jurídicos locales en la España medieval*, dins «Revista de Historia Jerónimo Zurita», 78-79 (2003-2004), 203-227.

Essent la conquesta del Regne de vora mitjan segle XIII i amb ella l'elaboració dels *Furs del Regne de València*, és normal que siguin posteriors els furs i ordenaments locals, que l'autor reparteix en tres grups: els més primitius de procedència catalana, aragonesa o castellana (205-215, on es troba tota la multiplicitat dels moments inicials abans de l'existència del Regne i de la seva legislació unitària); les cartes de poblament tant per a cristians com per a musulmans, que establien les bases de la convivència local i la relació amb la baronia (215-223); i els establiments de caràcter municipal, normalment aplecs de decisions de les successives juraderies per al comportament en l'ús dels béns col·lectius (223-227). En el segon apartat és particular-

ment interessant el text per a la moreria de Bunyol, del 1303, en aragonès a base d'un original català (221). — J. P. E. [21.805]

Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ, *Nobleza y poder político. El reino de Valencia (1416-1446)*, València, Publicacions de la Universitat de València 2005, 438 pp.

Reelaboració de tesi doctoral sobre la noblesa durant el regnat d'Alfons IV Trastàmara. Els membres del braç noble constituïen grup ben definit perquè eren convocats nominalment a corts pel rei, a diferència dels ciutadans honrats; hi havia entre ells diferències importants, manifestades en les llistes dels anys 1430 i 1488, derivades de les diverses fonts d'ingressos, on destaquen els rèdits de censals i violaris, també, però, l'endeutament. En el pla polític hi hagué tensions entre els nobles, que arribaren a 'guerres privades', mentre la corona, ajudada per teòrics com Francesc Eiximenis, mirava d'assegurar la pau pública; les tensions es convertien en partits durant la celebració de corts els anys 1417, 1437-1438 i 1443-1446, entre els que eren pròxims al poder i els que n'eren més allunyats. En general, la corona augmentà el seu poder damunt la societat, també damunt la noblesa. — J. P. E. [21.806]

Rafael NARBONA VIZCAÍNO, *Poder real y sociedad urbana. Valencia en el siglo de los Borja*, dins *València-Roma*, 263-279.

La relació entre corona i ciutat de València en el segle XV, salvades les prescripcions dels *Privilegis* del 1283 i d'altres, s'encaminà a evitar la participació popular a través de les parròquies, imposant un control d'elegibles que evitava els desafectes, substituïa el Consell General pel Consell Secret i dins aquest donava autoritat superior al Racional de la Ciutat; així, la Ciutat de València seria la gran font de finançament de les actuacions bèl·liques d'Alfons Trastàmara. A base de documentació ja publicada i en particular dels dietaris del capellà reial, Melcior Miralles, i de Jeroni Sòria, i de l'anònim *Llibre de memòries*, l'autor ressegueix les vicissituds dels successius racionals, cada vegada més impopulars però més servicials envers el rei, que imposaria la seva 'ceda' abans d'establir la llista d'elegibles; ja en temps de Ferran II, s'hi implicaria l'el·ligibilitat de conversos, que l'oligarquia valenciana volia evitar (271-272); es presentaren els avalots populars i al final l'enfonsament de la Taula de Canvis (273), i així arribaren els agermanats, que pretenien el restabliment de la normativa foral i popular en l'elecció de càrrecs, sobretot del racional (274-279). — J. P. E. [21.807]

Enrique CRUSELLES GÓMEZ, *Los comerciantes valencianos del siglo XV y sus libros de cuentas* (Col·lecció d'humanitats, 27), Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I 2007, 394 pp.

Ultra l'edició de texts, l'estudi introductori toca tres temes: *La comptabilitat mercantil en l'Europa tardomedieval*, resumeix el coneixement, aplicació i definició de la comptabilitat per partida doble, que s'hauria anat estenent en la segona meitat del segle XV, car només el 1494 Luca Pacioli publicà el seu llibre amb la teoria de la doble comptabilitat; i informa dels llibres de comptabilitat dels diversos països europeus. El segon tema, aprofitant l'escassa documentació comptable valenciana, estudia els coneixements de comptabilitat dels comerciants de València i el seu origen, amb atenció a la comptabilitat mercantil catalana i als texts valencians, que són estudiats i publicats en el tercer capítol; a València se n'han conservat quatre, tres dels quals són ací publicats: els d'Andreu Conill, operacions en el seu viatge al Regne de Granada, 1420-1421; el *Llibre major* de Pere d'Amiga, 1458, comptable (oïdor de comptes) en l'oficina del Mestre Racional; i el també major d'Onofre Ferrer, particularment dedicat a l'assegurança marítima, que fa referència a d'altres llibres auxiliars de comptes del mateix mercader, 1498-1510; i el de Pere Seriol, ja publicat l'any 1986. — J. P. E. [21.808]

Enrique CRUSELLES GÓMEZ, *El comercio valenciano con Roma durante el pontificado de Alejandro VI*, dins *València-Roma*, 183-205.

Des de la tercera dècada del segle XV la Roma papal aniria pujant en la categoria de centre econòmic internacional i els agents econòmics, sobretot els florentins, hi concentrarien llur presència; hispànics i particularment catalans també s'hi concentraven entorn Monserrato, aprofitant els dos pontificats Borja (190-192). L'autor esbrina la presència de valencians a través de la documentació notarial d'assegurances marítimes, que començaren amb una el 1488, pujaren a vint-i-cinc el 1499 i havien recaigut a quatre o cinc el 1519-1520: alum de Roma a València, sucre de València a Roma, però posats a comerciar, s'aprofitava tot (190-196); els protagonistes només eren de volada mitjana, ja que les grans operacions estaven a les mans de les empreses italianes, sobretot dels Spannochi; les possibilitats ofertes pel moviment de riquesa generat per la cort d'Alexandre VI i distribuït entre els «clérigos, artesanos, profesiones liberales y comerciantes catalanes» (204) no aguantaria la reacció romana immediatament posterior a la mort del segon papa Borja. — J. P. E. [21.809]

Mª Milagros CÁRCCEL ORTÍ, Vicent PONS ALÓS, *El clero valentino en la época de los Borja*, dins *València-Roma*, 223-262.

Les primeres pàgines dibuixen una situació general europea contemporània, amb particular atenció als estudis universitaris dels clergues, normalment dedicats al dret civil o canònic, amb vistes a una futura promoció dins el govern de l'Església, i també normalment desinteressats de la *Bíblia* o de la teologia, malgrat els intents de reforma, inclús d'Alexandre VI (223-228); la clerecia de València no era pas diferent: elevat nombre de clergues i elevat nombre de beneficis eclesiàstics, amb tots els camins pensables per a obtenir-los i assegurar-se la subsistència (229-234); la consistència econòmica de cada un dels principals càrrecs diocesans consta per l'exacció sobre cada un dels beneficis eclesiàstics a pagar al rei Alfons Trastámara en cada un dels tres subsidis cobrats els anys 1430, 1444 i 1461, documentats a Barcelona, ACA, *Mestre racional*, i a València, ACat (235-238); les pàgines següents proporcionen informació dels personatges que tingueren a les mans algun punt de l'administració diocesana de València (239-245). Els dits tres subsidis permeten d'establir la llista de tots els beneficis eclesiàstics del bisbat de València a la catedral i en cada una de les parròquies o altres esglésies (246-262). — J. P. E. [21.810]

Alfonso ESPONERA CERDÁN, *Los dominicos en la Ciudad y Universidad de Valencia*, dins «Escritos del Vedat», XXXVI (2006), 177-204.

Aquestes pàgines es basen en quatre d'impreses i datables a mitjan segle XVIII (180-182), conservades al Col·legi del Patriarca i en la BU de València, en les quals el Convent de Sant Domènec exposava a la Ciutat de forma general allò en què els dominics havien servit la ciutat de València en camps diversos des dels primers moments de la conquesta (182-188); la segona part era particular recordatori de llur col·laboració a la Universitat de València, amb particular atenció a les càtedres de Sant Tomàs (190-195), de Durand (195-199), d'Hebreu (199-200) i en les anomenades d'«estiuet» (200), de Filosofia (201-202) i de Matemàtica (203). Són recordats en cada secció els respectius professors i llurs obres escrites. La memòria era destinada a mantenir en mans de dominics les càtedres que tradicionalment els havien estat encarregades pel Consell de la Ciutat, patrona de l'Estudi General. — J. P. E. [21.811]

María Jesús BLASCO SALES, *La construcción del Cementerio General de Valencia y la arquitectura funeraria decimonónica*, dins «Boletín Museo e Instituto 'Camón Aznar' de Ibercaja», XCVI (2005), 7-40.

Encara que el títol parli del segle XIX, en realitat aquestes pàgines ressegueixen el tema des del 1787, en què foren prohibides les sepultures en les esglésies per mitjà de la Reial Cèdula del 3 d'abril i fou manat de construir nous cementiris fora les poblacions (en capítols repetits en la pàgina 28). El compliment de l'ordre pertany al segle XIX. — J. P. E. [21.812]

Jill R. WEBSTER, *La cartuja de Vall de Crist. Los primeros años, los monjes y la casa real*, dins «Estudis Castellonencs», 10 (2004-2005 [2007]), 341-360.

Les presents pàgines tenen dues parts: la primera narra, a base de la documentació de Barcelona, Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.*, les intervencions dels reis Joan I el 1386 i sobretot Martí l'Humà i de la reina i muller Maria de Luna, del 1402 al 1408 en la construcció i els primers anys de la dita cartoixa, amb un afegit dels anys 1441-1442 (344-350); la segona publica divuit dels dits documents, datats entre el 1392 i el 1452; algunes són dels jurats de València, transcrits de l'AM, *Lletres missives* (351-360). — J. P. E. [21.813]

Manuel RIU I RIU, *Santuaris, ermites i capelles de la Vall de Lord*, dins «Urgellia», 16 (2006-2007), 335-461.

El nombre, denominació i col·locació de les edificacions cultuals de la Vall de Lord els anys entre 1613-1639 consten per unes actes de visita pastoral conservades en l'AP de Sisquer; en la descripció de cada un dels edificis, són indicades les notícies arxivístiques que l'afecten, com les tretes de l'AP de Sant Quirze de la Coma, relatives a la pròpia església parroquial o a la de Sant Quirze de la Pedra (347-353); a Santa Maria de Lord hi trobem inscripcions llatines (364); asenyalem Santa Maria de Valls (397), Sant Esteve de Sisquer, amb arxiu parroquial ara conservat en el de Sant Llorenç de Morunys (400); de Sant Pere de Valldescales consten les donacions de llibres litúrgics o semblants del 912 (417-418); a Sant Climent de la Selva es conserven delmaris (430-431); Santa Eulàlia de la Vall d'Ora és rica de notícies (435-437), també Santa Margarida de Navès (448-451). — J. P. E. [21.814]

Lluïsa AMENÓS, *Catàleg d'escultura i pintura de la Vall de Lord, segles I-XVI*, dins «Urgellia», 16 (2006-2007), 463-497.

Les fitxes de cada un dels objectes actualment conservats en el Museu de la Vall de Lord, fan constar els grups de lletres, paraules o sintagmes antics conservats en els dits objectes; és particularment interessant la dada relativa a la localització de la peça durant els anys de Guerra Civil 1936-1939. Al final hi ha bibliografia (484-486), plànol d'església, claustre i antic monestir de Sant Llorenç de Morunys (487) i dotze reproduccions fotogràfiques (488-497). — J. P. E. [21.815]

Albert COTS I CASTANYER, *Jutges eclesiàstics i processos en el bisbat de Vic (1269-1399)*, dins «Ausa. Patronat d'Estudis Osonencs», XXI/154 (2004), 445-477.

Les pàgines 445-454 resumeixen els passos que, a partir de l'any Mil, per influx del Dret Romà, el Dret Canònic anà precisant dins l'estructura jurídica de l'Església occidental, tant en la Cúria Romana com en les episcopals, i en especial les normes per als processos. Les pàgines 454-459 resumeixen els passos del mateix procés a Catalunya, a base sobretot de documentació de Barcelona, Arxiu Reial (ACA), de l'esmentat de Vic i de Girona, ACatG, Fons Personal, amb quadre sinòptic dels cinc processos eclesiàstics conservats, els més antics de Catalunya (459). Des de la pàgina següent, l'autor limita la seva atenció a la Cúria Fumada de Vic, a la feina arxivística d'identificar-los i classificar-los (460-463) i de delimitar-se encara més als del segle XIV (464-469), vint-i-quatre dels quals són de jutges nomenats pel bisbe de Vic (474),

bàsicament l'oficial', sense que es pugui excloure qualque altre jutge, com el vicari general; simultàniament actuaven jutges delegats 'ad casum' per autoritat del papa o del metropolità de Tarragona (474-477). — J. P. E. [21.816]

Ramon ORDEIG I MATA, *El pintor Marià Colomer i Parés (Vic 1743-1831)*, dins «Ausa. Publicació del Patronat d'Estudis Osonencs», XXI/154 (2004), 479-493.

Pintor famós per haver pintat en la Sala dels Sínodes del Palau Episcopal de Vic els retrats a mig cos dels bisbes osonencs, seguint la llista que n'havia dreçat Jaume Villanueva. Ací, a base de seccions diverses de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic i de l'AMunicipal de la mateixa ciutat, són refetes fins a l'any 1801 les biografies dels diversos membres de la família, amb particular esment de les pintures que fi foren encomanades i que ell anà cobrant aquells anys (481-484). Les pàgines 483-487 reproduïxen pintures datades abans del 1801. L'etapa del segle XIX no entra en la present bibliografia. — J. P. E. [21.817]

Fidel CATALAN CATALAN, *Anotacions a partir del Llibre de matrimonis de Santa Maria de Vilafranca del Penedès entre 1700 i 1750*, dins «Del Penedès», núm. 15 (Estiu 2007), 17-25.

El *Llibre de matrimonis* pertany a l'AP de Santa Maria de Vilafranca del Penedès. En aquella primera meitat del segle XVIII, el 1727, la vila tenia 1894 habitants i els matrimonis d'aquell mig segle pujaren a 1346, és a dir, unes 2692 persones [hi podia haver vidus i vídues, que per tant sumaven dues vegades]; entre el 1701 i el 1746, algun nuvi era militar (23). L'autor en subratlla els aspectes de demografia social; predominaven en el conjunt els menestrals, seguits dels de professions liberals (24-25). Hi ha una gràfica del conjunt. — J. P. E. [21.818]

Concepción VILLANUEVA MORTE, *Litigios en el proceso de deslinde y amojonamiento entre los términos de Villabermosa del Río y Cortes de Arenoso en el último cuarto del siglo XV*, «Estudios Castellonencs», 10 (2003-2005), 5-42.

Les primeres pàgines resumeixen les vicissituds, per les quals des de la conquesta del segle XIII, han passat les baronies d'aquestes dues poblacions, fins que a darreries del segle XVIII pertanyien ambdues als comtes d'Aranda i ducs d'Híjar, raó per la qual llur documentació es troba ara a Saragossa, AHDiputació, *Familias. Híjar* (8-13); també n'hi ha d'esparsa, com per exemple, un *Llibre de la Baronia d'Arenós*, conservat a Castelló de la Plana, AHDiputació (11, nota 25). Atesa la importància econòmica de les delimitacions (en depenia el dret a pasturar en emprius i l'obligació de participar en les despeses municipals), els darrers decennis del segle XV, representants de les poblacions i, si calia, del rei, acordaren la delimitació dels termes de les dites poblacions, com mostren els documents transcrits en l'apèndix documental: defensa feta pels de Cortes del dret a empriuar en el terme de Vilaformosa, 1474 (18-24); sacrament i homenatge dels caps de casa de Vilaformosa al nou baró-duc el 1482 (24-30); documentació i comptes de la visita de Joan Valero a fi de constatar sobre el terreny els límits entre les dues poblacions, 1492 (30-39); i acta notarial de les diferències entre ambdues sobre els respectius emprius, 1505 (40); tres dels quatre documents són de l'Arxiu d'Híjar, el segon del Patriarca de València. — J. P. E. [21.819]

III. ESTUDIS DE REFERÈNCIA CRONOLÒGICA

Pierre ROUILLARD, *Une région ibère: de l'embouchure du Segura, le sud-est de la Péninsule ibérique, dins Identités culturelles dans le monde méditerranéen antique*, études réunies par Christel MÜLLER et Francis PROST, París, Publications de la Sorbonne 2002, 37-51.

En els *Ora marítima*, Aviè afirma que la desembocadura del Segura era et Terminus Tartesiorum, i Herodot i Estrabó informen d'altres habitants de la zona (50: delimitació: 41), on trobaríem «groupes phéniciens... dès la fin du VIIIe siècle aux côtes de communautés indigènes» (41); ultra les troballes arqueològiques, «un autre écho de l'Orient grec est dans cette même région, celui de l'écriture gréco-ibère» (42: mots ibères écrits amb lletra grega), substituïda al cap de poc per escriptura ibera llevantina. Amb el temps, tals comunitats es trobarien des de l'Illeta dels Banyets, passant per Sagunt, fins a la Palaiapolis d'Empúries. Al Segura hauria arribat almenys alguna de les 'makrai nautilai' d'Herodot, que, segons ell, hauria anat fins a Tartessos poc després de l'establiment dels grecs a Empúries, 580-560 (46). Hi ha reproducció d'obres d'art (51). — J. P. E. [21.820

Michel PY, *Les monnaies préaugustiennes de Lattes et la circulation monétaire protohistorique en Gaule méridionale*, dins (Lattaria, 19), Lattes, Association pour le Développement de l'Archéologie en Languedoc-Roussillon 2006, 1272 pp. en dos volums.

Ja abans del 1983 el Groupe Archéologique Painlevé havia trobat 1618 monedes i tres tresors amb 3839 unitats, a les quals, després del 1983 fins al 2005 s'afegiren 846 monedes esparces i un tresor de 786 unitats, que sumats pujaven a 7089 monedes corresponents als anys entre el 525 i el 20 aC. (5). El capítol novè és dedicat a les 'peu nombreuses' monedes amb inscripció ibèrica i grega, algunes de les quals haurien estat encunyades com si fossen del Rosselló o d'Empúries (581-607). El capítol 11 (665-707) presenta les monedes mediterrànies no franceses, començant pels dracmes de Roses (666), seguides de les d'Empúries (666-676), de Kesse (Tarragona), Iltirta (Lleida), Eso/Ieso (Isona), Ausesken (Vic), Laiesken, Ilturo (Mataró), Baitolo (Badalona) i Iltirkesken (Solsona), a les quals s'han d'afegir les dels Edetans: Arse (Sagunt) i Saitri (Xàtiva) i les d'Ebusus (Eivissa) (685-688). Hi ha en cada cas llista dels llocs on s'han trobat exemplars de cada una. Hi ha bibliografia (1209-1242) i taula de correspondències (1243-1249). — J. P. E. [21.821

Raul BALSERA MORAÑO, *El Oppidum ibérico de la Serra de l'Espasa (Capçanes, Priorat) y su conjunto numismático: interpretación económica y territorial*, dins «Butlletí Arqueològic», V/28 (2006), 35-73.

Les monedes trobades la segona meitat del s. XIX, corresponents als segles III aC. a I pC. (65-67) i conservades a Reus, Museu Salvador Vilaseca (43/45 d'ibèriques, 2 de romanorepublicanes i 1 de romanoprovincial: 37; cf. 66), repetidament estudiades (37-38), són ací analitzades seguint els diferents llocs d'emissió, per a cada un dels quals és donada la corresponent inscripció, tant ibèrica (44-57), com llatina (63): seria mostra de l'empenta de Roma vers l'interior per la Vall de l'Ebre, i de la potència econòmica de Tarraco (67-71). Hi ha bibliografia (71-73). — J. P. E. [21.822

Joan FERRER I JANÉ, *Nova lectura de la inscripció ibèrica de la Joncosa (Jorba, Barcelona)*, dins «Veleia», 23 (2006), 129-170.

La inscripció es troba en una gerreta de ceràmica grisa, potser esguerrada en la fabricació (una nansa és guerxa) i trobada en cisterna de deixalles potser del final del segle II aC; la ins-

cripció té deu línies, ací transcrita i idealitzada (130-131) i analitzada lletra per lletra (131-144), morf per morf (144-153) i element per element (153-156). Hi ha bibliografia (159-162) i setze fotografies (163-170) [és inscripció funerària?]. — J. P. E. [21.823]

Francesc GIRAL ROYO, *Breus notes sobre les monedes ibèriques de Milmanda (Vimbodí) conservades al Museu Comarcal de la Conca de Barberà*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de treballs», 25 (2007), 41-48.

Camí entre Iltirta/Ilerda (12 exemplars) i Kesel/Tarraco (22 exemplars), la serra de Milmanda tot fa suposar que ha proporcionat fins ara cinquanta-quatre monedes ibèriques i dues de romanes, dels segles II-I a.C., conservades en el Museu Comarcal de la Conca de Barberà, a Montblanc; serien prova del «flux monetari... entre Tarraco i Ilerda» (47) aquells moments. Hi ha bibliografia (48). — J. P. E. [21.824]

Francesc GIRAL ROYO, *El lobo en las acuñaciones de Iltirta. Imagen monetaria de un mito*, dins «Pyrenae», 37 (2006), 71-82.

Les emissions ilergetes amb iconografia de llop s'allarguen des de darreries del segle III a.C. Per als anys 80-72 del segle I a.C., ultra la descripció de les peces tenim ací transcripció de les inscripcions en escriptura ibèrica (77). Hi ha bibliografia (82). — J. P. E. [21.825]

F. PINA POLO, *Minerva, custos urbis de Roma y de Tarragona*, dins «Archivo Español de Arqueología», 76 (2003), 111-119.

Marta SORDI, *La più antica iscrizione latina in Hispania*, dins *Hiberia - Italia*, 1-4.

Diverses vegades M. Tul·li Ciceró es referí a Minerva com a 'custos urbis'; una inscripció amb el mateix títol, sembla procedent de Roma, es conserva a Urpino; el grafit de Tarragona (M' Vibio(s) Men(e)rva)'9, Torre de la Minerva (115), indica que a l'hora de configurar intencionalment la primera fundació de Roma fora d'Itàlia, la seva existència era col·locada sota protecció idèntica a la de Roma (116-117). Hi ha bibliografia (118-119).

Entorn el 190 a.C., un baixrelleu de Tarragona, Torre de la Minerva i un grafit, serien la inscripció llatina més antiga d'Hispania: 'M'. Vibio(s) Men(e)rva', indiquen que la torre hauria estat així dedicada a 'Minerva custos'; pròpiament, però, es tractaria de la divinitat etrusca 'Menrva', que s'hauria desplaçat a Roma; a Tarragona, Vibio, un tècnic arquitecte hi hauria manifestat la seva devoció a l'etrusca 'Menrva' (2-3). Hi ha bibliografia (4). — J. P. E. [21.826-21.827]

Ramon JÁRREGA DOMÍNGUEZ, Tarraco, Scipionum opus. ¿Escipión Emiliano, fundador de Tarraco?, dins «Butlletí Arqueològic. Reial Societat Arqueològica Tarraconense», V/26 (2004), 23-65.

Polibi i Titus Livi donen a entendre que quan Cneus Corneli Escipió, durant la Segona Guerra Púnica, arribà a la contrada, la ciutat ja existia; Plini, en canvi, en la *Naturalis Historia*, afirma que Tarraco fou 'Scipionum opus' (24). L'autor, analitzats alguns factors (l'oppidum' ibèric vora mar i les dues muralles romanes: 25-33) i aplegats els resultats, parcials i inconnexos, de les aportacions arqueològiques, hipotitza que la més antiga zona urbana de Tarragona arribava fins a la Rambla Vella, després de la qual, vers el turó, hi havia un descampat (33-38); els materials procedents de les excavacions del dit perímetre condueixen a datar les construccions de la zona entre mitjan s. II i primers temps del s. I a. C. (39-42); en conseqüència, «la implantación de la ciudad romana... si la relacionamos con la construcción de la muralla deberíamos datarla hacia el tercer cuarto del siglo II a. de J. C.» (45), com a València,

Palma i Pollentia. Resten dues preguntes: per què i quan fou fundada Tàrraco: per preparar arrelament a guerrers de la campanya contra Numància el 133 a.C. (47-49) i quinze anys després ja figurava com a 'civitas foederata' o 'libera et immunis' (51-52) o potser 'oppidum civium romanorum' (54); fundador, un dels Escipions (50). L'estudi s'acaba amb llistes de dades contrastades (55-56) i d'hipòtesis (56-58). Hi ha un croquis de les diferents zones poblades de Tàrraco (59) i bibliografia (60-65). — J. P. E. [21.828]

Víctor M. GUERRERO AYUSO, *Nautas baleáricas durante la prehistoria (parte II). De la iconografía naval a las fuentes históricas*, dins «Pyrenae», 37 (2006), 7-45.

Tot i ésser desiguals, l'article té dues parts: la primera presenta i reproduïx els grafitos significants barques descobertes per C. Veny en llocs diversos de les Balears (13-21) i d'altres troballes nàutiques (25-34). La segona presenta els dos fragments de Titus Livi i de Florus sobre utilització de naus per polítics o per pirates baleàrics (35-36), i dues més d'indirectes, de Cèsar i de Tucídides (37). Hi ha bibliografia (42-45). — J. P. E. [21.829]

Fernando CONTRERAS RODRIGO, Regine MÜLLER, Francisco José VALLE DE TARAZAGA, *El asentamiento militar romano de Sanitja (123-45 a.C.): una aproximación a su contexto histórico*, dins «Mayurqa. Revista Anual de Historia», 31 (2006), 233-249.

Les primeres pàgines resumeixen les informacions que les fonts clàssiques transmeten sobre els foners baleàrics (Estrabó, Ovidi, Polibi, Titus Livi), amb la concreció que llençaven projectils de plom, amb els quals respongueren als primers intents d'annexió a Roma (236-239); les següents relacionen el campament de Sanitja (Nord de Menorca) amb els esdeveniments bèl·lics de Roma fins entorn el 45 a.C. (240-245). Hi ha bibliografia (246-247) i cinc reproduccions, dues de les quals són de projectils de plom, amb inscripció de propietari semblant a les de les àmfores; la de Sanitja diu 'S.CAE.' (247-249). — J. P. E. [21.830]

Josep M. MOLLA, *Guerra i poder polític a Gerunda (segles I-VIII)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVIII (2007), 9-27.

Resumida la història de Girona desde la fundació romana fins a l'ocupació sarraïna, l'autor estudia el govern municipal de l'alt imperi, a base de les dades epigràfiques i de l'afirmació de Plini el Vell (76 dC), segons la qual els 'Gerundenses' havien rebut el dret llatí; Nolla reproduïx dues inscripcions, una del claustre de la catedral de Girona, l'altra de Tarragona, ara perduda. La primera informa del 'cursus' polític complet de Luci Plotí Asprenas: edil, duòvir, flamen, i tribú de la Legio III Gàl·lica; la segona, dedicada al gironí Gaius Marius Verus, que hauria arribat al flaminat provincial, honor màxim per a un home de província; dues altres inscripcions incompletes permeten d'arrodonir el govern romà de Gerunda, semblant al de molts d'altres 'municipia'. L'autor assenyala ubicació i estructura del fòrum de Girona, gràcies a recents treballs de recerca arqueològica i ressegueix els canvis en el govern municipal, imposats per les successives crisis, com seria l'emergència del bisbe com a poder paral·lel i en temps visigòtic la del 'comes civitatis' i el seu possible palau en la Plaça de la Catedral. Hi ha bibliografia. — J. de P. [21.831]

Lionel SANCHEZ, *À propos de l'inscription de Pezillà de la Rivière (Pyrénées Orientales)*, dins «Domitia. Revue du Centre de Recherches Historiques sur les Sociétés Méditerranéennes», 8-9 (mars 2007), 209-211.

En el seu desplaçament de Lió a Tarragona, on passaria l'hivern de l'any 121 al 122 p.C., el trànsit de l'emperador Adrià és recordat per una inscripció conservada a l'església de Pesillà de

la Ribera, ací transcrita i comparada amb la del Temple de Trajà, de Roma (210, nota 12). — J. P. E. [21.832]

Javier ANDREU PINTADO, Òscar CURULLA FERRÉ, Pedro OTIÑA HERMOSO, *Un nuevo documento sobre los Minicii de Tarraco*, dins «Butlletí Arqueològic», V/28 (2006 [2007]), 199-210.

El desembre del 2005 era descoberta en el carrer Granada de Tarragona una placa de marbre del pas del segle I a. II pC, que té la particularitat de portar inscripció en ambdues cares (202), ací transcrites (200-201), dedicatòria a la dama que alliberà uns esclaus, i llista d'aquests que són sepultats en un sarcòfag; la dama és de la gens Minicia, ben coneguda i estesa entre Empòrion, Barcino i Tarraco (205), tal com permeten de saber les pàgines finals (204-209). — J. P. E. [21.833]

Víctor REVILLA CALVO, Joan GARCIA TARGA, *Poblamiento y sociedad rural en el litoral del Garraf en época romana: una inscripción procedente de la ,villa' del Vinyet (Sitges, Barcelona)*, dins «Pyrenae», 38 (2007), 57-77.

La inscripció, probablement funerària, és incompleta; ací és localitzada (60-63), reproduïda (68), transcrita i reconstruïda (70); hi és documentat el conegudíssim ,nomen' Caecilius, i un ,praenomen' desconegut, ,Inparatus' (70-71). Hi ha bibliografia (75-77). — J. P. E. [21.834]

Georges CASTELLVÍ, Michel SALVAT, *Un trésor monétaire du III s. ap. J.-C. découvert dans les eaux de Port-Vendres (Pyrénées Orientales). I. Le context archéologique du III s. ap. J. C.*, dins «Domitia. Revue du Centre de Recherches Historiques sur les Sociétés Méditerranéennes», 8-9 (mars 2007), 9-15.

Sabine GOT CASTELLVÍ, Michel ARMANDRY, Georges CASTELLVÍ II. *Première expertise du trésor*, ibid., 15-20.

El primer sotstítol recorda que les cales de Port-Vendres, essent lloc d'aturada en el trajecte marítim entre Narbona i Empúries, s'havien convertit en cementiri de vaixells de cabotatge; el descobert darrerament ha proporcionat noves àmfores i un remijot de monedes.

Fins ara aquestes han arribat a 1.032, totes elles ,minimi' o imitacions de les equivalents de Claudi II, amb inscripcions com CONSECRATIO o PAX AUGUS, i cinc cilindres de coure, potser destinats a encunyació de nova moneda. — J. P. E. [21.835-21.836]

Geza ALFÖLDY, *Las inscripciones de Tárraco en el «Corpus Inscriptionum Latinarum»: historia, problemas y perspectivas de una edición epigráfica*, dins «Butlletí Arqueològic», V/28 (2006), 75-95.

Aplegades sota la direcció de Theodor Mommsen per Emil Hübner el 1869 en el volum II del *Corpus Inscriptionum Latinarum*, enriquides amb centenars de noves inscripcions entorn el 1920 per Joan Serra i Vilaró, Pere Batlle i Huguet i José Sánchez Real, i de nou aplegades fins a 1080 per l'autor en la segona edició de l'antic CIL II el 1975; ell mateix en prepara una tercera edició amb unes 1400 inscripcions i amb mètode revisat, que és exposat en el *Praefatio* del volum i ací resumit en les pàgines següents (81-93). Hi ha sis reproduccions fotogràfiques. — J. P. E. [21.837]

Marc MAYER, *Italia non solo un modello. La integración de los miembros de algunas comunidades indígenas del interior del ,Conventus Caesaraugustanus' y su relación con el ,Tarraconensis'*, dins *Hibèria-Italia*, 447-465.

La llista de les cinquanta-cinc poblacions que, segons la *Naturalis Historia* de Plini, formaven el 'Conventus Caesaraugustanus' (451) són, amb poques excepcions, presents a Tarragona entre els monuments alçats a honor dels 'flamines provinciae Hispaniae citerioris' (455-456), també conegudes per altres testimonis, sobretot epigràfics, que demostren llur organització (457-463). — J. P. E. [21.838]

Joaquim TREMOLEDA TRILLA, *Un nou inversor itàlic en la viticultura de la Tarraconensis: Publi Baevi Tuticà*, dins «Pyrenae. Revista de Prehistòria i Antiguitat de la Mediterrània Occidental», 36 (2005), 115-140.

Malgrat les dificultats de lectura o d'interpretació, les marques amfòriques han contribuït al coneixement de la prosopografia d'època romana. Publi Baevi Tuticà és documentat en tres marques, dues a Empúries, i una de completa a El Moré (Maresme), que proporciona els 'tria nomina' del personatge (120), també trobats a Verona i ací reproduïts (124-126). L'autor refà les etapes del 'cursus honorum' de l'interessat (130-133); la seva relació amb el Maresme s'hauria basat en el comerç del vi, cosa que confirmaria tant producció com comercialització vinària al Maresme el darrer segle aC. Hi ha bibliografia (138-140). — J. P. E. [21.839]

Ramon Galdon i Garcia, *El mosaic de Centelles: i III. - La Passio dels màrtirs de Tarraco a Centelles*, dins «Butlletí Arqueològic. Reial Societat Arqueològica Tarraconense», V/26 (2004), 79-174.

La primera part d'aquest article exposa «el lligam emperador-estat-religió» (106), primer en la família imperial Iulia fins a arribar a la divinització dels homes que exerceixen el poder (81-92), després en Constantí i Constanci (93-100) i en Julià l'Apòstata (100-106); la segona, torna al mosaic de Centelles, en el qual «res no és superflu» (106), ni el senglar, ni els signes zodiacals, situats en la part inferior del mosaic, ni, sobretot, l'amfiteatre, al qual són dedicades bon nombre de pàgines, tant en la interpretació pagana com en la cristiana (108-134); segueixen les dedicades al significat de les estacions de l'any (135-138), a les expressions litúrgiques de la *Passio* (139-144), al cicle dels Tres Joves en la Fornal i dels tres màrtirs de Tàrraco (145-159), a la significació cristiana dels dies i hores de la *Passio* (159-165), a la significació cristiana dels tres màrtirs segons la mateixa (165-166), al penediment i dejuni de Jonàs (167-169) i a la resurrecció de Llätzer (170-171). Fou Centelles lloc on foren sepultades les relíquies dels tres màrtirs? (171-174). — J. P. E. [21.840]

Jordi LÓPEZ VILAR, *El poblament rural del Camp de Tarragona en època romana; assaig de síntesi*, dins «Butlletí Arqueològic», V/28 (2006), 97-135.

L'autor repassa les successives etapes de l'època romana: a) el primer assentament romà (s. III-II aC.) establí control militar i econòmic damunt població autòctona, assentada en petits nuclis i dedicada a la producció de gra; els darrers decennis del s. II aC. nasqué Tarragona amb ocupació de l'acròpolis i primerenca configuració de nuclis habitats entorn Tarragona (97-102); b) època de Cèsar i August: durant el s. I aC. compareix l'exportació de l'excel·lent vi, lloat pels escriptors romans (104), dins àmfores també fabricades ací, sobretot les Dressel 2/4; a mitjan segle, Cèsar, guanyada la batalla de Lleida, ve a estudiar la situació a Tarragona, aprofita l'empenta de la ciutat, que esdevé «Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraconensis»; els anys 26-25 aC. hi resideix l'emperador (102-106); c) l'alt Imperi coincidí amb el canvi d'era; el 'ius Latii' i la *Constitutio Antoniana* concedia ciutadania romana a tots els homes lliures de l'Imperi i fou impuls decisiu a la romanització; és el moment de la construcció de la Tarraco, capital de la Hispania citerior; l'economia es basa en les grans 'villae' (108-109) i les inscripcions ens donen els noms de dos rics terratinents (110); d) el segle III fou temps de crisi: malestar social,

incursions de bàrbars, destruccions i incendis tenen lloc des de mitjan segle i la por es manifesta en els tresors amagats, ara trobats (113-115); e) el baix Imperi: malgrat el redreç de final del segle III, ben documentat en inscripcions (117), i la novetat del cristianisme, destruccions i incendis arriben al centre de la ciutat, i la població seguí preferint les 'villae' agrícoles (gra, oli, vi) o el barri del port; «el 476 s'enfonsa l'imperi i el visigot Euric ocupa la ciutat» (118); això no obstant, les 'villae' segueixen enriquint-se i Centcelles n'és mostra espectacular; sorgeixen les necròpolis cristianes vora el Francolí (121-124); f) època visigoda; enfonsat l'Imperi, la força a Tarragona li ve del metropolità, que, però, entorn el 714 hagué de fugir vers Itàlia; les comunitats monàstiques seguien mantenint les 'villae' (126). Hi ha bibliografia (131-135). — J. P. E. [21.841]

Ramon JÁRREGA DOMÍNGUEZ, *La problemàtica històrica i arqueològica de Dertosa: estat actual dels coneixements i hipòtesis de treball*, dins «Butlletí Arqueològic», V/28 (2006 [2007]), 138-197.

L'autor recorda que hi ha dos temes sense resposta: «...els orígens de la ciutat romana i els límits topogràfics de la mateixa» (138). Una primera part de l'article recorda les aportacions d'autors des del segle XVI (138-139) i les bases tant de notícies en autors clàssics (140-142), com en numismàtica (142-144) i en epigrafia (144-151). Les notícies inicials d'inscripcions donades per Cristòfor Despuig i Francesc Martorell, completades amb primers resultats d'excavacions recents, han permès d'estudiar el conjunt de la Dertosa romana, tenint en compte la descripció d'al-Hymiarí (142), les monedes que acomunen les denominacions d'Hibera-Dertosa (143) i les trenta-quatre inscripcions romanes, vint-i-set de les quals relacionades amb la ciutat, que permeten de tenir una primera idea de l'ampli espectre social, on destaquen els sevirs augustals i llur dinamisme econòmic (144), potser manifestat en l'ampli ròdol geogràfic on s'ha trobat jaspi de la Cinta, utilitzat en la construcció (148-149). A base d'aquest conjunt de dades, l'autor s'encara amb la Dertosa antiga, però creu que només les prospeccions arqueològiques hi podrien donar resposta, però aquestes, per ara, a Tortosa són pràcticament impossibles per la filtració d'aigua del riu; el 'territorium', en canvi, aniria del Matarranya i el Priorat a l'Alt Millars i més avall d'Almenara (157-158: [però, pel Sud, no coincidiria amb el límit de la Tarraconense?]). Quant a l'antiga ciutat, Tortosa ha tingut muralla romana, àrab-omeia i cristianocatalana i fins ara tot són hipòtesis sobre si el traçat de les tres coincidia o variava, entre d'altres raons pel pas del riu Ebre; només fragments de mur romà sota la catedral i entre aquesta i el riu semblen gaudir d'una certa seguretat (159-163); els dubtes entorn el ròdol de la muralla augmenten els relatius a la topografia ciutadana (164-173). L'autor ens ofereix abundant informació sobre la troballa de restes de construccions antigues per tota l'àrea ciutadana, les d'edificis representatius amb la corresponent epigrafia concentrades en la zona de la Seu (164-173, en particular: 166-168) i les corresponents a l'acròpoli a la Suda (170); i informació semblant per a zones funeràries (173-178), fora del perímetre urbà (176), amb la identificació d'una possible basílica cementirial a la plaça d'Alfons XII (175-176) i tombes entorn el camí en arribar a Tortosa, fins i tot una possible àrea cementirial cristiana (177). La Via Augusta arribava a Tortosa per l'Aldea, car un mil·liari ho demostra, però tampoc no és segur com i per on hi arribava ni si passava l'Ebre per un pont de pedra, que segurament existia (188-191); ja monedes ibèriques tortosines tenen una nau marina a la cara i una de fluvial a la creu i en realitat hi hauria hagut port marítim a l'entrada de la ciutat i fluvial a l'eixida Ebre amunt (181-185). Hi ha bibliografia (189-197). Al darrer moment, sembla haver estat identificat un tros de mur ibèric (187). — J. P. E. [21.842]

Albert Vicent RIBERA I LACOMBA, *La primera topografia cristiana de València (Hispania Carthaginiensis)*, dins «Rivista di Archeologia Cristiana», LXXXIII (2007), 327-365.

Fundada el 138 aC. en una petita illa o península fluvial, destruïda per Pompeu el 75 aC. i altra vegada els anys 230 pC.; el 22 I 304 hi era martiritzat el diaca saragossà, Vicentius; atesa la importància, de seguida internacional, d'aquell màrtir, era normal que hi sorgís «todo un entramado arquitectónico y litúrgico, vinculado a la figura del mártir», redescobert els darrers anys «que permiten restablecer un esquema ininterrumpido de la evolución urbana de la ciudad» (380). La destrucció de darreries del segle III féu que la zona habitada s'encongís, però hi seguí l'activitat. Entre els segles IV i V existien objectes cristians, trobats en la zona relacionada amb el martiri (384); a la Roqueta, segles IV-VI, hi és documentada zona cementirial cristiana (385-386); en començar el s. V una destrucció general s'abaté damunt la zona habitada, en la qual s'ha trobat un tresoret de 88 monedes dels anys 335-423 (388); la zona episcopal és del s. VI (389). — J. P. E. [21.843]

Luis MORANTA JAUME, *CAESAR AVG...*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 315-324.

El fragment d'inscripció era conegut almenys des del 1885; la novetat ara rau en el fet que per raons de seguretat (318) tot el bloc ha estat traslladat a Son Morlà d'Establiments, i així ha estat possible d'analitzar tot el bloc, en particular els forats de la part posterior, que han donat informació sobre l'emplaçament inicial: un edifici públic, potser un teatre (320-324). — J. P. E. [21.844]

Mateu RIERA RULLAN, María Luisa SÁNCHEZ LEÓN, Magdalena FÀBREGUES POMER, Enrique GARCÍA RIAZA, *Dues inscripcions d'època antiga de l'illa de Cabrera (arxipèlag de Cabrera, Illes Balears)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 325-332.

Localitzades les troballes en el Pla de les Figueres, els dos fragments (el primer, d'una làpida amb nom d'un llibert; el segon, d'una ara) amb les respectives inscripcions són descrits i les inscripcions transcrites (329, 330, 331). — J. P. E. [21.845]

M. Luisa SÁNCHEZ LEÓN, Enrique GARCÍA RIAZA, *Tres fragmentos epigráficos inéditos de Pollentia (Alcúdia, Mallorca)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 333-336.

Els fragments han estat trobats en les excavacions de la ciutat romana de 'Pollentia', i concretament en el fòrum o en el seu entorn; es conserven al Museu de Mallorca; tots tres són descrits i allò que resta de les inscripcions, transcrit; les dues darreres serien honorífiques. — J. P. E. [21.846]

Maria Magdalena RIERA FRAU, Mateu RIERA RULLAN, *Campanya d'excavacions arqueològiques de 2003 en la 'factoria de salaons' del Pla de Ses Figueres (Cabrera, Balears). Les troballes d'època antiga*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 40 (2004), 337-372.

Partint del pressupòsit de l'existència d'una comunitat monàstica al Pla de ses Figueres i d'eremitoris al Clot des Guix i als Coralls, ací són recordats tant els treballs esporàdics previs, com la inclusió d'aquest jaciment en el Pla General d'Ordenació Urbana de Palma entorn 1995 (338-340), com els de la campanya del 2003 (341-345), al final dels quals comença la presentació de fragments de terrissa (345-348), després descrits un per un (351-370); hi trobem una clara 'A' (358), notícia d'un 'titulus pictus' (361) i grafits post-cocció (357 i 366); el conjunt ceràmic pertanyeria a les dominacions vàndala i bizantina, detall que porta a pensar en la lletra XIII, 47, de s. Gregori el Gran (348). — J. P. E. [21.847]

José Antonio JIMÉNEZ SÁNCHEZ, *Acerca de la denominada Crónica de Zaragoza*, dins «Helmántica», LVIII (2007), 339-367.

Anotacions breus d'esdeveniments dels anys 450-568, escrites a Saragossa potser pel bisbe Màxim (599-620), completant cròniques de Víctor de Tunnuna i de Joan de Biclara, per a alguns l'autor (347); es conservaven en set manuscrits perduts i en deu d'actuals (343). Algunes de les notícies fan referència a la Tarraconense (any 541: invasió francesa i setge a Saragossa amb destruccions en tota la Província Tarraconense) o a d'altres poblacions de Catalunya (Tortosa, any 506), Barcelona (anys 510, 511, 531) i Girona (any 529) (362-364); hi ha traducció castellana (364-366). — J. P. E. [21.848]

Josep AMENGUAL I BATLE, *Vbi pars grecorum est: Medio milenio de historia relegada de las Baleares y las Pitiusas*, dins «Pyrenae. Revista de Prehistòria i Antiguitat de la Mediterrània Occidental», 36 (2005), 87-113.

Les paraules llatines del títol es troben en aquest context: «Minorica et Maiorica insulae iuxta Hispaniam, vbi pars grecorum est», que pertany al *Glossari de Ripoll* del s. X-XI (88): aquesta pertanyença política a l'Imperi d'Orient ha estat silenciada en la recent historiografia espanyola, en la qual l'existència de les Balears bizantines no ha estat en general contemplada, ans hom dona per descomptat que les Illes seguien una història idèntica a la de la Península. Els moments documentats de la història pròpia de les Balears començaren amb la invasió dels Vàndals el 450, seguien amb la conquesta bizantina des de Cartago el 534 (92-93), ben documentada en autors bizantins (94-95); el domini visigòtic, en canvi, seria una transposició a les Balears d'allò que hauria passat a Ceuta, on un període visigot s'hauria interposat entre el bizantí i l'islàmic (97-101); a les Illes, en canvi, el període bizantí hauria continuat fins al temps de Carlemany. Les darreres pàgines presenten la que hauria estat la trajectòria real de les Balears des del 455 a la conquesta musulmana del 903 (105-107). Hi ha llista de fonts (109-110) i bibliografia (110-113). — J. P. E. [21.849]

G. ROSSELLÓ BORDOY, *Nueva luz sobre los siglos oscuros de Baleares y Pitiusas*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 62 (2006), 307-324.

Donant per suposada l'aportació de texts de Josep Amengual i Batle en la seva tesi sobre *El·ls orígens del cristianisme a les Balears*, l'autor es concentra a recordar les troballes històriques i en particular arqueològiques que confirmen el successiu pas per les Illes, dels vàndals (310), dels bizantins (311-313; 318-322), de les expedicions àrabs dels anys 707-714 i 848-849 (314-316) i dels carolingis, en particular del comte d'Empúries (317-318); «la persistència de la administració bizantina en las Baleares empieza a presentar ciertos visos de seguridad» (323). — J. P. E. [21.850]

Juan NADAL CAÑELLAS, *Las bulas de plomo bizantinas del Castillo de Santueri*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 62 (2006), 325-340.

Només l'arqueologia dona testimoniatge de la presència bizantina a les Illes Balears i ha estat confirmada per les catorze monedes i cinc bolles/butlles bizantines trobades al Castell de Santueri. L'autor informa de sigil·lografia bizantina i analitza cada un dels casos, reproduint els textos de les inscripcions i datant-los, respectivament dels segles VII-VIII (I), VIII inc. (II), VIII inc. (III), VI-VII (IV), VIII inc. (V); l'important de les referides inscripcions és que corresponen a personatges amb categoria militar (spatharios) o civil (proprefecte) i per tant demostrarien presència i sobirania de l'imperi d'Orient com a tal. — J. P. E. [21.851]

J. J. LARREA, R. VIADER, *Aprisjons et presuras au début du IX siècle: pour une étude des formes d'appropriation du Territoire dans la Tarraconaise du Haut Moyen Âge*, dins *De la Tarraconaise à la*

Marche Supérieure d'Al Andalus (IV-XI) siècles: les habitats ruraux, ed. Ph. SENAC, Tolosa de Llenguadoc, Université Le Mirail 2006, 166-210.

Títol només conegut per referència. — J. P. E.

[21.852

Pierre CAMPAJÓ, Denis CABROL, Elisabeth BILLE, Claude RAYNAUD, Marie-Pierre DURAS, Gilles PARENT, Christine RENDU, *Un atelier de traitement du fer sur le site de Haut Moyen Âge. De la Coume Paironell à Angoustrine*, dins «Domitia. Revue du Centre de Recherches Historiques sur les Sociétés Méditerranéennes», 8-9 (mars 2007), 137-163.

En plena Cerdanya, vora Llívia, centrades en la Coma Paironell, els autors han conduït excavacions encaminades a enriquir el coneixement de les unitats de població durant l'Alta Edat Mitjana i informen dels resultats. Un membre del grup, Elisabeth Bille, signa les pàgines dedicades a *Le Moyen Âge cerdan à travers des textes* (157-161): constata l'extrema pobresa de documentació escrita, limitada a una acta del *Liber extraneorum* de Puigcerdà, AHC; per això, aprofita les poques dades que li proporcionen l'expedició de Wamba, l'episodi del walí Manuza i els documents del temps dels primers comtes i transcriu en nota els fragments d'entorn l'any Mil: hi havia a la contrada sis primitives 'villae' que al segle XIV pertanyien a cinc parròquies i als comtes i repassa un per un aquests nuclis primitius. El comte tenia 'mancipia' al castell de Durres (159), però ell es devia estar a Llívia (160). — J. P. E.

[21.853

Flocel SABATÉ CURULL, *Las tierras nuevas en los condados del Nordeste Peninsular (siglos X-XII)*, dins «Studia historica. Historia medieval», 23 (2005), 139-170.

En el segle XII, Pere Albert recordava que la terra a ponent del Llobregat era anomenada Catalunya Nova i el 1376 els jurats de Balaguer s'oposaven a certes indicacions del comte perquè ells no pertanyien a la Catalunya Vella. Entorn l'any Mil la frontera occidental de la Marca era puntejada per cent noranta-un castells termenats, protegida pels quals es configurava una societat; els responsables d'assegurar la defensa i d'organitzar el territori (ultra els comtes, els vescomtes i veguers, i institucions eclesiàstiques, bisbats o monestirs) provaren de convertir els alouers en emfiteutes (144-145); els castells es subdividiren en quadres i així la terra fou estructurada amb precisió a partir de comtats i bisbats, de castells i de quadres: la convivència fou enfortida amb les 'convenientiae', que creaven un bloc de fidelitats sota el comte i encaminaven a l'expansió vers Tortosa i Lleida (149-151); aquelles conquestes de mitjan segle XII aturaren l'expansió, cosa que excità la violència dels senyors entre ells: frontera i feudalisme no foren incompatibles (152). Després, s'imposà el 'lucrum' en les inversions, realitats per burgesos, que, per la potència econòmica esdevingueren col·laboradors dels comtes, que posaren la iniciativa a mans de les ciutats (153-157); els masos aïllats s'anaren concentrant en nuclis emmurallats a fi d'assegurar la defensa, nuclis que esdevingueren caps de comarca gràcies al mercat (158-163). La integració de Lleida i Tortosa a Catalunya indicava que els comtats ja eren, en general, prescindibles i que l'estructura d'autoritat se centrava en el comte de Barcelona (de més a més, rei) i en les seves vegueries i veguers, establerts per Jaume II el 1301 (164-167). En aquell moment, Catalunya s'estava configurant com una xarxa de castells termenats i una de vegueries. La riquesa de la documentació ha permès de reconèixer a cada pas en la configuració política de Catalunya la seva correspondència amb la realitat del país. — J. P. E.

[21.854

M. S. CINGOLANI, *Miti e archetipi. Mito e storia cavalleresca in Catalogna (1040-ca. 1328)*, dins *Mito e storia nella tradizione cavalleresca*. «Atti del XLII Convegno storico Internazionale, Todi, 9-12 ottobre 2005» (Atti dei Convegni del Centro Italiano di Studi sul basso medioevo, n.s. 19), Spoleto, CISAM 2006, 139-211.

Títol només conegut per referència. — J. P. E.

[21.855

Daniel CODINA, *Un manuscrit cuixanenc amb música gregoriana aquitana*, dins «Revista Catalana de Musicologia», III (2005-[2007]), 15-33.

L'antic manuscrit de Sant Miquel de Cuixà és ara a Perpinyà, BM, 2, evangeliari per als diumenges i festes de tot l'any, entre les quals es troben les dels sants del monestir de Cuixà; descrit el volum (16, nota 5), som informats que sis d'aquests fragments evangèlics porten notació musical: les quatre passions de Setmana Santa i els dos evangelis per al baptisme del Senyor i la nativitat de la Mare de Déu, aquests dos transcrits amb la corresponent música (26-33); aquesta no és primitiva, ans sobreafegida als texts per mans diverses, totes de família aquitana (16-18); l'autor analitza els principals conjunts de notes, amb transcripció de petites reproduccions (19-23), i compara el text musicat del ms. de Cuixà amb els actuals de Montserrat, ms. 72 (de música diferent), i de la BC, ms. 1451/12 (de música variant), cosa que permet d'afirmar en Perpinyà, 2, i BC 1451/12, la «pervivència d'unes fórmules melòdiques per a aquest tipus de lectures litúrgiques a casa nostra» (24). — J. P. E.

[21.856

Gauthier LANGLOIS, *Des hérétiques dans les Pyrénées catalanes à la fin du XI siècle?*, dins «Heresis», nn. 46-47 (2007), 67-80.

En les seves *Històries e conquestes...*, Pere Tomic afirma que en temps de Ramon Berenguer II «se foren tornades arrianes algunes gentes qui eren christianes... en lo Barridà e de Urgellet» (68). Atesa la manca de crítica de Tomic, l'autor fa un repàs crític sobre les dades relatives a 'les gentes arrianes' o càtares, i als nobles esmentats en la descripció de Tomic, tant als que actuaren a favor dels dits heretges com en contra, concentrats respectivament en els Castellbó-Foix d'una banda i els bisbes i comtes d'Urgell de l'altra (70-79). Si la dada de Tomic respon a la realitat i els 'arrians' eren càtars: hi hauria hagut heretges en les muntanyes de l'Alt Urgell un segle abans d'allò que darrerament era acceptat (79-80). — J. P. E.

[21.857

Gener GONZALVO I BOU, *La figura de l'arquebisbe Oleguer, des de l'òptica de la primera historiografia romàntica catalana*, dins «Misc. Recasens», 103-113.

La dita historiografia, procedent de Johann Wolfgang Goethe, irrompé a Catalunya i magnificà les gestes personals i les virtuts del poble o pàtria i arribà a la historiografia amb Pròsper de Bofarull i Mascaró, que intentà reescriure de bell nou la història de Catalunya en *Los condes de Barcelona vindicados*, 1836; Oleguer hi és el restaurador de Tarragona, alhora que braç dret de Ramon Berenguer III; amb Pau Piferrer, en *Recuerdos y bellezas de España*, del 1839-1865, del qual és transcrit el paràgraf dedicat a Oleguer (110), que imaginativament li atribueix la reconstrucció de la Seu de Tarragona, dels murs i la repoblació de la ciutat: un heroi de temps durs; Antoni de Bofarull i de Brocà renuncià a atribucions imaginàries; en el límit entre Romanticisme i Renaixença, Víctor Balaguer, dibuixa en la *Història de Catalunya* un Oleguer totalment imaginari (112). — J. P. E.

[21.858

Robert SALADRIGUES ORTÍN, Josep TORNÉ CUBELLS, *El bon comte de Barcelona i la fundació de Poblet*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 80 (2007), 5-31.

Els autors resumeixen, en començar, el descobriment del tema per Jordi Rubió i Balaguer i recorden les vegades que fou esmentat en obres catalanes de la Baixa Edat Mitjana, tant d'història com literàries (6-7), i aporten una nova versió aplegada i copiada per Joan Vallespinosa en el seu *Generale Supplementum omnium quae Monasterium Populeti possidet*, ara a Madrid, AHN, cod. 342 B, sota el títol *Història de la fundació de Poblet, com i perquè fonch fundat*; els

autors es pregunten si l'autor no fou fra Blai Jorba, autor de l'*Exordium Populeti* (10); el text propugna que Poblet hauria estat fundat per Ramon Berenguer IV en agraïment pel seu èxit en la defensa de l'emperadriu d'Alemanya, versió amb variants narratives nascuda dins el marc de les narracions 'útils' propugnades per Annio da Viterbo (12-14). El text, traduït al català i anotat, ocupa les pàgines 15-31. — J. P. E. [21.859]

Joan ARMANGUÉ, *El Liber maiorichinus de gestis pisanorum illustribus*, dins Luca SCALA (ed.), *La rotta delle isole / La ruta de les illes*, Dolianova, Grafica del Parteolla 2004, 25-31.

Joan ARMANGUÉ, *El Liber maiorichinus de gestis pisanorum illustribus*, dins «Randa», 58 (2007 = Homenatge a Jordi Carbonell, 4), 5-12.

Les primeres pàgines fan un repàs als estudis recents dedicats al dit llibre, amb particular atenció a la informació sobre Blanes en aquells moments (5-7). Aquella 'gesta' seria el primer document sobre relacions entre catalans i sards, en aquell estol comanat per Ramon Berenguer III, per a la qual Pisa acceptà un encàrrec papal i obtingué la col·laboració de diverses ciutats de la mar Tirrena; són transcrits els versos que descriuen el pas de l'estol pisà per Sardenya, la seva presència al Maresme amb la grata sorpresa que els indígenes no eren musulmans ans 'christicolas catalanensesque' (10) i la celebració a la platja de Barcelona (9-10): aquella no fou expedició de conquesta, ans només de destrucció del poder marítim musulmà (11). El volum italià conté dos altres estudis sobre el tema: Valentina GRIECO, *I pisani e l'impresa delle Baleari*, pp. 19-23; i José BARRAL, *Un ataque en cuaresma según el Liber Maioliclinus (Formentera 1114 - Primavera)*, pp. 33-51. — J. P. E. [21.860-21.861-21.862]

Miriam CABRÉ, Sadurní MARTÍ, *Per a una base de dades dels cançoners catalans medievals: l'exemple de SG*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 171-185.

Presentació del projecte *Cançoner DB*, destinat a «reunir en un sol lloc web tota la informació disponible sobre la tradició dels cançoners catalans medievals, sistematitzant-ne les dades i incorporant-hi les noves recerques» (171), que té precedents tant en informàtica (171-172) com en la investigació anterior, però encara mancada «d'un estudi de conjunt sobre la tradició manuscrita dels cançoners catalans» (172), car només hi ha estudis sobre quatre d'ells (173). Tenint en compte els precedents italians, els autors es proposen «d'estendre l'estudi de fonts als manuscrits que integrarem a *Cançoner DB*» (174) en suport informàtic; es concentren en l'estudi «dels models de transmissió de la lírica romànica» (175) i proposen un model de fitxa per a la BC 146 (179-182). Segueix llista de manuscrits citats i bibliografia (183-185). — J. P. E. [21.863]

Dominique BILLY, *Remarques inédites sur les 'stramps' catalans*, dins «Études de Langue et Littérature médiévales offerts à Peter Ricketts à l'occasion de son 70ème anniversaire», sous la direction de Dominique BILLY et A. BUCKELY, Tournay, Brepols 2005, pp. 531-544.

Estudi només conegut per referència. — J. P. E. [21.864]

Paolo CHERUBINI, *Un manoscritto occitanico della Legenda aurea con note di bottega in volgare (Reg. lat. 534)*, dins «Miscellanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae», XIII (Studi e Testi, 433), Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostòlica Vaticana 2006, 119-166.

Encara que les dades sobre el volum l'ubiquin al Llenguadoc i el relacionin en particular amb Tolosa, l'autor després d'analitzar tant la composició material del volum (121-123), com les característiques de la lletra (124-129), formula la sospita «che il codice, in realtà non sia originario della Francia meridionale come ipotizzato, ma di una zona limitrofe, cui ricon-

ducono molti degli elementi esaminati, la Spagna del Nord...» (129); la pronúncia de la ,c' = ,s' (citum = situm) [és clarament catalana]. Seria del pas del segle XIII al XIV (133). — J. P. E. [21.865]

Thomas GRUBER, *Raimunds verblasster Rubm. Verwirrspiele um Peñafort (!), Sabunde (!) und die Summula pauperum des Magister Adam (Teutonicus) im cod. Pal. lat. 379*, dins «Miscellanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae», XIII (Studi e Testi, 433), Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana 2006, 255-264.

Aquest còdex i les seves qüestions teologicocanòniques foren atribuïdes en l'*Inventarium MSS. Latinorum Bibliothecae Apostolicae Vaticanae* i en conseqüència per Henry M. Stevenson en el seu catàleg dels *Pal. lat.*, a Ramon Sibiuda (255-256). L'autor, per contra, identifica les ,qüestions' amb la *Summula de Summa Raymundi* del Magister Adam [Alderspecensis], definida ,compendi de casuística canònica' (257), abundantment copiada (256-258, notes [a les notícies de l'autor s'hi poden afegir les de nous manuscrits en les *Notícies bibliogràfiques* IV, dels successius volums d'ATCA]); el text del *Pal. lat.*, 379 pertany a la primera redacció de la dita *Summula...*, inc.; «Summula de Summa Raymundi prodiit ista...», mentre el de la segona és «In summis festis ad missam...» (258); alguna còpia mancada de títol arriba a atribuir aquesta *Summula...* al mateix s. Ramon de Penyafor (263, nota 39). — J. P. E. [21.866]

Agnès et Robert VINAS, *Le livre des faits de Jaume le Conquérant*, Perpinyà, Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales 2007.

Agnès i Robert VINAS, *El Llibre dels fets de Jaume el Conqueridor* versió en català modern de Josep Maria PUJOL, Mallorca, Editorial Moll 2008, 422 pp.

El nucli bàsic d'ambdues edicions és el text del *Llibre dels fets* del rei En Jaume I, per primera vegada traduït sencer al francès, o reescrit per Josep Pujol en català actual (11-379); s'hi han afegit alguns complements, com la *Invitació a la lectura*, del dit Pujol, invitació a una lectura que demana la implicació del lector, ja que la present edició és destinada a facilitar la complicitat entre narrador medieval i públic del segle XXI (3); la *Introducció*, pensada tant per a francesos del Sud de la Loire, més coneixedors de les *Gesta Dei per Francos* que de les pròpies, totalment desconegudes, com per a catalanoparlants, la història dels quals ha estat durant segles determinada pels dos objectius d'aquell rei: «l'extensió dels dominis reials, que equival a la de la cristiandat» (6) i el de l'acceptació col·lectiva de l'autoritat reial sobirana, en tant que «responsable únic de la justícia, garantia de l'ordre públic i únic autoritzat a usar la violència legal per tal d'aconseguir-la» (8). La versió al català actual és presidida per la fidelitat literal al text i el respecte a la coherència del seu pensament, respecte que també s'estén a la transcripció de d'antropònims i de topònims d'acord amb l'ortografia actual (9). La intel·ligència de la narració reial és ajudada amb dues natures de mitjans, els figuratius i els literaris. Entren en aquells els esquemes de genealogia familiar, els mapes tant per a trajectes marítims com terrens i per a parts dels territoris, les reproduccions de tota mena de pintures murals o d'altres i de miniatures i fotografies d'objectes relacionats amb la narració, com és ara la pàgina que reproduïx les peces del tresor almohade del Museu de Mallorca (111); els literaris consisteixen en explicacions, moltes d'elles breus com a notes marginals, altres de més extenses, de pàgina o pàgines senceres, que, a fi de no poder-se confondre amb el text del llibre reial, són impreses damunt pàgines acolorides. Al final, sota el títol de *Conclusió* (383-388), trobem una descripció del narrador, que és rei i se'n sap valdre, i que també és home, que escriu o narra en la segona meitat del segle XIII i es descriu amb remarcable fidelitat, atent a no poder ésser mai acusat de persona mancada d'honor, amatenent a demanar i escoltar el parer dels altres o a explicar-se quan necessita convèncer-los del propi; és home dotat d'una capacitat notable per a la murrieria i la facè-

cia. El *Llibre...* no és, doncs, ni una cançó de gesta ni un 'exemplum' (385), escrit en un català d'una «frescor aspra que li dóna tot el seu encant» (386), i amb «un art consumat en la manipulació de l'auditori» (387). Les darreres pàgines són dedicades a taula onomàstica (389-396), a glossari únic, que enclou tant mots àrabs com catalans antics (397-403), una cronologia, que va del 1147 al 1349 (404-414), i una bibliografia (molt) seleccionada (415). — J. P. E. [21.867-21.868]

Jordi BRUGUERA, *Vocabulari lematitzat del Llibre dels fets del rei en Jaume*, dins «Randa», 59 (2007), 5-36

L'edició de la *Crònica* de Jaume I publicada per l'autor era enriquida amb un vocabulari integrat, ara completat amb la present lematització, on consten per ordre alfabètic els mots del dit llibre afectats d'homografia; en cada cas és presentada la parella de mots homògrafs, amb qualificació tant gramatical com morfològica de cada un dels dos, completats amb la o les corresponent[s] referènci[es] al text de l'esmentada edició (6-7); la llista d'homògrafs comença amb 'acordats' i acaba amb 'volria' (7-36). — J. P. E. [21.869]

Robert I. BURNS, *The Crusade against Murcia: provisioning the Armies of James the Conqueror, 1264-1267*, dins «Misc. Lourie», 35-73.

Quan un exèrcit es posava en campanya, feia moure gran quantitat de serveis auxiliars com a intendència del mateix exèrcit, o com a pagament del material proporcionat i aquestes pàgines es concentren en el dels proveïments o serveis en la campanya de Múrcia. La base és el *Llibre dels fets* del mateix rei, completat amb les cròniques de Bernat Desclot i de Ramon Muntaner, i amb l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), *Canc.*, *reg.* El rei mateix es basquejava dels aprovisionaments (39-41), en concret en la contraofensiva de resposta a la revolta del 1265, en què calgué assegurar tota mena de col·laboracions (42-49) i serveis: per mar (50-53), de súbdits sarraïns (54-55), d'un compte presentat per Astruc, jueu de Tortosa (56-59), de pergamins en blanc o escrits (59-63), dades especials després de la rendició de Múrcia, 3 febrer 1266 (63-66) i les liquidacions posteriors (67-70); resten d'aquells moments algunes nominacions, com és ara del mostassaf de Múrcia, Bertran de Claret (5 I [1265] 1266), el nomenament del qual és transcrit (73). — J. P. E. [21.870]

Caterina VALRIU LLINÀS, *El Llibre dels feyts i els relats llegendaris mallorquins sobre la figura del rei En Jaume I*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 425-435.

Caterina VALRIU LLINÀS, *La figura mítica de l'heroi: el cicle llegendari de Jaume I*, dins «Revista d'Etnologia de Catalunya», 27 (2005).

Més enllà de les rondalles, les llegendes sublimen fets i persones reals; les relatives a Jaume I, prop d'un centenar, han estat aplegades per Joan Amades i per Antoni Alcover; l'autora es limita a les set del darrer aplegades en les seves *Rondaies Mallorquines* (una d'elles consta que el segle XVIII era contada per Tià de Sa Real: 432): de cada rondalla és assenyalada la corresponent base textual en el *Llibre dels feyts* (tret d'una que procedeix de la *Crònica* de Ramon Muntaner: 433). Hi ha bibliografia (434-435).

El segon article només m'és conegut per referència. — J. P. E. [21.871-21.872]

Pere-Enric BARREDA, *Problemàtica de l'edició crítica dels registres de la cancelleria de Jaume I*, dins «Anuari de Filologia/D», XXV-XXVI, (2003-2004 [2005]), 1-36.

Tot i el seu alt valor i el fet d'ésser insubstituïbles, els registres indicats en el títol tenen dues dificultats, la de contenir només la 'species facti', a la qual el document es refereix, i la de

la fragilitat del paper que no permet o almenys fa difícil la lectura del text; l'autor, doncs, intenta «facilitar... la resolució d'aquells problemes, sovint amb l'ajut de documents ,complets'... i amb unes poques fórmules innovadores de l'època» (2). Recordat l',iter' d'elaboració dels documents en la cancelleria reial i el de la seva registració (2-5), l'autor ofereix en apèndix vint-i-un documents (vuit dels quals inèdits: 6) representatius d'allò que acaba de dir i exposa la metodologia de la present publicació, sempre partint, si s'ha conservat p. e. en fons de pergamins, del document original, o de la còpia en registre en els altres casos, tant si aquests procedeixen de la mateixa cancelleria com si són de fora, o si hi ha alteracions originades pels registradors (6-9); també es refereix al conegut condicionant ,exceptis militibus atque sanctis' o a d'altres clàusules rellevants (9-13). Segueixen les pàgines de referències, equivalents a bibliografia (13-15), i l'apèndix documental, on trobem regest, text i anotacions complementàries dels vint-i-un documents (15-36). — J. P. E. [21.873]

Enric GUINOT RODRÍGUEZ, *Fronteras exteriores e interiores en la creación de un reino medieval: Valencia en el siglo XIII*, dins «Studia Historica. Historia medieval», 24 (2006), 127-153.

El límit exterior del nou Regne de València era en part determinat per la frontera de l'Islam; les altres i les interiors foren establertes per la política internacional de la Corona, pels municipis, per les quatre governacions, per les batllies reials i pels districtes fiscals de la Generalitat; hi havia, de més a més, els límits eclesiàstics: bisbats, ardiaconats i parròquies. Cada una de les unitats civils és objecte d'ulterior explicació, començant pel Regne de València, no equivalent a cap de les entitats anteriors, car hi entraren zones tant de l'Aragó com de Catalunya; les fronteres, tant amb Castella, com amb Aragó i Catalunya, s'anaren precisant en el segle XIV pels tractats de Cazorla (1179) i d'Almizra; les corts valencianes del 1261 precisaren la configuració geogràfica i els successius testaments reials incidiren en una delimitació més precisa (130-135). Entre els segles XIII-XV hi hagué noves modificacions per delimitacions locals (entre Vilafranca del Maestrat i Mosqueruela i més tard tot el Racó d'Ademús) o de resultes d'acords internacionals, com la del Sud del País Valencià (Alacant, Elx, Oriola), conseqüència de l'ocupació de Múrcia per Jaume II el 1296 (135-141, i dos mapes: 136 i 139). Quant a les delimitacions interiors, tant si eren de ,termes generals' presidits per una vila, sots la qual hi havia llocs, amb els seus ,termes particulars', en molts casos eren les mateixes zones ,sicut tempore sarracenorum' o ,ans que ls moros isquessen de la terra' (143); en virtut del Privilegi General del 1283 totes les delimitacions interiors foren col·locades definitivament sots els Furs de València. — J. P. E. [21.874]

Joan SOLER I BORDES, *Ramon de Penyafort. Jurista internacional del Castell de Penyafort* (Castell de la Palma, 2), Vilafranca del Penedès, Delegació d'Òmnium Cultural 2005, 106.

L'Archivum Generale Ordinis Praedicatorum (Roma, Santa Sabina) conserva l'escrit intítulat *Nobilíssima descendencia de San Raymundo de Peñafort, III. Maestro General del Sagrado Orden de Predicadores*: després de la seva canonització el 1601 i possiblement en un marc crític envers les vides de sants barroques, el 1752 hom intentà de recollir les dades que vinculaven el Penedès i més en concret el poble de Santa Margarida i els Monjos amb el gran sant que, en compilar les *Decretals* sota Gregori IX, havia esdevingut i era tothora l'autor de la compilació de dret canònic plenament vigent en el segle XVIII (i fins al 1917), text ací transcrit (11-26). — J. P. E. [21.875]

Iván JIMÉNEZ-AYBAR, *Un primo approccio allo studio dell'influsso del Diritto canonico sul ,derecho foral' aragonese medievale*, dins «Proceedings of the Eleventh International Congress Law. Catania, 30 July - 6 August 2000, edited by Mario BELLOMO and Orazio CONDORELLI (Monumenta Iuris Canonici. Series C: Subsidia, 12), Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana 2006, 673-682.

[Confonent allò que pertany a la Corona d'Aragó (p. e., les Ordinacions de Casa i Cort) i allò que és del Regne d'Aragó, (els Fueros de Aragón)], objecte d'aquest resum, l'autor recorda que Jaume I, 'de plenitudine potestatis', els proclamà a Osca el 1247 i féu redactar en llatí per Vidal de Canyelles tant la *Compilatio minor*, aprovada per les Corts, com la *Compilatio* (o Vidal) *Maior*; a través sobretot d'aquesta, entrava el 'ius commune' en el Regne d'Aragó, en concomitència amb el Dret canònic (680-681), sobretot en temàtica de matrimoni i d'herència (681). — J. P. E. [21.876]

M. CRUSAFONT I SABATER, Emili TRILLA, *Emissió monetària inèdita de Pere, senyor de Mallorca* (ca. 1233), dins «Randa», 58 (2007 = Homenatge a Jordi Carbonell/4), 13-22.

Col·laborador en la conquesta de Mallorca per Jaume I, constituït dos anys després senyor de Mallorca i de Menorca en compensació pels possibles drets al comtat d'Urgell per herència de la seva muller, comtessa Aurembiaix; eren coneguts dos contractes de l'ARM per a encunyació de moneda en nom seu, un del 1233, ací transcrits (21-22); no havent-n'hi cap exemplar, hom havia dubtat que els contractes haguessin portat a alguna emissió, però darrerament s'ha trobat un exemplar, aliatge de plata i coure (billó), considerat autèntic, encunyat entre el 1233-1244, amb les armes de Portugal en una cara (P DOMINUS) i les de Catalunya en l'altra (MAIORICE). Hi ha reproducció fotogràfica de la peça i ampliada de cada una de les cares (19). Jaume I hauria estat contrari a l'emissió i n'hauria segrestat els exemplars (21). — J. P. E. [21.877]

Luca DEMONTIS, *Executores et oratores. I Domenicani e l'infante Alfonso d'Aragona nella politica delle potenze iberiche del XIII secolo*, dins «Archivum Fratrum Praedicatorum», LXXVII (2007), 103-120.

Primogènit de Jaume I, destinat a rei d'Aragó i de València en les prescripcions testamentàries dels anys 1241-1248, fins que morí el 1260 mal relacionat amb el seu pare, per la seva mare castellana resident a Castella, entorn d'ell els reis de Castella i de França teixiren una xarxa per a afèblir Jaume I i evitar l'acostament de Navarra a la Corona d'Aragó; es refiava dels dominics per a certs afers seus; en són prova els tres documents conservats a Madrid, AHN, Clero, carpetes 593 i 55, dels anys 1254-1256; el darrer és còpia notarial del testament (115-120). Assenyallem les informacions sobre Al-Azraq, també refugiat a Castella (111, nota 25), i la que el monestir de Veruela, on aquell infant és sepultat, pertany al bisbat de Tarragona(!: Tarassona) (113). — J. P. E. [21.878]

M. CABRÉ, *Wisdom for the Court. The 'verses proverbials' of Cerverí de Girona*, dins «Études de Langue et Littérature médiévales offerts à Peter Ricketts à l'occasion de son 70ème anniversaire», sous la direction de Dominique BILLY et A. BUCKELY, Tournay, Brepols 2005, pp. 393-404.

Pàgines només conegudes per referència. — J. P. E.

[21.879]

M. LONGOBARDI, *Cerverí e l'enigma del nome*, dins «Studi Bertolucci Pizzorusso», 899-919.

Article només conegut per referència. — J. P. E.

[21.880]

J. L. MARTOS, *Parásitos*, dins *Convivio. Estudios sobre la poesía de cancioneros*. Convivio, editores Vicenç BELTRAN, Juan PAREDES, Granada, Universidad de Granada 2006, 481-492.

Sota aquest títol, l'autor estudia els quaderns de composicions poètiques afegits a cançons catalans. — J. P. E. [21.881]

Montserrat PAGÈS, *El setge de Balaguer als grafits de Castellfolit de Riubregós*, dins «Urgellia», XVI (2006-2007), 499-510.

Col·locat el poble amb la seva fortalesa dins la Catalunya feudal de la segona meitat del segle XIII, entorn el 1280, el desfici dels nobles entorn el rei Jaume I i el seu hereu, Pere el Gran, es manifestà en el fet que alguns barons es conjuntaren contra el rei i es feren forts a Balaguer; l'episodi és conegut per la *Crònica* d'En Bernat Desclot (502-504) i darrerament pels grafits descoberts en una estança de Castellfolit de Riubregós, ací reproduïts (206-210), que figuren els murs de la vila assetjada i dos cavallers, un dels quals era el vescomte de Cardona. — J. P. E. [21.882]

Josep Antoni AGUILAR, De plaga muscarum. *Els mals de França a les Cròniques catalanes medievals*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 59-79.

La resposta del Papat i de França a les Vespres Sicilianes, consistí en l'excomunió i deposició de la Casa de Barcelona de totes les seves sobiraniaes, amb la consegüent croada a fi que fos efectiu el canvi de dinastia. Atesa la desproporció de forces, la croada era vista pels croats com un passatge triomfal per Catalunya, [començant pel Rosselló, gràcies a traïdoria, com la de Jaume II de Mallorca, que 'interpretà' la prescripció hereditària de Jaume I, que ell i el germà hereu, Pere el Gran, anessin sempre units a favor de la pròpia casa]. Els *Gesta Comitum Barcinonensium* i les *Cròniques* de Bernat Desclot i de Ramon Muntaner donen testimoniatge d'un estat d'opinió, que veia evident la victòria fulminant del rei de França, i Muntaner, de més a més, hi veu la contraposició davant Déu entre l'orgull francès i la petitesa catalana; l'episodi que més evidència l'allunyament de Déu dels francesos hauria estat la narració de les mosques de Girona, contada no sols pels nostres cronistes, ans també per Jacomo Doria en els *Annales Ianuenses*, per Salimbene d'Adam en la *Chronica*, per Giovanni Villani en la *Nuova Cronica* i per Guillem de Nangis en els *Gesta Philippi tertii Francorum regis*, arribant a una descripció més acurada en els *Gesta Comitum Barcinonensium* i en la *Historia Sicula* de Bartolomeo di Neocastro, en la qual les mosques sortien del sepulcre de sant Narcís (62-71). La plaga, doncs, fou interpretada com a càstig diví; són transcrits versos de la *Crònica rimada* de Geoffroi de París, «Quant Charles entra en Cecile...» (72-76). Hi ha bibliografia (77-79). — J. P. E. [21.883]

Joan ALEGRET, *L'episodi de Perpinyà a la Crònica de Desclot*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 95-109.

L'autor es proposa d'analitzar el dit episodi (caps. 134 i 135 de la *Crònica* esmentada), «per fer veure la saviesa de Desclot en la conducció de la trama i l'eficàcia de les seves tècniques narratives» (95): divideix l'episodi en tres parts: *En Pere, de Barcelona a Perpinyà* (96-103), on la murrieria i de vegades la crueltat en la defensa dels drets de la Corona damunt el Rosselló, coexisteixen amb el sentit de l'honor i de la cortesia (98-99). La segona part: *En Jaume: de Perpinyà a la Roca de l'Albera* (cap. 134): Desclot és l'únic a narrar aquell enfrontament entre el rei hereu, Pere, i el segon, rei de Mallorca per establiment del rei Pere: l'hereu troba els documents que demostrin la traïció del fadrisme i aquest, veient-se perdut, s'escapa pel desguàs d'aigües i detritus bruts, 'rot sollar' (103-105). La terça: *En Pere, de Perpinyà a la Jonquera*, on torna a manifestar-se el sentit de l'honor i de la cortesia: «Hi ha en Bernat Desclot una doble fidelitat al rei d'Aragó i al rei de Mallorca» (109). — J. P. E. [21.884]

Pietro CORRAO, *Il nodo mediterraneo: Corona d'Aragona e Sicilia nella politica di Bonifacio VIII*, dins *Bonifacio VIII*. Atti del XXXIX Convegno Storico Internazionale. Todi, 13-16 ottobre 2002, Spoleto, Centro Italiano di Studi sul Basso Medioevo 2003, 145-170.

Andreas KIESEWETTER, *Bonifacio VIII e gli Angioini*, ibid., 171-214.

Alessandro BARBERO, *Bonifacio VIII e la casa di Francia*, ibid., 273-327.

Essent tots tres estudis centrats en la figura de Bonifaci VIII, és normal que una de les fonts bàsiques sigui la documentació d'aquell papa, tant la general, *Les registres de Boniface VIII*, publicats per membres de l'École Française de Roma, com la darrerament limitada a la documentació destinada als regnes ibèrics, a cura de Santiago Domínguez Sánchez [cf. ATCA, XXVII (2008), 567-572]; la nostra font és la gran compilació de Heinrich Finke, *Acta Aragonensia, I-III (i IV)*, completada amb els *Anales* de Jerónimo de Zurita i les tesis del darrer segle de Joan Reglà i Campistol i de Vicent Salavert i Roca. Del conjunt dels tres estudis hom en pot deduir la conclusió certa que, essent des de sempre favorable a França, després del resultat desastrós per al papa i França de la Croada contra Catalunya, Bonifaci VIII, davant la superioritat de Catalunya, sobretot per mar, intentà de 'solucionar' a favor de Roma el contenciós de Sicília valent-se justament del poder català i, doncs, col·locant-lo al servei del papa contra Frederic de Trinàcia i l'illa de Sicília, i així arribaren els nomenaments a Jaume II d'«almirall i capità general» de l'Església de Roma i, mentre durà la preparació de l'atac a Sicília, el papa pagà tots els preparatius, sobretot de construcció de galeres, amb sumes importants de moneda. A l'hora de la veritat, immediatament després de la batalla naval d'Otranto en què l'estol sicilià resultà destruït pel català i calia només la darrera empena perquè caigués Sicília, quelcom no funcionà i Bonifaci VIII en culpà Jaume II [tinc la impressió que la veritat és que els nobles catalans caps de l'expedició es negaren davant el rei Jaume II a donar aquella empena, perquè era com tirar rocs a la pròpia teulada. Però en tota l'operació, Jaume II fou un instrument del papa]. — J. P. E. [21.885-21.886-21.887]

Josep HERNANDO DELGADO, *Les controvèrsies teològiques sobre la licitud del crèdit a llarg termini*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 13 (2007 = *El món del crèdit a la Barcelona medieval*), 213-238.

Després que el contracte de venda de rendes perpètuas i vitalícies, és a dir, els censals morts i els violaris, s'havia convertit en pràctica regular, que, feia un segle Ramon de Penyafort havia considerat legítim en cert supòsit, el de les rendes o fruits provinents d'un bé immoble (lloguer), sense referir-se a les rendes pecuniàries, fou, especialment a Catalunya, ocasió de discussions doctrinals, car alguns seguien veient-hi una pràctica dissimulada d'usura; hi digueren la seva, a favor o en contra, Bernat de Puigcercós, OP († c. 1343), el jurista manresà Ramon Saera († 1357), Francesc Eiximenis, OFM († 1409), els textos dels quals ha publicat el mateix autor del present estudi, i ara a fi de permetre al lector de comprendre les diverses opinions, hi ressegueix els diversos passos seguits en el tema durant els dos darrers segles medievals. En ple segle XIII Goffredo da Trani, *Summa in titulos Decretalium*, de 1241-1243, es posà en contra: pagar amb diner el fet de rebre una suma de diner en préstec, és usura pura i simple, també en el cas contemplat per Ramon de Penyafort. Però la realitat obligà a mirar directament els censals i violaris i fou justament un papa i gran jurista, Innocenci IV, qui donà un primer pas: la quantitat prestada era una forma de comprar el cens anyal. Malgrat tot Enric de Gant, mestre de teologia a París, el 1276, tornà a reafirmar que la pretesa compra de nous censos era una forma d'usura, encara que es revestís de compravenda, defensant, primer, que es tractava d'una compravenda i que el diner del cens anyal no era la realitat comprada, ans només la mesura d'un valor, que és la raó d'ésser de la moneda: el problema, per tant, era el de si el cens anyal era just o excessiu i, doncs, injust. Fou l'aportació d'un professor anglès, Richard of Middleton († 1307): el censal era just, com tot preu, si era el considerat 'comú' o el normal en una comunitat humana (communis aestimatio). A mitjan segle XIV a Catalunya hom exigia que els censals complissin les lleis dels contractes: personals i a carta de gràcia, o garantida la possibilitat de retorn del capital esmerçat en la compra del cens. — J. H. D. [21.888]

Marc PARVÉRIE, *La circulation des monnaies arabes en Aquitaine et Septimanie aux VIIIe et IXe siècles*, dins «Aquitania», 23 (2007), 233-246.

La Septimània incloïa el Rosselló, però la seva capital era Narbona, de sobirania musulmana entre 719 i 759; a Ruscino ja s'havien trobat 2 dinhars d'or, 2 dirhams d'argent i un falús de bronze; trobats darrerament, s'hi han d'afegir 1 dirham i 5 falús, més un falús a Vilallonga dels Monts en el Massís de les Alberes; les darreres troballes són d'encunyacions dels anys 717-753, amb la inscripció corànica normal (235-236); són relacionables amb quantitats majors trobades a Narbona. Hi ha mapes (235-238), bibliografia (241) i reproducció fotogràfica de les monedes de Septimània (242-246). — J. P. E. [21.889]

Jordi GIBERT REBULL, *Els 'palatia' septimans: indicis de l'organització territorial andalusina al Nord dels Pirineus*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 1-26.

Deixeble de Ramon Martí, de la UAB, i guiat per la presència del topònim 'palatium', catalanitzat en 'palau/palol/palou', en una zona que engloba el bisbat d'Elna i els monestirs de Cuixà, Canigó i Arles del Tec, i a base de col·leccions de documents com *Catalunya Carolíngia*, l'autor troba que topònims paral·lels es donen a Galícia, Lleó, Castella i Navarra en fonts vinculades als primers temps de l'estat andalusí (4); la xarxa dels 'palatia' seria fruit del «repartiment de terres a partir de la conquesta musulmana» (6); analitzats els nombrosos 'palatia' documentats en les comarques de la Catalunya-Nord i en canvi absents entorn les altres seus episcopals de Septimània, segurament perquè al Sud de Narbona l'autoritat era més efectiva que al Nord (19), els 'palatia' haurien sorgit del repartiment i la verificació del cinquè estatal (20). Hi ha taula dels dits topònims amb indicació de l'any del primer esment escrit, i mapa de la zona (23-25). — J. P. E. [21.890]

Joan BLASI SOLSONA, *Una nova proposta sobre el lloc on morí el valí de la frontera nord: Mannuza*, dins «Ceretània. Quaderns d'Estudis Cerdans», 5 (2007), 33-38.

L'autor reproduceix el capítol vint-i-set de la història dels bisbes d'Auxerre, publicada per Philippe Labbé el 1657, que exposa l'ajut del bisbe Hincmar al duc d'Aquitània, Ot, en la lluita contra els sarraïns a Juberri, Andorra; la crònica del Pacense també informa que Mannuz, governador de la frontera superior, s'alià amb Ot contra els musulmans, es casà amb la seva filla i sucumbí a Juberri. — J. de P. [21.891]

Brian A. CATLOS, *The Victors and the Vanquished. Christians and Muslims of Catalonia and Aragon, 1050-1300* (Cambridge Studies in Medieval Life and Thought, 59), Cambridge, Cambridge University Press 2004, XXIV i 449 pp.

Estudi dividit en tres parts. La primera, sintetitzant-los, informa dels estudis dedicats al tema, cosa que li permet de descriure la situació dels musulmans d'aquelles contrades des del moment de la instal·lació de clans àrabs i berbers en la Marca Superior i la seva estructuració social, les relacions d'ambdues ètnies a través de la frontera, la conquesta cristiana i el repoblament (19-120). La segona es concentra en els sarraïns del darrer quart del segle XIII, en llur personificació col·lectiva oficial (l'aljama), en les característiques de la convivència tant dins la col·lectivitat sarraïna com amb els cristians, situació que no permet pas de parlar d'un poble sarraí oprimint, aïllat i marginal, car, per contra, es sabé adaptar al món occidental i se'n sabé aprofitar (121-324). La tercera descriu sis casos particulars, que exemplificarien la situació acabada d'exposar (325 ss.). — J. P. E. [21.892]

G. ROSELLÓ BORDOY, *Documentación feudal y arqueología andalusí: el caso de Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 409-422.

Atesa la pràcticament total manca de fonts musulmanes sobre Mallorca abans del 1229, ha calgut recórrer a les cristianes, bàsicament catalanes, des de les cròniques reials a la docu-

mentació d'ACA, cancelleria, d'entre la qual destaca, i de molt, el *Llibre del repartiment* de Mallorca, i el *Memoriale divisionis* d'Eivissa, completades per als segles XIII i XIV amb l'*Es-
crivania de cartes reials* de l'ARM (409-411), el *Capbreu 1304 dels establiments fets per D. Nuno
Sanç en la seva porció* i el *Capbreu de ço que fou del noble Gastó de Bearn...* (411); havent-se estron-
cat darrerament la publicació de resultats d'intervencions arqueològiques, la font més rica per
a la identificació de restes musulmanes és la comparació entre les cinc versions del *Llibre del
repartiment* en la xarxa viària urbana (414-415), en els camins extramurs de la Madina (415-
417, amb fragment de plànol), en construccions singulars (rahals, almúnies, alqueries, aqua-
ductes, ponts, arcs) en l'Horta (417-419) i closos defensius (Alaró, Pollença i darrerament
Santueri), d'altres derivats d'al-Mudayna: Bunyola, Sineu, Santanyí, Artà, o de burÿ (torre)
(419-421). — J. P. E. [21.893]

Margalida BERNAT I ROCA, *Algunes notes sobre els forns de Madina Mayûrqa / Ciutat de Mallorca
al segle XIII*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 62 (2006), 7-24.

Amb el present títol l'autora prossegueix els seus estudis sobre activitats productives a Ciut-
tat de Mallorca entorn la conquesta (7-8, notes 1-5), i dedica les primeres pàgines a les infor-
macions del *Llibre del repartiment* sobre forns a Madina Mayûrqa, teòricament quaranta-nou (8:
Quadre 1), però en realitat només en consten trenta-un (9-10: Quadre 2). Per als primers
decennis després de la conquesta, la documentació pròpia del rei o dels cosenyors (Nuno Sanç,
bisbe de Barcelona, Bearn-Montcada), ja publicada, permet de resseguir les concessions de
forns als nous ciutadans o a d'altres, com genovesos (12-19). Les darreres pàgines són dedica-
des a la comercialització del pa: es basen en documentació publicada, però sobretot en el *Lli-
bre de privilegis, stabliments e ordinacions del... mostassaf*, de l'ARM, Còdex 29, que permeten d'in-
formar i reduir a quadre els preus de venda del pa (22: Quadre 3). — J. P. E. [21.894]

Pablo CASTELLET MARQUÈS, *Els senyors del castell de Montornés en el segle XIII*, dins «Estudis
Castellonencs», 10 (2004-2005 [2007], 321-340.

Ubicat al cim de la serra entre Benicàssim i la Pobla Tornesa, és esmentat per l'historiador
sarraí Ibn al-Abbar, que el qualifica de ,ma'aqil = refugi fortificat», de mitjan segle XII;
segueixen les mencions cristianes en la *Historia Roderici Campidoctoris* i en els límits del bisbat
de Tortosa (317-318); en el moment de la conquesta, el primer de setembre del 1238, el rei
Jaume l'infeudava a Nunó Sanç, oncle del rei, segons el *Llibre del Repartiment de València* (328-
340); després en reberen el senyoriu el ciutadà de Lleida, Pere Sanç, notari del rei (330-333);
el 1249 ho era el poc conegut Jaques Sanç, que es venia el castell (333-334); segueix Eximèn
Pérec de Tàrragona, «tenens locum domini regis in regno Valencie» i el 1243 'a Çeit Abuçeit
natu Miralmomenini' li donava el castell d'Arenós; la possessió de Montornés consta en el
documents reials de Jaume I atorgant els seus drets eminens sobre el·loc a Sant Vicent de
València (334-337); el darrer posseïdor documentat fou Pere Eiximenis, en acabar el segle XIII
(337-338). — J. P. E. [21.895]

Pablo VIDAL GONZÁLEZ, *Mosquera. Etnología de un paisaje rural de la Sierra de Espadán*, Caste-
lló, Diputació 2007, 112 pp.

Un capítol resumeix la història de la població musulmana des de la victòria de Jaume I,
per la seva presència en el *Llibre del repartiment* en ésser donada en baronia d'Arenós a Blasco
Pérez de Tarazona, passant pel plet entre Sogorb i València pels pobles del Millars, la confir-
mació feudal del 1330 i d'altres documents d'ACA, *Cancelleria*, i de l'ARV, *Manaments i empa-
res*, les guerres de les Germanies contra els moros d'Espadán, que despoblaren la zona fins a l'ex-
pulsió del 1609, el pas de la baronia a la casa de Cardona i el nou repoblament dins les

universitats de Soneja i d'Azuèbar (21-35). L'abundància d'alzines sureres relaciona la zona amb la de l'Empordà ja en el segle XIX (38-49). Hi ha bibliografia (107-110). — J. P. E. [21.896]

Robert CHAZAN, *Fashioning Jewish Identity in Medieval Western Christendom*, Cambridge, Cambridge University Press 2004, XV i 379 pp.

Exposició centrada en cinc autors i les respectives obres entre el 1160 i el 1260; un d'ells, el cinquè, és català: Nahmànides (Moshè ben Nahman), del qual, tot i reconèixer que la seva informació de la Disputa de Barcelona (1260) fou tendenciosa i que les explicacions donades per sant Ramon de Penyafort són reproduïdes de forma sumària i esbiaixada, Chazan es confessa admirador seu. Són també recordats els dos Kimki, Joseph i Moshè, pare i fill: en el *Mil-bemet Mitzvah* (Guerra Santa) sintetitzen les observacions captades des de llur lloc de bada, atent a la situació dels jueus, observacions que fan públiques per exigència de la responsabilitat de director comunitari. — J. P. E. [21.897]

Francisco RODRIGO SANDOVAL, *La reconstrucción de la alfabetización de Santa Catalina de Sena (Palma)*, dins «Mayurqa. Revista Anual de Historia», 30 (2005), 963-970.

Foren trobats en aquell lloc trenta-vuit subfragments que tenen franges diverses decoratives, en dues de les quals es repeteix 'Al-yumn' (964). Hi ha bibliografia (966) i reproduccions tant dels fragments com de la peça reconstruïda (967-970). — J. P. E. [21.898]

Brian A. CATLOS, «Mahomet Abenadalill»: *A Muslim Mercenary in the service of the kings of Aragon (1290-1291)*, dins «Misc. Lourie», 257-302.

Article només conegut per referència. — J. P. E.

[21.899]

David NIRENBERG, *Love between Muslim and Jew in medieval Spain: a triangular Affair*, dins «Misc. Lourie», 127-155.

Aquell és un 'afer triangular' perquè també afectava els cristians. L'autor, sabent que era diferent la situació en les dues corones, catalanoaragonesa i castellana, en les darreres pàgines condueix el seu raonament a presentar les preses de posició d'autors castellans contràries al judaisme en casos d'aquella, corona com si fossin també les nostres, més aviat desentesos de tals problemes (140, nota 39; cf. 135, nota 25; 137, nota 33; 142) — Nahmànides hi era totalment contrari (129 i 139) — i les aljames eren radicals a mantenir la pena de mort a la jueva adulta amb no jueu (133, nota 19), o almenys alguna forma de càstig (136, nota 28; 141); i no semblen normals els casos en què un jueu és favorable a la conversió d'una seva prostituta o a circumcidar com a jueu un fill d'ells dos (139, notes 36 i 37); només a darreries del segle XIV es feren sentir entre nosaltres certes veus de 'profetes' que propugnaven la supressió dels jueus (146, nota 53). — J. P. E. [21.900]

Leonard Patrick HARVEY, *Muslims in Spain. 1500 to 1614*, Chicago and London, The University of Chicago Press 2005, XIV i 450 pp.

En aquesta visió de conjunt, destinada a la informació del gran públic nordamericà o almenys de llengua anglesa, la major part de la qual és dedicada a la Corona de Castella, ultra la condició en la informació documental, el lector s'adona que l'autor ha estat amatent a fer comprendre que la Corona d'Aragó (amb Catalunya i València: de Mallorca no se'n parla) no es pot confondre amb el regne d'Aragó i a informar de les dues grans etapes que als regnes d'Aragó i de València seguí el problema dels moriscs: 1) fins a la revolta dels Agermanats, següi-

da de la dels moriscs de l'Espadà (79-101); i 2) del 1525 enllà (115-121), en què, sobretot a l'Aragó, l'actuació inquisitorial contra moriscs fou acusada d'infracció de les Constitucions del Reialme i de moment hagué de tornar enrere. Però la part que ens afecta més de ple és el capítol cinquè, dedicat a la vida intel·lectual dels musulmans clandestins als regnes hispànics (123-203), basat en la biblioteca de llibres musulmans, descoberta els primers anys del segle XX al poble aragonès d'Almonacid de la Sierra, biblioteca que pogué ésser adquirida per a la Real Academia de la Historia, de Madrid (amb l'excepció de l'exemplar de la *Tuhfat...* d'Anselm Turmeda [160-161]); també hi trobem resum del procés inquisitorial a càrrec del valencià Faquinet, per haver induït un seu pastor cristià a fer-se musulmà (159); un dels llibres d'aquell fons era el de Gazzali, *Kitab maqсад al-asna sharb asma Allah al-busna* (157), que Ramon Llull completà amb el *Els cent noms de Déu*. És també esmentada la compilació documental valenciana de M. Carme Barceló, la meitat de la qual conté peces dels segles XVI-XVII (166-167); un d'aquests documents, del 1595, fa referència a Pere Franquesa; també hi ha esment d'un volum de Gandia (187). Hi ha bibliografia (421-441). — J. P. E. [21.901

Henri DOLSET, *Intermédiaires par excellence. Le rôle des juifs entre chrétiens et musulmans dans la Catalogne au Moyen Âge central*, dins «Études Leroy», 209-219.

Els segles X-XIII els jueus eren força ben integrats en la societat ambiental i així pogueren practicar sense entrebancs tota mena de mediacions entre cristians i musulmans: en el pla polític en la conquesta de Mallorca, en el de les obres científiques sobretot mèdiques, en tot gènere d'operacions econòmiques, comerç d'esclaus inclòs (211-214) o fent d'hostalers en zones de ningú, com en el Camp i a Tarragona, 'vila de jueus' segons Al-Idrisi (215). L'autor recorda que a Tarragona hi és documentada comunitat jueva abans de les diàspores dels anys 70 o 135 pC., i que poc després de la conquesta és coneguda l'existència de grups jueus en una vintena de pobles de la terra ferma, dada que indica que els jueus no eren sols 'ciutadans' (216-217). — J. P. E. [21.902

Toni LÉVY, *L'algèbre arabe dans les textes hebraïques (I). Un ouvrage inédit d'Isaac ben Salomon al-Adam (XIV siècle)*, dins «Arabic Sciences and Philosophy», 13 (2003), 269-301.

Josep M. NÚÑEZ ESPALLARGAS, Jordi SERVAT SUSAGNE, *El Llibre de geometria d'Abraham Bar Hiyya en l'ensenyament de la matemàtica*, dins «Actes Ciència i Ensenyament», 97-103.

Les pàgines del primer títol repassen les aportacions d'autors jueus a les ciències matemàtiques durant l'Edat Mitjana, el primer dels quals és Abraham bar Hiyya. Fins i tot en l'ensenyament tant elemental com secundari de les principals etapes de l'evolució de les matemàtiques, és útil referir-se a obres com el *Hibbur ha-Mesibab we- ha-Tishboret* (Tractat de mesurament i de càlcul), del barceloní del segle XII Abraham Bar Hiyya, traduït al català per Josep M. Millàs i Vallicrosa i publicat el 1931 amb el títol de *Llibre de geometria*; presentat aquell autor i les seves obres principals, encaminades a introduir ciències humanes en l'explicació de l'herència cultural jueva, els autors ens recorden que l'obra que ens ocupa fou traduïda al llatí el 1145 com a *Liber embadorum*; era un llibre sobre agrimensura, del qual són resumides les quatre parts o capítols amb l'ajut de figures, exclusivament dedicades a la medicció i al repartiment proporcional de terres en casos d'herència o semblants i a base només d'aritmètica i geometria, sense ús de l'àlgebra, cosa que didàcticament serveix per a il·lustrar el pas de l'aritmètica a l'àlgebra en la ciència d'Occident. — J. P. E. [21.903-21.904

Toni LEVY, *Les débuts de la littérature mathématique hebraïque: la géométrie d'Abraham bar Hiyya (XI-XII siècles)*, dins *Gli Ebrei e le Scienze/The Jews and the Sciences* (Micrologus, XI), Firenze, SISMEL - Edizioni del Galluzzo 2001, 35-64.

Títol només conegut per referència, que presenta Bar Hiyya com a fundador de la llengua hebrea científica i subratlla que encertà a sintetitzar la nova ciència amb les determinacions dels raus sobre els càlculs matemàtics. — J. P. E. [21.905]

Eduard FELIU, *Sobre la lletra que Hasday Cresques adreçà a la comunitat jueva d'Avinyó parlant dels avalots de 1391*, dins «Tamid. Societat Catalana d'Estudis Hebraics», 5 (2004-2005 [2007]), 171-219.

La dita lletra és l'única font d'autor jueu i escrita en hebreu sobre el dit avalot; publicada en hebreu almenys tres vegades (174-176) és ací traduïda al català (176-181) i completada amb notícies de procedència cristiana, escrites en llatí o en català, començant per la llarga narració barcelonina conservada en el ms. de El Escorial Z.j.4 (181-184: traducció catalana; 184-185: text llatí), i seguint pels fragments de Pere Miquel Carbonell, la *Crònica del Racional de la Ciutat de Barcelona*, *Manual de novells ardit*, les anotacions del notari mallorquí Mateu Salzet i les de Guillem Mascaró (195-190); segueixen les lletres reials de Joan I (190-193) i la notícia sobre la mort d'un fill de Hasday Cresques (193-197); segueixen les notícies de font cristiana sobre l'avalot en poblacions esmentades en la lletra de Cresques (Girona, Lleida, Mallorca, Morvedre, València: 197-207) i d'altres, les no citades per ell (Castelló d'Empúries, Cervera, Menorca, Perpinyà, Puigcerdà, Santa Coloma de Queralt, Tarragona, Tortosa i Valls: 207-213). — J. P. E. [21.906]

Il trattato sui dogmi ebraici (Sefer Ha-'Iqqarim) di Yosef Albo. Il codice miniato dell'Accademia dei Concordi di Rovigo, a cura di Michela ANDREATTA, Pier Luigi BAGATIN, Giuliano TAMANI (Policinenses selectae chartae. Testi e protagonisti del patrimonio del Polesine, 4), Treviso, Antilia 2003, 141 pp. I il·lustracions.

Format a Catalunya com a deixeble de Hasday Cresques, membre de la representació jueva en la Disputa de Tortosa, Yusef Albo, atesos els mals resultats culturals de la dita Disputa per als jueus, escriví el *Tractat dels dogmes hebres* al servei de la resistència dels calls, concretant en tres els dogmes jueus [seguint el *Llibre del Gentil e dels tres Savis* de Ramon Llull?]: la creació, la revelació bíblica i la supervivència personal. Més que en el contingut doctrinal, la present edició es fixa en l'actual còpia manuscrita de Rovigo, Accademia dei Concordi, a la qual arribà dins la biblioteca dels comtes Silvestri; el copista italià del segle XV hauria estat un hebreu, l'autor de les il·lustracions un cristià. — J. P. E. [21.907]

Thomas F. GLICK, «My Master, the Jew»: *Observations on Interfaith Scholarly Interaction in the Middle Ages*, dins «Misc. Lourie», 157-182.

Jueus, cristians i musulmans coexistien en espais separats i normalment amb malfiança, però hi havia un grau de la població, el dels estudiosos, entre els quals es donaren casos de col·laboració i de confiança, recordats en les pàgines centrals de l'article, tant en l'elaboració d'estudis com en la traducció, com, per exemple, en Moshè Profait, que hauria col·laborat amb Giovanni da Brescia o amb Ermengol Blasi, el qual hauria col·laborat amb Estori ha-Pari; Llull s'hauria comunicat amb els tres mestres de Barcelona, als quals dedicà un dels seus llibres (165-166). Entre els equips de traductors hi ha el d'Abraham bar Hiyya i Plató de Tívoli (167-168). Alguns jueus eren mestres reconeguts, per exemple, en la Disputa de Barcelona (174-175; 179-180), però també reconeixien el mestratge de savis gentils, com ho feia Shalomó ben Adret (176-177). La darrera pàgina codifica les disposicions subjectives amb què calia emprendre els dits contractes (181-182). — J. P. E. [21.908]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *La concessió de la llibertat a un esclau jueu (1450)*, dins «Tamid. Societat Catalana d'Estudis Hebraics», 5 (2004-2005 [2007]), 59-63.

Dos documents de Cervera, AHC, *Cervera. Notaris*, ací transcrits (61-63), permeten de conèixer tot el procediment, seguint el qual un esclau jueu de Guillem March, de Vallmoll, era taxat en cent florins per a la seva llibertat, i que en realitat fou alliberat en haver-ne pagats setanta, acaptats en els calls de Catalunya i d'Aragó. — J. P. E. [21.909]

Teresa ALEIXANDRE SEGURA, *La documentació notarial, una fuente cristiana para una historia judía*, dins «Notarial Arxius», 171-174.

La història medieval dels nostres jueus només es pot reconstruir a base de fonts cristianes; l'autora indica allò que l'interessat pot trobar en l'ACA, en els arxius municipals i en els notaries: aquests obren la porta al camp de la vida privada, sobretot els *Libri iudaeorum*, de contingut només econòmic individual, sense entrar en el pla col·lectiu; destaquen els documents notaries per llur rica pluralitat. — J. P. E. [21.910]

Jordi FERNÁNDEZ-CUADRENCH, *El crèdit jueu a la Barcelona del segle XIII*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 12 (2007: El món del crèdit en la Barcelona Medieval), 157-186.

L'acceleració de la vida econòmica durant el segle XIII comportà el creixement del préstec, mitjà legal de disposar de diners, i també «la concentració en mans de jueus» (158), que percebien el 20% d'interès anyal. L'autor es proposa «mostrar les principals característiques del préstec amb interès, practicat pels membres de l'aljama de Barcelona» (159), a base dels registres notaries de Bernat Vilarrúbia de l'ACB, d'un fragment de capbreu de Pere Portals de l'AHCB i dels pergamins contemporanis dels diversos arxius barcelonins (els esmentats i l'ACA, *Patrimonials*, l'AHCB i l'APar del Pi, *Pergamins*): 417 contractes per a 371 préstecs dels anys 1196-1300, en conjunt 234 deutors (160-161). A partir d'ací són exposades les característiques dels préstecs (capital prestat, taxa d'interès, durada normal, garanties i liquidació dels deutes: 162-182), les dels creditors (182-187) i les dels deutors (187-195), explicació completada amb disset taules, on no manquen llistes personals de jueus prestamistes. La majoria dels préstecs era inferior a 200 sous, però qualche vegada pujava als 500 (195); l'interès real «a inicis del segle XIII es situava al voltant del 50% anual», però el rei Jaume I el rebaixà al 20% oficial cada any (196). — J. P. E. [21.911]

Eduard FELIU, *Llibre de comptes de Jucef Zabara, col·lector del clavari de la comunitat jueva de Girona (1443)*, dins «Tamid. Societat Catalana d'Estudis Hebraics», 5 (2004-2005 [2007]), 87-138.

L'AH de Girona, *Notaris Gi 2,212*, ha conservat un quadern de comptes de 1443-1444, ací reproduïts fotogràficament (124-128), transcrits en l'original hebreu (129-138) i traduïts en català (91-107) amb l'afegit de notes per a major comprensió de les anotacions comptables; el cognom Zabara era estès pels calls de Catalunya, ben conegut per Jucef ben Meir Zabara, barceloní del segle XII, i en la Castella contemporània per Mossè ben Zabara, copista de la «bellíssima Bíblia Kennicott» (90-91). Per les despeses col·lectives del call gironí podem conèixer la seva situació en aquells moments. Hi ha taula d'antropònims i de topònims (107-109); Joan Ferrer Costa hi afegeix *Algunes observacions filològiques sobre els mots catalans que apareixen en el document i algunes observacions paleogràfiques* (110-123). — J. P. E. [21.912]

Margalida BERNAT I ROCA, *Llocs perduts: cementiris i sinagogues de Ciutat de Mallorca (segles XIII-XV)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 7-40.

L'autora aplega la documentació i les dades arqueològiques sobre la ubicació primitiva i les successives modificacions de tres cementiris i de cinc sinagogues. Els cementiris són: el més

primitiu del camí de Portopí, que aprofità l'alfondec murat dels cristians anterior a la conquesta [cf. ATCA, XXVII (2008), 574], i hauria deixat d'existir el 1319 (9-13); el de prop la Porta del Camp, possiblement relacionat amb el Call Major i amb el correlatiu privilegi d'Alfons II del 1286 (14-16); i el de la Porta de Santa Margalida, «el més conflictiu dels tres cementeris jueus» (17), car el coneixement de la seva existència només té a favor la confrontació d'un hort del 1361 i una làpida i inscripció trobada el 1861, ara a Madrid, RAH (17-19). Les sinagogues haurien estat cinc, sobre cada una de les quals l'autora fa «una recopilació de referències disperses -totes publicades» (21): la del Call de l'Almudaina (21-23), la del Call Menor en la porció de Nuno Sans, actuals carrers de N'Escurcac, Sant Bartomeu i Vicenç Mut (24-27) i les del Call Major: la primera i ben coneguda per la mútua confrontació amb els framenors, substituïda per l'església jesuítica de Montision (27-31), la segona sinagoga major, funcionant els segles XIV-XV, ubicada on després seria el Seminari Conciliar vell (32-34), i la menor o nova en la casa deixada en testament per Aaron Mani (34-36) i l'autora dóna en paral·lel les dades favorables a l'existència de dues sinagogues en la ciutat de Mallorca entre 1373 i 1435 (37). — J. P. E. [21.913]

Margalida BERNAT I ROCA, *El call de la Ciutat de Mallorca a l'entorn de 1350: alguns aspectes socials i econòmics*, dins «Tamid. Societat Catalana d'Estudis Hebraics», 5 (2004-2005 [2007]), 139-169.

[Les presents pàgines continuen el tema resumit dins ATCA, XXV (2006), 806, núm. 19.429]. L'autora hi recull les poques notícies de jueus mallorquins de la primera meitat del segle XIV. Només el monedatge del 1350 permet una idea global de la comunitat jueva: 735 caps de casa, concentrats en els Calls menor i major i entorn el Port, d'un 60% dels quals consta l'ofici (141-145); el més nombrós era el tèxtil, seguit del comerç, el treball en pell i cuiro i l'art i cultura (hi entren els mestres, de set dels quals és conegut el nom; Isaac Nafusí fou rellotger i fabricant d'astrolabis al servei de Pere III el Cerimoniós, també encobertador de llibres (153-254); només consta un fabricant de sabó i un guixaire (161-162). 173 dones hi figuraven com a subjectes fiscals, 135 de les quals, vídues i 93 insolvents; només d'una consta que era 'lavanera /bugadera' (164). S'arrossegava el 1350 un important deute col·lectiu de la comunitat jueva mallorquina (165-166). Hi ha taules i gràfiques (166-167). — J. P. E. [21.914]

Teresa ALEIXANDRE SEGURA, *El crédito rural en el Camp de Tarragona. El Liber iudeorum nº 90 de l'Aleixar (1344-1348)*, dins «Historia et Documenta. Revista de divulgació històrica i dels fons documentals de l'Arxiu Històric Comarcal de l'Alt Camp. Valls (Alt Camp)», núm. 8 (gener de 2007), 21-104.

Notícia de l'existència de cinc *Libri iudeorum* de l'Aleixar, ara a l'AHA de Tarragona (22-23), descripció d'un d'aquests, el que porta el núm. 90 (27-31), i idea global del seu contingut, predominantment de natura econòmica (32-36: localització del Call: 36). A partir d'ací, amb abundància de gràfics, quadres comparatius i esquemes, trobem l'anàlisi dels préstecs o 'mutuum/mutua', amb les corresponents quantitats, datats els anys 1344-1348 (37-74); totes les dades són al final reduïdes a quadres, tant de prestadors com de prestamistes, tant jueus com cristians, amb particular atenció als fiadors o a les garanties donades pels deutors, essent llarguíssima la llista dels darrers que reconeixien davant notari que havien rebut un préstec dels primers, amb indicació de la població dels deutors (82-104). Hi ha bibliografia (74-76). — J. P. E. [21.915]

Josep-Xavier MUNTANÉ I SANTIVERI, *Fonts per a l'estudi de l'aljama jueva de Tàrrrega. Documents i regesta* (Catalonia Hebraica, 8), Barcelona, PPU 2006.

Josep-Xavier MUNTANÉ I SANTIVERI, *La pràctica del lloguer de bèsties entre els jueus targarins a la fi del segle XV*, dins «Tamid. Societat Catalana d'Estudis Hebraics», 5 (2004-2005 [2007]), 65-85.

La situació econòmica de bon nombre de jueus targarins és coneguda a través del *Llibre de bans* de l'actual AHC de Tàrraga, *Fons municipal*; els amos, en canvi, que es dedicaven al lloguer de bèsties, consten per *Llibre d'albarans* del mateix fons (67-78), d'on també són tretes les informacions sobre el preu oscil·lant del dit lloguer per dia en el decenni del 1480 (79). Hi ha bibliografia (81) i, en les pàgines 82-85, quadre sinòptic de tots i cada un dels lloguers de bèsties, on consten les circumstàncies de cada un i l'objectiu del viatge.

El llibre indicat en primer lloc només m'és conegut per referència. — J. P. E. [21.916-21.917]

Manuel RUZAGA GARCÍA, *Una minoría religiosa en época de los Borja: los mudéjares valencianos*, dins *València-Roma*, 281-301.ç

Encara que en un principi l'autor té presents tant la minoria jueva com la musulmana, de fet es limita a una exposició de com l'evolució de la cristiandat europea durant el segle XV repercutí en els musulmans, i es fixa en els dos moments dels dos papes Borja: el de Calixt III, determinat per la caiguda de Constantinoble i d'un Islam triomfant, repercutí a València mitjançant les agitacions d'un tal Cervares que, basat en documents falsos, propugnava una decretal pontificia obligant els musulmans a una conversió forçosa; en aquest ambient, la proclamació de la croada per a la reconquesta de Constantinoble, la predicació de la qual fou encomanada a València pel papa al bisbe de Barcelona, hauria augmentada «la gravedad de los acontecimientos» (296); per contra, el final del Regne musulmà de Granada, contemporani d'Alexandre VI, essent una desfeta dels musulmans, no hauria tingut repercussions negatives, però la calma hauria estat propícia a un enfortiment de les aljames, sobretot en zones agrícoles (299-301). — J. P. E. [21.918]

Irene LLOP I JORDANA, *Els jueus de Vic a partir de la documentació notarial*, dins «Notarial Arxius», 135-140.

Aquestes pàgines ens informen, primer, de la documentació conservada en l'Arxiu de la Cúria Fumada de l'AE de Vic (a partir del 1230) i de la seva subsecció dels *Libri Iudaeorum* (del 1264 ençà), de vint-i-sis unitats documentals fins al 1354, amb 5536 documents, repartits en setze identitats o seccions de contingut (137-138). La segona part informa sobre la base de dades informàtica, en la qual l'autora ha introduït l'esmentat material (137-140). — J. P. E. [21.919]

Manuel FORCANO I APARÍCIO, *La lletra apologètica de Rabí Iedaia ha- Peniní. Un episodi de la controvèrsia maimonidiana a Catalunya i Provença*. Estudi, traducció i edició crítica (Catalònia Hebraica, II), Barcelona, Publicacions de la Universitat 2003, 502 pp.

Llibre només conegut per referència. — J. P. E. [21.920]

Paulino RODRÍGUEZ BARRAL, *Eucaristía y antisemitismo en la plástica gótica hispánica*, dins «Boletín. Museo e Instituto 'Camón Aznar' de Ibercaja», XCVII (2006), 279-347.

La plàstica gòtica es concreta, de bell començament, en les taules de Vallbona de les Monges, Capella del 'Corpus Christi', ara a Barcelona, Arxiu Nacional d'Art de Catalunya (inv. 9919 i 9920), de les quals són exposades les diferents escenes, totes inspirades en diverses col·leccions d'«exempla», amb particular atenció a les protagonitzades per jueus, les 9-13 i 15-17 (289-294: profanacions de l'Eucaristia; i 295-297: conversió de jueus); els hebreus compa-

reixen altra vegada, en el retaule de Sixena (antic bisbat de Lleida) on l'autor d'una profanació és pintat amb les característiques del jueu medieval, quan no es tracta d'un alfaquí musulmà, també present en *l'Espill* de Jaume Roig (305-306), i en la taula de Queralbs, del mateix museu, en la qual el personatge jueu és una dona (312); i el Sant Sopar de Vilaformosa del Riu, on Judes és dibuixat i vestit com els jueus catalans de la Baixa Edat Mitjana (313-314). Amb aquestes figuracions s'enfortia la distància entre cristians i jueus, també alimentada per les profanacions d'hòsties que desembocaren en processos judicials durant la segona meitat del segle XIV [llista, a la qual s'ha d'afegir la profanació de Torreblanca en temps de Martí l'Humà] (322). Les pàgines 324-347 reproduïxen les pintures esmentades. — J. P. E. [21.921]

Josep HERNANDO I DELGADO, *Conversos i jueus: cohesió i solidaritat. Necessitat d'una recerca*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 181-212.

L'explicació inicial sintetitza la posició dels jueus en la Península Ibèrica fins al segle XV, en què el panorama del judaisme canvià per les conversions i bateigs de jueus, entre el 'pogrom' del 1391 i la Disputa de Tortosa i el document de Benet XIII, del 1415, que generà el problema dels conversos vivint en tensió amb la societat cristiana (182-183), fins a extrems com els dels dos documents notariais certificant el sexe d'un nadó, cosa que també confirma la cohesió social dels conversos (185-186), fins al punt que l'entesa familiar no es trencà per la conversió d'un seu membre, tot i que no manqués qualche cas de divorci, conseqüència de la conversió (189-191). Els seixanta conversos que entraren en l'estat clerical entre el 1392 i el 1426 haurien confirmat la serietat de la conversió (ADB, *Ordinat.*, 7-10 (206-207). Són transcrits deu documents de l'AHPB, datats entre 1392 i 1426 (193-203); hi ha quadre de jueus conversos en un protocol notarial de Jaume Trilla, 1390-1392 (204-206), i deu arbres genealògics (208-212). — J. P. E. [21.922]

Grup de Treball de MEMÒRIA DEL CARRER, *Allistament dels xuetes de Palma de 1795*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana». 63 (2007), 295-322.

L'equip de Treball és format per nou membres i alguns col·laboradors; les presents pàgines són resultat del treball damunt un plec de paper, ADM, MSL/382, procedent de l'AM de Palma, del qual és explicada la composició de les anotacions en les pàgines (295-298): conté les dades personals dels xuetes que s'havien d'allistar a l'exèrcit reial i que no havien entrat en les llistes generals de la ciutat perquè Antoni Aguiló i Pinya havia ofert al rei un batalló particular de 600 xuetes (299-300); les pàgines següents ofereixen una cronologia dels fets relacionats amb l'allistament entre el 1773 i el 1813 (301-306); segueix quadre sinòptic de tots els xuetes allistats i llurs circumstàncies personals, per ordre alfabètic del primer cognom, des d'Aguiló a Valls (308-319); són també transcrits les anotacions (320); hi ha bibliografia (321). — J. P. E. [21.923]

Edwin SEROUSSI, *Catorce canciones en romance como modelos de poemas hebreos del siglo XV*, dins «Sefarad», 65 (2005), 385-411.

Els manuscrits d'Oxford, Bodleian Library 1094 i 1984, conserven respectivament onze i cinc cançons en castellà i català, en hebreu i en traducció; les catalanes són d'Abraham Halevy, de Girona, *Cum ven l'albas* (390-391); de Yosé Ginilla, *Gran tems à que'm dura que só enamorat* (395); del mateix, *No puc partir ni aturar* (397-398); i d'Halevy, *Una fraira ferida* (401). Hi ha bibliografia (406-410). — J. P. E. [21.924]

Eleazar GUTWIRTH, *A Song and Dance: transcultural practices of daily Life in medieval Spain*, dins «Misc. Lourie», 207-227.

Aquest títol proporciona informació sobre el tema en els diversos regnes de la Península Ibèrica. Quant a la nostra Corona, l'autor comença recordant els estudis pioners d'Higini Anglès i es fixa en la doctrina de Profiat Duran, 'familiaris' del nostre Joan I, en el seu *Ma'seb Efod*, del pas del segle XIV al XV, on ell considerava el cant i la melodia l'únic camí per a l'impacte del text bíblic, però alhora protestava contra el fet que, per imitació dels 'gentils', farceixen el cant litúrgic amb afegits inacceptables, cosa que també féu Joan XXII protegint de tal farciment el rés litúrgic de les hores canòniques; en canvi, el *Llibre vermell* de Montserrat en contindria alguna mostra (210-213). El dit cant també és documentat en un *Responsum* d'Isaac bar Sheset de la segona meitat del segle XIV contestant a preguntes de Xàtiva sobre un cas d'aiguabarreig entre cants sagrats i profans en una festa (220). El darrer apartat es basa en processos d'inquisició, de Saragossa, Archivo de la Audiencia Territorial i del Seminario, a càrrec de conversos, que haurien participat en festes de jueus, algun dels quals era de Lleida (224); les dites festes serien representades en miniatures de manuscrits de la Corona com els de Londres, British Library, Add. 14761 i el de la Haggadah de Sarajevo (225). — J. P. E. [21.925]

Lorenzo GARMÉS MAS, *Los frailes predicadores en el caso atípico de antijudaismo en Mallorca entre los siglos XIII y XX*, dins Arturo BERNAL PALACIOS, ed, *Praedicatores, Inquisitores* - II, 173-196.

Recordades les notícies esparses sobre jueus a Mallorca durant el primer mil·lenni, l'autor es concentra en la presència de jueus des del primer moment de la conquesta de Jaume I (1229) i resumeix la repercussió a l'illa del pogrom del 1391, després del qual hi ha un fet nou, el de les conversions de jueus al cristianisme i, doncs, l'existència de conversos, sobretot després de la paròdia anticristiana del 1435 i de la seva repressió radical; els conversos es multiplicaren i amb ells la tensió amb la societat de cristians i el dubte de la sinceritat de la conversió: els 'xuetes' havien comparegut a Mallorca: un bon camp per a la Inquisición Española, que escenificà la seva vitalitat en els actes de fe del 1645 a final del segle XVII: els xuetes resultaren marginats fins al punt de no ésser aptes a entrar en l'ordre clerical, malgrat les inútils decisions de Carles III, problema ben viu fins al 1945. L'autor tendeix a reduir l'influx dels Dominics tant en la Inquisición Española en general com en la situació mallorquina en particular, subratllant intervencions de dominics a favor de xuetes i de jurats de Mallorca en contra, encara el 1774 (191-192). — J. P. E. [21.926]

Raimundus, christianus arabicus. Ramon Llull i l'encontre entre cultures «Reial Acadèmia de Bones Lletres, Barcelona del 4 al 29 d'abril del 2007», Barcelona, Institut Europeu de la Mediterrània 2007, 184 i 86 pp.

Volum destinat a acompanyar i a recordar l'Exposició «Raymundus, christianus arabicus», preparada amb motiu del setè centenari de l'estada de Ramon Llull a Bugia (Béjaïa) el 1307 i repetida a Alger, BN, a Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres, i al Palau de la Llotja, a Palma de Mallorca. El volum té dues parts, ben visibles pel fet que la primera, en escriptura llatina, ocupa les pàgines 1-184; i la segona, que va en sentit invers, ocupa les 1-86 és, fora de les notes finals (85-86), és escrita amb caràcters àrabs. De forma coherent, la part central del volum és dedicada a la dita exposició, que presenta trenta-cinc texts literaris o documents originals (113-184), deu dels quals són en àrab (els núms. 1, 2, 3, 19, 30, 31, 32, 33, 34 i 35), tretze de llatins (els núms. 4, 6, 9, 10, 11, 16, 18, 21, 22, 23, 27, 28, 29) i dotze en català (els núms. 5, 7, 12, 13, 14, 15, 17, 20, 24, 25, 26). Aquesta part central és complementada amb una introducció global signada per Albert Soler que presenta Ramon Llull com a cas paradigmàtic, però fàctic i real, del conjunt de relacions entre els dos móns mentals predominants en la Baixa Edat Mitjana entorn la Mediterrània, el Cristianisme i l'Islam: cas paradigmàtic, en el qual es troben elements ara incòmodes com la conversió i, després de la pèrdua de Sant Joan

d'Acre, la croada, però d'altres de plenament vàlids com la recepció d'elements islàmics per part del Cristianisme i la insistència a demanar espais de coneixement mutu i de diàleg entre ambdós móns mentals. La part llatina és completada amb tres estudis (que es troben en àrab en la segona part), el biogràfic de Ramon Llull, d'Albert Soler (*Ramon Llull, un perfil històric*: 21-42); el teològic d'Annemarie C. Mayer (*Ramon Llull, pelegrí entre móns*: 43-52); i l'històric de Djamil Aïssani (*Les relacions entre Bugia i la Corona d'Aragó durant l'estada de Ramon Llull a la ciutat*: 53-73); aquesta part catalana és traduïda al castellà i al francès (75-112). Tot el volum és excel·lentment il·lustrat amb reproduccions de miniatures del *Breviculus*, de portades d'edicions i d'altres elements relacionats amb Ramon Llull. — J. P. E. [21.927]

Albert SOLER, *Descripció del manuscrit lul·lià F-143 del Col·legi de la Sapiència de Palma*, dins «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», LIII (2006), 13-23.

Pertanyent al grup de manuscrits lul·lians de primera generació i «no gaire allunyat del primer», que és el bivolum del *Llibre de contemplació en Déu* de la Biblioteca Ambrosiana de Milà, el de Palma, Sapiència, F-143, és ací descrit en la seva composició material (14-16: vint-i-set plects, 309 folis de pergamí), «molt més acurat i luxós que el de Milà», amb «inicials ricament decorades» (14) en els ff. 1, 61, 153, que s'allarguen «en bande d'I' (14); hi són indicades pel pas d'una a l'altra les successives parts de l'obra (17-18) i transcrits les anotacions de possessió (19). Hi ha bibliografia (19-20) i són reproduïdes les tres pàgines de les capelletes (21-23). — J. P. E. [21.928]

Ramon LLULL, *Libro de los correlativos (Liber correlativorum innatorum)*. Traducción, introducción y notas de José H. HIGUERA RUBIO. Prefacio de Esteve JAULENT (Clásicos de la Cultura, 10), Madrid 2008, 94 pp.

L'autor d'aquesta edició considera que «uno de los aspectos más interesantes del pensamiento de Llull es el lenguaje de los correlativos» i, resumida la biografia (22-24), el posa en relació amb un altre dels aspectes més vistosos del lul·lisme, que és l'Art i amb un altre punt típic del lul·lisme, el de les «raons necessàries», en un moment en què la Facultat d'Arts de París es trobava en plena ebullició per les imposicions aristotèliques extremes dels averroïstes. «Llull tiene como tema principal, en la disputa con la Facultad de Artes, la creación de nuevas formas demostrativas basadas en la unidad correlativa de los principios del Arte» (26-28). Mirades les coses en dimensió diacrònica, l'editor troba en Joan de Salisbury un cert precedent gramatical en indicar que la blancor («albedo») blanqueja (albet) i que el resultat d'aquesta acció és la de fer blanc (album) (53). Al final d'aquestes explicacions prèvies tenim la bibliografia (58-62), seguida de la traducció castellana de l'opuscle lul·lià (65-87). Atesa la importància de l'Art en aquesta presentació de la teoria dels correlatius hi ha reproducció de l'alfabet i de tres figures de l'Art (91-93). — J. P. E. [21.929]

L. LA ROSA, *Raimondo Lullo 'procuratore degli infedeli' e maestro di vita cristiana*, dins «Itinerarium», 12 (2004), 157-180.

Pàgines només conegudes per referència. — J. P. E.

[21.930]

Francesc-Xavier MARÍN, *Un Mediterrani cosmopolita: el viatge de Ramon Llull a Orient*, dins «Ars Brevis. Anuari», 13 (2007), 104-118.

«En aquest article es proposa que, salvant les distàncies, la mirada de Ramon Llull pot ser-nos també avui d'utilitat per tal de gestionar adequadament la diversitat cultural» (104): amb aquest objectiu, l'autor resumeix els esforços fets des de la Mediterrània oïdental per assegurar

el comerç amb tota la zona oriental del mateix mar i assenyalava l'interès i la presència de Ramon Llull a Roma en el moment de l'ambaixada de l'il-Khan de Pèrsia Arghun el 1287 (110-111) i a París 1297-1299, en el moment de l'ambaixada d'Aito de Gorikos (112); i sobretot l'anada a l'Orient Mediterrani el 1301, fins a la capital d'Armènia, Ayas, bo i maldant a poder-se endinsar per la Mongòlia, tal com dóna a entendre en el *Liber de fine* (114). — J. P. E. [21.931]

Anthony BONNER i Albert SOLER, *La mise en texte de la primera versió de l'Art: noves formes per a nous continguts*, dins «Studia Lulliana olim Estudios Lulianos», 47 (2007), 29-50.

Els autors intenten descobrir en els manuscrits més antics, en aquest cas de mitjan segle XIV, i en concret en el Vat. lat. 5112 (descripció: 418-419), les dificultats amb què es trobà Llull a l'hora d'integrar en una pàgina text i figura, per exemple de l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem*. A fi que la demostració resulti més convincent, els autors comparen la distribució de l'espai en les pàgines dedicades a figures i explicació de les A, S i T, reproduint dins el possible la disposició de l'esmentat manuscrit, en el qual l'autor hagué de recórrer a un full desplegable (36-43), i en l'edició Moguntina, en la qual Iu Salzinger disposà text i figures a la seva manera (44-47). — J. P. E. [21.932]

Leonci PETIT, *El Llibre de contemplació en Déu. Què aporta Llull a l'home modern?*, dins «Ars Brevis. Anuari», 13 (2007), 119-142.

L'objectiu de l'autor en aquestes pàgines és la d'assenyalar els punts en els quals el *Llibre de contemplació en Déu* «poden ajudar, ni que sigui parcialment a plantejar o resoldre les dificultats que amenacen el filosofar actual» (119) i que, segons ell, són els següents: la constatació del porpi ésser i la seva derivació en l'alegria (120-123); el reconeixement que el valor ,ésser' depèn de l',Ésser' i que tant el minúscul com el Majúscul són essencialment actius, en lul·lisme, ,correlatiu' i, doncs, tant en el minúscul com en el Majúscul, trinitaris (124-128); que la tensió entre ,Ésser' i ,ésser' implica en aquest l'ètica de la ,primera intenció' en la voluntat lliure de l'home (128-130); i que en el pla del coneixement la dita tensió és camí de coneixement demostratiu (130-135), en el qual se sintetitzen les possibilitats del raonament amb les de la fe (135-141: en aquest darrer punt és particularment abundosa la transcripció de fragments de Ramon Llull). — J. P. E. [21.933]

Josep PERARNAU, *Noves notícies sobre Ramon Llull i Lul·lisme a Alemanya, segles XIII-XV*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVI (2007), 637-649.

Són tres les notícies noves: la primera és la integrada per Eberhardus, archidiaconus Ratisponensis, en els seus *Annales*, publicada ja el 1861 en els «Monumenta Germaniae Historica», que clarifica nombre de punts de la primera estada de Llull a París entorn el 1289, un dels quals és l'examen oficial superat, responnent de forma demostrativa a preguntes de qualsevol ciència, i al consegüent títol de ,mestre en arts' (639-644); la segona fa referència a un còdex amb quatre obres lul·lianes de la British Library, Welcome 441, copiat a Brunau (Passau) el 1454 (645-646); i un petit text sobre la relació entre enteniment i fe, conservat a la BAV, Palat. lat. 1590, ací transcrit (647-649). — J. P. E. [21.934]

Jaume GAYA, *Kinèsica i literatura. L'estudi dels gestos al Llibre de les bèsties*, dins «Tretzè Col·loqui», II, 187-180.

Tesi: «Ramon Llull utilitza signes no verbals (sNVs), alguns propis del sistema kinèsic, per a la caracterització física i psicològica dels seus personatges» (167); en l'anàlisi del discurs, «per a poder interpretar no és suficient ,llegir' paraules sinó també ,llegir' gestos» (168); en aquest

sentit, el mot 'kinèsica' no sols integra els gestos més o menys intencionals, sinó també d'altres reaccions involuntàries de l'organisme» (169-170), i l'autor ens presenta algunes frases del *Llibre de les bèsties*, que entren en la definició (179-180). A partir d'ací, es fixa en els gests i més en concret, en el contacte ocular (172-174), en l'expressió facial (174-177, amb quadre sinòptic) i en expressions manifestades mitjançant les extremitats i en d'altres (178). Hi ha bibliografia (179-180). — J. P. E. [21.935]

Lola BADIA, *Generació o luxúria. Què diu Ramon Llull sobre el sexe? (1). El marc teòric*, dins «Actes de les Jornades Internacionals Lul·lianes. Ramon Llull al segle XXI», M. Isabel RIPOLL I PERELLÓ (ed.) (Col·lecció Blaquerna, 5), Palma de Mallorca, 1-3 d'abril de 2004, Barcelona i Palma, Universitat de Barcelona i Universitat de les Illes Balears 2005, 13-45.

Lola BADIA, *Generació o luxúria. Què diu Ramon Llull sobre el sexe (2)*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 125-143.

L'autora mateixa ha resumit així la primera part: «tracta del marc teòric de les opinions de Llull sobre el sexe... el pensament del beat conté una reflexió sistemàtica sobre la natura d'allò que és masculí i d'allò que és femení —amb les interaccions corresponents— que va des de la recerca ontològica sobre els principis mateixos a l'anomenat 'desvelament dels secrets' sobre la generació de les espècies d'acord amb la filosofia natural i la medicina», tot vist per qui, convertit en penitent, «situa els aspectes pràctics del sexe en el terreny del rebutjat, l'abominable o l'innominable»; «també indico fins a quin punt Llull és conscient de l'operació d'ocultació i l'escamotatge de tot allò que fa referència a la sexualitat a les seves obres de caràcter narratiu i poètic» (126). En el segon esbrina què diu del sexe quan parla contra la luxúria dins un raonament didàctic sobre les virtuts i els vicis, on «el punt de partida és l'espectacle depriment de la preponderància del vici sobre la virtut» (128) i es concreta en els deu paràgrafs dedicats en el *Llibre d'home*, del *Fèlix* als 'usos indeguts del sexe entre laics' (129-134), on Llull juga amb situacions diverses a base de castedat o de luxúria; els set següents reporten situacions en què el sexe és agreujat per la violència (135-140): «la variació de la casuística està al servei del combat contra el vici de la luxúria i de la promoció de la virtut de la castedat» (140). Hi ha bibliografia (140-143). — J. P. E. [21.936-21.937]

Marta M. M. ROMANO, «Valde delectabilia fuerunt amico verba sui amati». *La mística nell'Ars amativa di Raimondo Lullo*, dins «Studi Medievali», 45 (2004), 753-770.

L'Ars amativa seria «il trattato che meglio realizza la vitalità del sistema dell'Ars', della quale assume i fondamenti ontologici e la logica argomentativa» (754). Llull no seguiria ací el corrent que veu la relació Déu-home com el de 'sponsus-sponsa', ans el de l'amistat, que insisteix en l'alteritat dels dos éssers (755), aplicant-hi la lul·liana doctrina dels correlatius, que veu implicats en l'acte d'estimar (756). L'autora es fixa en els dos protagonistes, Déu i home, començant per Déu, contemplat de forma acceptable per als infidels, cosa que comporta una certa 'antropologia de Déu' (760). *L'Ars amativa*, però, s'adreça a l'home, a fi que aprengui l'amància científica de Déu, cosa que equival a viure segons la primera intenció (763), a la qual han d'aspirar totes les potències humanes; el primer pas consisteix a restablir l'harmonia dins l'esperit humà (766) entre esperit i sentits corporals, arribant a la contemplació pel camí de la realitat creada (767-768), que exigeix un nou vocabulari i aprofita totes les semblances de la realitat humana (769-770). — J. P. E. [21.938]

Jordi PARDO PASTOR, *Mahoma y el Anticristo en la obra de Ramon Llull*, dins «Anales del Seminario de Historia de la Filosofía», 22 (2005), 159-175.

Pàgines només conegudes per referència. — J. P. E.

[21.939]

Marta M. M. ROMANO, *Il Mediterraneo nel '300: Raimondo Lullo e Federico III d'Aragona, re di Sicilia: Il Mediterraneo nel '300: Omaggio a Fernando Domínguez Reboiras*, dins «Bulletin de Philosophie Médiévale», 47 (2005), 233-255.

Ultra els parlaments de rigor, són ací resumits els temes següents, exposats en aquella avinentesa: Salvatore Fodale, *Raimondo Lullo nella Sicilia di Federico III* (235-236); Fernando Domínguez Reboiras, *Il ,Dio maggiore': le ragioni di Raimondo Lullo in Sicilia* (236-237); Francesco Fiorentino, *Raimondo Lullo in Sicilia. Itinerario bio-bibliografico* (237); Djamil Aïssani, *Les rapports de Béjaïa-Sicile au moment des séjours du Philosophe catalan Raymond-Lulle (xiiiè-xivè siècles)* (237-239); Diego Ciccarelli, *Domino Friderico... Domino Arnaldo de Rexa (!)* (239); Fernando Domínguez Reboiras presentà l'edició de *L'ars amativa* de Marta M. M. Romano (240-242); Jaume Medina Casanovas, *L'amore, l'amico e l'amato: un'indagine a partire dalle domende del l'ars* (243-244); María Asunción Sánchez Manzano, *Semantica e significazione di intento dell'ars amativa e nie Libri principiorum de Raimondo Lullo* (244-245); Jordi Gayà Estelrich, *Sapientia ignota: la quarta virtù teologale* (245); Harvey J. Hames, *A Manual for Jewish Conversion: R. Llull's, Liber per quem poterit cognosci que Lex sit magis bona, magis magna et etiam magis vera* (246); Giuseppe Roccato, *Note sulla predicabilità in Opera Messanensis et Tunicihana* (246); Cándida Ferrero Hernández, *Sulle due redazioni latine del Liber de consolatione heremitarum* (247); Francesca Emanuela Chimento, *Riflessioni sul Liber de intelligentia Dei* (247); Patrizia Spallino, *Il Liber de Deo maiore et Deo minore* (247-248); Pietro Palmieri, *Sul Liber de perseitate Dei* (op. 248)(248); Pere Villalba Varneda, *Il De civitate mundi* (op. 250), cum mundus sit in perverso statu (248-249); José Martínez Gázquez, *La prima traduzione latina del Corano* (249); Nàdia Petrus i Pons, *La seconda traduzione latina del Corano di Marco da Toledo: alcuni appunti linguistici* (249-250); Óscar de la Cruz Palma, *Culture in contatto nel Liber de gentili et de tribus sapientibus di Ramon Llull* (250-251); Víctor Pallejà de Bustinza, *Ramon Llull influenced by Ibs Arabi? A reappraisal of Asín Palacios hypothesis* (251); Alexander Fidora, *Ramon Llull, la familia Spinola de Genova y Federico III de Sicilia* (251-252); Marta M. M. Romano, *Vittorio da Palermo commentatore di Llull: un link tra Sicilia e Catalogna* (252); Luca Lombardo, *Dante e Federico III: un caso ancora aperto tra Storia e filologia* (252-253); Salvatore Fodale, *Federico III d'Aragona e la Chiesa Romana* (253-254); Paolo Evangelisti, *Voi siete gli affini di Cristo: paradigmi dell'identità comunitaria e strategie del confronto con gli infideles nei progetti politici di Arnau de Vilanova e Ramon Llull* (454); i Andrea Romano, *Compromessi istituzionali di Federico III e genesi della costituzione storica siciliana* (254-255). Mentre és esperada la publicació dels estudis, tenim en aquestes pàgines un resum de cada una de les aportacions. — J. P. E. [21.940]

Charles LOHR, *The Islamic 'Beautiful Names of God' in the Lullian Art*, dins «Misc. Lourie», 197-205.

Alguns dels *Cent noms de Déu* de Ramon Llull i en particular les nou ,dignitats' de la versió definitiva de l'Art lul·liana poden coincidir amb d'altres dels noranta-nou formulats en l'*Alcorà* com a més bells noms de Déu (198-199). L'objectiu de l'autor és arribar a la conclusió que, si bé la doctrina lul·liana sobre els correlatius encaixa amb la doctrina cristiana sobre la Unitritat (201), té precedents en la forma com alguns teòlegs musulmans (Avicenna, Al-Ghazâlî) expliquen l'atribució de noms a Déu, diferenciant entre l',ésser', únic nom absolut (per això és l'únic verb intransitiu aplicat a Déu), i els altres (transitiu), que serien relatius ,ad extra' (200-201), doctrina que també es manifesta en la de la primera i segona intenció (201-202). — J. P. E. [21.941]

Anna Isabel PEIRATS, *El Liber de centum nominibus Dei o Cent noms de Déu de Ramon Llull: per a una edició crítica*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 297-310.

L'objectiu de l'autora és el de conèixer la transmissió codicològica del llibre amb vistes a l'edició crítica; aquesta seria particularment necessària, ja que hom hi pot trobar una perfecta harmonia d'elements cristians i musulmans, apropiada al cant amb tercines monorrimes (300); no sempre el llatí és traducció fidel del català (304); el text s'ha conservat en quinze manuscrits catalans i dos de llatins (301), prou allunyats com perquè calgui una edició a doble columna; el millor text català es troba a Barcelona, BU, ms. 59, el llatí a Milà, BAmbrosiana N 81 Sup., dels quals són transcrits alguns fragments. Hi ha recompte dels manuscrits (305-309) i bibliografia (310). — J. P. E. [21.942]

Josep BATALLA, *Es pot ésser lul·lista avui dia? Reflexions entorn de Kurt Flasch*, El pensament filosòfic a l'Edat Mitjana, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVI (2007), 619-635.

L'autor comença constatant que fora del camp dels 'lul·listes' estrictes, Ramon Llull és poc estudiat entre els especialistes en temes medievals, ni en teologia, ni en filosofia, ni en lògica (621-627), perquè no entra en els grans corrents de pensament que dominen l'àrea i perquè no hi ha edicions fidedignes però no especialitzades (627-629). Kurt Flasch ha prescindit d'encasillaments i s'ha fixat en Llull i en la individualitat de la seva obra: la unificació de la metodologia científica; la recerca d'una filosofia fonamental, anterior a la distinció entre lògica i metafísica; la matematització i mecanització de les relacions entre conceptes; i l'atenció a la dimensió relacional que configura tota la realitat; un coneixement que posi pau entre les religions; i la integració de l'experiència humana en la metodologia científica (630-632). Tindria sentit un neoplatonisme cristià, ontologia dinàmica que remarcaria l'estructura relacional que configura tot allò que és real (635). — J. P. E. [21.943]

COSTA MOLINARI, Josep M. *El doctor Delfí Abella i Gibert (1925-2007)*, dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLVIII (2007), 127-140.

Aquesta necrologia del Dr. Delfí Abella ens ofereix una notícia bibliogràfica del seu opuscle *Geni i catalanitat de Ramon Llull*, del 1964 (BRUMMER, núm. 281), tan objectiva com completa (139-140). — J. P. E. [21.944]

La ignorancia y negligencia de los latinos ante la riqueza de los estudios árabes. Discurso leído el día 8 de febrero de 2007 en el acto de recepción pública de José MARTÍNEZ GÁZQUEZ en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona y contestación del Académico Numerario don José Enrique RUIZ DOMÈNEC, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona 2007, 104 pp.

Ramon Llull hauria manifestat la seva convicció de la necessitat d'estudiar la riquesa doctrinal dels àrabs amb la insistència a demanar a papes, reis i al Concili de Viena la creació d'estudis d'àrab i d'altres llengües d'infidels; l'autor concentra l'atenció en el *Liber de acquisitione Terrae Sanctae* presentat a Climent V amb vistes al Concili de Viena, i en realitat aquell concili decidí la creació de quatre estudis en universitats europees (64-65). Uns quants anys després, el seu deixeble Thomas Le Myésier reelaborà la introducció al *Liber de gentili et tribus sapientibus* amb la seva *Parabola gentilis ad instruendum christicolos*, en la qual el Gentil troba a Toledo els savis de les tres lleis (71-73). — J. P. E. [21.945]

Ulli ROTH, *Institutionen d'étude de la Pensée Médiévale. Deutschland. Freiburg im Breisgau*, dins «Bulletin de Philosophie Médiévale», 46 (2004), 198-202.

Informació sobre l'Arbeitsbereich Quellenkunde der Theologie des Mittelalters (Raimundus-Lullus-Institut), Universität Freiburg, fundat i conduït el 1957 pel prof. Dr. Friedrich

Stegmüller, ajudat per col·laboradors. El dit Institut s'ha fet càrrec de l'edició crítica de l'obra llatina de Ramon Llull («Raimundi Lulli Opera Latina»: ROL), amb vint-i-nou volums publicats en el moment de redactar la dita informació, quatre d'aparició pròxima i nou en preparació. Té en projecte la digitalització i col·locació en Internet dels manuscrits lul·lians a Alemanya. Hi ha informació de les publicacions recents de membres de l'Institut després del 1997. — J. P. E. [21.946]

Gian Luca POTESÀ, *L'anno dell'anticristo. Il calcolo di Arnado di Villanova nella letteratura teologica e profetica del XIV secolo*, dins «Rivista di Storia del Cristianesimo», 4(2007), 431-463.

L'autor, després d'haver assenyalat un fragment del *Tetragrammaton* i dos del *De adventu anticristi* d'Arnau de Vilanova, paral·lels de la *Concordia Novi e Veteris Testamenti* de Joaquin de Flore (434-435), es fixa en el raonament desplegat per mestre Arnau en el *De adventu anticristi*, a fi de precisar l'any en què ell preveia l'actuació pública d'aquell, i en particular en la interpretació de la frase de *Dan XII*, 11, utilitzada pels jueus per predir la vinguda de Crist i revisada per teòlegs cristians, Arnau entre ells, per preveure la de l'anticrist (438-442). El contemporani occità, Pèire Joan (Oliu) també s'interessà en el *De semine scripturarum*, en *Dan XII*, 11-12 i en les interpretacions jueves rebudes de Ramon Martí (422-424). Els teòlegs de París polèmics en relació a Arnau s'aparten de la seva interpretació de *Dn*, tant Jean Quidort com Petrus de Alvèrnia; el primer no accepta l'equivalència de dia i any (445), el segon nega la conveniència de conèixer per endavant l'any de la vinguda de l'anticrist i avisa Arnau que pel seu enduriment pot passar d'equivocat a heretge (447). Davant l'atac, Arnau cerca nova base doctrinal en els escrits profètics (*Vae mundo in centum annis, Oraculum Cyrilli, Liber de flore*) (449-454). Henry of Harclay assenyalà l'origen jueu de l'interès d'Arnau e saber l'any de l'anticrist (455). Segeixen les pàgines dedicades a la posició d'Angelo Clareno (més aviat negativa), Gentile da Foligno, Joan de Rocatalhada i Pere d'Aragó i Jan Milic (457-463). — J. P. E. [21.947]

Jean FLORI, *L'Islam et la fin des temps. L'interprétation prophétique des invasions musulmanes dans la chrétienté médiévale*, París, Éditions du Seuil 2007, 391-394.

La qualitat d'aquestes pàgines es pot deduir d'afirmacions com les següents relatives a Arnau de Vilanova: «...ses attaques contre l'autorité temporelle de l'Église lui valent d'être excommunié par l'évêque de Tarragone en 1285, et chassé de la cour du roi Pierre III d'Aragon, dont il était le médecin attitré» (391). «Comme Raymond Lulle, Arnaud plaide pour une conversion des musulmans par la prédication»; fa els seus recomptes de la precisió de l'Anticrist (avant la fin du XV siècle; en 1323; vers l'année 1378: 392); i tradueix en francès i resumeix les nou conclusions [del *De adventu anticristi*]. — J. P. E. [21.948]

Jaume MENSA I VALLS, *L'experiència espiritual d'Arnau de Vilanova i el rebuig del coit terapèutic en el tractament de l',amor heroicus'*, dins «Revista Catalana de Teologia», XXXII (2007), 143-152.

A l'interior d'un estudi sobre la relació entre ,amor heroicus' i ,caritas' (145, nota 8), l'autor esbrina la posició d'Arnau de Vilanova sobre el coit terapèutic, al qual aquest dedicà l'opuscle primerenc i pràctic, *De amore heroico*, i també se n'ocupà en el teòric *De parte operativa*; i si el primer preveia com a remei el «coitus, precipue si cum iuvenibus et magis delectationi congruis exercentur», el segon subratllava que els remeis es podien aplicar «salva tamen in omnibus honestate» (146). L'autor es pregunta què hi ha darrere aquest canvi i comença recordant que els autors precedents, àrabs o cristians, avaluaven el coit només des del punt de vista

fisiològic (146-147); tot seguit reporta la doctrina que Arnau propugna en els escrits espirituals i es pot resumir en *De belemosina et sacrificio*: la persona humana és tal per allò que l'acomuna als àngels, no pas per allò que el rebaixa al pla de les bèsties (148-150); finalment es pregunta quina és la raó de fons del canvi i assenyalava com a possible l'impacte que tingué en la seva vida una vivència espiritual narrada per ell en l'*Allocutio... super tetragrammaton* (151, nota 30). — J. P. E. [21.949]

Michael EMBACH, *Die Schriften Hildegards von Bingen. Studien zu ihrer Überlieferung und Rezeption im Mittelalter und in der frühen Neuzeit* (Erudiri Sapientia. Studien zum Mittelalter und zu seiner Rezeptionsgeschichte, IV), Berlin, Akademie Verlag 2003, 596 pp.

Aquest llibre també estudia la recepció de les obres de l'abadessa Hildegard de Bingen, per a nosaltres en Arnau de Vilanova i així recorda que el ms. Vat., Palat. Lat. 1216, ultra qualque obra de la dita abadessa, conté uns *Experimenta ad varios morbos collecta ex diversis auctoritatibus*, entre les quals no manca Arnau de Vilanova (355); i que el Palat. Lat. 1144, conserva extrets, entre d'altres, del mateix Arnau (357); en les pàgines de l'*Expositio in Apocalypsim* pseudoarnaldiana Hildegard és citada deu vegades i és considerada membre del grup de profetes que pronostiquen els esdeveniments finals del cinquè temps; segons la pàgina 498, les referències a Hildegard demostrarien la necessitat de profecies en el pas del segle XIII al XIV, i la 504 veu en mestre Arnau la prova de la presència dels pronòstics de Hildegard al Llenguadoc i a Catalunya. — J. P. E. [21.950]

Maria Alessandra BILOTTA, *Produzione libraria di frontiera nella Francia Meridionale. Il De mysterio cimbolorum Ecclesiae di Arnaldo di Villanova* (40. E. 3), conservato nella Biblioteca dell'Accademia Nazionale dei Lincei di Roma, dins *Frontiers in the Middle Ages* «Proceedings of the Third European Congress of Medieval Studies (Jyväskylä, 10-14 June 2003), edited by O. MERISALO with the collaboration of P. PATHA (Textes et Études du Moyen Âge, 35), Louvain-La-Neuve) 2006, 417-439.

Maria Alessandra BILOTTA, *Arnaldo di Villanova ad Avignone: decorazione e localizzazione del Codice 40. E. 3 della Biblioteca dell'Accademia Nazionale dei Lincei e Corsiniana*, dins *La vie culturelle, scientifique et intellectuelle à la Cour des Papes d'Avignon*. Volume en collaboration internationale édité par Jacqueline HAMESSE (Textes et Études du Moyen Âge, 28), Louvain-La-Neuve 2005, 49-64.

[Essent dos anys posterior, prenc a base del present resum el títol primer]. Des dels anys de Climent V (1305 i ss.), Avinyó cresqué per la presència del papa i de la cúria papal fins a esdevenir capital europea i centre de trobada de tota mena de cultures, llengües i modes artístiques d'arreu, Itàlia inclosa, amb pintors, copistes de manuscrits i miniaturistes. Aquell volumet seria una mostra «nella quale confluiscono differenti componenti culturali» (424), «recentemente ricondotto da chi scrive ad un abito di produzione avignonese e datato al primo quarto del XIV secolo» (425); seria la redacció més antiga del *De mysterio...* d'Arnau de Vilanova, escrit «durante la sua permanenza presso la curia pontificia [a la Scurcola, prop d'Anagni en els Estats Pontificis!] come archiatra di Bonifacio VIII» (426); recordats els miniaturistes 'spagnoli' (425-426, nota 22) i descrit l'apparato decorativo' (431), l'autora ens diu que tant els copistes com els miniaturistes són dos (432-433); tot plegat permet «di localizzare il manoscritto nel sud della Francia, in particolare ad Avignone» (434); la miniatura inicial seria paral·lela de la del *Decretum Gratiani* de París, BN, lat. 3898; formes decoratives del segon miniaturista es trobarien també a París, BN, lat. 17336 (434), a Avinyó, BM, mss. 23 i 24, i en d'altres (436); hi hauria, doncs, un aiguabarreig de tradicions 'franceses' i de modes italianes, com en tants d'altres casos, també d'Avinyó, entre 1375 i 1410 (347-348). Hi ha reproduccions de pàgines a les 427-430. — J. P. E. [21.951-21.952]

Josep Antoni AGUILAR ÀVILA, Lo rey d'Aragó no-ns fa sinó greuges e vilanies: *Papst i Casa d'Aragó a la Crònica de Muntaner*, dins «Estudis Romànics», XXIX (2007), 109-142.

[Segona part d'un estudi, la primera del qual ha estat resumida dins «ATCA», XXVII (2008), 714-715, núm. 21.193]. Estudi de com és vista en la *Crònica* de Muntaner l'actitud del papa envers els catalans arran de la qüestió de Sicília. L'autor no sols es basa en el text de Muntaner ans en d'altres de contemporanis, com el *Chronicon* del francès Guillem de Nangis, la *Historia Sicula* de Bartolomeo di Neocastro, la *Crònica general* de Pere III el Cerimoniós o de Sant Joan de la Penya, el *Llibre de les conquestes de Sicília* (BC, ms. 2048), els *Rerum Sicularum libri VIII*, de Nicolò Speciale, i en els d'historiadors com Amari, Jiménez Soler, Finke, Soldevila i Giunta. L'autor subratlla que Muntaner passa per alt les conseqüències de la Pau d'Anagni i s'estima més callar sobre la guerra de Jaume II a Frederic III de Trinàcria, que no pas donar-ne una interpretació política i presentar-la emmarcada dins un subtil estratagema de Jaume II per a combinar la lleialtat deguda a l'Església i la deguda als llaços familiars. Més endavant maquina el conflicte entre Robert d'Anjou i Frederic III i àdhuc l'expedició contra Almeria de catalanoaragonesos i castellans, que converteix interessadament en una apologia dels monarques de la corona d'Aragó com els millors defensors de la cristiandat. La negativa papal a donar suport a la Companyia Catalana en la seva lluita contra els Paleòlegs bizantins també és vista com un entrebanc posat a la Corona d'Aragó, obviant el fet, segons Muntaner, que ajudar el rei de la corona d'Aragó «significa procurar el bé de l'Església». Hi ha llista de referències bibliogràfiques. — J. de P. [21.953]

Antonio CONTRERAS MARTÍN, *Les dones a La Qüesta del Sant Grasal catalana: l'exemple de la germana de Perceval*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 221-231.

Atès que les dones foren excloses de la *Qüesta*, l'autor es pregunta quin paper, malgrat tot, hi feren elles i ho exemplifica en el cas de la Germana de Perceval, «biografia de ficció... que posa de manifest les diferents maneres de concepció i pràctica de l'amor»; la d'ella es regeix per dos principis: renúncia a si mateixa i donació total a Déu, a la seva missió i al seu llinatge (223); pas necessari a fi que la seva mort, que és el propi sacrifici, s'elevi a una existència superior (227). Hi ha bibliografia (228-231). — J. P. E. [21.954]

Anna Maria COMPAGNA, *Tempi e ambienti della poesia catalana medievale*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 213-220.

Tesi: «...la letteratura catalana medievale parte in ritardo e più lentamente rispetto alle altre europee, ma... già a metà del 400 giunge a maturazione» (213); l'autora es basa en la constatació de la llengua emprada en els cançons Gil (BC, 146), Comtes d'Urgell (Madrid, BN, Res. 48), i Vega-Aguiló (BC, 7 i 8): «Col primo non c'è ancora il senso che la poesia catalana possa scindersi da quella occitana, senso che c'è invece nel secondo, per diventare realtà nel terzo» (215), evolució confirmada pel *Cançonet de Ripoll*, les dances de Castelló d'Empúries i el *Llibre vermell de Montserrat* (215-217). No hauria estat sols la Casa Reial a impulsar la literatura catalana: també els nobles (Urgell, Empúries) i els monestirs (Ripoll i Montserrat, 218). Hi ha bibliografia (219-220). — J. P. E. [21.955]

Giuseppe TAVANI, *La narrativa breu a la Catalunya del segle XIV i del començament del XV: fabliaux, contes plaents o composicions joglaresques*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 448-458.

Les diferències constatables entre Jordi Rubió, Joan Ruiz i Caltonja, Martí de Riquer i d'altres, a l'hora d'agrupar les peces de 'narrativa breu', demostren «fins a quin punt és àrdua la feina de... distribuir-les coherentment entre categories dotades d'una certa cohesió interna» (448). Per a l'autor, les característiques de les dites narracions serien una certa homogeneïtat

formal (noves rimades / codolades) i una extrema heterogeneïtat temàtica (449); per això considera que llur agrupació hauria d'evitar tres esculls, els de barrejar narracions breus i llargues, el de deixar-se guiar per la forma estroficosil·làbica, i el d'assumir termes designatius d'altres literatures (450-452). Considera, de més a més, que no és encertat «barrejar textos en vers i textos en prosa» (454) i es pregunta per què, en lloc de fixar-nos només en els textos, no ens fixem en els destinataris i en els qui en foren mitjancers, els joglars (455-456): literatura, doncs, joglaresca, de la qual proposa una llista de mostres (457). Hi ha bibliografia (458). — J. P. E. [21.956]

Josep M. SANS I TRAVÉ, *Les inquisicions contra els templers dels diversos regnes de la Península Ibèrica (1307-1311)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 80 (2007), 33-76.

En dos llocs d'aquest article trobem pàgines que recauen en el nostre camp: les 60-69, que estudien les actuacions inquisitorials en cada un dels bisbats catalans, i les 69-73, que analitzen els interrogatoris acompanyats de tortura. Fou establerta una comissió pontifícia informativa per a la província eclesiàstica de Tarragona, de la qual havien d'actuar conjuntament almenys dos membres: celebrà sessions a València, però les actes són desconegudes; s'han conservat, en canvi, les de Lleida, que s'han conservat a Barcelona, ADB, Ms. 124 (43, nota 37) o a l'ACB (44), on també hi ha les de Vic (45) i de Tarragona (46). Elna pertanyia a la província eclesiàstica de Narbona i les actes de les sessions informatives són copiades a París, BN, lat. 3376 (49, nota 56: o 5376: 72); atès el resultat nul, calgué la segona tanda amb tortura, coneguda pel ms. de la BAV, Ottob. 2.520 (72): el resultat fou favorable als templers (75). — J. P. E. [21.957]

Pere CASANELLAS I BASSOLS, *El Corpus Biblicum Catalanicum i la lexicografia catalana*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 189-200.

Després de la informació sobre els successius intents d'edició de les traduccions bíbliques catalanes i dels manuscrits, en què cada un dels intents pensava basar la pròpia obra: Foulché-Delbosc, Guiu Camps i finalment el *Corpus Biblicum Catalanicum* (188-193), arriben les aportacions lèxiques dels llibres de l'Èxode-Levític de la *Bíblia del segle XIV* (193-200; cf. «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), 572-575, en particular 574). Hi ha bibliografia (200). — J. P. E. [21.958]

Joan M. FURIÓ VAYÀ, *La llengua del Nou Testament al manuscrit de Marmoutier*, «Tretzè Col·loqui», III, 233-245.

El manuscrit es troba a París, BN, esp. 486, i ultra els llibres del NT., conté dos apòcrifs: *Les edats de Jesucrist* i *l'Epístola de Jesucrist*; l'autor es queixa que cap dels estudis precedents no s'hagi ocupat de l'anàlisi de la llengua; ell analitza alguns trets lingüístics a fi de datar-la i d'ubicar-la. Analitzats grafia i so, morfosintaxi i lèxic (234-242), conclou que hauria estat copiat el primer terç del segle XIV, al Rosselló (142-146). — J. P. E. [21.959]

Iona McCLEERY, *Isabel d'Aragon (d. 1336): Model Queen or Model Saint*, dins «The Journal of Ecclesiastical History», 57 (2006), 668-692.

Stéphane BOISSELLIER, *La 'Vie de Sainte Isabelle de Portugal' en langue vulgaire: présentation et traduction annotée du texte original*, dins «Revue Mabillon. Revue internationale d'histoire et de littérature religieuse» N. S., 18 (2007), 217-252.

Filla del rei Pere el Gran i de Constança de Hohenstaufen, nada el 1270, casada amb el rei Dinis de Portugal el 1288, morta el 1336: no gaire després de la mort es concentrà damunt ella l'atenció oficial en procés de canonització i en biografia, que ja aprofità algun dels docu-

ments d'aquell; escrita en la primera meitat del segle XIV, completada a darreries del segle XV, integrada en llatí en els *Acta Sanctorum* dels Bol·landistes, l'original hauria estat escrit en estil molt planer, ací traduït al francès (220) i integrat en context de santoral portuguès (221-224); hi ha bibliografia (224-225). El text concedeix un bon espai inicial a l'origen de la Reinha Santa de la Casa de Barcelona (226-228, no tant a les vistes de Torrellas, prop Tarassona (no Tarragona: 230!), per a l'arbitratge del marit, rei Dinís de Portugal, sobre les fronteres entre Aragó o València i Castella. El text ocupa les pàgines 236-252. — J. P. E. [21.960-21.961

Jocelyn N. HILLGARTH, *The Royal Accounts of the Crown of Aragon*, dins «Misc. Lourie», 15-33.

L'autor es pregunta d'on venien i com s'esmerçaven els diners públics en la Corona catalano-aragonesa i, després d'haver recordat que el rei, el primogènit i la jurisdicció econòmica del mestre racional eren les úniques instàncies unitàries per a tots els regnes i terres de la Corona, exposa l'esquema del funcionariat reial encarregat de les funcions econòmiques de Tresoreria Reial i, al capdamunt, del Mestre Racional; informa de d'estat actual de les respectives sèries de registres en l'Arxiu Reial (ACA) i de la forma d'actuació de les dites oficines sota els successius reis; recorda que aquesta funció controladora de les finances reials fou importada a Catalunya per Jaume II des de Sicília, d'on havia estat rei durant alguns anys, i que sota el regnat de Pere III el Cerimoniós la modificació important fou que la contribució econòmica dels estats a la Corona era afer de les respectives Generalitats, que mantingueren aquesta funció fins a la Nova Planta de Felip V els anys 1707 o 1714. — J. P. E. [21.962

Francisco M. GIMENO BLAY, *Produir llibres manuscrits catalans (s. XII-XV)*, dins *Literatura i cultura a la Corona d'Aragó (segles XIII-XV)*. «Actes del III Col·loqui Problemes i mètodes de literatura catalana antiga». Universitat de Girona, 5-8 juliol de 2000, edició de Lola BADIA, Miriam CABRÉ i Sadurní MARTÍ (Textos i estudis de Cultura Catalana, 85), Barcelona, Curial. Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2002, 115-149 pp; traducció castellana: *Entre el autor y el lector. Producir libros manuscritos en catalán (siglos XII-XV)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 305-366.

[Al moment de la traducció, l'autor ha afegit alguna nota al text original]. En la producció d'un llibre s'hi troben tres moments: 1) el del treball de l'autor en la seva obra, com Ramon Muntaner en la miniatura de El Escorial, ms. K.1.6; el seu lloc és l'estudi i l'autor es serveix d'anotacions en fitxes preparatòries; el mateix Muntaner i Bernat Metge presenten el seu treball com si fos resposta a un encàrrec, que els obliga a escriure (311-313); les pàgines següents contenen la llista d'autògrafs d'autors catalans medievals (314-318); 2) assegurar la supervivència del llibre, posant-lo en mans d'un personatge poderós; com les obres de Thomas Le Myésier sobre Llull ofertes a la reina de França, o l'original del *Llibre dels fets* de Jaume I, que Pere III el Cerimoniós vol recobrar de Poblet (319-322); 3) en mans del copista, el volum copiat té les característiques que determina qui l'ha encarregat, com les *Constitucions de Catalunya* en la Paeria de Lleida o el *Terç del Crestià* per a Ramon Çavall (Madrid, BN, ms. 1792), o la *Vita Christi* de Ludolf de Saxònia, contractat entre el prior de Porta Coeli i Pere Cardona (323-331). Segueixen pàgines publicant quatre lletres de Pere III el Cerimoniós, reclamant llibres prestats per a treure'n còpia, totes del 1357 (332-334); contracte entre Portacoeli i Pere de Cardona per a la còpia de la *Vita Christi* de Ludolf de Saxònia, 1422 (334-335); trenta-cinc colofons de volums catalans copiats entre el 1262 i el 1486 (335-343); i trenta-tres reproduccions de miniatures o de pàgines de manuscrits (344-366). — J. P. E. [21.963-21.964

Francesca ESPAÑOL, *El 'córrer les armes'. Un aparte caballeresco en las exequias medievales hispanas*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 823-866.

Els sepulcres dels nobles dels segles XIII-XV han confirmat el costum funeral d'arrossegat per terra la bandera i de trossejar l'escut del difunt (869-872); en la Corona catalano-aragonesa tant Lluïl com Muntaner en parlen i en morir Pere III hom preguntà si a València entre els actes funeraris hi havia d'haver «descoament de cavalls o trencar e rocegar escuts e banderes» (876); a Barcelona, el ritual funerari pel rei era determinat pel *Llibre de solemnitats* de la ciutat i a Poblet per *Les funerals dels reis d'Aragó*; també, entre d'altres, en deixaren descripcions Pere Miquel Carbonell, Jaume Safont i Gabriel Turell (879-881). Són analitzats els sepulcres representatius d'Ermengol X d'Urgell (New York, Cloisters), dels Montcada a la catedral vella de Lleida, el de Guillem Ramon de Montcada a Avinyana, el dels Boïl a Sant Domènec de València, el dels Queralt a Santa Maria de Bell-lloc i el de Ferran d'Antequera a Poblet (fragment de París, Musée du Louvre) (887-892). Hi ha onze pàgines de reproduccions (895-905). — J. P. E. [21.965]

Margalida BERNAT I ROCA, Natàlia SOBERATS SAGRERAS, *De l'alquena... i altres herbes. A l'entorn d'una droga medieval*, dins «Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 127-144.

Les primeres pàgines informen sobre les variants del nom en les diverses llengües i de les variants i derivacions de noms i de significats en clàssics, àrabs, llatins, romànics i moderns, també sobre el conreu (128-131); amb el comerç comença la referència a fons nostres com les lleudes valencianes de Jaume I, del 1251 (ARV, *Reial*), i del 1271 (*ibid.*, *Còdex* 146), o les *Ordinacions* dels consellers de Barcelona, 1271, publicades per Antoni de Capmany, o les impositions mallorquines (ARM, *Còdex* 28, que també documenta controls de qualitat: 134, nota 43, i 136, notes 59-61), o el *Llibre de coneixences de spícies...* (Barcelona, BU, ms. 1455) i el *Llibre de medicines particulars* (Saragossa, BSeu), ja per a les aplicacions a la medicina (137); les cosmètiques són ben exposades per Jaume Roig, Joanot Martorell i Francesc Eiximenis i encara per *Ordinacions de València* del 1566 (140-142). — J. P. E. [21.966]

The Catalan Expedition to the East; From the Chronicle of Ramon Muntaner. Translated by Robert HUGHES, with an Introduction by J. N. HILLGARTH, Barcelona i Woodbridge, Barcino i Tamesis 2006, 163 pp.

Edició bilingüe d'aquella part de la *Crònica* de Ramon Muntaner que narra l'expedició de la Companyia Catalana a Grècia els primers anys del segle XIV. És nova la traducció d'aquesta part, després de la total que Lady Goodenough publicà el 1921, reeditada el 1967. — J. P. E. [21.967]

Timothy B. NOONE, *A Newly-Discovered Manuscript of a Commentary upon the Sentences by Duns Scotus (Figeac, Musée Champollion, numéro inventaire 03-091, non coté)*, dins «Bulletin de Philosophie Médiévale», 48 (2006), 124-162.

Després de la descripció analítica del manuscrit (125-128), segueix la confrontació textual del nou exemplar amb tres versions ja conegudes del comentari de Duns Escot a les Sentències, de la qual l'autor surt amb el convenciment que la nova còpia no és una 'abbreviatio' de les ja conegudes (128-133); però comparant aquell text amb el d'Oxford, Merton College, ms. 87, que conté tenor idèntic, més referències a Escot i a Pere Auriol, però no els 'extres' en els marges (135-139). La transcripció del text es basa en els dos manuscrits de Figeac i del Merton College (139-160). El text del manuscrit d'Oxford, Merton 87, és el de l'edició de Venècia 1487, atribuït a Antoni Andreu; també ho és el de Figeac per mà anònima de darreries del segle XVIII: «Antonius Andreae» (137). Hi ha reproducció de dues pàgines del ms. de Figeac (161-162). — J. P. E. [21.968]

A. J. FOREY, *Desertions and Transfers from Military Orders (Twelfth to Early-Fourteenth Centuries)*, dins «Traditio. Studies on Ancient and Medieval History, Thought and Religion», 60 (2005), 143-200.

Pàgines que abasten els diversos països d'Europa a base dels *Bullaria* de les diverses institucions religioses i en el cas de Catalunya, de més a més, en la de la traducció catalana de la Regla del Temple (158, nota 83; 170, nota 155), i en la documentació de l'Arxiu Reial (ACA), sobretot les *Cartes Reials Diplomàtiques*, o en la *Crònica* de Ramon Muntaner: el cas de Roger de Flor devia ésser prou conegut (164, 191, 194), d'altres ho són menys (180), però la resistència dels nostres templers a la dissolució de l'orde ocupa algunes pàgines (183-185) o és recordada en d'altres (190), com les del destí dels templers després de la supressió (192-194), i les del cas desafortunat de l'hereu renunciari de Jaume II (194-196). — J. P. E. [21.969]

Pep VILA, *Una Passió olotina medieval*, Girona, Diputació 2001.

Pep VILA, *De la Passió Didot (1345) a la Passió Fonda (1819)*, dins «Tretzè Col·loqui», I, 301-320.

Ambdós títols giren entorn del mateix tema, car el primer constata que en la *Passió* copiada a Olot en el segle XVII hi foren integrats més de dos-cents versos paral·lels d'altres tants de la *Passió Didot*, escrita devers el 1330. Aquesta és la catalana més antiga i només se n'han conservat fragments, arcaics com els de Palma de Mallorca i d'Illa, o posteriors com els de Vic, l'acabat d'esmentar d'Olot, el de consuetes mallorquines i la traducció al gascó i a l'occità, conservada a París, BN (fr.?) 4232; sobre la seva llengua original hi ha diversitat de posicions i una rica bibliografia (301-303); són set els autors que n'han publicat fragments catalans, texts corresponents a d'altres tants de la Didot, i encara en resten d'inèdits (303-304). La *Passió Fonda*, donada a conèixer per Josep Sebastià Pons, seria la còpia d'Andreu Fonda, començada de transcriure a Corbera el 4 d'abril del 1767 (306-308), que també es troba en tres de la BM i de l'ADPO de Perpinyà (305); l'exemplar Fonda afegeix a les escenes de Passió, la traducció catalana de l'*Aucto de la quinta angustia*, de Joan Timoneda (308-310); entre les dues 'passions' han passat gairebé cinc segles, però aquell text els superà tal com demostren la vintena de fragments paral·lels, que demostren la dita continuïtat pluricentanària (311-319). Hi ha bibliografia (319-320). — J. P. E. [21.970-21.971]

Queenship and Political Power in Medieval and Early Modern Spain. Edited by Teresa EARENFIGTH (Women and Gender in the Early Modern World), Aldershot, Ashgate 2005, XXX i 210 pp.

Bon nombre dels títols publicats en el dit llibre recauen en el camp d'aquest anuari, com el de la mateixa editora, *The Many Roles of the Medieval Queen*, que recorda les vegades que durant el segle XIV algunes reines substituïren temporalment els marits reis, com Blanca d'Anjou a Jaume II de Catalunya-Aragó en la Croada d'Almeria; Elionor de Sicília durant la campanya de Pere III a Sardenya; o Maria de Luna, mentre el marit, Martí l'Humà, tornava de Sicília. A la mateixa reina es refereix Núria Silleras en *Spirit and Force: Politics, Public and Private in the Reign of Maria de Luna (1396-1406)*; Marc Meyerson també s'hi refereix en *Defending Their Jewish Subjects: Elionor of Sicily, Maria de Luna and the Jews of Morvedre*. Elizabeth Haluska-Rausch analitza la relació matrimonial entre Maria de Montpeller i Pere II el Catòlic: *Unwilling Partners: Conflict and Ambition in the Marriage of Peter II of Aragon and Marie de Montpellier*; i Marta Valandingham, refà la imatge de la reina Violant d'Hongria: *Royal Portraits: Representation of Queenship in the Thirteenth-Century Catalan Chronicles*, a base del *Llibre dels fets del rei En Jaume I*. — J. P. E. [21.972]

Jaume SASTRE MOLL, *El Llibre d'obra del Castell de Bellver (1309-1310)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 165-202.

El llibre esmentat, *Libre de Beilveer del ayn M CCC IX*, es conserva a Palma de Mallorca, ARM, *Reial Patrimoni*, reg. 1192 (169): ja hi figuren les compres de pati anteriors al començament de les obres i tot seguit els successius pagaments de la construcció del castell amb indicació d'aquells qui cobraren (166-168), i la constatació que, «una vegada acabada la fortalesa, aquella restà inútil» (168), ja que allò que protegia eren les muralles de les ciutats i viles. Descriu el volum en la seva materialitat (169), i determinada la forma de construcció, per contractes parcials de parts determinades amb diversos mestres d'obra (170-171), segueixen els resums de cada una de les menes d'obra, amb indicació de nombre i preus dels jornals i dels materials: picapedrers (172-174), enguixadors i encaladors (aquests, musulmans) (174), fusters (175), pintors (175-177, amb quadre sinòptic de jornals treballats: 176), altres menestrals (177-178), traginiers i bastaixos (176-178), 'catus del senyor Rey' (180) i les dones (181). El text del *Libre...* (183-194) és transcrit i completat amb tres quadres sinòptics: de treballadors musulmans (194-196), de materials de construcció (196-199) i de proveïdors; entre els quals figura Joan Burgunyó (199-201). — J. P. E. [21.973]

Lluïsa AMENÓS, *Glossari terminològic i iconogràfic de l'ofici de ferrer i les seves activitats productives* (s. XIV-XV), dins «Butlletí Arqueològic», V/28 (2006 [2007]), 211-279

El present article és part de la tesi doctoral de l'autora, *L'activitat i les produccions dels ferrers en el marc de l'arquitectura religiosa catalana* (s. XI-XV), basada en l'escorcoll sistemàtic dels *Llibres d'obra*, de l'ACB, i de la documentació notarial del mateix arxiu i dels AHPB i AHCB (en aquest, també la documentació del Gremi de Ferrers). La primera part de l'estudi consisteix a establir el vocabulari específic, des de 'acerar' a 'xapa', amb la frase en la qual surt i el significat (214-259); segueix la segona part, en la qual són reproduïts els detalls de la representació artística de les dites eines en retaules, frontals i miniatures (261-279). — J. P. E. [21.974]

Pablo M. GARRIDO, *La espiritualidad carmelitana en la España medieval*, dins «Carmelus», 54 (2007), 103-136.

Tota una secció és dedicada a escriptors espirituals catalans del segle XIV (114-127); són presentades amb cert detall les obres de Guiu Terrena (114-117), Arnau Estanyol (117-119), Pere Riu (119-121), Pere Bremon (121), Francesc Martí (122), Bernat Oller (123) i Felip Ribot (123-127); una altra secció és dedicada a escriptors aragonesos, entre els quals col·loca fra Pere Albert (129-130). — J. P. E. [21.975]

Paolo EVANGELISTI, *Relazioni di potere et etiche per il potere. Clarenò, Filippo di Maiorca e la testualità politica francescana catalano-aragonesa*, dins «Società Internazionale di Studi Francescani / Centro Interuniversitario di Studi Francescani, Angelo Clarenò francescano. Atti del XXXIV Convegno Internazionale. Assisi, 5-7 ottobre 2006», Spoleto, Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 2007, 426 pp.

En el curs de la història franciscana hi hagué grups que consideraren practicable la plena conformitat amb la Regla i la doctrina de sant Francesc, però només desde fora de l'orde (319). Felip de Mallorca i els seus companys en foren un i a través de Felip l'autor vol esbrinar la relació dels dits grups amb la Corona (320) a base de les lletres del Clarenò, escrites els anys 1334-1336, adreçades a o en les quals és esmentat el príncep Felip (322-324); l'autor recorda la seva política d'independència del Regne, de fer reconèixer la seva autoritat de regent (325-329) i el document del 1326 que proclamava els principis de la dita política (330-332): la consciència dels deures de regent és relacionada amb la 'sincera caritas' demanada per Angelo Clarenò, petició repetida des d'Arnau de Vilanova fins a Joan Eixemeno (383); Clarenò no posa mai en dubte que Felip pugui dedicar-se a la seva alta càrrega política de regent del Regne, d'acord amb la

«concezione clareniana circa la legittimità dell'uso del potere e del ,dominium'» (342). Les pàgines següents dibuixen *I migliori candidati al governo dei ,boni fratres' e al governo dei ,regna'* (343-350). La segona part d'aquest estudi formula la doctrina sobre *La carità cristomimetica come identità di una comunità e come codice francescano per il ,princeps'* (351-365) i *Cristo e la responsabilità della ,res publica': amministrare e governare per Cristo* (365-376), amb transcripció de fragments o referències constants a obres d'Arnau de Vilanova, Angelo Clareno, Joan de Rocatalhada, Joan de Gal·les, Francesc Eiximenis i Joan Eiximeno. — J. P. E. [21.976]

Roberto LAMBERTINI, *Venenatae temporis huius quaestiones. Angelo Clareno di fronte alla controversia sulla povertà di Cristo e degli Apostoli*, dins Ovidio CAPITANI, *Quaranta anni per la Storia Medievale*. A cura di Maria Consiglia DE MATTHEIS. II. Bologna, Patron editore 2003, 229-249.

La posició d'Angelo Clareno en el problema de la pobresa de Crist i dels apòstols i el derivat de la crítica a Joan XXII és exposada a base de dues de les seves lletres adreçades a l'infant Felip de Mallorca, les núm. 30 i 29, en les quals cada vegada s'allunyava més d'aquella polèmica: ell estava d'acord amb la valoració de la doctrina evangèlica franciscana, però no, atesa la complexitat de les implicacions de l'afer, amb la desautorització contra Joan XXII. — J. P. E. [21.977]

Guillaume DALMAU, *Le Capbreu de Montferrer, Étude du livre de reconnaissances d'une seigneurie laïque du Haut Vallespir en 1339*, dins «Domitia. Revue du Centre de Recherches Historiques sur les Sociétés Méditerranéennes», 8-9 (mars 2007), 185-208.

Dalmau III de Castellnou-Montferrer el 1339 encarregava un nou capbreu al rector de la parròquia, Bernat de Llobera (188). El Capbreu de Montferrer es conserva a Perpinyà, ADPO; Sèrie 1Bp 839: conté vint-i-dues declaracions de propietaris útils, la quarta de les quals és ací d'alguna manera transcrita en les darreres pàgines, on figuren els béns que els posseïdors d'establiments han de portar al castell del baró (204-208): l'interès de l'autor va a les dades d'exploració agrícola, la principal de les quals és la relativa al mas o borda, qualificat d',hospicium' (190: però dins la cellera, és ,domus'); hi havia cinc molins (193); tota una secció és dedicada al vocabulari que expressava aquella forma de vida, vocabulari i forma en evolució (197-202: cf. 245). — J. P. E. [21.978]

Diàlegs de sant Gregori. Transcripció de la versió catalana de 1340. A cura de Montserrat ALEGRE i URGELL (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 113), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2006, 183 pp.

Els *Diàlegs* del papa Gregori el Gran tingueren una gran influència en tota l'Edat Mitjana i n'és prova el nombre de traduccions en llengües d'Europa; en català n'hi ha almenys dues, modernament publicades; la que ens ocupa consta transcrita per Bernat d'Ollers, escrivà, a Girona el maig del 1340, però sembla que el copista tingué davant els ulls una traducció del segle anterior. L'autora, que porta ja uns quants anys estudiant la llengua d'aquesta traducció, ha decidit publicar abans el text en edició paleogràfica, en la qual consten no sols les pàgines, ans també les línies de cada pàgina, i les lectures de les abreviatures en tipus de lletra divers del de les transcripcions de les grafies no abreujades. Les pàgines inicials (5-25) resumeixen la història dels *Diàlegs* a Catalunya i les seves traduccions, el contingut de l'obra gregoriana i la descripció del manuscrit de base, de Tarragona, Biblioteca Pública, ms. 101, procedent de Santes Creus, i es clouen amb la ,ratio editionis'. Després de la llista de capítols (29-35) ve el text dels quatre llibres dels *Diàlegs* (35-175), completat amb notes a peu de pàgina. — J. P. E. [21.979]

Alexandra BEAUCHAMP, Françoise LAINÉ, *La chancellerie du roi d'Aragon vers 1345-1365: les effectifs*, dins *Études Leroy*, 65-80.

A base dels albarans de quitació dels anys 1345-1354, de Barcelona, ACA, *Mestre racional*, les autores han elaborat una base de dades, on entren tots els qui percebien paga per Dret de segell, de Cancelleria o d'Audiència, amb informació sobre nombre de casos particulars per absència o altres raons. La Pesta del 1348 se n'hauria endut 8 o 9 escrivans de manament, però n'haurien sobreviscut 14. Passades la Pesta i les Unions, els efectius sumaven quaranta-dues persones (77). Un quadre permet de saber els nombres absoluts i els relatius dels dies de treball i d'absència a Cancelleria els anys indicats en el títol (79-80). — J. P. E. [21.980]

Frédéric ALCALABI, *La plume et le portrait: la technique de l'autportrait dans la Chronique de Pierre III (représentation et mise en scène)*, dins «Revue d'études catalanes», 8-9 (2005-2006), 7-35.

L'autoretrat d'un pintor no consisteix únicament a reproduir-lo tal com és, ans sobretot a pintar-lo tal com ell voldria ésser vist. Salvades les diferències, en la *Crònica* passa el mateix: ja en el pròleg el rei declara la seva humilitat, però el text és destinat a fer quedar bé el rei, primer en el pla polític, en el qual calla tot allò que no l'afavoreix (10); el seu model és la *Crònica* de Jaume I, que al cap d'un segle fins i tot tenia vàlua institucional (14, nota 19), però la seva seria la suma de les tres grans cròniques anteriors (10-14): li dóna un esquema tripartit (15-16), apuntalat en la *Bíblia* (17-18), a fi de poder-se presentar com a model de rei, pel valor dels actes memorats, que li han de donar una imatge triple: «l'image revée, l'image réelle et l'image à conserver» (23); algun detall fins i tot l'acosta a Jesucrist (24-26), car ell és servidor de la cristiandat (27), pacífic malgrat les guerres (28) i just (29), sobretot en defensa de la pròpia terra amb guerra justa (30-32), i misericordiós (33). Pere III fa servir la ploma com un pintor el pinzell. — J. P. E. [21.981]

Jaume de PUIG I OLIVER, Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Els primers documents del primer president de la Generalitat de Catalunya, Berenguer de Cruïlles, bisbe de Girona (1359-1362)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVI (2007), 283-384.

Jaume de PUIG I OLIVER, Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ (†), *Els darrers documents del primer president de la Generalitat de Catalunya, Berenguer de Cruïlles, bisbe de Girona (1359-1362)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVII (2008), 7-43.

[Excepcionalment, pel fet que els dos títols són meitats d'un únic tema, van també units ací, tot i que el segon hauria d'entrar en el volum XXIX d'«ATCA»]. La diferència entre els dos títols és bàsicament cronològica, car el primer conté la transcripció dels seixanta-set documents dels anys 1368-1360 i el segon els 68-85 dels anys 1361-1362. Un detall augmenta la importància d'aquests vuitanta-cinc documents: la comissió de Corts de Catalunya, encarregada d'assegurar l'ajut de la terra al rei en la defensa contra l'atac de Castella (Guerra dels dos Peres), havia de fer desaparèixer tots els documents un cop complerta la missió; sortosament s'ha conservat la que els notaris del bisbe de Girona, primer president, complint llur obligació copiaren en els registres gironins i s'ha conservat i amb ella la protohistòria de la Generalitat de Catalunya, que és també la del primer fogatge, en el qual es concretà aquell ajut pecuniari al rei. [Vegeu el resum següent]. — J. P. E. [21.982-21.983]

Rafael GINEBRA I MOLINS, *Els focs de jurisdicció eclesiàstica i el procés de recaptació del fogatge a Osona el 1360*, dins «Ausa», XXII (2005-2006), 93-136.

Presentació i publicació del manuscrit 289 de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, que conté la documentació oficial generada per l'aplicació i exacció del primer any del fogatge

imposat per la Cort de Catalunya [vegeu el resum anterior]; la dita documentació informa de les vicissituds de la percepció del dit fogatge en els focs de senyoriu eclesiàstic de les parròquies d'Osona; igual com a Girona, una de les majors dificultats venia del fet que els dos primers braços de cort s'havien compromés a aportar una part de la quantitat global i els nobles l'exigien a tots els seus súbdits, els de jurisdicció d'Església inclosos, i aquesta comptava amb les aportacions dels focs de la pròpia jurisdicció. — J. P. E. [21.984]

Josep PUJOL, *L'atribució de les cançons amoroses a Jaume March*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 323-336.

El conjunt terç de l'*Obra poètica* de Jaume Marc és constituït per tres cançons amoroses transmeses per dos cançoners (324), on les dites cançons són atribuïdes a ,mossèn Jacme March', però l'autor les considera ,dissonants i problemàtiques' (324), perquè farien d'En Jacme Marc «un innovador paradoxalment aïllat i sense continuació» fins al nebot Ausiàs Marc (325), i per això afirma que «aquestes tres cançons no són obra de Jacme March... [ans] escrites ben entrat el segle XV... no abans de 1435-40» (326), i dóna raons diverses, entre les quals ,l'absoluta catalanitat lingüística de les tres cançons» (327/3) i sobretot ,el tractament literari del tema' (327/4), com l'ús de ,calitar' (328), ,centre del vocabulari intel·lectual de la poesia del XV», o el de ,cor gentil' (329); per això pregunta si l'atribució és falsa o hi ha un altre ,mossèn Jacme March' (330): a la família Marc, ja cavallers, hi ha tres altres ,Jaume March' (330-333); el segon és el més probable autor dels tres poemes (333-334). Hi ha bibliografia (334-336). — J. P. E. [21.985]

Trinitat CADEFÀU SURROCA, M. A. CATALÀ POCH, *Activitat astronòmica en el(s) regne(s) de la Corona d'Aragó: Jacob ben David Bonjorn*, dins «Actes Ciència i Ensenyament», 29-34.

Les autores presenten un conjunt d'activitats de física per a alumnes de batxillerat (16-17 anys) d'alguna manera centrades en Bonjorn, aplicant les seves taules astronòmiques a esdeveniments consignats i datats en l'AHC de Puigcerdà; fora del segle XIV hi ha la notícia del salt de deu dies, del 4 al 15 d'octubre del 1582, en què «foren tornats a loc los deu dies s'eren enderregits per los sis minuts se perden cada any» (*Dietari de Puigcerdà*, núm. 134). — J. P. E. [21.986]

Joan ARMANGUÉ HERRERO, *Les lletres catalanes a Sardenya durant el regnat de Pere el Cerimoniós*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 111-123.

L'autor descriu en quatre apartats la situació de les lletres catalanes a l'illa de Sardenya durant aquells anys centrals del segle XIV: el primer hauria consistit en la còpia de documents catalans legislatius; el segon en l'existència i còpia de texts directament relatius a Sardenya; el terç, l'herència del pas de catalans per l'illa deixada en la toponímia; i el quart hauria consistit en la formació d'un cos de dret privat i en l'ús social de la llengua catalana «dotada d'una certa bellesa en la construcció de la frase» (20). Hi ha bibliografia (121-123). — J. P. E. [21.987]

Brian P. LEVACK, *The witchcraft sourcebook*, New York, Routledge 2004, XIII i 348 pp, amb il·lustracions.

El capítol XI d'aquest aplec és dedicat a Nicolau Eimeric: *Nicholas Eymeric: magic and heresy*. Tant llibre com capítol només em són coneguts per referència. — J. P. E. [21.988]

Dominique BILLY, *Les influences galego-portugaises chez Cerverí de Girona*, dins *L'espace lyrique méditerranéen au Moyen Âge. Nouvelles approches*, éditées par Dominique BILLY, Françoise CLÉ-

MENT, Annie COMBES (Interlangues-Littératures), Tolosa de Llenguadoc, Presses Universitaires du Mirail 1996.

Títol només conegut per referència. — J. P. E.

[21.989]

Anna ALBERNI, *Deux 'albas' catalanes anonymes du XIVe siècle*, dins *L'espace lyrique méditerranéen au Moyen Âge. Nouvelles approches*, L, éditées par Dominique BILLY, Françoise CLÉMENT, Annie COMBES (Interlangues-Littératures), Tolosa de Llenguadoc, Presses Universitaires du Mirail 2006.

Les dues 'albes' es troben en el *Cançoner Vega-Aguiló*, de Barcelona, BC mss. 7-8; són *Eras diray ço que us dey dir i E quant m'és greu quant no remir*; ultra l'edició d'ambdós texts hi ha reproducció fotogràfica d'ambdues composicions. — J. P. E.

[21.990]

Bibiana CANDELA OLIVER, *Cortes valencianas de finales del reinado de Pedro IV. Actas de 1369, 1371 y 1375* (Monografies), Alacant, Publicacions de la Universitat d'Alacant 2006, 309 pp.

La primera meitat d'aquest volum és dedicada a la transcripció de les actes d'aquelles corts, conservades a Barcelona, Arxiu Reial (ACA); totes tres responien a la necessitat de defensar la terra contra atacs militars externs: de Castella, en la cort de Sant Mateu-València, 1369-1370; de Gènova i Sardenya/Arborea el 1371; i del duc d'Anjou, l'any 1375-1378. La segona part exposa la dinàmica de cada cort i les particulars dificultats prèvies a l'entesa entre rei i braços, o al repartiment de la proferta d'ajut al rei, la seva recaptació i administració. — J. P. E.

[21.991]

Josep HERNANDO I DELGADO, *Obres de Francesc Eiximenis en biblioteques privades de la Barcelona del segle XV*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVI (2007), 385-568.

Les primeres pàgines recorden els recercadors que en el darrer segle s'han ocupat de l'obra escrita d'Eiximenis, amb bibliografia de les respectives publicacions (385-390); per la seva banda, l'autor ens ofereix en resultat d'un «buidat sistemàtic de la documentació notarial del segle XV», existent a Barcelona, AHPB, AHCB i ACB, precisant, però, que es tracta d'obres d'Eiximenis documentades en poder de particulars o utilitzades per aquests per llur valor material, exceptuades les d'institucions com podrien ésser les de la Catedral de Barcelona. La presentació, doncs, del resultat de la recerca comença amb un llarg quadre (393-399), que per ordre cronològic de compareixença documental conté el títol, el possessor i la seva qualificació per estat civil i ofici; segueix la llista de títols eiximenians documentats (400-402); tot seguit, l'autor es fixa en els posseïdors, començant pels clergues (405-411), nobles (411-412), juristes, notaris, escrivans (414-417), mercaders (418-426) i altres professionals (427-430), i dones (431-433). Entre les pàgines 434-555 són transcrits cent-dinou documents notariais contenint llibres d'Eiximenis. La taula toponomàstica final fa més utilitzable el conjunt (556-568). — J. P. E.

[21.992]

Joseph BRUGADA, Josefina LLÉN, *Francesc Eiximenis a Oxford*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVIII (2007), 47-82.

A base de les determinacions dels capítols generals franciscans sobre els estudis universitaris dels framenors, els autors hipotitzen sobre els suports que permeteren a Eiximenis d'anar a França, Alemanya, Itàlia i Castella i sobre el profit dels seus estudis; i sobre l'estada a Oxford només coneguda pel seu propi testimoni, a diferència de la de fra Dalmau de Rexac, confirmada per dos documents ja publicats per Antoni Rubió i Lluch; també hipotitzen sobre contactes amb John Wycliffe, del Ballion College. Hi ha llista d'edicions d'obres d'Eiximenis utilitzades pels autors. — J. de P.

[21.993]

Sergi GASCÓN URÍS, *El ms. B-71 de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i el ms. 4539 de la Biblioteca de Catalunya: dos nous còdexs del Llibre dels àngels d'Eiximenis*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 247-261.

L'autor afegeix dades sobre possibles lectors del dit llibre, en concret dos abats benedictins, Esteve d'Agramunt i Pere Sorts, el primer, home de confiança d'Eiximenis, car fou el seu vicari general del bisbat d'Elna el temps que Eiximenis en fou bisbe (148-149), aplegant incipits i explícits de manuscrits dels *Àngels* (250-252); descriu el volum B-71 de l'AHCB (252-256), d'on copia el cap. XXXVIII del tractat cinquè (256-257); i el 4539 de Barcelona, BC (257-259), d'on és transcrita l'endrega a mossèn Pere d'Artés (259-260). Hi ha bibliografia (260-261). — J. P. E. [21.994]

David J. VIERA, Jordi PIQUÉ-ANGORDANS, *L'Estil en l'obra de Francesc Eiximenis. Estudi diacrònic*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 437-444.

Els autors distingeixen entre l'obra escrita abans dels seixanta anys i la posterior (439) i les repassen totes dues: tenen en comú l'estructurar-se en forma de sermó i la inclinació a posar de formes diverses, exemples, faules, apòlegs, sentències i historietes, i les explicacions a l'abast de «persones simples e legues e sens grans letres» (457); passada la seixantena, anaren predominant els temes ascètics i poc o molt apocalíptics (*Àngels*), més pouats en literatura espiritual i contemplativa que en fonts estrictament teològiques. Hi ha bibliografia (443-444). — J. P. E. [21.995]

David GUIXERAS, *El pròleg general del Crestià de Francesc Eiximenis: models i objectius*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 263-275.

En el *Crestià*, Eiximenis «s'estimarà més seguir el camí fressat dels 'llibres antics' i defugirà algunes pràctiques acadèmiques 'modernes', que transiten per camins exegetics massa tortuosos», «reproducció gairebé 'ad litteram' dels apartats canònics del model prearistotèlic», concretat en cinc capítols (264), els 2-5 dels quals no són els quatre d'Aristòtil, ans l'explicació de la metodologia (266-271), on destaquen els objectius de 'compilatio' i 'ordinatio', i en el cap. terç del pròleg l'ésser a l'abast de «persones simples e legues e sens grans letres» (266) d'acord amb allò que han ensenyat els sants Pares i estableix l'Església (267-271); per això, d'acord amb el cap. 366 del *Primer*, vol exposar els texts bíblics 'segons lo ver seny', encara que en algun moment accepti de «tocar alguns punts aguts per exercici d'alguns jóvens ciutadans» (270). Només el pròleg del *Terç*, en el tema de mal i pecat, demana quelcom més de subtilesa i en el del *Dotzè* recorda que s'adreça en particular als qui tenen responsabilitats de govern de la cosa pública, baronial o comunitària (272-274). *L'Ars predicandi populo*, esmenta les quatre causes aristotèliques, però exposa la doctrina de la forma tradicional, lluny dels artificis dels moderns (271-274). Per a facilitat d'ús, era prevista una taula final de referències, que no fou escrita (270-271). Hi ha bibliografia (274-275). — J. P. E. [21.996]

Xavier RENEDO, *Eiximenis, els exemples i l'art de riure*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 7-34.

La tesi, segons la qual no consta pels evangelis que Crist mai no rigué, proclamada per sant Vicent Ferrer, en la mateixa doctrina moral escolàstica era revisada en acceptar el concepte aristotèlic d'eutrapèlia = iocunditas, que també Eiximenis defineix en el *Dotzè* i ja avança en el *Segon* (9), que distingeix entre el riure de natura i el provocat pels joglars i bufons, del qual s'ha de distanciar el bon príncep (11); i afirma que els mateixos joglars poden usar bé o malament de joglaria, bé o mal no sols en sentit moral, ans també en el de bon o mal gust (11-13); l'ús d'exemples plaents en sermons en seria un cas (14-18). A partir d'ací l'autor emprèn «un breu passeig pels boscos de la literatura breu eiximeniana (18) del *Terç* i del *Dotzè*, d'on

(caps. 688 i 731) transcriu i comenta les contalles del *Rector que sepultà l'ase en terra sagrada* i de l'*Ase que es mofà de la guineu*, dues mostres de talent narratiu [dues anotacions: Paulus de Caturcho no serà pas un nom en clau de Joan XXII, de Cahors; ell encausà espirituals, encara que no «a mitjan segle XIII» ans entorn el 1320?]; un altre cas del talent narratiu d'Eiximenis seria el de la *Reina que escoltava un joglar procaç*, del cap. 887 (25-27); seguim amb l'*Embriac que tenia dos fills i en veia quatre*, del Terç, d'on també és (cap. 307) *El frare que sermonava damunt una bóta de vi*, ampliat en el *Dotzè* (cap. 633), col·locat en temps de Jaume II de Catalunya-Aragó (27-32); hi ha bibliografia (33-34). — J. P. E. [21.997]

Curt WITTLIN, *¿És veritat que Francesc Eiximenis «inventava autors, títols de llibres i noms de reis i d'altres persones» i que patia d'una «ingenuïtat i credulitat sense límits?»*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 35-55.

El mateix autor ha resumit així aquest seu article: «Eiximenis era un contador i pedagog extraordinari. Inventava noms de persones, d'autors i de llibres per moltes raons, però mai per ufana. En aquestes pàgines ens hem concentrat en tres: 1) atreure, mantenir i controlar l'atenció dels oients i lectors; 2) divertir-los intel·ligentment; 3) crear un ambient fantasiós i irreal, que farà que tan sols alguns pocs iniciats notin que en certs capítols, assenyalats amb indicis intrincats, hi ha un missatge amagat; missatges que van de censures al rei fins a incitacions a depositar-lo» (52-53). Hi ha bibliografia (54-55). — J. P. E. [21.998]

Jean-Pierre BARRAQUÉ, *Le prince chez Francesc Eiximenis*, dins «Études Leroy», 443-456.

Presentats l'autor i l'obra d'Eiximenis, Barraqué, guiat pel *Llibre del regiment de prínceps i de comunitats, apellat Cristià*, es proposa dibuixar la figura del príncep ideal: la llibertat personal es troba en aquest món col·locada dins una col·lectivitat humana presidida per un poder doble (445), l'espiritual per damunt el temporal, i aquest sotmès a la llei; dos 'exempla' donen dues lliçons clares: el de Solònius, mal emperador de Turquia, que pot ésser depositat (447-449); i Lleó, 'iure belli' rei d'Escòcia, que amb res no pot justificar el poder absolut d'un sobirà: així, Eiximenis és ben conscient «des dangers que peut représenter un mauvais gouvernement» (451). La seva figura del príncep ideal es troba en la gran tradició dels 'specula principum', molt exigent quant a la seva persona i comportament, per al servei de Déu i el profit del poble (452): «le prince d'Eiximenis est avant tout un chrétien, régissant un peuple chrétien» (456). — J. P. E. [21.999]

Jordi LORCA, *Gil de Roma en el tractat de la guerra de Francesc Eiximenis*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 277-286.

El 'Tractat de la guerra' serien els capítols 213-337 del *Dotzè del cristià*, que parla en primer lloc dels guerrejants i després de les quatre formes de guerra (campal, mural, personal i naval); l'autor hi assenyalava l'influx del *De regimine principum* de Gil de Roma, que ressegueix en el cap. 282 (és millor 'ferir punyent que tallant': 278), calc de fra Gil; en els capítols 223-228, dedicats a la selecció i formació de guerrers, és Vegeci que arriba a través dels cap. 2-8 de fra Gil (278-280); ambdós autors influeixen en els caps. 333 i 334 sobre la batalla naval pel camí del cap. XXIII de fra Gil (280). Tenim en annex les fonts del cap. 282; paral·lelisme de les qualitats del guerrer en Eiximenis i fra Gil; i caps. 226 i i 333-334 en ambdós autors (281-286). — J. P. E. [22.000]

Carmen CLAUSELL NÀCHER, *La tradició textual del Llibre de les dones de Francesc Eiximenis, O. F. M.*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 200-212.

L'autora recorda les set còpies manuscrites i l'edició incunable de l'original català i les també set còpies manuscrites en castellà. Nou de les més de cent-vint lectures divergents de l'original trobades en el *Libro de las donas*, són ací analitzades i comparades amb el text paral·lel dels manuscrits catalans, cosa que permet d'indicar el text català del qual deriva la traducció castellana. Hi ha bibliografia (211-212). — J. P. E. [22.001]

Montserrat PIERA, «No és al món malícia sobre malícia de fembra». *Vicis corruptes i malalties al Llibre de les dones de Francesc Eiximenis*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 311-322.

Disputat pels contemporanis entre feminisme i antifeminisme el *Llibre de les dones*, l'autora es proposa d'analitzar com Francesc Eiximenis presenta certes malalties i llurs causes (313), començant pels vituperis bíblics i patristics contra les dones luxurioses (313-314) i seguint per les febleses derivades de la mare Eva (314-315), secció seguida d'una altra a lloança de les dones (315). En la successiva presentació de cada una de les espècies de sodomia torna la insistència en els aspectes negatius (315-317), igual com en la seqüència de fetor, corrupció de l'aire i malaltia segons els seguidors de Galè, sobretot en les encomanadisses com pesta i lepra, i així som al tema de la relació entre medicina i moral o teologia en el segle XIV, per exemple en Arnau de Vilanova (318-319); Eiximenis aprofitava aquestes tesis mèdiques per enfortir la seva doctrina moral, segurament a través dels tractats de medicina presents en la seva biblioteca. En canvi, seria sospitós el seu silenci sobre les qualitats terapèutiques de les dones. El *Llibre de les dones* aniria destinat a allunyar el públic masculí del perill femení (320). Hi ha bibliografia (321-322). — J. P. E. [22.002]

Lluís BRINES I GARCIA, *La filosofia social i política de Francesc Eiximenis. (3ª part)*, dins «Estudios Franciscanos», 108 (2007), 41-134.

Lluís BRINES I GARCIA, *La filosofia social i política de Francesc Eiximenis (4ª part)*, dins «Estudios Franciscanos», 108 (2007), 279-420.

Tal com diu una nota repetida en les dues pàgines inicials dels dos articles, llur text pertany a la tesi doctoral de l'autor, de títol idèntic, que ha estat objecte de recensió en aquest mateix anuari, volum XXVI (2007), 813-816; i la part dedicada al *De triplici statu mundi*, de forma particular, dins *ibid.*, XXVII (2008), 45-86. Hi remeto el possible lector. — J. P. E. [22.003-22.004]

Raquel ROJAS FERNÁNDEZ, *Varia fortuna de la obra de Francesc Eiximenis: las traducciones castellanas y el manuscrito de las Reales Descalzas de Madrid*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 363-378.

L'autora intenta «reseguir si no un hilo, al menos una de las muchas hebras que enlazan al movimiento franciscano catalán del siglo XIV con la nueva espiritualidad del XVI español: la huella de Francesc Eiximenis en Castilla a la luz de una de las traducciones castellanas del *Llibre dels àngels*» (363); repassa els manuscrits eiximenians en castellà, de Madrid, BN, de Salamanca, BU i de Barcelona, BC i les tres edicions d'estampa més una de fragmentària del temps de la Guerra dels Segadors (365-368). El manuscrit de les Descalzas Reales, F-18, és de la segona meitat del segle XVI, traduït per un tal Jeroni Serra, que es permetia de retallar fragments de 'prolixidad... desabrida' (373-377), copiat a València i portat a Madrid per la primera abadesa del dit convent, germana de sant Francesc de Borja (369). Hi ha bibliografia (377-378). — J. P. E. [22.005]

Joan REQUESENS I PIQUER, *Hug de Balma (s. XIII) en català (s. XV): la seva Theologia mystica en el Tractat de contemplació de Francesc Eiximenis i edició del pròleg traduït*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVI (2007), 569-615.

Hug de Balma escrivia el seu llibre els anys 1289-1304; entre els segles XIV i XVII era traduït a les llengües europees i Eiximenis no sols l'esmenta, ans se n'aprofita en el *Tractat de contemplació*, integrat dins el *Llibre de les dones*, tal com demostra el paral·lelisme entre fragments d'ambdós autors (575-581); la darrera secció del llibre de Balma era dedicat a una ,quaestio difficilis', la de si podia existir en l'esperit humà un impuls contemplatiu o amorós envers Déu, que no fos precedir o acompanyat per un acte de coneixement (583-585). El pròleg llatí original de la *Mystica theologia* fou copiat en l'actual còdex de Ripoll, Biblioteca Lambert Mata, XLIX i, la traducció catalana al ms. N.I.16, de El Escorial; ambdós pròlegs són ací publicats i completats amb anotació crítica en les pàgines 600-606 i 607-615, respectivament. — J. P. E. [22.006]

Daniela SANTORO, *Il tesoro recuperato. L'inventario dei beni delle regine di Sicilia confiscati a Manfredi d'Alagona nel 1393*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 71-106.

Al cap d'un segle de relacions familiars entre la Casa reial de Sicília i la de Barcelona, a Sicília s'havien aplegat quantitat de joies com a ,cambra' de la reina de l'illa, que el 1393 els Martí i Maria trobaren en mans d'Artale d'Alagona, refugiat a Gènova, i que Martí l'Humà s'apressà a demanar a la ciutat de Gènova, que les confiscà a l'Alagona, lliurades a Guillem çà Tria i per aquest a Guillem Serra, cambrer reial; la llista és transcrita de Palerm, AS, *Canc., reg.* 18, ací transcrita (98-106). En les pàgines de la introducció les notícies sobre joies són completades per documentació d'altres arxius sicilians, com el de la Sicília Oriental o el municipal de Palerm. — J. P. E. [22.007]

A. FRATTA, *I trovatori nella memoria: citazioni trobadoriche nei poeti catalani dei secoli XIV e XV*, dins *Ab nou cor e ab nou talén'. Nouvelles tendances de la recherche médiévale occitane*. «Actes du Colloque AEIO. L'Aquila 5-7 juillet 2001». Textes édités par Anna FERRARI e Stefania ROMUALDI (Studi, testi e manuali, n. 8), Modena, Mucchi 2006, 229-240.

Article només conegut per referència. — J. P. E. [22.008]

Veronica ORAZI, *Una falsa parenta de la ,noia perseguida': La comtessa sense braços*, dins «Randa», 58 (2007 = Homenatge a Jordi Carbonell/4), 48-57.

[Cf. «ATCA», XXI (2002), 822-823, núm. 16.401]. La *Comtessa sense braços* és una rondalla mallorquina d'arrels medievals, recollida pe Antoni M. Alcover en el segon volum de les seves *Rondaies...*, publicat el 1934. Precisa l'element identificador d'aquesta rondalla i diferenciador d'altres de semblants, que és «la persecució de la protagonista i més exactament una persecució sexual» (49), l'autora recorda que la unitat estructural d'una rondalla és constituïda per tres moments narratius, que són: part inicial, nucli central i resolució (50), analitza *La comtessa...* i constata que li manca l'element bàsic, la persecució sexual, substituïda per intervenció diabòlica i contraintervenció celestial (51-56); per tant, no es pot considerar repetició de la rondalla de la ,noia perseguida', car la dinàmica de *La comtessa...* desemboca en una exaltació de la devoció a la Mare de Déu (56-57). — J. P. E. [22.009]

Máximo DIAGO HERNANDO, *La participación de la nobleza en el gobierno de las ciudades europeas bajomedievales. Análisis comparativo*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 781-822.

Les pàgines 802-806 són dedicades a la corona catalanoaragonesa i subratllen que, a diferència de Castella, la noblesa fou exclosa del govern de les ciutats (802), i de forma més radical a Catalunya, on a Barcelona els ciutadans honrats no entrarien en el govern municipal

fins al 1510 (803); ennoblits els 'ciutadans honrats' i admesa al Consell de Cent la petita noblesa de cavallers i generosos, calgué esperar el 1621 a fi que també els barons hi fossin admesos (803). A València, en canvi, hi havia sis nobles entre els cent consellers i dos entre els sis jurats, de què constava la juraderia que governava la ciutat (806). — J. P. E. [22.010]

Francesc MASSIP, *Riure amb el cos: folls, geperuts i bufons en l'espectacle català antic*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 287-295.

L'autor comença recordant les festes d'inversió jeràrquica, de burla i de gatzara, repetides entorn de Nadal, en què folls geperuts i bufons eren objecte tant de menyspreu com de reverència en ésser considerats portadors de bona estrugança, com mossèn Borra en la primera meitat del segle XV i un segle després els bufons de la cort de Germana de Foix a València, presents en *El Cortesano* de Lluís del Milà i Eixarch. Hi ha bibliografia (295). — J. P. E. [22.011]

Marinela GARCIA SEMPÈRE, Llúcia MARTÍN PASCUAL, *La Passió catalana de París*, dins «Revisita de Filologia Romànica», 20 (2003), 235-266.

La dita *Passió* es conserva a París, BN, esp. 472, ff. 1-21, procedent de Sevilla, BColombina, exemplar incomplet del començament per pèrdua dels possiblement cinc primers folis, dedicat només a la *Passió* esmentada, completada amb set il·lustracions; són àmpliament descrites les característiques de l'escriptura (236-238); som informats de nombre de peces contemporànies de temàtica similar (239, nota 7) i de les divergències en relació a les narracions dels evangelis canònics, a la *Passion des jongleurs* i a *Le livre de la Passion* (241-246). Assenyalades les particularitats gramaticals del text (247-250) i les de la versificació (251), arriba l'edició comentada dels 669 versos (247-250). Hi ha bibliografia (263-266). — J. P. E. [22.012]

Carmel FERRAGUD DOMINGO, *Los oficios relacionados con la medicina durante la Baja Edad Media en la Corona de Aragón y su proyección social*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 37 (2007), 107-137.

La Corona d'Aragó és en aquestes pàgines sobretot Catalunya i València. Durant aquells segles la medicina, essent un dels estudis universitaris, cresqué en prestigi i en nombre de practicants, que no eren sols els metges, ans també barbers, cirurgians, apotecaris, menescals i d'altres; també els augmentaren les possibilitats de riquesa i d'influx polític (123-126); aquest darrer és analitzat en el cas de Bernat de Figuerola, físic de Manresa (126-128), conegut gràcies a dos registres seus de l'AHC de Manresa; llibretes de visites no cobrades demostren que també hi havia nombre de deutors (128-132). Al final hi ha tres quadres: metges que practicaren l'ensenyament, patrimoni de metges manresans i càrrecs polítics de metges de Manresa (134-136). — J. P. E. [22.013]

Tomàs MARTÍNEZ ROMERO, *Una traducció catalana medieval de les Epistolae Senecae ad Paulum et Pauli ad Senecam*, dins «Estudis Romànics», XXIX (2007), 143-157.

Resumit el tema de la difusió i lectura de Sèneca en terres catalanes durant l'Edat Mitjana, l'autor aporta dades arxivístiques o d'altra procedència, com és ara catàlegs de biblioteques, entre els quals el de la papal de Peníscola (cf. «ATCA», VI [1987], 7-338), a prova que l'epistolari Sèneca-sant Pau corria per la corona catalanoaragonesa almenys els primers decenni del segle XV; demostra, sobretot, que el ms. Burney 252, de la British Library, conté el text de la versió catalana d'aquest epistolari, que el mateix manuscrit també transcriu en llatí; resumeix l'estat de la qüestió crítica entorn l'epistolari i el seu possible origen. Tornant al ms. Burney 252, descarta que el seu text llatí sigui la base de la traducció catalana i exclou que

tingui relació amb d'altres traduccions romàniques que n'han pervingut; aquesta és una traducció «poc brillant des del punt de vista literari», a vegades maldestra, a vegades molt literal, gairebé pensada i executada com una guia o un instrument de treball per a llegir l'original. — J. de P. [22.014]

Anna ALBERNI, *El Procés de Francesc de la Via, una nota de societat gironina de l'any 1406*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 81-94.

Resumida la biografia i recordades les obres d'aquell autor, ací l'autora es fixa en el *Procés de Corona d'Aur contra En Bertran Tudela*, llarguíssim poema de més de tres-mil versos, conservat a Barcelona, BC, ms. 8, i publicat el 1997. Essent l'autor sotsveguer de Girona els anys 1405-1408, el dit procés (82-84), datat el 6 maig 1406, hauria caigut en les seves mans. L'autora es proposa d'escatir la identitat de l'encausat: natural de Saragossa, també fou poeta i en aquell moment es trobava a Avinyó, 'scriptor' al servei de Benet XIII; germà de Johan de Tudela, secretari del rei Martí; Bertran, en el viatge a Avinyó el 1404, en passar per Girona s'hauria negat a pagar allò que havia de satifer per la treta dels rossins segons els aranzels de Catalunya (92); el 1415 seguia al servei de Benet XIII (93). Les dades sobre intervencions del rei Martí des del 1399 són documentades en l'Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.* (85-93). Hi ha bibliografia (94). — J. P. E. [22.015]

Manuel RIERA I BLANCO, *Mestres d'Art i medicina, els pretors dels remeis i doctors en medicina (1401 a 1565)*, dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLVII (2007), 39-71.

[Cal suposar que els mestres esmentats en el títol, ho eren en 'arts' (trívium i quadrívium), estudis que els permetien d'estudiar medicina], partint d'un document del 1558, del AHPB, que resumia les etapes de l'Estudi General d'Arts i Medicina de Barcelona entre aquelles dues dates (40). La fundacional suposava que l'Estudi tenia el reconeixement papal de Benet XIII i el rei l'establia el 10 de gener del 1401 amb les corresponents concessions i condicionants (40-43). Segueixen resums dels successius documents reials, en paràgrafs per a cada un d'aquests, aplegats en sotstítols per a cada un dels metges, després del període fundacional (40-42): metges examinadors i protofísics del rei (43-52); els privilegis de l'any 1488 i els pretors dels remeis (52-62) i l'emperador Carles i els privilegis de Joan II (62-70); darrere la documentació publicada per Antonio de la Torre i Jordi Rubió i Balaguer o fruit de recerca de l'autor dins ACA, *Canc., reg.* o AHCB, *Llibre d'ordinacions i Prot. notaries*. els problemes de fons eren el de l'autoritat competent damunt l'Estudi, el de l'obligatorietat d'estudis específics previs a l'exercici de medicina i el de la facultat dels mestres de l'Estudi a sotmetre a examen els aspirants a futurs metges, problema, al qual el mateix autor dedica les pàgines següents, intitolades *Libertad de enseñanza y unión de escuelas*, que, a base de la compilació de De la Torre i Rubió Balaguer i del *Viaje* (!) de Jaume Villanueva, ressegueix el dit problema en els segles de la Baixa Edat Mitjana tant a València com a Catalunya (73-83). — J. P. E. [22.016-22.017]

Juan NADAL CAÑELLAS, *El ara portátil medieval de Montesión*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 62 (2006), 363-370.

Conservada en el Museu Sant Alonso del Col·legi de Montision (Palma de Mallorca) com a peu per a un bonet, és en realitat una ara portátil, ha estat des del començament emmarcada i protegida amb una fusta; aquesta té inscripció original, que serveix de certificat de consagració; «Ista ara est Petri dez Sorts et fuit consecrata per reuerendum dominum Ffranciscum, episcopum et patriarcham Jherosolimitanum, .xij. die mensis septembris, anno a natiuitate Domini m.cccc.xxviiij. in Barchinona»; en deriva una altra inscripció, escrita en la doble vora vertical

esquerra de l'ara: «Fo consagrada per lo patriarcha de Jherusalem, any de la nativitat mccccxxviii. // a .xij. de setembre en Barcelona (la qual era de mossèn)» (365). Aquell bisbe-patriarcha de Barcelona era Francesc Climent (Çapera). Hi ha dades biogràfiques i de tres llibres documentats de Pere dez Sorts (367-369). — J. P. E. [22.018]

Mark D. MEYERSON, *Defending their Jewish Subjects: Elionor of Sicily, Maria de Luna and the Jews of Morvedre*, dins Theresa EARENIGHT (ed.), *Queenship and Political Power in Medieval and Early Modern Spain* (Women and Gender in the Early Modern World), Aldershot, Ashgate 2005, 55-77.

Essent els jueus de jurisdicció reial directa, és natural que les dues reines procuressin per al call de Morvedre condicions de vida normalitzades, que de vegades topaven amb les restrictives lleis eclesiàstiques, defensades també per sant Vicent Ferrer. — J. P. E. [22.019]

Proceso de canonización de san Vicente Ferrer. Declaraciones de los testigos. Traducción de Sebastián FUSTER PERELLÓ, València, Ajuntament de València 2007, 442 pp.

Traducció castellana de les declaracions de testimonis en els processos de canonització de Tolosa de Llenguadoc, de Nàpols i de Vannes, publicats el 1904 per Henri Dominique Fages amb el títol *Procès de canonisation de Saint Vincent Ferrier pour faire suite à l'histoire du même saint*. — J. P. E. [22.020]

Paul GILLES, *Vincent Ferrier, Religieux espagnol, 1350-1419. Saint Patron de la ville de Vannes*, Vannes, Sans 2007, 71 pp.

Resum biogràfic, amb particular referència a la relació de mestre Vicent amb la ciutat de Vannes, on morí i on és sepultat. — J. P. E. [22.021]

Alfonso ESPONERA Cerdán, *La Palabra de Dios es fuego que inflama y martillo que ablanda la dura piedra del corazón en el amor: Las Sagradas Escrituras y San Vicente Ferrer*, dins «Escritos del Vedat», XXXVII (2007), 303-324.

L'autor es proposa reflectir la relació del sant amb la Bíblia «tanto en su vida como en sus escritos y sermones»: recorda els tres exemplars considerats *Bíblia de sant Vicent*, conservats a València, ACat i BU, i a Salamanca, Colegio de San Esteban (302); el seu estudi de l'Esriptura és afirmat per Nicolas de Clemanges el 1405 i per nombre de testimonis en els processos de canonització (305-308). El mateix sant considerava el predicador només un instrument («caramella o cornamusa», 310), el sonador de la qual és Déu mateix, començant pel tema bíblic que encapçala cada sermó; l'instrument modula quatre classes de música, pel camí dels quatre sentits de l'Esriptura (312-316) i dóna empremta a la missió de l'orde dominicà d'ésser sal d'una terra que ha d'ésser redimida d'un estat de corrupció, d'acord amb II Reis, II, 21) i amb l'exemple del fundador, sant Domènec (316-324). — J. P. E. [22.022]

Jill R. WEBSTER, *Conventuals and Observants in late Medieval Aragon: A documentary View*, dins «Archivum Franciscanum Historicum», 100 (2007), 221-250.

Són ací d'alguna manera transcrits vint-i-dos documents, la majoria dels quals (catorze) de l'Arxiu Reial (ACA), set de València, AMV, i un de l'ASV. La majoria pertanyen als anys 1415-1450 i fan referència a branques diverses de franciscans i a la tensió provocada per la recent Observància, sobretot entorn de València (Sancti Spiritus, Gilet, i Xelva). Només el primer és del 1380, nomenament de Francesc Rafart a bisbe de Sogorb-Albarrassí [però no es tracta de

«granting him the assistance of two or three auxiliari bishops», ans dels tres que havien d'oficiar en la seva consagració episcopal] (231); a la pàg. 235, primera línia del document, cal llegir: «freturen de breviari», entenent ‚breviari‘ en l'accepció segona del DCVB. — J. P. E. [22.023

José M. GALIANA FERRANDO, *La Diócesis de Tortosa a través de la visita pastoral del obispo Otón de Montcada (1428-1429)*, dins «Estudis Castellonencs», 10 (2004-2005 [2006]), 457-660.

El bisbe tortosí, Ot de Montcada (467-468: apunts biogràfics; 465, nota 36: consciència de l'obligació pastoral de visitar), en els seus cinquanta-vuit anys de pontificat (1415-1473), practicà tres vegades visita pastoral a la diòcesi: 1423-1426, 1428-1429 i 1440. L'objecte d'aquestes pàgines és la segona, conservada a Tortosa, Acat, *Visites pastorals. Carpeta 2/9*. Portava col·laboradors (470-473) i s'estengué per Tortosa i bisbat (476-487: quatre mapes): el nombre de clergues documentats en la visita pujava a 848, dels quals vint tenien estudis universitaris (508): les actes de visita (272 documents i 357 d'emanats) es divideixen en ‚visitatio rerum‘, dins la qual trobem informació sobre existència i estat dels llibres litúrgics o d'informació parroquial (530-531; cf. 627-628 i 631), sobre beneficis i beneficiats, amb quadre, parròquia per parròquia (547-580; cf. 638-644, 646, 648-649), també de confraries (583) i informació particular de l'Hospital de l'Infant Pere al Coll de Balaguer (585-586). Segueix la ‚visitatio hominum‘, amb informacions dels clergues sobre els laics (590-612) i de laics sobre clergues (613-652), dins la qual trobem notícies sobre un(s) llibre(s) de remeis i conjurs, esquinçat i cremat (602-604), també sobre l'arxiu parroquial (619-620 i 634). Les darreres pàgines reporten allò que en la visita fou declarat sobre jueus i sarraïns, amb quadre sinòptic d'aquests en els pobles de la Ribera d'Ebre, que sumaven 2.023 focs (650-653). Les darreres pàgines contenen quinze reproduccions fotogràfiques (654-660). — J. P. E. [22.024

Ángel ESTÉVEZ MOLINERO, *La corona de los prudentes letrados' canonizaciones en el siglo XV*, dins «Bulletin Hispanique», 109 (2007), 401-419.

[L'article comença amb explicacions de la teoria de la coronació poètica en literatura castellana.] En aquest tema, el Marqués de Santillana passà de la teoria a la pràctica i en la *Coronación de mossèn Jordi de sant Jordi* explica un somni, en el qual Homer, Virgili i Lucà demanen a Venus que atorgui a mossèn Jordi la ‚corona de los prudentes letrados‘ (413-414). — J. P. E. [22.025

Jaume TORRÓ TORRENT, *Pròlegs al cançoner d'Ausiàs March i Ovidi exiliat*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 379-423.

El fet que en un còdex de l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), Ripoll, 103, les *Pòntiques* d'Ovidi acompanyin un text de Lucà i la *Poetria nova* de Gaufred de Vinsauf, demostra que el text d'Ovidi era llegit i exposat en les escoles de gramàtica. L'autor comença transcrivint quatre estrofes del *Poema I* de Marc, del qual indica paral·lels tant en les *Pòntiques* com en els *Tristia* d'Ovidi (381-390), bo i subratllant que en ambdós casos el poeta es plany de la soledat, de la vida a l'exili o de la mort en vida, tal com trobem en els paral·lelismes del poema 11 (399-400) o del 39 (401-410): «Ovidi... oferia una solució culta i adequada a la brillant cort del Magnànim a la seva ciutat de València» (411), solució que s'allargaria fins a Joan Roís de Corella, i fins i tot en rememorar l'*Eneida* s'hi esmunyia Ovidi (413-420). Hi ha bibliografia (421-423). — J. P. E. [22.026

Martine CHARAGEAT, *Notes sur les officiaux et les vicaires généraux à Saragosse au XVe siècle*, dins «Études Leroy», 185-195.

A base de la documentació de Saragossa, AD, ací citada i en algun cas parcialment transcrita, coneixem detalls de l'administració d'aquell bisbat en temps de l'arquebisbe Dalmau de Mur, com també els noms dels seus més directes col·laboradors (vicari i secretari generals: 191, notes 19 i 25; i 193, notes 33 i 34). — J. P. E. [22.027]

Maria Antònia SEGURA BONNÍN, *Estatuts de la Confraria de Sant Miquel a Ciutat de Mallorca*, 1442, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 203-208.

Ja els anys 1898, 1927 i 1933, el «Bolletí...» havia publicat estatuts de la dita confraria, donant-los així a conèixer; en els primers, del 1404, el text feia constar que era ,dels conversos'; els transcrits ací amb anotació crítica, de Palma de Mallorca, ARM, AH, 485 (203-207), porten per títol *Libre de la confraria dels honorables tenders, la qual confraria és stada ordenada a honor e reverència del gran Arcàngel monsenyer Sant Miquel*; al final és esmentat un ,libre veyll' (,vell', ja el 1442), on es conservava la documentació de la dita confraria. — J. P. E. [22.028]

Fulvi DELLE DONNE, *Letteratura elogiativa e ricezione dei Panegyrici latini nella Napoli del 1443: il panegirico di Angelo di Grassi in onore di Alfonso il Magnanimo*, dins «Bulletino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo», 109 (2007), 327-349.

A celebració de la presa de Nàpols (2 juny 1442), el 20 maig 1443 fou celebrada festa exalçant la proesa, tal com els antics celebraven les victòries dels seus herois. El discurs d'Angelo di Grassi, conservat a la Biblioteca Vaticana, *Ottob. lat.* 1438, ff. 1-5v, seguí de prop un dels *Panegyrici latini* recentment descoberts, en concret el que l'any 100 p.C. pronuncià Plini el Jove a honor de Trajà; com aquest, el rei Alfons Trastámara hauria estat la personificació tant de la força militar com de les virtuts d'ànima magnànima. — J. P. E. [22.029]

Josep M. MASNOU I PRATDESABA, *L'inventari de la sagristia de la Seu de Manresa (1452)*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XV (2007), 305-316.

Dentre els conservats, l'autor publica l'inventari més antic de la sagristia de la Seu de Manresa, redactat el 1452: creus, custòdies, calzes, canelobres, encensers i altra vaixel·la d'argent, coixins, mantells, ornaments, pal·lis, cortines, draps, tovalloles, vels, espatlles, estoles, llibres, àmits, mandils, corporals, propres, penons, camís i bordons. Assenyalem el frontal florentí obrat a Florència per Feri Lapi i donat a la Seu de Manresa per Ramon sa Era en el seu testament del 24 de novembre del 1457 (206). — J. de P. [22.030]

Jaime SASTRE, *La actividad comercial del mercader mallorquín Johan Barthomeu a mediados del siglo XV*, dins «Mayurqa. Revista Anual d'Història», 31 (2006), 251-273.

La biografia de Joan Barthomeu es basa en el sus testament i inventari ,post mortem' (d'ARM, *Fons notarial*, 452 i 450, respectivament): coneixem la família (254-255 i 267-269) i el patrimoni (255-260), on no manquem alguns llibres, ultra els de la comptabilitat de l'empresa (*Breviari*, *Saltiri*, *Tractat de bons costums*, *Breviari d'amor* i dos d'història de Mallorca: 256); tampoc no hi mancaven els disset esclaus i esclaves, cinc dels quals constaven ,nat/nada en casa' (259), una considerable quantitat de diners invertits en censals, tant a universitats (261-262) com a particulars (262-263), que li devien 26.572 lliures; i joies (266-267); la seva activitat de negociant s'estenia a tota la Mediterrània occidental i més enllà, fins a Rodes a l'Orient i a Bruges al Nord (271). Hi ha bibliografia (273). — J. P. E. [22.031]

Philippe CONTAMINE, *Une page d'histoire diplomatique au XVe siècle: Charles VII, roi de France, Gaston IV, comte de Foix, Jean d'Aragon, roi de Navarre, Charles, prince de Viane, et Henri IV, roi de Castille (1456)*, dins «Études Leroy», 113-126.

El distanciament entre Juan de Trastámara, rei de Navarra i futur d'Aragó, i el seu primogènit tant a Navarra com a Aragó, príncep Carles de Viana, es manifestà per part d'aquest en una consulta al rei de França, sobre la qual aquest volgué el parer del seu consell; l'acta d'aquest consell, del 5 de juliol 1456, s'ha conservat a París, BN, lat. Ms. 5956A, ací transcrita (124-126); li suggeria de fer les paus amb el seu pare. — J. P. E. [22.032]

Gener GONZALVO I BOU, *Lletres inèdites de Carles, príncep de Viana, primogènit legítim dels catalans, a l'abat de Poblet Miquel Delgado (1460-1461)*, dins «Aplec de treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 25 (2007), 50-58.

Les cinc lletres ací presentades i transcrites, pertanyen a l'antic arxiu de Poblet, actualment assignat a Madrid, AHN, *Clero. Papeles*, lligall 6744; i si les quatre primeres lletres manifesten una situació de relacions normals entre el Primogènit Carles i l'abat, entre les quals destaquen les segona i terça sobre dos estudiants, la segona d'un monjo de Poblet que desitjava estudiar gramàtica durant un any a Barcelona, la terça d'un fill de noble, a qui calia assegurar uns coneixements que li permetessin servir el Primogènit. La quarta, ben oficial, convocava l'abat de Poblet a l'acte de jurament del príncep a Primogènit del Principat de Catalunya. — J. P. E. [22.033]

Maria CONCA, Josep GUIA, *Les unitats fràsiques del capítol 143 de Tirant lo Blanc, traducció d'una epístola de Petrarca*, dins «Estudis Romànics», XXIX (2007), 81-108.

Després de recordar que el dit capítol del *Tirant* prové d'una traducció catalana de l'epístola llatina de Francesco Petrarca, *Littera ad Nicolaum Azarolum*, escrita a Barcelona i difosa a principis del segle XV, amb dues còpies, la *Letra de Reyals Costums* i la *Letra feta per Patrarcha*, els autors afegeixen que la lletra de Petrarca és rica d'unitats fràsiques (= «combinació estable de dos o més mots, que presenta les característiques de repetició, fixació i institucionalització, a més d'altres possibles i freqüents com idiomàticitat i anomalia»). Llur treball consisteix a localitzar-les, comparar llur transmissió textual, identificar-les, inventariar-les i analitzar-les. La localització s'ha fet confeccionant una base de dades. La comparació de les unitats fràsiques de les tres versions catalanes permet d'individuïar les interpolacions i modificacions realitzades en els diversos fragments; estenent la comparació al text llatí i a les traduccions castellana (1511) i italiana (1538) del *Tirant*; l'estudi ha estat completat i ha permès d'«esbrinar les estratègies seguides per cada traductor». Pel que fa a la transmissió textual de la lletra, els autors conclouen que les dues traduccions catalanes procedeixen d'una mateixa versió, i que ni l'una ni l'altra no és l'original, que la *Letra de Reyals Costums* és anterior a la *Letra feta per Petrarcha* i que el capítol 143 del *Tirant* «té un alt grau de coincidència amb la *Letra feta per Petrarcha*. L'apèndix conté taula de les unitats fràsiques del dit capítol i quatre fitxes que exemplifiquen el model seguit en la construcció de la base de dades. — J. de P. [22.034]

Lídia CONAT, Sadurní MARTÍ, *Miquel de Donç, cavaller lletraferit*, dins «Revue d'Études Catalanes», 8-9 (2005-2006), 107-114.

Pràcticament desconegut, Miquel de Donç fou un dels deu escriptors, als quals Pere Pou demanà sentència sobre el seu deseiximent d'Amor, proclamat el 1458; ací és transcrita la resposta de de Donç a Pou, conservada a Montserrat, Biblioteca ms. 992, i a Barcelona, BC, ms. 125 (110-111), [que sembla escrita tenint en compte el *Memorial del peccador reemut* de Felip de Malla]. De més a més, els autors han trobat en els arxius gironins (ADG, AMG, AHG i ACG)

vint-i-dos documents datats entre el 1395 i 1525, sobre la família Donç resumits en regest, cinc dels quals sobre l'esmentat Miquel (113-114). — J. P. E. [22.035]

Veronica ORAZI, *La satira misogina nello 'Spill' de Jaume Roig (sec. XV)*, dins *Cecco Angiolieri e la poesia satirica medievale*. «Atti del Convegno Internazionale di Siena, 26-27 ottobre 2002», a cura di S. CARRAI, e G. MARRANI (Archivio Romanzo, 9; Pubblicazioni della Scuola di Dottorato europea in Filologia Romanza, 1), Firenze, Edizioni del Galluzzo 2005, 197-231. Títol només conegut per referència. — J. P. E. [22.036]

Veronica ORAZI, *Strategie tematiche e strutturali nello Spill*, dins «Estudis Romànics», XXIX (2007), 159-179.

Anàlisi detallada del llibre IV del *Spill* com a exploració prèvia a endinsar-se en la intenció de Jaume Roig en convertir la misogínia en fil conductor de l'obra. Resposta: Roig ofereix un espill, en el sentit que reflecteix un antimodel, la dona pecaminosa, a la qual és oposat el model (Maria), que és l'espill veritable. L'obra de Roig té aspectes medievals tòpics i aspectes moderns: però, encara més, el seu realisme, que emergeix i s'expressa en una «dimensió laica, urbana, burgesa, desencantada i sensible als aspectes més sòrdids de la quotidianitat». — J. de P. [22.037]

Marie Noëlle COSTA, *La recepció de l'Spill (1460) de Jaume Roig a França*, [Perpinyà], CERC i Association Française de Catalanistes 2004, 51-68.

Marie Noëlle COSTA, *Oportunitats desaprofitades i noves perspectives de divulgació a França per a l'Spill (1460) de Jaume Roig*, dins «Revue d'Études Catalanes», 8-9 (2005-2006), 51-68.

Atesa la insuficient recepció del *Spill* a França, l'autora propugnava en un primer moment una o diverses traduccions al francès per a diversos graons de comprensió. En un segon moment assenyalava les successives causes d'aquella mancança, contraposant-les a l'èxit del *Tirant lo Blanc*. El *Spill* només fou publicat el 1531, quan el *Tirant* ja ho havia estat dues vegades abans del 1501, i traduït i publicat en castellà, i traduït dues vegades a l'italià, amb tres edicions, i així s'explica la repercussió a Europa (90-91). Al segle XVIII, les possibilitats d'expansió també jugaren a favor del *Tirant* gràcies a la traducció francesa del comte de Caylus, a l'anglesa, publicada quatre vegades i a un resum italià, també publicat en francès, i així arribà l'èxit en els salons aristocràtics (92-94); l'*Spill* fou certament demanat des de França a Gregori Maians, això desvetllà el seu interès, que promogué l'edició valenciana de Carles Ros (1735), però tampoc no s'arribà a cap traducció francesa. Al segle XIX, Francesc Pelay i Briz repetí l'edició a Barcelona el 1865 i Joaquín Serrano en preparava traducció castellana a València (100-102). Amb el segle XX es multiplicaren les edicions, tant crítiques com vulgaritzadores, a València i a Barcelona; també l'autora féu pública «una tria de l'obra equivalent al terç del *Spill* amb la traducció francesa» (104); finalment arribaren traduccions al francès, romanès, italià, anglès, finès, neerlandès, castellà, alemany, suec i xinès (aquesta en preparació). — J. P. E. [22.038-22.039]

Anna Maria COMPAGNA, *Il Conzoniere catalano P, la cancelleria angioina e Pere Torroella*, dins «Studi Bertolucci Pizzorusso», 441-448.

Títol només conegut per referència. — J. P. E. [22.040]

Francisco Javier RODRÍGUEZ RISQUETE, *El mestratge de Pere Torroella*, dins «Tretzè Col·loqui», III, 337-362.

Els tres poetes reconeguts com a mestres a mitjan segle XV eren Andreu Febrer, Jordi de Sant Jordi i Ausiàs Marc (337-340); l'autor creu que s'hi ha d'afegir Pere Torroella, «autèntic líder de la literatura cortesana del moment» (340-344) i màxim divulgador de la poesia de Marc (344-349), des de finals de la dècada dels quaranta en la *Consolatoria* (345); també fou model poètic, recordat en companyia d'Ausiàs Marc, des de la primitiva transcripció dels texts (347) i en la poesia de Ramon Boter o en la d'En Ramis, d'Antoni Vallmanya, de mossèn Avinyó i de Narcís Vinyoles (348-354); i no manquen paral·lels a les proses de Torroella en la *Triste delectación*, en la *Glòria d'amor* d'Hug de Rocabertí ni en les *Lletres d'amor* catalanes de París, BN esp., 305 (355-358 i nota 52, amb informació sobre el ms. parisenc). Hi ha bibliografia (359-362). — J. P. E. [22.041]

Sebastià JANERAS, *Les edicions impreses del De contemptu mundi d'Isaac de Nínive*, dins «Studia Monastica», 49 (2007), 85-105.

La primera de les edicions conegudes és la de Barcelona 1497, impresa per Diego de Gumiel amb el títol de *Liber abbatis Ysaac de ordinatione animae...*; té 41 capítols, dels quals són ací donats títols i incipits (86-88). — J. P. E. [22.042]

Gemma AVENOZA, *Cancioneros catalanes: de los epígonos trovadorescos al fin de la edad Media*, dins *Convivio. Estudios sobre la poesía de cancioneros*. Editado por Vicenç BELTRAN, Juan PAREDES, Granada, Universidad de Granada 2006, 11-29.

Estudi només conegut per referència. — J. P. E.

[22.043]

Alfonso ENSEÑAT DE VILLALONGA, *¿Quién era Miquel Ballester, el hombre de confianza de Colón en el Nuevo Mundo?*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 161-180.

Tarragoní, segons Bartolomé de las Casas, era persona excel·lent i home de l'absoluta confiança de Cristòfor Colom, tant per al govern de les Índies com per a l'educació del seu fill Diego (161-162); segons l'arbre familiar (164), els Ballester, presents a Mallorca des dels moments de la conquesta, estarien instal·lats a Manacor, i són documentats a l'ARM, *Protocolos*, i en d'altres seccions, com la de *Lletres reials*, i la d'*Escribania de Cartes Reials* (166-168); ell hauria estat l'introduïdor a Amèrica de la canyamel, de la qual ell i un xueta, Aguiló, haurien estat els primers a fabricar-ne sucre (170-175); el pare de Miquel, Joan Ballester, secretari reial, era cunyat de Lluís de Santàngel (176-177). Hi ha bibliografia (179-180). — J. P. E. [22.044]

Sebastià JANERAS, *La diffusion d'Isaac de Ninive dans la Péninsule Ibérique*, dins J. P. MONFERRER SALA, *Eastern Crossroads. Essays in Medieval Christian Legacy*, New Jersey, Piscataway 2007, 247-274.

Sebastià JANERAS, *Una curiositat de traducció en el De contemptu mundi d'Isaac de Nínive*, dins «Revista Catalana de Teologia», XXXII (2007), 331-338.

Les còpies del text llatí, les referències en autors com Arnau de Vilanova, i les traduccions en català o relacionades amb Catalunya són aplegades per l'autor en dos grups: el dels que han conservat el text en tota la seva longitud i el dels texts abreujats; l'autor, recordat l'itinerari del text des del siríac a través del grec i del llatí fins a les traduccions en llengües romàniques, ho exemplifica en el fragment, en què el deixeble demana al mestre que li exposi en poques paraules quina és l'eficàcia virtuosa de la solitud i el mestre respon que apaivaga les sensacions externes i enforteix les interiors; es troben en el primer grup la traducció llatina publicada a Barcelona 1497, la traducció catalana, la castellana de Bernat Boïl i la portuguesa, procedent de València, Sant Miquel dels Reis (332-334); pertany al segon grup el text llatí dels manuscrits

de Santes Creus/Tarragona, ms. 135, i de Vic, BE, ms. 55 (335). En aquests, la petició de brevetat en la resposta es transforma en objecte de la pregunta: 'Quid est breviloquium' (337); és la curiositat en la traducció. — J. P. E. [22.045-22.046]

Jacqueline GUIRAL-HADZIOSSIF, *Les pérégrinations d'Hercule dans l'Espagne des Austrias*, dins «Études Leroy», 469-481.

Annio da Viterbo engalipà Alexandre VI i féu pintar els Appartamenti Borgia del Vaticà presentant que la raguèlia Borja descendia d'herois no pas grecoromans, ans egipcis, del déu Apis (471); Joan Margarit, seguint Rodrigo Jiménez de Rada, encetà la història d'Espanya amb Hèrcules de Tebes, seguit de Pere Miquel Carbonell (474-475); en canvi, Annio da Viterbo fa descendir tots els reis d'Espanya d'Hèrcules d'Egipte (475); els Reis Catòlics es cregueren les cabòries del dit falsari, amb el resultat que Florián de Ocampo transportà aquelles fantasies als orígens de les diverses ciutats de la Península Ibèrica; en fou tocat sobretot Antoni Beuter, que sucumbí a la moda. A darreries del segle XVI, Francisco Diago tornava a la tradició dels historiadors de Grècia i de Roma. — J. P. E. [22.047]

Miguel NAVARRO SORNÍ, *La promoción eclesiástica de Rodrigo de Borja: estrategia nepotista y política dinástica de Calixto III*, dins *València-Roma*, 69-89.

L'autor precisa que el seu tema és el de presentar Alfons de Borja/Calixt III com a actor principal de l'enlairament de la raguèlia Borja i més en concret del nebot Roderic dins les possibilitats eclesiàstiques de la Corona catalanoaragonesa, amb particular esment de la topada d'Alfons de Borja amb el rei Alfons Trastámara. Recorda els passos previs, des de València 1419, en què gràcies al dot, pagat pel germà Alfons, la seva germana Isabel es casava amb un noble de Xàtiva, Jofre Gil de Borja, la família entrava en la noblesa. El 1447 començava l'atribució de beneficis eclesiàstics a València o en d'altres bisbats de la Corona, documentada a València, ACat o ARV o APatr i a Barcelona, ACA, *Canc., reg.* (72-74); el 1453, essent Alfons de Borja encara bisbe de València, però ja cardenal, començava el seu intent de dotar els nebots amb prebendes episcopals (75-76). El 1455, Alfons de Borja es convertia en Calixt III i el 20 de febrer del 1456 nomenava cardenals els seus dos nebots, encara que el fet es mantingués secret (76-80), i que l'elevació al cardenalat s'havia de completar amb la concessió de bisbats en el Corona, però en aquest punt toparen papa i rei, que volia els millors per a nebots seus, però en saber la mort del rei Alfons Trastámara, el papa s'afanyà a concedir el bisbat de València a Roderic de Borja i a repartir entre parents o servidors els beneficis eclesiàstics que aquest deixava vacants (81-96); l'altre nebot, Lluís Joan del Milà, obtingué el bisbat de Lleida un any després de mort Calixt III (85, nota 42). — J. P. E. [22.048]

José M. CRUSELLES GÓMEZ, *Los Borja de Valencia. Nota sobre historiografía, historicismo y pseudohistoria*, dins *València-Roma*, 15-41.

Aquestes pàgines contenen un repàs de la bibliografia dedicada als Borja des de les primeres publicacions, les de Francesco Guicciardini, que exposava els records dels Borja i incitava el lector a ferne un judici. Passant per les d'aquells que hi descobriren un material novel·lable (Victor Hugo) i per les narracions pseudohistòriques, personificades per la de Ferdinand Gregorovius; Ludwig von Pastor es limità a fer història, després del qual tant Roc Chabàs com Josep Sanchis i Sivera contribuïren a enfortir-la amb l'aportació de fonts valencianes (15-25), mentre un grup d'autors miraven de potenciar la línia de Gregorovius en sentit confessional, personificats per Peter De Roo i a València per Francesc Almela i Vives i Elies Olmos Canalda; el darrer pas d'aquella historiografia doctrinal desembocà en la controvèrsia entre G. B. Picotti, en la línia de De Roo, i G. Soranzo, més crític. La darrera aportació, pel seu ús de la

documentació, tant de Roma com de València, fins aleshores no utilitzada, hauria estat la de Miquel Batllori i Munné (30 ss.). — J. P. E. [22.049]

Ferdinand GREGOROVIVUS, *Lucrezia Borgia. Nach Urkunden und Briefen ihrer Zeit*, Stuttgart, Cotta 1874. (*Lucrecia Borja a partir de documents i epistolaris del seu temps*. Traducció de l'alemany de Sebastià MORANTA. Edició a cura de Maria TOLDRA) [Biblioteca Borja, 4], València, Tres i Quatre, S. L. 2007, 528 pp.

L'autor del precedent repàs bibliogràfic valora així el llibre de Gregorovius: «El más influyente entre los pseudohistóricos ha sido, sin duda, el libro de Ferdinand Gregorovius sobre Lucrecia Borja, aparecido en 1874... El carácter ficticio del personaje creado por Gregorovius ha sido puesto de manifiesto por M. Hermann-Röttgen, quien desmenuza el proceso de adaptación de los hechos... a las convicciones morales y sociológicas peculiarmente burguesas del autor... Gregorovius se convirtió en un autor canónico respecto al tratamiento histórico del mito borgiano... A lo largo de la centuria siguiente, la manera de contar de Gregorovius y el orden que había dado al relato se convirtieron en modelo para buen número de autores...» (18). Les presents pàgines, atentes sobretot als textos en què es basen les interpretacions dels autors, no poden devaluar de cap manera els seixanta-cinc documents aportats en l'apèndix datats entre el 1482 i el 1530 (365-476) i l'abundant il·lustració a base de pintures de grans autors, i de dibuixos, que ajuden a copsar les característiques d'aquella època. — J. P. E. [22.050]

Renata FABBRI, *Spiriti antiborgiani in scritture veneziane coeve*, dins *València Roma*, 53-68.

Només els vint-i-dos despatxos de Marino Zorzi, del 1500-1502, s'han conservat a l'AS de Venècia d'entre els dels successius ambaixadors venecians davant Alexandre VI; permeten d'assistir a les vacil·lacions del papa en relació a la guerra contra els Turcs i a les picabaralles per una herència que en part l'hauria poguda finançar (54-55); o al colla-amolla entorn d'una aliança vèneto-pontifícia, que permet de conèixer expressions autèntiques i populars dites pel papa (58); l'autora, però, és particularment atenta a les expressions de gran menyspreu pels Borja (59-61) i fa constar «brevemente quale atteggiamento nei confronti del Borgia [Alexandre VI] si lasci riconoscere nei diaristi contemporanei» (61), també perceptibles, per exemple, a través dels tretze epígrames satírics relatius a la mort del papa o a la forma com restà el cadàver, o d'expressions com, per exemple «pienno de luxuria et ogni vitio» o la valoració final: «andato nele manno del gran diavolo» (65). És transcrita la notícia de la mort del cardenal de Càpua (67-68). — J. P. E. [22.051]

Gabriella ZARRI, *La religione di Lucrezia Borgia. Le lettere inedite del confessore* (Roma nel Rinascimento), Roma, Comitato Nazionale Incontri di Studio per il V Centenario del pontificato di Alessandro VI (1492-1503) 2006, 332 pp.

Aquest llibre descriu la vida de Lucrecia Borja en la cort ducal de Ferrara, impregnada d'una vida religiosa molt barrejada amb tots els altres aspectes d'una cort fastuosa, però conté les lletres de la protagonista a diversos correspondents (293-313) i les que li adreçà el confessor, el dominicà Tommaso Caiani, que eren autèntics sermons (233-289). — J. P. E. [22.052]

Anna Maria OLIVA, *Alessandro VI e i re cattolici*, dins «Roma nel Rinascimento», (2007), 33-45.

Primera recensió de la tesi d'Álvaro de Fernández de Córdoba Miralles sobre Reis Catòlics i Alexandre VI [la segona, molt més atenta a la realitat catalana, és publicada en aquestes pàgines, secció de recensions]. — J. P. E. [22.053]

David IGUAL LUIS, *Los banqueros del Papa: Ambrogio Spannochí y sus herederos (1450-1504)*, dins *València-Roma*, 147-181.

La primera part d'aquest estudi és dedicada a l'empenta dels Spannochí a Siena i a Itàlia en la segona meitat del segle XV, fins al moment d'Alexandre VI (147-160); segueix un apartat sobre la seu valenciana del banc des d'entorn el 1480 fins entorn el 1500, i un altre sobre la particular relació de la filial Spannochí amb els Borja a València o a Gandia, basat en ARV, *Batllia* i *Protocols*, en l'Archivio di Stato de Siena i en Madrid, AHN, *Nobleza/Osuna* (161-173): a València es dedicaren tant a afers de numerari (préstecs i transferència de diners) com de mercaderia amb nombre de productes; la relació amb els Borja arribà a ésser de monopoli de tot llur tràfec econòmic, tal com permeten de veure les afirmacions d'aquests o dels seus factors en la correspondència publicada pel P. Batllori (169-173). Després d'una davallada ben coneguda per la documentació de Siena, entre el 1503 i el 1505 s'anaren enfonsant les diverses sucursals dels Spannochí, sense que manquessin noms de catalans o dels mateixos Borja entre els creditors (179). — J. P. E. [22.054]

Santiago LA PARRA LÓPEZ, *Los hijos de Alejandro VI, duques de Gandia*, dins *València-Roma*, 207-222.

L'autor comença la seva exposició deplorant la irresponsabilitat d'autors que fan de Sant Mateu una població marítima o afirmen que el comte Jaume d'Urgell fou el darrer duc reial de Gandia, decapitat el 1484 per ordre de Ferran el Catòlic (210), i en un altre pla l'oblit de la branca valenciana dels Borja en l'actual augment d'atenció al tema borgià (209), manifestat en tradicions inamovibles atribuïdes en la biografia de sant Francesc de Borja (211-214). La segona part comença amb la compra de Gandia el 1485 i la següent elevació a ducat, tot per 631.214 sous per a un jovincell de 17 anys, Pere Lluís de Borja, tal com demostren les lletres del seu germà i successor, Joan a Alexandre VI, conservades a València, ACat, publicades per Josep Sanchis Sivera (215-217); el coneixement de l'Horta de Gandia era tan precís en Roderic Borja que l'autor el creu procedent del 'Plet del canyamel' i li permetia de conèixer no sols la terra i els sarraïns que la cultivaven, ans també la situació econòmica dels petits barons, endevinant que acabarien venent llurs terres als ducs de Gandia (218-220). — J. P. E. [22.055]

Amadeo SERRA DESFILIS, *Asuntos de familia: el arte patrocinado por los Borja en Valencia en tiempos de Alejandro VI*, dins *València-Roma*, 303-328.

Tenint el compte una àmplia bibliografia i a partir de lletres dels mateixos Borja publicades per Roc Chabàs, Josep Sanchis Sivera i Miquel Batllori, l'autor passa revista a les intervencions d'Alexandre VI a la Seu de València en compliment de la darrera voluntat de Calixt III o amb motiu de la reconstrucció després de l'incendi de Pentecosta del 1469, amb la intervenció de pintors italians al fresc des del 1472, de la creació de l'Hospital General o de la Universitat de València (304-311); quant a Xàtiva (312-315) i València-Gandia, la gran inversió consistí en l'acondicionament dels respectius palaus a fi que fossin dignes de la nova nissaga, fins al punt que el mateix Alexandre VI preguntava al seu fill Joan si «la vostra casa és imperial o real» (321) i la correspondència entre ells dos, en part transcrita, permet de comprendre la magnitud dels palaus i per tant la resposta a la dita pregunta (317-320); a Gandia, de més a més, s'hi afegí la reestructuració i la decoració, sobretot pictòrica, de Santa Maria, el 1499 elevada a col·legiata (324-328). — J. P. E. [22.056]

Antonio CONTRERAS MAS, Joan MIRALLES, *Com tayllaràs davant un senyor: Primera obra mallorquina sobre gastronomia*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 115-123.

Recordats els manuals catalans medievals d'art culinària (*Libre de sent Soví*, *Libre de totes maneres de potatges de menjar*, *Libre del coch*), els autors donen la notícia d'haver identificat a Palma de Mallorca, AM, Horta, 11, un exemplar que porta el títol de *Com tayllaràs...*, que no és sols un manual per a adobar els plats destinats a la taula de senyors (sobretot carns rostides a l'ast, però també un conjunt, vint-i-tres plats de pietances, excloses les 'olles'), i, de més a més, «proporciona indicacions... per a establir quines són les salses o condiments més adequats per a una sèrie de comestibles» (116), datable entre el final del segle XV i començament del XVI; és comparat amb la literatura específica contemporània, on per primer cop són esmentats la sobrassada i el sucre; és, doncs, «l'obra de tipus gastronòmic més antiga d'origen mallorquí» (121), extrem confirmat per l'anàlisi de la llengua (121-122). Hi ha bibliografia. — J. P. E. [22.057

Maria BARCELÓ CRESPI, Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Mossèn Gabriel Vaquer en el context de les lletres mallorquines de la tardor medieval*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 62 (2006), 185-222.

Maria BARCELÓ CRESPI, Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Referències documentals sobre Damià Carbó*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 211-214.

Recordats els estudis que han parlat de mossèn Vaquer, els autors aporten referències esparses i presenten «una primera aproximació a la figura de Gabriel Vaquer, amb especial esment al seu tarannà cultural» (186). Les primeres pàgines són un aplec de notícies de l'ARM, *Protocolos notariales*, entorn un cert comú denominador, el de l'administració de béns, essent 'domer' (obrer?) de la Seu de Mallorca, i de les seves relacions amb les dels Berard, Muntanyans, Valentí i Verí, i hagué de sofrir persecució i robatoris dels agermanats (188-194); la seva importància, però, ve del priorat del santuari de Lluc, en el qual elaborà unes *Constitucions de la Col·legiata de Lluch*, aprovades per Climent VII el 1531, any de la mort del prior (195-197). L'inventari dels béns és del 27 d'octubre del dit any, ací reproduït (205-222), on figuren llibres tant a Lluc (206) com en la casa de Ciutat (214-215), seixanta-set en total (200), entre els quals hi havia un exemplar del *Blanquerna* imprès, un altre de l'*Arbor scientiae* i dos d'altres de la mateixa 'sciència de mestre Ramon Llull'; el primer d'aquests era format de «qüerns de penna y stampa, contenen XIII qüerns» (215); també hi havia l'omnipresent *Manipulus curatorum*, i el rar *Confusión de la seta mahométicha* del canonge de la col·legiata de Gandia, Bernardo Pérez de Chinchón; els llibres ens recorden les amistats d'En Vaquer amb la intel·lectualitat mallorquina del moment, que el situaven «entre el cercle clerical de preveres, beneficiats, domers i canonges relacionat amb la Seu, el convent de Sant Jeroni i la Criança» (199).

Damià Carbó fou precursor en pediatria en tota la Península, car el 1541 publicava a Mallorca el *Libro del arte de las comadres, madrinas y del regimiento de las preñadas y paridas y de los niños*, però eren fins ara poques les dades biogràfiques d'En Carbó. Els autors hi posen remei aplegant totes les referències al dit autor en la variada documentació de l'ARM, *Protocolos*, des del 1509-1511 fins al 1542, en què morí; som informats tant de les seves actuacions professionals, com de les relacions familiars i econòmiques (212-213). — J. P. E. [22.058-22.059

Ximo COMPANYY, *Estudio de dos tablas de Francisco de Osona*, dins «Boletín. Museo e Instituto 'Camón Aznar' de Ibercaja», XCIX (2007), 77-101.

«Els Osona' eren pare, Roderic d'Osona, i dos fills, Francesc i Jeroni, tots pintors dels primers anys del segle XVI. La diferència de les dues generacions és certificada per l'ARV, *Protocolos*, n. 9930; el més conegut dels dos fills fou Francesc, que signà alguna de les seves obres: «Lo fill de Mestre Rodrigo» (90); les dues obres analitzades en aquestes pàgines són *La presentació de Jesús al temple* i aquella estació del Via crucis, en què la Verònica eixuga la cara de Jesús, fotogràficament reproduïdes, amb deu d'altres, en les pàgines 93-101. — J. P. E. [22.060

Simon TUGWELL, *Auctor Summularum, Petrus Hispanus OP Stellensis*, dins «Archivum Fratrum Praedicatorum», LXXVIII (2008), 103-115.

En relació al lloc on fou enterrat un Petrus Hispanus [que no és Joan XXI], l'autor reporta i sotmet a crítica dues afirmacions del dominic Baltasar Sorio en el *De viris illustribus Provinciae Aragoniae*, de les quals demostra la manca d'objectivitat [no s'hauria pas encomanat les cabòries del germà d'hàbit, Annio da Viterbo?]. — J. P. E. [22.061]

Guillem Alexandre AMENGUAL I BUNYOLA, *Sobre la qualitat de la llengua catalana a l'Edat Moderna: tres versions de la Regla de sant Agustí*, dins *Tretzè Congrés*, I, 93-107.

Totes tres versions són conservades en el monestir de Santa Elisabet de Palma de Mallorca, ací estudiades en tant que 'models de llengua correcta' (93), que abarquen tota l'edat moderna, cronològicament datables de començament del segle XVI, del 1640 i del 1734, aquesta copiada per Joan Pizà (94-85). Realitzades les anàlisis pertinents tant en grafia i fonètica, com en morfosintaxi i lèxic (95-105), l'autor constata que les versions dels segles XVI i XVII mantenen la qualitat de la llengua medieval i tenen continuïtat entre elles; la llengua del XVIII, en canvi, «parteix d'una altra voluntat d'estil», on la influència castellana és forta, però superficial, i encara es troba lluny dels models dialectalitzats del segle XIX (106). Existí, doncs, un català 'standard' de l'edat moderna, ni dialectal ni pobre (106-107). Hi ha bibliografia (107). — J. P. E. [22.062]

Frank A. DOMÍNGUEZ, *Carajicomedia and Fernando el Católico Body: The Identification of Diego Fajardo and María de Vellasco*, dins «Bulletin of Spanish Studies», 84 (2007), 725-744.

L'autor destria les identitats de Diego Fajardo i d'Alonso Fajardo, 'el Africano' (726-731), i defensa que la *Carajicomedia* no era una sàtira dels darrers temps de la reina Isabel de Castella, ans dels de Ferran II Trastámara posteriors al seu segon matrimoni amb Germana de Foix, i més en concret dels darrers mesos del 1508 i primers del 1509, en què el rei Ferran s'hagué de fer càrrec de la regència de Castella; el tema de la sàtira és justament la manca de potència sexual d'un rei ja vell, i el seu punt culminant la preparació d'una potinga per al rei encarregada a Maria de Vellasco, potinga que en comptes de potència li portà la mort el 23 de gener del 1516 a Madrigalejo (737-742). Hi ha bibliografia (742-744). — J. P. E. [22.063]

E. PÉREZ BORDI, *Acerca del petrarquismo cuatrocentista: los poetas valencianos del 'Cancionero general'*, dins *Convivio. Estudios sobre la poesía de cancioneros*. Edición de Vicenç BELTRAN, Juan PAREDES, Granada, Universidad de Granada 2006, 685-702.

Títol només conegut per referència. — J. P. E.

[22.064]

Mercè GAMBÚS, *La incidencia artística del taller de Damián Forment en Mallorca: Fernando de Coca (1512-1515), Antoine Dubois (1514), Philippe Fullau (1514-1519) y Juan de Salas (1526-1536)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 63-92.

Resumida la trajectòria de Fernando de Coca, de Segòvia a València a través d'Itàlia, la primera part de l'estudi vol demostrar que el dit pintor és el 'mestre Ferrando', pintor, que contractà el 1512 amb el prior de la cartoixa de Valldemossa la construcció del retaule major de l'església (contracte conservat a l'ARM, *Protocols*, descobert i publicat per Gabriel Llompart: 71), informació completada pel llibre d'A. Puig, *Fundació... de la sagrada cartuxa de Jesús de Nazaret del regna de Mallorca*, del 1705, manuscrit de Barcelona, BC (69-74, i confirmada amb els documents per a la construcció del Retaule del Roser per a Sant Domènec de Palma (75-77). La segona part exposa que de la mà de Ferrando de Coca, haurien anat i treballat 'en l'o-

bra del cor de la Seu de Mallorca' Antoine Dubois i Philippe Fullau, segons el contracte conservat a l'ACM, C 55/7, 1-3 i en part transcrit en les pàgines següents (79-81) i el testament del primer (82). Darrer artista a Mallorca en la rècula dels Forment fou Joan de Salas, també actiu a la Seu i en la Part Forana (85-90): «la incidencia artística del taller de los hermanos Forment en Mallorca es una hipótesis, pero una hipótesis altamente probable para explicar el proceso de vertebración de los modos renacentistas en el arte insular» (91). — J. P. E. [22.065]

G. CARAVAGGI, *Petrarchismo e modelli alternativi in Juan Boscán*, dins: *'Liber', 'fragmenta', 'libellus' prima e dopo Petrarca*. In ricordo di d'Arco Silvio Avalle., dins «Atti del Seminario Internazionale di Studi», Bergamo, 23-25 ottobre 2003, a cura di F. LO MONACO, L. C. ROSSI, N. SCAFFAI (Traditio e renovatio, 1), Firenze, Edizioni del Galluzzo 2006, 281-295. Pàgines només conegudes per referència. — J. P. E. [22.066]

David H. THOMAS, *Une édition retrouvée des Dialogues de Jean Louis Vivès*, dins «*Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*», LXIX (2007), 689-690.

El mateix autor el 1984 en la mateixa revista (XLVI (1984), 150), havia manifestat la seva incertesa entorn a una edició dels *Dialogues*, llatí-francès, París 1601; ara dona notícia d'haver-ne estat trobat un exemplar a Dillingen, Studienbibliothek 1590, com també d'altres, desconegudes fins ara, darrerament documentades (689, nota 6); ací presenta l'exemplar de París, Pierre Rezé 1601, text llatí i traducció francesa en ambdós casos de Gilles de Housteville; ha estat comprat per a la Taylor Institution d'Oxford (689-690). — J. P. E. [22.067]

Lorenzo CASINI, *Juan Luis Vives' Conception of Freedom of the Will and Its Scholastic Background*, dins «*Vivarium. An International Journal for the Philosophy and Intellectual Life of the Middle Ages and Renaissance*», XLIV (2006), 396-417.

Encara que la versió donada pels historiadors de la Filosofia sigui la que l'aportació de Vives a la lògica la féu passar de la metafísica a l'empirisme, en molts punts segueix essent continuació de la medieval. En concret, l'autor intenta demostrar que la doctrina de Vives sobre la voluntat (*De anima et vita*, II, cap. 11), conté semblances interessants amb l'anàlisi de la decisió lliure de John Buridan, *Quaestiones super decem libros Ethicorum Aristotelis ad Nicomachum*, exposada en les pp. 402-406. Per a Vives, el coneixement és mestre i preceptor, no pas senyor, de la voluntat, car aquesta és la senyora i decideix amb llibertat per aprovació vers el bé o per refús contra el mal (407) allò que li és presentat per la raó com a bo o com a dolent (408). En aquesta situació l'enteniment pot conduir a una nova consideració de les raons del cas (409), però qualsevol aspecte bo de la realitat pot portar la voluntat a l'elecció, ni que sigui l'afirmació de la pròpia llibertat (410-412) i a partir d'ací és possible de precisar les diverses posicions de l'ésser lliure davant el bé i el mal percebut: atracció o amor, goig o desig, repulsió o odi, anàlisi que ja havia fet John Buridà (413-414). — J. P. E. [22.068]

Valentín MORENO GALLEGÓ, *La recepción hispana de Juan Luis Vives*, València, Biblioteca Valenciana / Generalitat Valenciana 2006, 802 pp.

L'autor divideix la recepció en tres etapes: del 1522-1620, que s'estengué des de tres punts: Toledo, Burgos i València / Gandia, que fou també centre de traducció al castellà, obra de Bernardo Pérez de Chinchón; del 1620 al 1723, en què influí sobretot en els jesuïtes i i es manifestà en literatura sapiencial de creació; i la dels anys 1723-1801, en què es concentrà altra vegada entorn de València en personalitats com Gregori Maïans i Ciscar i l'arquebisbe Francisco Fabian i Fueyo. — J. P. E. [22.069]

Francisco CALERO, *Juan Luis Vives, autor del «Lazarillo de Tormes»*, València, Ajuntament 2006, 222 pp.

Basant-se en la suposició que Joan Lluís Vives també hauria escrit en castellà i que la comparació entre texts de Vives i el *Lazarillo* i d'altres obres a ell atribuïdes per l'autor (*Diálogo de la doctrina cristiana*, *Diálogo de la lengua*, *Diálogo de las cosas ocurridas en Roma*, *Diálogo de Mercurio y Carón*), dóna proximitat d'idees i de formes de parlar entre els texts comparats, l'autor atribueix al valencià aquell romanç picaresc. [Caldrà esperar a veure què hi dieun la crítica i els crítics]. — J. P. E. [22.070]

Juan CORBALÁN DE CELÍS Y DURÁN, *Nuevas aportaciones al estudio de los Viciano*, dins «Estudios Castellonenses», 10 (2003-2005 [2007]), 677-692.

Xavier MESADO I GIMENO, *El descobriment d'Amèrica i la Corona d'Aragó. El descobriment i la conquesta d'Amèrica a la Crònica de València de Rafael Martí de Viciano*, dins «Estudios Castellonenses», 10 (2003-2005 [2007]), 143-188.

L'assentament dels Viciano a Borriana tingué lloc entorn el 1470 en què un Martí de Viciano, cavaller de l'orde de Calatrava, fou encarregat de la comanda de la dita vila; ell i els successors són documentats a València, APatr, *Protocolos notariales*; és sobretot documentat un Martí de Viciano, fill de l'historiador, pels seus testaments del 1616 (681-682) i del 1620 (682-683), transcrit sencer (686-692); també hi ha informació de l'inventari i dels encants, on consta l'existència de dotze llibres (684-685).

La documentació personal sobre el descobriment ha desaparegut, de manera que només és documentada la 'versió oficial'; els crítics es divideixen entre la sentència genovesa i la catalana, ací exposades fins a les darreres versions de Jordi Bilbeny i de Charles Merrit (145-160). Les narracions originals salvades són clares en presentar que el descobriment vingué del rei Ferran i, docns, que no fou afer només de Castella (161-171; les pàgines 173-188 reporten els fragments amb la versió que en dóna Rafael Martí de Viciano en la part terça de la *Crónica de la invicta y coronada ciudad de Valencia y su reino*, València 1564. Hi ha il·lustracions. — J. P. E. [22.071-22.072]

Xavier ANDREU MIRALLES, Josep Ramon SEGARRA ESTARELLES, *Representacions de l'Encobert. La Germania valenciana i la nació liberal en el segle XIX*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 56 (2006), 17-37.

La memòria de les Germanies de València i la particular de l'Encobert rebrotà tres segles després i fou instrumentalitzada en les lluites polítiques entre carlins i aristòcrates immobilitzats contra intel·lectuals liberals. Dues obres destaquen en les presents pàgines, ambdues amb el títol de *El Encubierto de Valencia*, la del gadità Antonio García Gutiérrez, drama històric estrenat a Madrid el 17 VII 1840 (21-27), i la novel·la de Vicent Boix, publicada a València el 1852 (27-33), ben diverses, ni que sigui per la contraposada figura de l'Encobert, personificadora dels aristòcrates castellans i dels seus vicis en García Gutiérrez, lluitador fins a donar-ho tot a favor de la plena vigència dels *Furs de València* i les seves llibertats el de Vicent Boix (27-33) i «es va convertir en l'eix central d'un relat sobre la decadència del poble valencià» (33): «Entre el drama de García Gutiérrez i la novel·la de Vicent Bosch, l'evocació dels agermanats va experimentar un desplaçament vers la perifèria 'provincial' valenciana» (34). — J. P. E. [22.073]

Pep BARCELÓ ADROVER, *Versions del memorial de la vinguda a Mallorca de l'Emperador Carles I d'Espanya i V d'Alemanya*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 30 (2004), 303-312.

El 1541 l'emperador Carles havia decidit emprendre una campanya per mar al Nord d'Àfrica i durant el trajecte tot l'estol s'aturà a Mallorca entre el 26 i el 28 de novembre 1541; se

n'han conservat tres memòries escrites: la que Àlvar Campaner integrà en el seu *Crònicon Mayoricense*; porta un llarg títol: *Libre de la benaventurada vinguda del Emperador y Rey don Carlos... per la conquesta de Alger*; la del notari Gabriel Sampol, conservada a l'ARM, en un dels seus protocols i ja publicada; i la de Joan Valldaura, custodi de la sagristia de la Seu de Mallorca, conservada a l'ACat, *Consueta de sagristia*, ff. 135ss., ací transcrita (308-311); hi ha una comparació entre les tres versions quant a les persones esmentades en la respectiva narració (305-307); fou un desastre: «...la fortuna los turmantà... ab la fortuna se perderen molt vaxels... perdent-se molta gent en dits vaxels» (311). — J. P. E. [22.074]

Giancarlo PETRELLA, *La Sardiniae brevis historia di Sigismondo Arquer e la tradizione a stampa della Cosmographia di Sebastian Münster*, dins «Italia Medioevale e Umanistica», XLVII (2006), 255-285.

Jurista sard-català de mitjan segle XVI; la seva relació epistolar amb luterans valencians (Jeroni Conques, Gaspar Centelles) el conduí a mans la Inquisición Española, que el tingué empresonat a Toledo; tractaren d'incriminar-lo de més a més a base de tres fragments de la seva història llatina de Sardenya (270-271); ací són analitzades tant l'original llatí com les traduccions (274-283). — J. P. E. [22.075]

Carine TUMBA COLOM, *El Puig de Randa: ¿el otro Estudio General de Mallorca?*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 181-192.

La documentació de l'ARM, *Actes del Gran e General Consell, Extraordinaris. Universitat i Arxiu Històric*, permeten de resseguir la relació entre la màxima representació política de l'illa de Mallorca i l'Estudi de Gramàtica del Puig de Randa, al mestre del qual el dit consell pagava vint-i-cinc lliures cada any. La dita documentació, de la qual són transcrits paràgrafs sencers, permet de saber detalls, com les obres fetes a fi de portar aigua al Puig; la desaparició de tres mil lliures deixades pel bisbe Jubí per a la dita escola (184); i que en cada substitució de mestre, el nou rebia una caixa de llibres de la ciència de Ramon Llull, que passaven d'un a altre (186-187). Entorn el 1565 el nombre d'estudiants fregava el centenar, normalment de Part Forana, que així evitaven l'estada a Ciutat (182). Hi ha llista dels successius mestres, del 1539 al 1579 (187-188). Mai no fou altra cosa que Estudi de Gramàtica. Hi ha inventari (parcial) del 1576, conservat a *Extraordinaris. Universitat* (189-191) i el nomenament de Mateu Calafat a «mestre per legir gramàtica en lo Puig de Randa», d'allí mateix, any 1570 (191-192). — J. P. E. [22.076]

Daniel FERRER I ISERN, *Les obres llatines de Francesc Tarafa com a principi i font de la Crònica de Catalunya*, dins *Tretzè Col·loqui*, I, 163-175.

Els 'studia humanitatis' del Renaixement s'alimentaven d'un llatí redescobert, de gran esplendor. Com d'altres catalans de renom, Tarafa escriví en llatí dues de les seves obres cabdals, el *De origine ac rebus gestis regum Hispaniae*, del 1553, i el *Dictionarium Geographiae Universalis Hispaniae* [és a dir, el *De Hispaniae situ, provinciis, populis, regionibus, oppidis, fluminibus... dictionarium*, del 1552] (165-171), la part històrica de les quals, en particular la de la primera, era nodrida [de les falsedats] de Giovanni Nanni [o Annio da Viterbo, del qual l'autor afirma el prestigi: quin, essent un falsari?]; la *Crònica de Cathelunya* n'era amarada, tal com demostra la biografia de Sylano, ací transcrita i traduïda (168-172); el seu català és paral·lel del llatí. Hi ha bibliografia (174-175). — J. P. E. [22.077]

Loris PETRIS, *Vestiges de la bibliothèque du Cardinal Jean du Bellay*, dins «Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance», LXIX (2007), 131-145.

En morir el 1560, la biblioteca d'aquell cardenal francès tenia exemplars de la *Theologia naturalis* de Ramon Sibiuda i del *De sanguine Christi*, de Joan Lluís Vives, Lió 1533 (142). — J. P. E. [22.078]

Pere SERAFÍ, *Poesia escollida*, Edició a cura d'August Bover i Font, Barcelona, Edicions 62, 2005, 191 pp.

El text editat d'aquell poeta grec, de mitjan segle XVI, es basa en l'edició de Josep Romeu i Figueras; August Bover n'ha tret una antologia, que reparteix les peces en tres apartats: el de la continuïtat baixmedieval, amb la forta empena tant de Francesco Petrarca com d'Ausiàs March (29-69); les composicions, en les quals és més clar l'influx europeu de poesia francesa i italiana contemporània (73-131); i les obres més aproximades a la temàtica popular (133-184). Les formes poètiques són les del Renaixement i el text ha procurat d'ésser fidel a la llengua catalana del segle XVI. Hi ha bibliografia (23-28). — J. P. E. [22.079]

Onofre VAQUER, *Llibres i retauls en cases mallorquines (segle XVI, segona meitat)*, dins «Mayurqa. Revista Anual d'Història», 31 (2006), 297-323.

Les pàgines 298-314 contenen trenta-set llistes estrictes de llibres, trobades en l'escorcoll distemàtic d'inventaris 'post mortem' de la segona meitat del segle XVI; hi ha biblioteques notables, com les de Bartomeu Domènech (298-300), Nicolau Montanyans (303-304), Joanot Seguí (311-313) i de Miquel Gual (311-313). Les pàgines 315-322 contenen les indicacions d'obres d'art consignades en els mateixos inventaris. — J. P. E. [22.080]

María Ángeles GARCÍA ARANDA, *El léxico de la metrología: la Sylva de vocablos y phrases de moneda, medidas, comprar y vender para los niños de gramática (1563) de Juan Lorenzo Palmyreno*, dins «Boletín de la Real Academia Española», LXXXVI (2006), 295-316.

Aragonès, professor de gramàtica a València, dedicà a l'ensenyament una llarga sèrie de títols (296); la *Sylva...*, té dos apartats, dedicats respectivament a monedes i a mesures, amb traducció castellana i de vegades amb equivalències valencianes, i excursos, sobretot per a les monedes (296-297); n'hi hagué tres edicions, 1566, 1569, 1573 (alguna dins el *Vocabulario del humanista*), però no sembla haver existit la del 1563 (300-301); les equivalències consten com a paraula sola o com a explicació, de vegades llarga (297-298). Les seves equivalències són documentades en una llarga rècula d'autors, en general humanistes contemporanis (299-300). Hi ha bibliografia (302-303) i transcripció del text de la *Sylva...*, de l'edició de València, Joan Mey 1566 (304-316). — J. P. E. [22.081]

Víctor NAVARRO BROTONS, Vicent Lluís SALABERT FABIANI, *Imaginar i descriure el territori al País Valencià en el segle XVI*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 355-361.

Pàgines dedicades a l'humanista i cosmògraf valencià de la segona meitat del segle XVI, Jeroni Munyòs, del qual els autors resumeixen la biografia (356), i es concentren en dues de les seves obres: l'explicació de noms de les antigues ciutats, llocs, rius, caps i promontoris d'Espanya, darrera part de la *Introducción a la astronomía y la geografía*, del 1569, on es deixa guiar pels geògrafs romans i per les vies romanes en l'exposició de l'estat actual; i la *Descripción de los términos del Reino de Valencia...*, d'abans del 1572, per al virrei Antonio Alfonso de Pimentel, notable per la condició en la localització actual dels topònims antics, per a la qual també es deixà guiar pel saber popular (358-359). Defensen, finalment, que és d'ell el capítol sobre València, integrat dins el *Theatrum Orbis Terrarum* d'Abraham Ortelius, edició del 1584 (360). Hi ha bibliografia (360-361). — J. P. E. [22.082]

Vicent Josep ESCARTÍ, *Escripts valencians del Barroc: textos i contextos d'una literatura en català, especialment en poesia*, dins *Tretzè Col·loqui*, I, 17-42.

L'autor comença recordant que hom ha etiquetat els segles del Barroc com a ,Decadència' de llengua i literatura catalanes, mentre ara assistim a un esforç de redescobriments i dignificació, ja que s'ha conservat una literatura pròpia, no destinada a la impremta, ans al manuscrit personal i a la lectura a un cercle d'amics, i fins i tot el poder públic s'hi adreçava a les masses urbanes (22), tal com féu el patriarca Juan de Ribera a través de Joan Timoneda després de Trento (22-23), i tota celebració popular havia de contenir poesia manuscrita o publicada, també en valencià (24-27), com amb motiu de canonitzacions o de festes reials o nobiliàries (28-29), o la celebració del cinquè centenari de la conquesta de València (29-32) o els sermons més solemnes, que pujarien a alguns centenars (32-33). Les darreres pàgines són dedicades a l'obra poètica manuscrita de Pere Jacint Morlà, de València, BU, mss. 666 i 13; o de Madrid, Biblioteca Lázaro Galdiano, ms. 407, bo i subratllant la seva declaració lingüística programàtica de dir ,pa' al pa i ,xulla' a la xulla (36). Hi ha bibliografia (40-42). — J. P. E. [22.083]

Benjamin EHLERS, *Between Christians and Moriscos, Juan de Ribera and Religious Reform in Valencia, 1568-1614*, Baltimore, The John Hopkins University Press 2006, 241 pp.

A base sobretot de la documentació arxivística del Col·legi del Patriarca de València, i de les biografies que han anat sortint des del mateix segle XVII fins als nostres dies, l'autor exposa el pontificat de Juan de Ribera a València en una doble direcció: envers els cristians ,vells' procurà l'aplicació del Concili de Trento, començant per un coneixement dels valors de la vida cristiana a través de l'impuls que podria aportar la seva gran obra, el Col·legi del Patriarca; de forma més directa, en relació al poble cristià fomentà totes les possibles formes de pietat, des de la devoció eucarística i a la Mare de Déu, a les relíquies dels sants, i les celebracions populars, sobretot la processó de Corpus: la del 1610 tingué un dring especial, car fou la primera després de l'expulsió dels moriscos. L'altra direcció és l'adreçada envers aquests: fou constant a establir les parròquies i les rectories previstes per a ells, ell mateix fou constant a atendre-les amb visites pastorals, però no sabé manifestar cap forma de valoració dels valors culturals de la dita minoria, tal com ho demostra que la *Doctrina christiana en lengua arábiga y castellana* del seu predecessor Martín Pérez de Ayala, durant el seu pontificat es convertí en només ,castellana'. Per aquest camí, la distància entre les dues comunitats s'engrandia i al final ell mateix arribaria a la conclusió que el bé de la comunitat dels cristians exigia l'allunyament dels moriscos. — J. P. E. [22.084]

Alfonso ESPONERA CERDÁN, *Santo Domingo de Guzmán, los Dominicos y la Inquisición Española según la historiografía dominicana española de los siglos XVI, XVII y XVIII*, dins *Praedicatorum, Inquisitores - II*, 77-114.

[En plena Contrareforma i època barroca, conduïts, en general, pels principis del confrare Annio da Viterbo] i donant per segur que sant Domènec de Guzmán havia estat el primer inquisidor, els historiadors dominicans d'aquell moment exposaven allò, històricament segur o no, que podia revertir en glòria de l'Ordo Praedicatorum: entre els nostres s'hi troben Vicent Justinià Antist, *Historia de la Santa Inquisición*, inèdita a València, Arxiu de la Província Dominicana (90-93); V. N. Sancho, *Praedicatorum Ordinis Chronologia*, inèdita a València, BU (96); Seraffí Thomàs Miguel, *Historia de la vida de S. Domingo de Guzmán*, València 1703 (100-102); i Tomàs Maluenda, *Annalium Ordinis Praedicatorum Centuria Prima*, publicada, contra la voluntat de l'autor, el 1627 (95). Francisco Diago, en canvi, es manifestà fidel als documents en la seva *Historia de la Provincia de Aragón* (93-94); en el segle XVIII, sota l'esperit de la Il·lustració, s'hi associà Jacint Segura amb el *Norte Crítico*, València 1733, que «no será seguid[o] a no ser con el silencio» (105). — J. P. E. [22.085]

Lázaro SASTRE, *De jueces a reos. Dominicos procesados por la Inquisición (1527-1621) según el ms. 109 de la serie II del A.G.O.P.*, dins *Praedicatorum, Inquisitores - II*, 439-468.

A Roma, l'Archivum Generale Ordinis Praedicatorum conté un ms., el 109, ací descrit (445-447), datat el 1672, d'origen italià: era el registre del Mestre General de l'Ordre, on, per províncies de l'orde, constaven els dominics que havien estat encausats davant la Inquisició; la llista dels pertanyents a la província d'Aragó es troba en les pàgines 450-451, on també figura l'acabat de citar Vicent Justinià Antist; hi ha almenys una entrada que potser no es refereix a cap dominic: «Contra presbiteros Podioceritanos. De decimis non solvendis, 1584» (o potser es tractava de frares de Puigcerdà, ordenats de preveres? El ,non solvendis' vol dir que defensaven que no era obligatori pagar delmes). — J. P. E. [22.086]

Manel GÜELL JUNKERT, *Rafel de Biure de Montserrat, o les tribulacions d'un senyor-bandoler de Vallespinosa (v. 1570-1634)*, dins «Recull. Associació Cultural Baixa Segarra», 10 (2007), 45-87.

L'autor concentra la seva atenció en el ,bandolerisme aristocràtic' (45): alguns dels seus protagonistes són ja coneguts (46); les primeres pàgines, basades particularment en l'*Índex Margariit* (= AHCB, *Patrimonial*, III, llig. 3), en els documents publicats per Felix Pasquier a París el 1924, en nombre d'Arxius des de l'ACA, *Audiència. Plets civils*, n. 2.252, a Tarragona, AHA, *Vallespinosa*, i molts d'altres, i en extensa bibliografia, descriuen la concentració d'herències familiars, paternes i maternes (Urrea, Vallespinosa, Aguilar, Vallverd) en Rafael de Biure (47-56) i passen revista a les noves adquisicions de baronies (Preixens i Mitjanell, Pontils i Santa Perpètua: 56-58), i a la seva activitat emfiteùtica i censalística (59-60). A partir d'ací ens trobem amb el personatge públic, ben escairat, dins el braç militar de Catalunya, aleshores engallat davant les exigències dels ministres reials; ell s'integrà en la bandositat dels ,cadells' i cultivà la pròpia clientela (60-65), dins la qual hi havia un falsificador de moneda (hi col·laborava el baró de Biure? 65-66). Els problemes amb què s'hagué d'encarar el dit baró es poden endevinar per la quantitat dels seus contraris: l'Orde de S. Joan de Jerusalem, l'arquebisbe i els cònsols de Tarragona, els Espès, la universitat d'Agramunt, els Tord-Despalau, els Pons, el Monestir de Montserrat, els Cardona-Rocabertí, la universitat de Maldà, i alguns censalistes de Sarraí (66-80). Hi ha cinc arbres genealògics (81-85) i dos quadres de censals (86-87). — J. P. E. [22.087]

Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Actas de los capítulos generales de San Benito de Valladolid. Siglo XVI, V. 1589-1598*, dins «Studia Monastica», 49 (2007), 107-191.

[Sembla que aquest és el darrer dels lliuraments, resumits en els volums anteriors d'aquest anuari]. Entre aquells anys els capítols de la Congregació benedictina de San Benito de Valladolid foren quatre: 1589: Gerónimo de Chaves és procurador de Montserrat (110); Montserrat perdona els diners que havia de tornar fr. Sebastián de Encinas (115). Oña 1590: problema de 5.000 rals donats per fr. Andrés de San Román a Montserrat (135); Francisco Sánchez, profes de Montserrat, nomenat predicador (139). 1592: l'abat de Montserrat fou el més votat per a definidor d'aquell capítol (149); Montserrat pot continuar el costum d'ordenar els donats (151); i que els ermitans de Montserrat visquin segons llur costum antic (154); Jaume Forner, elegit abat de Montserrat, i Joan Camani (Camany?), de Sant Feliu de Guíxols (157). 1595: Lorenzo Nieto, de Montserrat, és elegit definidor (164); Antonio de Córdoba, abat de Montserrat, i Jaume Forner, de Sant Feliu de Guíxols (170). Burgos 1597: correcció de l'abat de Sant Feliu (173) i del de Montserrat (174). 1598: sobre sortides de monjos i d'ermitans de Montserrat (182); l'abat de Montserrat és elegit membre de la comissió revisora de les constitucions (181); Montserrat i Sant Feliu de Guíxols poden pagar desde Catalunya allò que els correspon per cada capítol de la Congregació (188); i Joaquim Moyó, elegit abat de Montserrat (188). — J. P. E. [22.088]

Eulàlia MIRALLES, *Canvi de llengua en el pas del segle XVI al XVII*, dins «Tretzè Col·loqui», I, 249-266.

L'autor ressegueix l'evolució lingüística de Jeroni Pujades, qui, el 1609, per coherència entre llengua i pàtria defensava la publicació en català de la *Corònica universal...* (250-255); dotze anys més tard, en el *Discurso sobre la asitencia de los consellers... y síndicos de la Generalidad... al juramento... por el... lugarteniente y capitán general...* deixava el llatí pel castellà per respecte al destinatari (256), però, en canvi, en reelaborar la *Corònica...* en castellà, es justificava en el text bíblic d'Ez. III, 7-10: el propi poble no ha escoltat el profeta i aquest s'ha d'adreçar a forasters (257: París, BN, *esp.*, 117-120); però, si la *Corònica* tingué dificultats d'edició, la traducció castellana encara més, car restà inèdita; Pujades s'excusà en el consell d'algunes 'personas de calidad' (258) i en l'exemple d'altres, com Àngel del Pas i Onofre Manescal, declarant, com el darrer, que el 'cor és català' (259-262); i el català nadiu també era excusa del castellà deficient (263). Hi ha bibliografia (265-266). — J. P. E. [22.089]

Antoni Lluís MOLL BENEJAM. *El procés de substitució de la llengua literària al Renaixement tardà: les traduccions en castellà de la Història de Mallorca de Joan Binimelis*, dins «Tretzè Col·loqui», I, 267-280.

Binimelis deixava als Jurats de Mallorca en el codicil afegit al seu testament tant l'original català com la traducció castellana feta per ell mateix de la *Història de Mallorca*, ambdós autògrafs, amb la condició d'ésser encadenats «com tenen los libres de privilegis». L'autor es proposa d'escatir les raons de la traducció autògrafa al castellà i de fer una mica d'història de les seves traduccions castellanes al llarg dels segles (268). Resumida la biografia i presentats els set llibres de la *Història...* (268-270), conservada en tretze còpies manuscrites, set de catalanes i sis de castellanes, més dues edicions (270-271), és comprensible que la *Història...*, quant a la traducció, no sigui diferent dels altres casos contemporanis, tampoc quant a la distribució de títols en les tres llengües (273). A base de la comparació entre fragments manuscrits, l'autor formula una hipòtesi quant a la conservació dels tres volums inicials de la *Història...*, en la qual té en compte el treball dels diversos copistes (275-278). Hi ha bibliografia (279-280). — J. P. E. [22.090]

Juan I. PULIDO SERRANO, *Las negociaciones con los cristianos nuevos de Felipe III a la luz de algunos documentos inéditos*, dins «Sefarad», 66 (2006), 345-376.

Des dels primers moments del regnat de Felip III de Castella, el duc de Lerma s'anà apoderant de tots els llocs de govern, alguns dels quals posà en mans de l'igualadí Pere Franquesa (Franquesa / Villalonga = comte de Vilallonga), que, entre d'altres, coordinava les decisions de les Juntas de Hacienda de Castilla i de Portugal (347-348). Detingut i empresonat el gener del 1607, sotmès a 'visita', les actes de la qual omplen tretze volums de Simancas, AG, *Cámara de Castilla*, d'aquelles declaracions es pot reconstruir la gestió de Franquesa en els tractes entre ell, representant fàctic de la corona, i els potentats portuguesos, que pledejaven a favor d'un perdó general, reial i pontifici, a favor dels cristians nous de Portugal. — J. P. E. [22.091]

Vicent PARELLO, *La Catalogne dans l'oeuvre romanesque de Cervantes*, dins «Revue des Études Catalanes», 8-9 (2005-2006), 181-200.

El tema és conegut i l'autor recorda les obres de Miguel de Cervantes, en les quals ell es refereix a Catalunya: *La Galatea*, *Las dos doncellas*, no cal dir el *Don Quixote* i finalment el *Perisiles* (182-183); el seu coneixement no era únicament literari, car hi havia estat personalment potser el 1569 i amb seguretat el 1610 (184-185); els temes que hi tracta són les experiències amb bandolers (186-191), el perill d'atacs turcs (191-196) i Barcelona (196-200); en part podia

ésser deutor de la *Descripción de la insigne ciudad de Barceleona...*, de Dionís Jeroni de Jorba, Barcelona 1585. — J. P. E. [22.092-22.093]

Eva SERRA I PUIG, *Francesc Tarragó, proveïdor de les galeres de Catalunya. Algunes compres a l'Urgell i Camp de Tarragona (1608-1611)*, dins «Misc. Recasens», 163-173.

La cort del 1599 proclamà el dret de Catalunya a tenir les pròpies galeres i el 1609 era efectiu i Francesc Tarragó n'era nomenat proveïdor, i el 1612 era sotmès a la primera visita d'inspecció, documentada a l'Arxiu Reial (ACA), *Generalitat. Visites*, 47/52; les pàgines següents ens innovent primer de les compres de productes per a les galeres i la xurma, i tot seguit dels abusos i corrupteles practicades pels proveïdors o llurs factors tant per 'creiximoni' (mullant el blat perquè s'inflés) com per 'trenc' (quantitats desviades pels traguers, bastaixos i pels mateixos mariners: «tots són gent pobre»: 169) o desviant al comerç internacional productes oficialment destinats a les galeres; també som informats de les comarques de proveïment. — J. P. E. [22.094]

M. Luz MANDINGORRA LLAVATA, *Llibre de Miquel Ferrer, palmiter (1612-1634)* (Libros raros y curiosos, XXX), Castelló de la Plana 2007, 80 pp.

Conservat a València, ARV, *Vària. Llibres*, n. 178, el *Llibre de coy de Miquel Ferrer*, ciutadà de València, era destinat per l'autor a instrument de memòria de tot allò que ell considerava que havia de consignar per escrit a fi que li'n restés constància en el futur, tant d'esdeveniments personals o familiars com d'operacions econòmiques i sobretot de quantitats que li eren degudes pel seu ofici de fabricant i marxant de ventalls. L'autora explica en les pàgines introductòries la naturalesa i les característiques dels dits llibres, i fa constar les notícies familiars i la qualitat de la llengua (11-22), i recorda la bibliografia pertinent (23-24). La transcripció del text d'En Miquel Ferrer ocupa les pàgines 25-79; al bell mig de les anotacions d'En Miquel trobem transcrita la *Memoria de los pueblos de todo el reino de Va{lencia}*, distingint entre els de cristians vells i nous i el respectiu nombre de cases, superant els primers als segons en 35,658 focs (40). — J. P. E. [22.095]

Ramon PLANES I ALBETS, *El contracte d'edició de De officio iudicis et advocati (Barcelona, 1639) de Joan Pau Xammar*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVI (2007), 651-655.

Presentació i transcripció (634-635) del contracte entre l'autor i Joan Çapera, llibreter, i Jaume Romeu, impressor, datat el 13 de gener del 1639, conservat a l'ALPB; l'autor havia de rebre seixanta lliures en metàl·lic i quaranta exemplars de l'obra ja acabada. — J. P. E. [22.096]

Pep VILA, *La Comedia famosa de los gloriosos mártires San Acisclo y Santa Victoria, representada a Breda (1615) i a Vidreres (1750)*, dins «Quaderns de la Selva», 18 (2006), 181-187.

Obra d'autor anònim, salvada a la BC, ms. 2812, l'autor presenta el gènere literari de 'comèdies de sants', triomfants en temps barrocs, malvestes pels Il·lustrats amb prohibició reial inclosa, de Carles III el 1765, però, això no obstant, del gust del públic (184-185); l'autor recorda els personatges de l'obra teatral (186) i transcriu sis de les indicacions per a la representació (187); el text es basa en la narració hagiogràfica de la *Legenda Sanctorum*, copiada de la *Historia General de los santos... de Cataluña*, d'Antoni Vicenç Domènech al començament del manuscrit. — J. P. E. [22.097]

Núria FLORENSA I SOLER, *Insaculats a diputats i oïdors de la Diputació del General per les bosses de Tarragona a l'albada de la Guerra dels Segadors*, dins «Misc. Recasens», 175-186.

El *Llibre de l'ànima del General*, de Barcelona, Arxiu Reial (ACA), *Generalitat*, G-81/2, permet d'endevinar les tensions existents entre poblacions de Catalunya a fi d'assegurar-se bona posició en les llistes d'on havien d'ésser extrets els càrrecs de la Generalitat de Catalunya. Partida entre el rei i el propi baró, arquebisbe, a Tàrragona, ja representada per aquest a través del braç eclesiàstic «se li van retallar els privilegis i no gaudia de representació a la Cort general, malgrat la seva importància...» (179). Ací l'autora estableix les llistes alfabètiques d'insaculats de cada un dels tres braços, tant per a diputats (182-184), com per a oïdors de comptes (184-186). — J. P. E. [22.098]

Montserrat MOLÍ I FRIGOLA, *Dones fortes de la Selva i Osona en la revolta catalana de 1640*, dins «Quaderns de la Selva», 19 (2007), 61-85.

A base dels arxius gironins (ACG, ADG, AHMG i AHG) l'autora traça l'esbós biogràfic d'Anna de Sarriera i Pons, casada amb l'hereu Rocabertí (s. XVII), i de Cecília de Descatllar de Rocabertí (post 1614-post 1676), casada amb Dídac de Sarriera de Pons. — J. de P. [22.099]

Josep GALOBART I SOLER, *La Consueta de la parròquia de Sant Pere de Viladecavalls (c. 1654)*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XV (2007), 317-350.

Continuant la seva tasca de divulgar i publicar consuetes de les comarques del Bages i del Moianès (cf. «ATCA», XVIII (1999), 1062, n. 14.178; XXVI (2007), 952-953, n. 20.269), l'autor estudia la de Sant Pere de Viladecavalls, conservada a l'arxiu parroquial de Sant Vicenç de Calders amb les restes de l'arxiu antic de Sant Pere, escrita per mn. Jacint Puig i Vendrelló, nat a Sant Andreu de Tona (Vic): en resumeix el contingut abans de donar-ne transcripció literal, retocant només la puntuació i regularitzant l'ús de majúscules: entre claudàtors hi ha els textos afegits al marge o entre línies. — J. de P. [22.100]

Joan MAHIQUES CLIMENT, *El viatge de Pere Porter a l'infern: tradició literària i context barroc*, dins «Tretzè Col·loqui», I, 211-225.

Per a entendre l'obra cal fixar-se en el marc històric, cultural i literari del Barroc (211), car és una de les «relacions de successos», tal com demostra la presència en els títols del dit gènere literari dels mots «cas/ prodigi/ relació/ raro/ memorable» (212-214); l'autor hi afegix alguns elements ficticis, vigents en el segle XVII, com seria la presència del diable, en forma de cavall endimoniat, en les dites narracions (212-214), les aigües infernals (217-218) o la necessitat de menjar després d'haver passat per l'infern, la confusió de monedes a l'hora de comprar queviures i la riota de la gent del poble contra un infernat que torna a aquest món. — J. P. E. [22.101]

Lídia AYATS, *Els recursos estilístics d'ascendència gongorina en la poesia de Josep Blanch*, dins *Tretzè Congrés*, 109-129.

[En la segona meitat del segle XVII], el tarragoní Josep Blanch en el seu *Matalàs de tota llana*, utilitzà els procediments barrocs intensificatius; l'autora aplega i analitza mostres de bimenbració (110-117), fins i tot amb transcripció de quatre estrofes de *Fugitiva se despena* (115), les pluralitats (117-120), la correlació (120-123) i l'hipèrbaton (123-126), la repetició de fórmules establertes (126-127) i el canvi d'atributs (127-128); aquests haurien estat els recursos estilístics, que l'autora considera «més típicament gongorins» (109). Hi ha bibliografia (128-129). — J. P. E. [22.102]

María de los Ángeles GARCÍA GARCÍA, *La funció del mite en la poesia amorosa de Francesc Fontanella. Una primera aproximació*, dins «Tretzè Col·loqui», I, 177-190.

Primera aproximació al tema prenent com a base les poesies amoroses dedicades a Nise-Elisa, en concret els sonets 23, 24, 25, les èglogues 28, 29, 30, 31, les elegies 32, 34, els romanços 46, 48, 50, 54, 57, 60, i les lletres per a cant, 79. Resumit el concepte de mite (178) i indicats els mites amb l'equivalència del valor que representen (179), coneixem el desconhort del poeta queixant-se dels seus mals (180-181); el mite, normalment Amor, és personatitzat mitjançant l'article determinat; també ho són la Fortuna, el Fat i la Fama; són personificades en l'estimada les qualitats negatives del mite (182-187), totes elles documentades amb fragments d'En Fontanella. Una altra forma de referència és la comparació per símil, metàfora o al·legoria (188-189). L'autora es pregunta si d'altres poetes barrocs (pensem en Vicent Garcia) feren ús semblant del mite i si Fontanella arribà a la imitació de poetes castellans (189). — J. P. E. [22.103]

Gabriel SANSANO, *Algunes notes sobre les fonts dramàtiques de la Tragicomèdia pastoral d'amor, fermesa i porfía, de Francesc Fontanella: El pastor fido de Guarini i les comèdies de pastors de Lope de Vega*, dins «Tretzè Col·loqui», I, 281-300.

Qualificada de «peça clàssica del teatre català de tots els temps» (281), l'estudi de la qual just ha començat, l'autora afirma que Giovanni Battista Guarini influí en la *Tragicomèdia...* més a través de l'*Arcadia* de Lope de Vega que a través del títol italià. Les pàgines 282-286 resumeixen l'influx de *Il pastor fido* en l'escena hispànica dels segles XVI-XVII i concreten la rebuda per la *Tragicomèdia...* seguint M. Mercè Miró (187); quant a Lope de Vega, aquest hi hauria influït amb *Arte nuevo de hacer comedias en este tiempo* del 1600, i sobretot amb *Arcadia* del 1620, introduint en l'escena de Fontanella oracles celestials i petits entremesos o nuclis de comicitat autònoma (288-290): Guarini hauria influït en el nostre sobretot a través de Lope de Vega. Hi ha bibliografia (291-293). — J. P. E. [22.104]

Pep VILA, *Sebastià Bover, autor del «Llibre de alguns particulars miracles de nostra senyora de Montserrat»*, Girona 1649, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVIII (2007), 151-217.

El llibre d'En Bover, prevere de Sant Feliu de Girona, fins ara desconegut, s'ha trobat a Madrid, BN; l'autor havia estat afavorit per un miracle de la Mare de Déu, explicat en la primera part de l'obra; segueix traduint al català una selecció de Pedro de Burgos, *Libro de la historia y milagros... de Nuestra Señora de Monserrate...*; la segona part és una defensa radical de la Puríssima Concepció de Maria, tradueix al català l'ofici de Nostra Senyora, amb algunes oracions en català, la *Cobla de la contrició del pecat*, la declaració de la priora de les Magdalenes de Barcelona sobre el miracle a favor de mossèn Bover i una *Protestació de l'autor*. L'obra és reproduïda en facsímil. Hi ha il·lustració mariana i montserratina. — J. de P. [22.105]

Manel GÜELL, *Juan de Garay, capità general de l'exèrcit de Catalunya (1649-1650)*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 25 (2007), 59-80.

La *Historia...* de Francisco Manuel de Melo, la documentació de Simancas, AG, *Estado* i lletres de jesuïtes i gazetes franceses contemporànies, permeten de refer la trajectòria d'aquell militar durant els anys de la Guerra de Catalunya, després d'haver-se prestigiat en accions bèl·liques a la Lombardia (63-66); enviat al Rosselló, actuà amb mà de ferro en els moments inicials de la revolta del 1640 (66-70), i salvà les deixalles de l'exèrcit castellà després del desastre de Montjuïc i es tancà a Tarragona (71-73); considerat culpable, fou destinat a Extremadura, on vencé (74), i el 1643 tornava a Catalunya, mestre de camp general de l'exèrcit al Princi-

pat; altra vegada fracassà i fou enviat a Guipúscoa (75-77); el 1648 tornava a Catalunya ennoblit i suprem comandant de l'exèrcit castellà al Principat; volà Santa Maria de Montblanc però moria a mitjan abril 1650 (78-80). — J. P. E. [22.106]

Jordi RIFÉ I SANTALÓ, *Aspectes musicals del segle XVII català i francès: noves dades del compositor Gaspar Dotart*, dins «Revista Catalana de Musicologia» III (2005 [2007]), 61-67.

Fora de fons musicals, el nom de Gaspar Dotart és documentat a Girona, AD, *Manuals de col·lacions de beneficis (1650-1669)* el 1668, fins aleshores de Barcelona, Capella del Palau (63); li són atribuïdes peces diverses en manuscrits musicals de la BC, tant del Fons Pedrell, com dels de l'Arxiu Musical de Verdú; és també documentat a l'arxiu musical de Montserrat (64-65); segons el Fons Pedrell, li és atribuït un villancet, *Qu-és lo que miras*, BC, Ms Musical 735/15, ací descrit paleogràficament (65) i transcrit el text (66); s'emmarca «dins l'estètica de la música barroca hispànica de la segona meitat del segle XVII» (67). — J. P. E. [22.107]

José Luis BARRIO MOYA, *El caballero menorquín don Isidro Márquez, secretario de la reina Mariana de Austria en el despacho universal. Testamento y muerte (1672)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 61 (2006), 245-252.

Nascut a Maó de pare capità de vaixell, ubicat a Madrid, ingressat en l'administració reial, 'secretario del rey nuestro señor... del despacho universal' (247), el 1672 feia testament i el mateix mes de gener moria (AP San Martín, *Difuntos*, 8); el testament, de Madrid, AH de Protocolos, núm. 8921, és ací transcrit (249-252). — J. P. E. [22.108]

Bernardo MARTÍ (ed.), *Sermones dedicados a San Miguel y a Santa Cecilia, sacados de «El Mallorquín menor» (1677), sermonario de Nadal Feliu (1623-1681)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 193-232.

Franciscà de plena època barroca, l'única obra seva de la qual s'ha conservat algun exemplar és la indicada en l'encapçalament d'aquesta notícia bibliogràfica; també ella barroca, tal com demostra el títol: *El Mallorquín menor, entre los menores hijos del gran alférez de Cristo, humano Serafín, San Francisco de Asís y de su baleárica provincia de la observancia...*, imprès a Palma de Mallorca el 1677; les primeres pàgines recorden les teories mallorquines barroques d'oratória (195-106) i les característiques del text de Nadal Feliu, farcit de grandiloquència i de citacions llatines, tot destinat a magnificar una festa (199-203). El volum té quinze sermons (197), dos dels quals són ací transcrits, el de *San Miguel. Díjolo el autor en su parroquial Iglesia dela Ciudad de Palma. Día de su fiesta* (205-218) i el *Sermón que dixo el autor en la solemne fiesta, que a su patrona consagran los músicos, Santa Cecilia virgen, y mártir, en la Iglesia catedral de la Ciudad de Palma* (218-231). — J. P. E. [22.109]

Antonio CONTRERAS MAS, *Polèmica sobre la sagnia a Mallorca en el segle XVII: Pere Onofre Esteve (1681)*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 163-178.

El 1681, Pere Onofre Esteve publicava a Palma un llibre sobre la sagnia de títol tan llarg com barroc: *Tratado breve y antorcha luminosa que con sus luces bellas nacidas de los mayores autores y de la experiencia se descubren átomos los más retirados a las tinieblas de la práctica donde se ven claramente los muchos asiertos y prodigiosos efectos de las sangrias del tobillo minorativas y dieta*; el títol es manifesta a favor dels qui propugnaven, com els autors àrabs, que la sagnia s'havia de practicar al peu, tot i que ell mateix recordava l'anècdota de cinc metges partidaris de practicar a un malalt sagnia al turmell, però entrava un cirurgià, que, ignorant els metges, sagnà el malalt al braç. El present article recorda les discussions entre els metges, resumeix la biografia de Pere

Onofre Esteva (167-169), redueix a taula les referències del seu llibre a les 'autoritats', entre les quals destaca Galè (170-174), i assenyalà les informacions sobre la medicina en la Mallorca contemporània (174-176). Hi ha bibliografia (177) i transcripció de la taula global del llibre (177-178). — J. P. E. [22.110]

Pep VILA, *Un testament de Francesc Fontanella de 1685*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVIII (2007), 343-353.

Fill del juriconsult Joan Pere Fontanella i de Maria Gavarrer, es casà dues vegades i, en morir la seva segona muller, es féu frare dominic a Perpinyà. Ensenyà dret canònic en aquesta universitat entre 1663 i 1673. Botifler i, doncs, persona de confiança del govern francès, fou prior del convent de la seva ciutat, predicador i bisbe d'Elna. Féu testament el 24 de novembre del 1658. L'autor en resumeix el contingut i el transcriu dels ADPO, *Saint Dominique de Perpignan (H non classé). Testaments des religieux*, i dóna tres altres referències del personatge. — J. de P. [22.111]

Pep VILA MEDINYÀ, *Morals ultratjades, Paisatges interiors de Castelló d'Empúries. El cas del prevere i de l'alcalvota* (1686), dins Congrés Paisatge, 569-576.

L'autor exhuma fragments testificals en català d'un procés, conservat a l'ADG, del 1686 contra un clergue de Castelló d'Empúries, Gaspar Bataller, acusat d'incontinència i alcavoteria, i els contraposa a les *Constitutiones Synodales Dioecesis Gerundensis* del bisbe Miquel Pontich, publicades per Jeroni Palol el 1691, capítol únic sobre el concubinat dels clergues, Llibre III, títol II. Els testimonis són Maria Catalana, Isidre Vardier i Abdon Pentiner. — J. de P. [22.112]

Josep M. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *La Guerra dels Nou Anys a la vegueria de Girona a través del testimoni de la Milícia Urbana de Reus* (1693-1695), dins «Quaderns de la Selva», 19 (2007), 87-110.

Els autors editen vint-i-sis lletres, conservades a Reus, AHC del Baix Camp i AM, dels capitans Miquel de Simó, Antoni de Montserrat i Josep Torner, i de l'administrador Josep Bru; les notícies que hi donen permeten als autors de descriure l'organització militar i les alternatives bèl·liques de la campanya per terres gironines. La deficient organització de l'exèrcit i els abusos de les tropes regulars del rei, que les milícies catalanes es limitaven a reforçar, produïren una profunda decepció, conduïren a la desafecció definitiva i a la revolta del 1705. — J. de P. [22.113]

José Luis BARRIO MOYA, *Don Mateo Cabrer, contrabajo mallorquín en la Capilla Real de Madrid durante los reinados de Carlos II y Felipe V*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 60 (2004), 233-250.

La música mallorquina de la segona meitat del XVII és coneguda gràcies al diari de viatge de Jean François Paul de Grondi, cardenal de Retz, que a Mallorca fou obsequiat amb un concert d'una comunitat de monges, i al de Robert Bargrave que assistí a una festa en la Seu, on la música hauria estat executada amb molta solemnitat (234); en aquell moment Mallorca podia presentar músics importants (235); Mateu Cabrer, de Valldemossa, es significà a favor de l'arxiuduc Carles, fou expedientat, però el 1708 fou reintegrat en la capella reial (237-242); l'Archivo General de Palacio, *Personal*, té molta documentació que l'afecta (236-242). Féu testament dues vegades i ambdós són ací transcrits de Madrid, AHProtocolos, núm. 13477 (244-249, anys 1723 i 1727), com també ho és la partida de defunció de l'AP de San Martín, any 1734 (244, nota). — J. P. E. [22.114]

F. PINGARRÓN ESAÍN, *El Campanario Barroco de la Iglesia de Santa Catalina Mártir de Valencia (Estudio Histórico)* (Aula de Humanidades y Ciencias. Seria histórica, 24), València, Real Academia de Cultura Valenciana 2002, 150 pp.

Construïda durant el segle XIV, reconstruïda i obrada en els successius, Santa Caterina arribava a darreries del segle XVII sense altre campanar que el d'espadanya coronant la façana principal; l'actual campanar fou construït entre el primer de gener del 1688 i el 21 de febrer del 1707. El present títol, resumida la història tant del temple com del campanar (11-16) ens il·lustra doblement sobre el dit període constructiu, sempre a base dels protocols notariais de Gregori Carbonell, ara a València, Arxiu del Patriarca : amb uns annals, on any rere any, som informats del curs de les obres (17-50), i un apèndix documental, on són transcrits íntegres trenta-tres documents notariais, que ens permeten de conèixer fins als mínims detalls com era planejada l'obra, els seus responsables i els costos (51-120), d'entre els quals destaca la darrera inspecció del 28 de maig del 1705, que féu constar per escrit els detalls que mancaven per al complement de l'obra (110-120). Segueix llista de mestres d'obres i d'altres artífexs que hi treballaren (121-122) i el plec de trenta-dues reproduccions fotogràfiques (124-145). — J. P. E. [22.115

Salvador J. ROVIRA I GÓMEZ, *Notes d'arxiu sobre els Llorac, barons de Solivella (segles XVII-XVIII)*, dins «Aplec de treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 25 (2007), 81-88.

L'autor avisa que en aquestes pàgines només hi aplega notícies tretes de documentació arxivística, sobretot de l' ACat, *Baptismes*, AH de Tarragona, *Fons municipal*, i *Fons notarial*, AHC de l'Alt Camp (Valls), AP de Solivella, *Llibres notariais*, AHC de la Concaa de Barberà (Montblanc); al començament aplega bibliografia on es poden trobar notícies dels Llorac (82-83, nota 3); les notícies arxivístiques son de naturalesa econòmica o familiar dels successius titulars de la baronia (1602-1772), amb alguna dada sobre objectes sumptaris (84) i llista de les finques patrimonials a Solivella (86-87). — J. P. E. [22.116

Maria Dolors MADRENAS TINOCO, Joan Manuel RIBERA LLOPIS, *El discurs narratiu de la Literatura de Viatges del Sis-cents i del Set-Cents, a propòsit de les relacions de Miquel Matas i Joan López*, dins «Tretzè Col·loqui», I, 203-210.

Maria Dolors MADRENAS TINOCO, Joan Manuel RIBERA LLOPIS, *Itineraris i/o dietaris: models medievals, projecció i / o variants en la prosa viatgera catalana del Sis-Cents i al Vuit-Cents*, dins «X Congrés AHLM (Alacant 2003)», Alacant, Universitat, 2005, 1023-1030.

El segon títol és considerat paral·lel i complement del primer; en ambdós es delimiten els viatges a Terra Santa en els dos d'En Miquel Matas, del 1604, i de fra Joan López, del 1781. En general, els nostres viatgers projecten cap endavant la tradició medieval del 'relat de peregrinació': els autors hi resulten més ben dibuixats, també el viatge-pelegrinatge; segueix essent medieval el conjunt del projecte, que per devoció condueix de Barcelona a Betlem i al Sant Sepulcre; el López és com una guia de viatge, que en Matas es converteix en extasi davant allò que contempla, expressat amb col·loquialisme lingüístic (204-205); López és més anecdòtic, Matas més detallat i àdhuc més objectiu davant el fet sarraí, López més negatiu (206); la distància de segle i tres quarts pesa en l'empitjorament de la llengua (207); la diferència entre els dos autors es manifesta en la forma com destaquen el 'jo' del 'nosaltres': Matas resta corprès davant la grandesa dels edificis egipcis, López és més atent a les particularitats dels col·lectius humans (209-210). — J. P. E. [22.117-22.118

Marià CARBONELL I BUADES, *Els escultors barrocs de la família Oms: precisions biogràfiques i noves contribucions al catàleg*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 93-120.

L'autor es proposa «aclarir algunes confusions genealògiques, redescobrir un nou escultor de la saga, aportar dades documentals que permeten créixer llurs catàlegs d'obres» (93), i de fet aquestes pàgines són un repàs, sobretot artístic, dels retaules construïts pels successius caps de casa de la nissaga, que va del fundador Gaspar Oms, de mitjan segle XVI, als tres germans Oms Sanxo, de la primera meitat del s. XIX, omplint tota l'època del barroc; entremig treballava vers el final del s. XVII Joan Antoni Oms Arbona, fins ara desconegut (104-105), però ben documentat en l'ARM, *Protocols i Clero*, encara que s'esfumés enigmàticament a darreries del s. XVII (112). Són transcrits llargs fragments dels convenis per a la construcció de retaules contemporanis. Al final del volum, les làmines VII-XIII són fotografia d'obres d'Oms diversos. — J. P. E. [22.119]

Pablo GONZÁLEZ TORNEL, *Artistas italianizantes en la Valencia del 1700*, dins «Boletín del Mseo Instituto 'Camón Aznar' de Ibercaja», XCIX (2007), 199-233.

Entorn l'any 1700 comparegueren i treballaren a València alguns artistes italians i austríacs, l'obra dels quals no tenia línia de continuïtat ni amb l'obra ni amb la forma de treballar valenciana, la de repartir la feina per gremis i, doncs, «marcan un punto de inflexión en la evolución del barroco valenciano» (199). L'autor, basat en abundant bibliografia, en la documentació inèdita de València, AMV, Arxiu del Patriarca, *Notaris*, i ACatedral, *Lligalls*; i en Viena, Staatsarchiv i Hofkammerarchiv; llur treball havia estat preparat pel dels 'novatores' valencians del pas del segle XVII al XVIII, i es manifestà en obres diverses, la principal de les quals foren els tres projectes per a la façana de la Seu de València (203-204 i 217-218); clergues com el canonge Vicent Vitòria i Antoni Pontons, que procuraren encàrrecs per a escultors com el genovès Giacomo Antonio Ponsonelli (205-207) i d'altres com Antonio Aliprandi, Giovanni Giacomo Bertesi i l'austriac Konrad Rudolph, tots els quals treballaren per a l'arxiduc Carles (207-218); l'obra més representativa hauria estat la renovació del temple dels Sants Joans, on «se adoptan soluciones decorativas totalmente innovadoras» (214), no sols quant a la forma, ans també quant «al dominio de materiales poco conocidos por los escultores autóctonos como el estuco, la cera y el bronce» (219). Hi ha onze reproduccions fotogràfiques (223-233). — J. P. E. [22.120]

Maria Rosa SERRA MILÀ, *Refrany i frases fetes a la llengua literària del segle XVIII*, dins «Tretzè Col·loqui», I, 295-300.

Pàgines dedicades a indicar l'ús que autors literats del segle XVIII feren d'adagis, començant pels aplecs dels valencians Carles Ros, ja el 1736, els 814 de Lluís Galiana i els *Adagis proverbials* de Marc Antoni d'Orellana, perduts. Després, Agustí Eura, Joan Ramis i Ramis i Pau Puig n'utilitzaren ocasionalment en llurs obres. Quant a les frases fetes i locucions, l'esmentat Galiana les prengué com a base de tota una narració en *Rondalla de rondalles* (297); Pau Puig les aprofità amb mesura en les seves dècimes a Figueres i en la comèdia *Lo clarí de Aquitània y martell de la heretgia, sant Hilari* (297-298); igual com Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà (298-299). Al final hi ha una mostra de dites encara utilitzades i una de les ja caigudes en desús (299-300). Hi ha bibliografia (300). — J. P. E. [22.121]

Joan MIRALLES, *Textos i registres lingüístics a Mallorca en el segle XVIII*, dins «Tretzè Col·loqui», I, 227-247.

Petita mostra d'una antologia de textos, literaris o no, de les Illes Balears del segle XIII a la Guerra Civil, que es concentren en «els diferents tipus de textos i, eventualment, de registres... a Mallorca, segle XVIII» (227). La primera part, resumides les teories recents sobre 'text' i 'registre', l'autor proposa una classificació, que departeix els texts en religiosos, científic-

didàctics, narratius, poètics, de literatura popular, teatrals, polemístics, administratius, capitular, contractual, cerimonial, epistolar, dietarístic, testamentari, judicials, parlamentari, edictal, homilètic, inventari i onomàstic (230-240). La segona part assenyala texts mallorquins del segle XVIII, corresponents a cada un dels dits capítols (241-246). Hi ha bibliografia (246-247). — J. P. E. [22.122]

Pep VILA, *Un notari gironí vindica la figura de Maria Magdalena (1703)*, dins «Notarial Arxius», 187-192.

El notari gironí Joan Andreu, actiu els anys 1680-1726, inserí la dita vindicació al començament d'un seu manual, ara a Girona, Arxiu Històric, Girona 7/427; el text és ací transcrit (190-191) sota el títol: *Mulier quae erat in civitate peccatrix*, que l'autor ha «retocat lleugerament pel que fa a l'ortografia» (188). — J. P. E. [22.123]

Carmen PÉREZ APARICIO, *La Guerra de Sucesión en Valencia. Retrospectiva historiográfica y estado de la cuestión*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Revista de Historia Moderna», 25 (2007 = El conflicto sucesorio, 1700-1715), 303-329.

Quan entorn el 1960, el grup de professors de la Universitat de València (Giralt, Seco, Taradell, Ubieto), presidits per Joan Reglà es proposaren, amb la col·laboració de Joan Fuster, de renovar la historiografia valenciana, es trobaren que, quant a la Guerra de Successió, la base era pràcticament limitada a les publicacions dels darrers dos-cents anys començant pel *De bello rustico Valentino* del P. Josep Manuel Minyana, botifler, publicat a Holanda el 1752, i única història limitada a València: important per la descripció dels fets, mancada de profunditat i d'equanimitat (305-310), el següiren, però en perspectiva general, Agustí López de Mendoza i Pons, comte de Robres, Vicent Bacallar i Sanna, marquès de San Felipe, el P. Nicolau de Jesús Belando i ja en el segle XIX Francesc Xavier Borrull i Vilanova, Vicent Boix i Joan Bta. Perales i ja al final, Roc Chabàs (311-316); en els 1950, Carlos Seco publicava el llibre de Vicent Bacallar i Pere Voltes obria la línia d'investigació en els arxius; el 1960, el replanteig de Joan Reglà s'endinsava en les causes profundes de la diversa percepció política entre les planes litorals i les muntanyes del País Valencià i des d'aleshores la incidència dels llauradors i l'expectativa de la supressió dels drets senyorials, promesa per Joan Basset, ha estat un element constant en l'evolució de la Guerra de Successió; després s'hi han afegit investigacions parcials: sobre la posició de les ciutats o sobre la dels diversos cossos socials: els gremis, els mercaders, la clerecia, els notaris, la noblesa i l'actuació del virrei comte de Cardona, els exiliats d'ambdues bandes, tothora en ple treball d'elaboració (319-329). — J. P. E. [22.124]

Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *El exilio de los borbónicos valencianos*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Revista de Historia Moderna», 25 (2007 = El conflicto sucesorio, 1700-1715), 11-51.

L'autor, basat en Madrid, AHN, *Estado, Consejos i Lligalls*; Simancas, AG, *Gracia y Justicia*; en els volums de Francesc de Castellví i en nombre de monografies sobre el tema, aplega els botiflers valencians en cinc grups: membres de l'administració reial, barons (13-24), cavallers (25-31), donzells i particulars (31-46) i eclesiàstics (46-51). Cada un d'aquests apartats consisteix en una llarga rècula de casos personals, amb les pròpies ubicacions i de vegades amb alguna circumstància concreta, que subratllava la fidelitat a la causa borbònica, conegudes gràcies a les exposicions en què cada interessat demanava ajuda mentre s'allargués l'exili.. — J. P. E. [22.125]

Virginia LEÓN SANZ, «Abandono de patria y hacienda». *El exilio austriacista valenciano*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Revista de Historia Moderna», 25 (2007), 235-255.

La conquesta d'una població important per un dels dos exèrcits provocava un èxode dels partidaris de l'altre i, doncs, de maulets del Sud del País Valencià i, no cal dir, de la ciutat de València després de la desfeta d'Almansa, d'on isqueren a milers a Catalunya sobretot a Barcelona (235-242); en veure's perduts ja el 1712, l'emperadriu prometé en nom de l'emperador Carles, que aquest no els abandonaria i complí la paraula; ho documenta la bibliografia sobre el tema i la documentació inèdita tant de Viena, Hof-, Haus-, und Staatsarchiv, *Vorträge*, com la de Madrid, AHN, *Estado*, sobretot per als que s'exiliaren després de la caiguda de Barcelona l'11 setembre 1714 (243-249); foren milers i, tot i les greus dificultats, foren ajudats per l'emperador i procuraren de guanyar-se la vida, especialment els militars, que foren enviats a parar els turcs a Hongria (243-249); amb la Pau de Viena entre els dos reis (Habsburg i Anjou), les dificultats continuaren sobretot en el moment de tornar al lloc nadiu i de veure restituïts els béns i drets confiscats per Felip V; els exiliats trobaren col·locació en l'administració imperial dels propis estats d'Itàlia; encara després del 1740 en temps de l'emperadriu Maria Teresa seguí protegint els qui encara vivien a Àustria i els oferí una Nova Barcelona al Banat, que no prosperà; l'austriacisme o l'opció política de mantenir la continuïtat amb l'herència foral es conservà ben viu, amb pensadors com J. Amor de Soria (249-255). — J. P. E. [22.126]

María de los Ángeles PÉREZ SAMPER, *En el tercer centenario de la batalla de Almansa*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», CCIV (2007), 171-197.

Les primeres pàgines són un resum dels esdeveniments des del moment de la mort de Carles II amb el testament que atorgava la successió a la casa de França fins als moment en què es preparava la batalla d'Almansa el darrer decenni d'abril 1707 (171-179). A partir d'ací seguim els esdeveniments a base de les constants lletres de Felip V a Lluís XIV de França descrivint la situació de la guerra, particularment interessants les que descriuen la batalla d'Almansa (179-190); aquella victòria permetria tot seguit al rei Anjou l'ocupació de València i de l'Aragó i de posar peu a Catalunya, descrita amb lletres del mateix fons de París, Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Correspondence politique. *Espagne* (192-195). Felip V, afirmant [amb mentida] que tots els habitants d'Aragó i de València s'havien rebel·lat contra ell, derogà la constitució anterior i implantà «la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y tribunales... de Castilla» (195-197). Berwick era premiat pel rei amb la grandesa d'Espanya i amb les baronies de Llivia i d'Eixèrica en el Regne de València (190). — J. P. E. [22.127]

Rosa M. ALABRÚS, *El eco de la batalla de Almansa en la publicística*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Revista de Historia Moderna», 25 (2007 = El conflicto sucesorio, 1700-1715), 113-127.

A diferència de les grans cròniques posteriors, la publicística immediata li féu ressò escàs, tal com permeten de deduir els Fulletons Bonsoms de la BC. La dels botiflers canta el cavaller d'Asdfeld o s'embadaleix davant el nombre de baixes causades a l'enemic i les possibilitats de victòria que en derivaren en direcció de València o de Lleida, però callen sobre les represàlies (Xàtiva, València) i aprofita l'ocasió per a reivindicar la figura de Felip V, tocada per la fugida a França després del desastre de Barcelona 1706 o per atacar els catalans, fent-los culpables de la guerra (114-119). Els maulets, en canvi, o no en diuen res o, en privat, cercaven el culpable, possible traïdor: es reforçà la defensa de Catalunya, s'endurí la persecució dels botiflers i augmentà la propaganda contra el poruc Felip V, que havia corregut a amagar-se a França, o galejant els nobles que es passaven del partit botifler al de l'Arxiduc, el record que Catalunya havia vençut França més d'una vegada i els herois que ho havien fet possible; també procuraren d'enfortir les tensions en el bàndol botifler per la repressió, sobretot econòmica, guiada per Melchor de Macanaz, a València (119-127). — J. P. E. [22.128]

Eva SERRA I PUIG, *Butlletí bibliogràfic sobre les corts catalanes*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVI (2007), 663-738.

Aquestes pàgines tenen ben clares dues parts: d'una banda presenten una exposició raonada de les aportacions bibliogràfiques que les corts catalanes han generat fins als nostres dies (663-713), de l'altra, donen la llista per ordre alfabètic dels autors de llibres o articles dedicats al tema (713-738). Però la primera part encara és clarament dividida en dues: en la primera secció ens passen davant els ulls les publicacions que prepararen, acompanyaren o seguiren la celebració de corts, tant en els segles medievals, com sobretot en els moderns, mentre aquestes foren la gran manifestació de la vida política de l'Estat Sobirà que era Catalunya fins a la Nova Planta (663-677); després, passat el 'segle de silenci' (677) que fou el XVIII, en què encara hi hagué un intent de reviscolar la institució (1760), totalment impossible des del moment que l'Estat Unitari, escarnint la Revolució Francesa, hagué esborrat fins i tot el nom de les antigues sobiranes (677-678), començaren els estudis històrics (edicions de fonts i recerques sobre la realitat històrica i la significació de les antigues corts), estudis que ens són resumits en els següents apartats: origen de la cort general (682-684), nom, definició i pautes de funcionament de la cort general (684-686), intervals parlamentaris i proposicions reials (687-689), habilitació, representació i institucions (689-695), dissentiment i legislació (695-700), greuges i donatiu (700-703), capítols del redreç (704-705), cort general com a font històrica: institució i conjuntura (705-713). — J. P. E. [22.129]

DUQUE DE BERWICK, *Memorias*. Edición y estudio de Pere MOLAS I RIBALTA, Alacant, Publicaciones de la Universidad de Alicante, 2007.

Edició només coneguda per referència. — J. P. E.

[22.130]

Agustín JIMÉNEZ MORENO, *La búsqueda de la hegemonía marítima y comercial: La participación de Inglaterra en la Guerra de Sucesión Española según la obra de Francisco de Castellví*, «Narraciones Históricas», dins «Anales de la Universidad de Alicante. Revista de Historia Moderna» (1700-1715), 25 (2007 = El conflicto sucesorio, 1700-1715), 149-178.

Les primeres pàgines dibuixen la situació europea de començament del segle XVIII com la d'un enfrontament entre Anglaterra-Holanda i França pel domini de les rutes internacionals del comerç (150-154); segueix la descripció de les operacions navals dels primers anys per les zones atlàntiques d'Andalusia (ocupació de Gibraltar) i de Galícia (155-158) fins que el 1705 pel Tractat de Gènova entre representats anglesos i catalans, Anglaterra veia obert el camí d'intervenció directa en la Mediterrània i immediatament començaren les operacions en la marina de València i el setge marítim de Barcelona (159-160). Malgrat el desastre d'Almansa, la situació seguia essent favorable als aliats, però Anglaterra començà a imposar-se obligant primer l'arxiduc a anar a Madrid, però fou un mal pas i amb la pèrdua de la batalla de Brihuega, es manifestà decidida a desistir-se de la guerra en la Península (160-168). En la darrera etapa (1711-1715), Anglaterra, cada vegada més satisfeta d'allò que aquella guerra li proporcionava (domini de les mars i del comerç, Menorca i Gibraltar) portà el seu deseiximent fins a les darreres conseqüències, tractant directament amb França a l'esquena dels altres aliats i forçant primer els Preliminars de Londres (1711) i després el Tractat d'Utrecht (1712), on manifestà la seva decisió contra la independència de Catalunya, que restà sola en la defensa de la pròpia Constitució: tot portava al 14 de setembre del 1714 (169-176). — J. P. E. [22.131]

Miquel PUIG I REIXACH, *Olot i la Guerra de Successió*, dins «Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca», 18 (2007), 31-133.

Atesa la insuficient historiografia olotina de la Guerra de Successió (Paluzie, Danés), basada encara en els *Anales de Cataluña* de Narcís Feliu de la Penya, del 1709, l'autor ha escorcollat els AM i l'AHC i de protocols i el llibre de Francesc de Castellví, no, però, les eclesiàstiques 'per qüestions tècniques'; i així tenim informació dels precedents (1700-1705), la revolta austriacista del darrer any i els seus protagonistes olotins, la participació directa d'Olot els anys 1705-1709, les invasions franceses 1709 i 1711 i el pas d'Olot de l'obediència austriacista a la filipista, amb reproducció, sovint generosa, dels documents d'arxiu. — J. de P. [22.132]

Joaquim E. LÓPEZ I CAMPS, *Cultura, pàtria i nació en el regnat de Felip V. Algunes precisions conceptuals*, dins «Saitabi. Revista de la Facultat de Geografia i Història», 56 (2006), 73-91.

Joan Sempere i Guarinos presentava Felip V al seu nét Carles III, afirmant que «apenas subió... al trono... el espíritu humano empezó a hacer sus esfuerzos para salir de la esclavitud...»; la tesi de l'autor és que el canvi de trajectòria fou en la segona meitat del segle XVII, amb els 'novatores'; una de les proves d'aquella manca de política o projecte cultural seria la manca d'una història de la Guerra de Successió o del mateix Felip V, patrocinada des del poder, tot i que no en mancaren de valuoses i favorables al rei Anjou, com la del sard Vicent Bacallar, marquès de San Felipe (Xàtiva?), *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Phelipe V...*, la circulació de la qual fou prohibida per reial ordre; o la de l'alacantí Nicolau Belando, *Historia civil de España*, massa favorable a la pau en un moment en què el govern de Felip V intervenia bèl·licament a Itàlia (83). — J. P. E. [22.133]

Rafael CERRO Y NARGÁNEZ, *Lletrats al servei dels Borbons: els alcaldes majors de Girona durant el segle XVIII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVIII (2007), 287-309.

A base de Madrid, AHN, de Simancas, AG, de Barcelona, ACA, AHCB i AHPB, l'autor esbossa un quadre de la reorganització dels òrgans del govern central a Catalunya: corregiments, corregidors, alcaldes majors i les respectives funcions, així com les tendències i característiques de la burocràcia resultant. Estudia, tot seguit, la trajectòria del primer alcalde major de Girona, Francesc Gayolà, la de Joan Bta. Cerdà, i la de Ramon d'Eva i Betlloc. Presenta, finalment, els designats directament pel rei: Francisco Javier Chaves, de Còrdova, Miguel Fernández de Zafra, d'Antequera, Jordi Puig i Modolell, Josep Ignasi de Castellví i de Pontarro, Andrés Romero Valdés, Josep Lluís Benit, Marià Berga i Felip, Francisco Carvallo de Ledesma Díez de Andino, Fernando León de Benavides i Josep Monsonís. — J. de P. [22.134]

Mireia CAMPABADAL I BERTRAN, *Llengua i literatura catalanes en el marc de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona al Set Cents*, dins *Tretzè Congrés*, I, 131-147.

L'estudi dels índexs i aranzels, dels acords i els registres de les juntes generals, i dels lliçalls i manuscrits de l'arxiu de la «Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», de manuscrits diversos de la BC i del B-09 de l'AHCB, ha permès a l'autora d'arribar a les conclusions següents: la llengua castellana predominava en les composicions poètiques de l'Acadèmia (131-133), però el català, en tant que llengua literària, mai no n'estigué totalment absent (133-134); establerts els percentatges de composicions en cada un dels onze gèneres, en què distribueix les poesies catalanes llegides en les sessions (el 30% de tema religiós, només l'1% elogis a literats catalans), constata que aquestes pertanyen a una quarantena d'autors, deu dels quals són personalment indicats (336-337), i que dos foren els moments en què la llengua catalana fou més utilitzada: entorn el 1750 i en el pas del segle XVIII al XIX (137-144). Hi ha bibliografia (145-147). — J. P. E. [22.135]

Neus FAURA I PUJOL, *Formes cultes i formes col·loquials en la llengua del Manual de novells ardots o Dietari del Consell barceloní*, dins *Tretzè Col·loqui*, I, 149-161.

Mostra o avanç d'un estudi sistemàtic del tema, ací limitat al primer decenni del segle XVIII, volums XXIV i XXV d'un recull de abasta del 1390 al 1839 (150 i 161), estudiat perquè és exponent del llenguatge institucional i administratiu d'aquell moment, sembrat de formes convencionals i estereotipades (150-152). L'autora ha triat exemples sintàctics (152-155) i lèxics (155-160), alguns dels quals reflecteixen la pronúncia popular (155-156) i d'altres formen una llarga llista de castellanismes (158-160). — J. P. E. [22.136]

Valentí SERRA DE MANRESA, *Catalunya i la devoció al Sagrat Cor. Els orígens i els principals propagadors (1736-1936)*, dins «*Analecta Sacra Tarraconensia*», 80 (2007), 121-140.

L'autor defineix les seves pàgines d'aproximació històrica' (121); el certificat de naixement de la dita devoció, escrit pel futur sant Antoni M. Claret, indicant que la 'solemne festa' hauria començat a Tarragona el 1736 i dos anys més tard ja entrava en les actes del Concili Provincial, amb petició a Roma d'ofici i missa propis i oferiment de formulari, extrems repetits el 1745, a suggeriment de l'arquebisbe metropolità, Pere de Copons; n'hauria estat precursora la caputxina, beata Maria Àngela Astorch abans del 1666 (124-125). — J. P. E. [22.137]

Domingo GARSÍAS ESTELRICH, *La actividad teatral en la Casa de las Comedias (1700-1800)*, dins «*Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*», 30 (2004), 251-266.

Documentació diversa de l'ARM, *Reial Audiència*, permet de seguir no sols les representacions teatrals a Ciutat durant el segle XVIII, ans també els problemes per raó dels quals durant llargues temporades estigué tancat el Corral de Comèdies, sempre en funció de les posicions assumides pels successius reis Borbó (251-255). La segona part de l'article dóna una primera llista d'obres representades i de companyies actuant els anys 1742, 1744-1746, 1748, 1760, 1762, 1765, 1776, 1778-1780, 1783, 1786-1788, 1797-1799 (256-260); i una segona que fa constar, «además del título de la obra, el número de escenificaciones» (260-264; cf. 255). Hi ha indicació de fonts i bibliografia (265). — J. P. E. [22.138]

Santiago ALEIXOS ALAPONT, *La herencia humanística en las obras de historia crítica de Gregorio Mayans. Apuntes para el debate historiográfico sobre el Humanismo Ilustrado*, dins «*Escritos del Vedat*», XXXVI (2006), 143-156.

L'autor explicita els seus pressupòsits: «Existió una Il·lustració oficial... que derivaria en el Despotisme Il·lustrat de Carlos III, y... una Il·lustració basada en los principios del humanismo, que derivaria en el Humanismo Ilustrado... ambas deben ser consideradas como parte de un todo... Ilustración Española» (146) L'aportació de Maïans hauria consistit en el seu interès per la Història i en l'aplicació del mètode crític a l'estudi d'aquesta disciplina, prenent com a model el bisbe de Lleida i arquebisbe de Tarragona, Antoni Agostí (147), seguidor del 'mos gallicus' de concentrar l'estudi en les fonts del dret; Maïans li dedicaria la *Vida de don Antonio Agustín*. Suposat el mestratge del Degà d'Alacant Manuel Martí, el contacte amb l'obra d'Agostí ajudà Maïans a elaborar el seu concepte d'història, per l'exigència de rigor metodològic a l'hora de redactar aquella *Vida*... (148-151), i per la necessitat de dependre dels documents originals, alguns dels quals li foren proporcionats per Josep Finestres (151-155). — J. P. E. [22.139]

Françoise ÉTIENVRE, *Entre Mayans y Luzán: la necesidad de un Parnaso*, dins «*Revue Hispanique*», 109 (2007), 685-708.

Ambdós personatges són contemporanis, encara que Gregori Maians sobrevisqué a Luzán; mai no han estat estudiats de conjunt; ací interessen només les pàgines dedicades a Maians (686-700); des del 1725 reflexionava sobre el tema, alhora que refusava 'una inútil parleria' (687) i començava de proposar noms dels qui sí i dels qui no eren dignes del Parnàs, cosa que indisposà contra ell els del no; publicava les seves reflexions en *Oración en alabanza de las eloquentísimas obras de D. Diego Saavedra y Fajardo* (1725), la *Oración en que se exhorta a seguir la verdadera idea de la elocuencia española* (1727) i *El orador christiano, ideado en tres diálogos* (1733), on constata que «la censura particular no se sufre, aunque sea de los nuestros» i propugna utilitzar la forma de parlar de tots però amb altura de pensament (689). El 1757 arribava la *Rhetórica*, on es mostra convençut que no són les explicacions teòriques ans la tria de models allò que pot ajudar a elevar el nivell de l'expressió literària; els models que ell proposa són molts i llargs (693), i així, de mica en mica, va fent la llista dels habitants del seu Parnàs castellà. — J. P. E. [22.140]

Núria PÉREZ PÉREZ, *La premsa periòdica com a font per a la recerca de la història de la ciència i de la tecnologia*, dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLVII (2007), 25-31.

Recau en el nostre camp el llarg paràgraf de la «Gazeta de Barcelona», del 3 d'abril del 1764, que descriu el solemne acte d'inauguració del Real Colegio de Cirugía dins l'amfiteatre anatómic tocant l'Hospital de la Santa Creu el 29 de març del mateix any (26-27), notícia completada amb la d'unes ampolletes que en el pas del segle XVIII al XIX contenien productes par a purificar l'aire per fumigació (27-28). — J. P. E. [22.141]

Miguel Ángel GONZÁLEZ GARCÍA, *Dos retratos de obispos foráneos en Astorga: Climent de Barcelona y Santillán de Tarragona*, dins «Memoria Ecclesiae», XXX (2007), 187-194.

Per camins diversos han arribat al Museo Diocesano d'Astorga els dos retrats indicats en el títol; són ací reproduïts, també dos d'altres del bisbe de Barcelona Josep Climent, amb transcripció de les inscripcions, llatines per al bisbe Climent (188-189), castellana per al metropolità Joaquín Santiyán (192), ambdós de la segona meitat del segle XVIII. — J. P. E. [22.142]

María ÁNGULO EGER, *Luciano Francisco Comella (1751-1812). Otra cara del teatro de la Ilustración*, Alacant, Universitat 2006, 500 pp.

Nat a Vic el 1751 i instal·lat a Madrid (fora d'una temporada que tornà a Barcelona entorn el 1808), on es dedicà al teatre, hi estrenà el 1781 la primera obra *La buena esposa*, i durant els vint anys restants del segle XVIII les seves obres teatrals foren èxits de públic i menyspreu dels intel·lectuals de la Il·lustració borbònica, com ara *La Cecilia* (1786), *La razón todo lo vence* (1791), *Federico II en Glatz* (1796). El triomf li venia de la presentació popular dels temes i llur posada en escena. La tècnica teatral és estudiada en la segona part del llibre. — J. P. E. [22.143]

Vicent SALVADOR, *La Rondalla de rondalles de Lluís Galiana: de la fraseologia al model narratiu*, dins *Els arxius del discurs. Episodis valencians d'història social de la llengua i la literatura* (Biblioteca Manuel Sanchis Guarnier, 57), València i Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2001, 81-101.

La *Rondalla de rondalles*, del 1768, s'inscriu en l'actual intent de repensar el concepte de 'Decadència'; autors precedents li han dedicada atenció i el nostre es col·loca «en la cruïlla entre la perspectiva fraseològica i la de la teoria del discurs narratiu, i en l'àmbit de la història social

de la llengua i la literatura» (82). Com els adagis de Carles Ros, les rondalles no sols vehiculen vocabulari d'un segle a l'altre, ans també la forma d'expressar-lo o 'escenificació discursiva' (85). Tot seguit, l'autor es pregunta si Galiana és més pròxim a Ros o als germans Gregori i Joan Antoni Maïans, i considera que, com aquests, més que la identitat verbal cerca la del missatge, a les antípodes de Francisco de Quevedo i de Torres Villarroel, perquè no treballava per a cap acadèmia ni 'llengua gloriosa' (87-79). L'autor segueix preguntant-se per «la seua actitud sociolingüística en el context de la situació del català en la València del XVIII?» (92) i contesta que «el nostre barroc s'empara del prestigi dels models castellans com una manera de legitimar uns exercicis de creació en català» (95), connectant amb una nova sensibilitat burgesa (96); i així, un dels majors encerts de Galiana hauria estat el «d'estendre un pont entre un català oral, ben viu entre el seu públic, i l'artifici literari de la seua prosa, insòlita en el català d'aleshores» (99). — J. P. E. [22.144]

Vicenç M. ROSSELLÓ I VERGER, *Els criteris toponímics del mapa de Catalunya de F. X. de Garma (1768 ca.)*, dins «Randa», 58 (2007 = Homenatge a Jordi Carbonell, 4), 59-74.

És estudiat el *Mapa del Principado de Cataluña y Condado de Rosellón*, del qual són en primer lloc indicades les característiques tècniques, com és ara l'escala o l'ortografia fluctuant, la xarxa fluvial en tant que base del mapa, l'atenció concentrada en la toponímia de les marines, també en camins, ponts i colls (59-60). Extremeny afincat a Barcelona, arxiver de l'arxiu reial, soci de l'Acadèmia de Bones Lletres. El mapa és ric de 3.229 topònims, d'un alt grau de correcció, car el 24% dels topònims coincideix amb la grafia fabriana, la d'un 58% és acceptable, tot i els castellanismes (61-63) i la fonètica aplicada és la central o barcelonina (64); els diferents tipus de lletra corresponen a la importància de les poblacions, les abreviatures eren les normals entre els gravadors, els accents greus són reservats als mots aguts. Serien dignes d'estudi les denominacions dels castells, l'hagiotoponímia, les de les 'viles' i 'vilanoves' (68-71). Hi ha bibliografia (72-73) i un mapa que subratlla els orígens medievals del paisatge català. — J. P. E. [22.145]

M. Rosa SERRA I MILÀ, *Quatre poemes de Pau Puig dedicats a la reconstrucció de l'església de Vilanova*, dins «Del Penedès», núm. 15 (Estiu 2007), 31-34.

Resumida la biografia de Pau Puig, religiós, professor i predicador de Barcelona, és presentat el quadern manuscrit de la Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú, ms. 8, on s'han conservat lse quatre dècimes ací transcrites, dues catalanes i dues castellanes, del 1771, galejant la construcció del temple parroquial de la població esmentada, on no manca qualque facècia. — J. P. E. [22.146]

M. Elena del Río HIJAS XIMÉNEZ, *Aportación histórica a la vida de José Salvador Ximénez Peset, boticario y bontánico de Castellón de la Plana (1713-1803)*, dins «Estudios Castellonencs», 10 (2003-2005 [2007]), 189-218.

Josep Anton Cabanilles féu un elogi d'aquell 'unicum' al món que era la compilació d'o-cells, plantes i papallones del terme de Castelló de la Plana, dibuixats i anotats per Josep Salvador Ximénez Peset en quatre volums, fins ara conservats en el domicili castellonenc dels hereus. En aquestes pàgines tenim reconstrucció de la família, tant de l'antecedent (de Vila-real) com de la descendent d'En Josep Salvador, afincat a Castelló, on fou apotecari (194-206); segueix descripció de cada un dels quatre volums, que s'intitula *Liber I* (II, III, IV) *Historiae Plantarum, tam exoticarum quam indigenarum cum earum iconibus, et selectissimis notis ad instar commentarii... addito etiam in facie operis verborum indice locupletissimo, Anno MDCCLXXXV* (209-214), amb mostra tant de text com de dibuixos de plantes. L'article es clou amb la llista dels descendents, entre els quals es troba l'autora (215-216). — J. P. E. [22.147]

Joana Aina ORDINES JOAN, *Les cròniques conventuals de l'església de Sant Francesc de Palma: font documental del patrimoni històricoartístic*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 259-280.

Les dites cròniques són obra de Ramon Calafat els anys 1785 i 1786, respectivament: *Llibre de antiquitats de la iglésia del Real Convent de Sant Francesc de la ciutat de Mallorca* i *Enterraments y òbits del Real Convent de Sant Francesc de la Ciutat de Mallorca*, ambdós conservats a Palma, en l'arxiu de Ca N'Olesa, publicats, anotats i completats amb alguns apèndixs (261) els anys 1928 i 1925 per Jaume d'Oleza i d'Espanya. L'autora recorda en primer lloc els convents franciscans de Mallorca, el primer i principal dels quals és el de sant Francesc de Ciutat (259-260); aplega notícies sobre Ramon Calafat, que també escriví *Enterraments y òbits del Real Convent de Sant Domingo de la Ciutat de Mallorca*, primer dels publicats, el 1923 (262-264); segueix anàlisi de l'estructura, les fonts i les formes redaccionals tant del *Llibre de antiquitats...* (264-273), com dels *Enterraments...* (274-276). Les darreres pàgines repassen la utilització que els autors posteriors han fet dels llibres d'En Ramon Calafat, des de Gaspar Melchor de Jovellanos fins als actuals (276-279). — J. P. E. [22.148]

N. BIETOLINI, *La 'virtù morale svelata'. Il romanzo pedagogico 'Eusebio' di Montegón tra stoicismo, illuminismo e naturalismo*, dins «Quaderni ibero-americani», 97 (2005), 135-159.

Entorn el 1790, Pere Montegón, jesuïta secularitzat amb motiu de l'expulsió decretada per Carles III, critica en l'«Eusebio» els aspectes supersticiosos i obscurantistes del catolicisme espanyol i alhora, seguint el mite del «bon selvatge» de Rousseau en l'*Émile*, presenta els «bons quàquers», dels quals la religió humana purament natural seria coherent amb la visió cristiana del món i de la religió. — J. P. E. [22.149]

Emilio BEJARANO GALDINO, Alexandre FONT JAUME, *Tres cartas inéditas de Miquel Gaietà Soler i Rabassa al conde de Montenegro y Montoro*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 632 (2007), 281-294.

Les tres lletres, conservades a l'ARM, Fons Marquès de la Torre, secció Montenegro, ací transcrites, són del 1793 (290-292), també la de Lleonard Soler del mateix destinatari i any (292-293), foren escrites en acompanyar el futur cardenal Antoni Despuig a prendre possessió del seu bisbat d'Oriola. En les pàgines inicials, Bejarano, que darrerament ha dedicat al tema *M. Cayetano Soler. Un hacendista olvidado. Diatriba y reivindicación de su ejecutoria* (Biografies de Mallorquins, 22), Palma de Mallorca 2005, i *Las revueltas campesinas de Ibiza en el ocaso del Antiguo Régimen*, Palma de Mallorca, 2007, resumeix tota la trajectòria de Soler, també la dels primers anys del segle XIX d'abast estatal, als començaments de la qual, a Eivissa, hauria escrit una *Memoria sobre el estado actual de la hacienda en España* del 1785, i uns *Planes para la mejora de Ibiza*, amb quatre branques, encara a Eivissa, Arxiu Històric (282, nota 8) i hauria intentat de posar-los en pràctica segons diu ell mateix en l'*Inventario de los nuevos establecimientos y mejoras... en las Islas de Ibiza y Formentera* del 1796; per aquest camí pujà el 1798 a sotsdelegat general de la Reial Hisenda (284). — J. P. E. [22.150-22.151-22.152]

GRUP DE TREBALL MEMÒRIA DEL CARRER, *Allistament dels xuetes de Palma de 1795*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 295-321.

Dos mesos abans que s'acabés la Guerra entre el Regne d'Espanya i el Directori francès, el govern de Madrid ordenà l'allistament dels xuetes de Palma de Mallorca, anteriorment refusats; el document es conserva a l'AD, signatura MSL/382, on consten diversos extrems personals, consignats en la llista alfabètica (301-307); el quadre general (309-319) també fa constar dades familiars, estat civil, professió i observacions, si n'hi ha; són reportades les frases que precisen la toponímia del carrer (320) i la bibliografia (321). — J. P. E. [22.153]

Entremesos en mallorquí. Fons teatral Bartomeu Rull. Edició a cura de Ramon Díaz (Menjavernts, 63), Edicions Documenta Balear 2005, 302 pp.

El Fons teatral Bartomeu Rull i l'editor Ramon Díaz posen a l'abast dels lectors, sis títols ja publicats i nou d'inèdits d'obres teatrals de darreries del segle XVIII. Els inèdits són: *Entremès del nin* (63-70); *Entremès del mal de queixal* (72-77); *Entremès del taconer* (79-87); *Entremès d'En Betzola* (105-114); *Entremès de la burla del capell* (115-133); *Entremès d'En Bertran* (135-141); *Entremès del rei geperut* (143-149); *Entremès del batlle tonto* (151-161) i *Entremès del mirall* (177-182). — J. P. E. [22.154]

Discursos inaugurals de les institucions científiques catalanes a cavall dels segles XVIII i XIX. Recollits i comentats per Santiago RIERA i TUÈBOLS, Fèlix VILAGRASSA (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXXVIII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 266 pp.

Les primeres pàgines recorden la necessitat d'il·lustració en el pas del segle XVII i XVIII, que generarà acadèmies de totes menes (7-11) i les seves manifestacions a Catalunya, que sorgien en el marc d'una primera industrialització i d'una rigidesa moral inspirada en el jansenisme, al marge, doncs, de la Universitat Oficial de Cervera, mentre es pogués aixoplugar sota el paraigües de la política il·lustrada dels governs de Carles III i Carles IV, la d'una racionalitat al servei de la millora social; i si a Barcelona l'Academia Militar i el Col·legi de Cirurgia nasqueren dins el camp oficial, la Junta de Comerç creà un eixam d'escoles tècniques per iniciativa pròpia (12-20). Els discursos inaugurals són com les declaracions programàtiques tal com eren vistes pels respectius autors. Pertanyen al segle XVIII la *Conferencia physica. Discurso leído por el dr. Don Francisco Subiràs en la primera sesión particular el día 18 de enero de 1764* (23-35); i *Discurso que en la primera apertura del Real Colegio de Cirugía... dixo don Diego Velasco, primer ayudante consultor de los Reales Exercitos y profesor del mismo colegio, en Barcelona a los 29 de marzo de 1764* (37-80). Els altres pertanyen al segle XIX. — J. P. E. [22.155]

Inocencio CADIÑANOS BARDECI, *Documentos para la historia del Arte en la Corona de Aragón*. I. *Reino de Aragón*, dins «Boletín. Museo e Instituto Camón Aznar», XCI (2003), 41-215; II. *Principado de Cataluña*, ibid., XCVI (2005), 41-245; III y IV. *Reinos de Valencia y Mallorca*, ibid., XCVIII (2006), 7-167.

Tota aquesta sèrie documental es basa en els projectes que, acompanyant la sol·licitud d'obres, eren presentats a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando i es conserven en el seu arxiu de Madrid, on també consten problemes relatius a la financiació, que no entren en els registres, delimitats a allò que era oficialment proposat. Les sol·licituts de cada territori són ordenades alfabèticament, començant pel nom de l'actual capital de la província i seguint pel de cada una de les poblacions representades. Essent la dita Real Academia òrgan oficial per a les concessions durant alguns anys del segle XIX, tenim ací regest de documentació del segle XVIII i del XIX, ben berrejats els uns amb els altres. Acabats els registres, segueix una nova secció, en la qual són reproduïts els plànols sobre patis i projectes de construcció, p. e., per a Catalunya, a les pàgines 150-245. Es dona el cas de documentació del segle XIX que fa referència a d'altra del segle anterior. Els expedients de València i Mallorca formen un tot seguit (10-88), també les il·lustracions per als dos regnes (89-167). — J. P. E. [22.156-22.157-22.158-22.159]

Roser PUIG i TÀRRECH, *La lleva dels Miquelets del partit de corregiment de Montblanc* (1795) i *el Cens de Floridablanca* (1787). *Confrontació de dades*, dins «Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 25 (2007), 89-98.

La Guerra Gran (1793-1795) portà a preveure un cos d'exèrcit de miquelets i a Tarragona, AH, *Fons Municipal. Miquelets*, s'han conservat les llistes d'homes de 16 a 50 anys hàbils per a

la guerra, ací transcrits poble per poble (95-97), però l'autoritat de Tarragona les considerava tan 'diminutas, defectuosas e ilegales' en circular del 30 XII 1794, que manà refer-les (98); l'autora les compara amb les dades del *Cens de Floridablanca* (93-94), amb resultat divers tant en sentit positiu com negatiu. — J. P. E. [22.160]

David GALLARDO I CAPSADA, *Història dels paisatges de la Catalunya del segle XVIII: aplicació a l'Empordà*, dins *Congrés Paisatge*, II, 365-374.

Definit el paisatge com a suma de potencial biològic i creació humana, l'autor apunta que a la Catalunya moderna hi ha un pensament ambiental identitari i que la metodologia de l'estudi del paisatge mobilitza els recursos de la documentació, de la cartografia, la toponímia i l'arqueologia, i en el cas de l'Empordà del segle XVIII se ceneix al diari de viatges de Francisco de Zamora i en segueix tot l'itinerari. Tres fotografies il·lustren paisatges que Zamora descriví amb precisió. — J. de P. [22.161]

Eugeni PEREA SIMÓN, *Lliçons d'economia moral a través de la catequesi dels segles XVIII-XIX a l'arxidiòcesi de Tarragona*, dins «Misc. Recasens», 269-283.

El text en què es basen aquestes pàgines és un *Sermonari d'Alcover*, [la localització arxivística del qual no és indicada]; es tracta d'un catecisme dialogat i raonat sobre el setè, vuitè, novè i desè manaments del *Decàleg*, datable dels darrers temps del segle XVIII o primers del XIX, del qual són transcrits amplis extrets textuais en el curs de l'article. Atesa la matèria tractada, no és estrany que nombre de les prescripcions morals (p. e., sobre propietat i robatori) passessin a ordinacions municipals o a preceptes de codi civil, a l'abast intel·lectual de la pagesia; i tampoc no ho és que les seves fonts siguin eclesiàstiques, començant per la *Bíblia* i seguint per les *Decretals* pontificies, amb explicació de certs conceptes abstractes (274); segueixen explicació i fragment textual sobre contracte, compra a fiar, moneda i canvi, préstec ('mutuum') i usura, rampinya i furt amb casos particulars com el d'igualir el vi, i les sancions (275-282); les explicacions poden anar farcides amb dites populars. Així s'obtenia l'objectiu «de crear una consciència èticoreligiosa, global, uniformadora» (283). — J. P. E. [22.162]

Martina CAMIADE, *La visió de l'Empordà segons l'emigrat rossellonès Comellas durant la Guerra Gran*, dins *Congrés Paisatge*, II, 501-523.

El 2002 foren descobertes als ADPO les *Memòries* de Pere Comellas, publicades el 2005 per Alain Ayats, Andreu Balent i Martina Camiade. En l'article, l'autora estudia la vida de Comellas, apotecari a Perpinyà, en l'emigració, ja que, tingut per antipatriota, s'autoexilià de la Revolució Francesa el 1794 i tornà a Perpinyà el 1802, després que Napoleó Bonaparte amnistia els emigrats; és publicada la part del manuscrit que narra la primera emigració de Pere Comellas i família de l'Alt i el Baix Empordà fins a Barcelona, respectant la grafia de l'original i completant-lo amb notes nombroses que identifiquen els topònims i ajuden a reconstruir el context històric de la narració. — J. de P. [22.163]

Gaspar JUAN I SALOM, Josep Lluís POL I LLOMPART, *El meridià verd a les Illes Balears*, dins VIII Trobada Ciència i Tècnica, 535-542.

L'Assemblea Nacional de França i l'Académie Française formularen el metre com a unitat de mesura perpètua i universal el 26 de març 1791, decisió que comportava la necessitat de conèixer científicament la forma de la terra i quatre dies després encarregaren a Pierre François-André Méchain i a Jean-Baptiste-Joseph Delambre d'amidar el meridià des de Dunkerque a Barcelona, treball que des de Sant Jeroni (Montserrat) ja afectava Mallorca i el 1792, 16 de

desembre, un llur delegat efectuà una prova lluminosa de triangulació del mar des de la Sella de Son Torrella (Puig Major) en direcció a Montjuïc, i el 10 de desembre 1799 la barra de platí que encarnava el metre definitiu fou declarat mida única pel primer cònsol Bonaparte (536). Al cap de poc de començar el segle XIX, el govern francès decidí ampliar les medicions cap al S. de Barcelona, afectant sobretot les Balears (536- 537). — J. P. E. [22.164

IV. SOBRE ARXIUS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ALEMANYA I PAÏSOS GERMÀNICS

Incunabula Gottingensia. Inkunabelkatalog der Niedersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen. Band 1. *Abteilung Adaia bis Biblia*, herausgegeben von Elmar MITTLER. Band 2. *Abteilung Critica bis Jus*. Beschrieben von Helmut KIND und Jochen BORNMÜLLER, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag 1995 i 2006, VIII i 324 i 382 pp.

El primer volum informa d'un exemplar d'Abraham ben-Ezra, *De nativitatibus...*, Venècia, Ratdolt 1485 (31/15); Antonii Andree, *Quaestiones super XII libros Metaphysicae*, Venècia, de Strata 1481 (64/107) i Pseudo-Phalaris, *Epistolae*, text llatí de Francesco Grafolino, València, Spindler 1496 (91/188). Trobem en el volum segon dues edicions d'Adam magister, *Summula de Summa Raymundi* [de Penyafort], Delf 1497 i Colònia 1500 (222/1213-1214); tres edicions d'Alexander VI, *Regulae Cancellariae*, Roma 1492, Estrasburg 1496 i Roma 1499 (223-224/1315-1317); El *De potestate papae et concilii generalis*, ací atribuït a Rafael de Pornaxio, en realitat de Joan de Casanova i de Julià Tallada, Colònia, Quentell 1480 (271/1355); un *Officium Missae*, Magdeburg 1488, és enquadernat amb un exemplar de Guiu de Monroquer, *Manipulus curatorum*, Estrasburg, Flach 1487 (138/992). Hi ha un *Officium beatissime Virginis Marie secundum consuetudinem Romane Curie*, València, Arinyo i Roca 1486 (132/989). — J. P. E. [22.165-22.166

Helena SBUDILOVA, *Las obras españolas en la biblioteca palaciega de Ceský Krumlov*, dins «Iberoromania», 63 (2006), 19-26.

Resultat d'unificar les biblioteques de diverses famílies nobles vieneses dels segles XVI i XVII (Eggenberg, Schwarzenberg), ara a Krumlov (Txèquia), aquesta segueix posseint exemplars dels *Anales* de Jerónimo Zurita, la *Corónica de los moros de España*, de Jaume Bleda (València 1618), la *Expedición de los catalanes...* de Francesc de Montcada (20), de Juan de Dueñas, *Primera parte del espejo de consolación de tristes...*, Barcelona 1578 (22), *El Montserrat*, de Cristóbal de Virués (Madrid 1605), *Obras... en cuatro libros*, de Joan Boscà (Anvers 1597) i *Las obras... de Ausias March, traducidas...* por Jorge de Montemayor (Madrid, 1569), la *Comedia llamada Thebaida... al duque de Gandía*, 1534 (25); fou publicada a Barcelona el 1599 *La vida del pícaro Guzmán de Alfarache* (22). — J. P. E. [22.167

BARCELONA

Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ, *El Archivo Real de Barcelona en tiempos de Fernando I de Antequera (1412-1416)*, dins «Signo. Revista de la cultura escrita» 12 (2003), 31-60.

Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ, *Orígenes del Archivo de la Corona de Aragón (en tiempos, Archivo Real de Barcelona)*, dins «Hispania. Revista Española de Historia», LXVII (2007), 413-454.

[La substància del primer article és integrada en el segon]. En aquest, l'autor remet constantment als treballs encara inèdits de Rafael Conde y Delgado de Molina sobre l'ACA, i al llibre de Ramon Planes, Laureà Peguerols i Pere Puig, que propugnen l'existència d'un «archivo condal», en el que se custodià parte de la rica documentació de esta época» (415). L'autor comença parant l'atenció en l'època comtal (415-420): l'abundància de documentació no implica l'existència d'un arxiu, perquè abans del segle XIII el 'ius archivi' era atribuït de sobirania (420), car, segons el *Corpus Iuris Civilis*, la raó de l'existència de l'arxiu és perquè els documents «fidem faciant», prova que es concretava en la 'probatio per archivum' (421); per tant, no pogué existir en l'època comtal «por una imposibilidad no sólo material, sino también conceptual, pues el archivo fue considerado una marca de soberanía y con validez jurídica a partir de fines del siglo XII» (425); des d'aleshores s'obrí una etapa, durant la qual la documentació règia tingué localitzacions diverses, com Sixena o el Castell del Temple de Barcelona (després, el de Sant Joan de Jerusalem), on en caixes o armaris ja consta ubicat l'*archivum regium*' (o 'domini regis'), en començar el segle XIV (440-445). El darrer pas per a l'existència d'Arxiu Reial el donà Jaume II, en destinar a arxiu el 1318 dues cambres del Palau Reial (449-450). Ferran I Trastámara en donaria la raó: «...pues que les leys proceexen principalmente del poder e actoritat del príncep..., els originals de aquellas deuen ésser en poder del príncep...» (449). — J. P. E. [22.168-22.169]

ARCHIVO DE LA CORONA DE ARAGÓN [CANELLAS, BEATRIZ; TORRA, ALBERTO], *Los registros de la Cancillería de Alfonso el Magnánimo*, Madrid, Secretarís de Estado de Cultura 2000, 208 pp.

«El catálogo de los registros del Magnánimo que constituye el núcleo del presente trabajo pretende reconstruir la estructura original de las diversas series registrales, restituyéndoles sus verdaderos títulos y su primitivo orden, con el objetivo de facilitar la mejor comprensión de este conjunto documental único». El regnat d'Alfons Trastámara, en efecte, introduí fets nous en el conjunt de la corona, que també es tradueixen en l'estructura de l'Arxiu Reial: la presència de Sicília i Nàpols, l'absència llarga del rei, amb les consegüents lloctinències. El cos del llibre consisteix en la presentació de cada una de les sèries i, si existeixen, de les corresponents sotssèries, amb indicació de tots i cada un dels registres que les formen, acompanyats del registre actual corresponent (51-118). El capítol següent, partint de la numeració actual de la sèrie de registres de Cancelleria (registres 2455-3323), dóna les seves equivalències amb els inventaris anteriors i amb l'original (137-191); aquesta sèrie bàsica és completada amb el quadre dels registres de Ferran I amb documents del fill Alfons ja rei (193-195), amb el dels registres de l'infant Alfons (197-200) i el dels registres perduts (201-203). El cos del volum és també completat amb setze làmines a color de reproduccions fotogràfiques de pàgines i de segells (33-48) i amb les làmines XVII-XXXII, amb reproduccions de pàgines en blanc i negre (119-134). — J. P. E. [22.170]

Máximo DIAGO HERNANDO, *La comunidad judía de Calatayud durante el siglo XIV. Introducción al estudio de su estructura social*, dins «Sefarad. Revista de estudios hebraicos, sefardíes y de oriente próximo», 67 (2007), 327-365.

Tota la part expositiva de l'article es basa, pràcticament de forma exclusiva, en la documentació de l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), *Canc., reg.*, o en aplecs documentals derivats de l'arxiu esmentat. — J. P. E. [22.171]

Ma. Isabel FALCÓN PÉREZ, *Prosopografía de los Infanzones de Aragón (1200-1400)*, (Colección Textos e Instrumentos para la Investigación, 1), Saragossa, Universidad 2003, 412 pp.

Un aragonès que volgués ésser reconegut com a infantçó, n'havia de trobar dos o tres que ja ho fossin i declarassin davant notari que l'interessat era fill de reis o d'infantçons; amb aquest acte notarial el rei el declarava infantçó, detall que constava en el registre oficial del rei; aquest es conserva a l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), *Canc., reg.* (mostra: 9-10), d'on l'autora ha resumit les dades de cada cas en documents datats entre el 1134 i el 1405. Al final hi ha diversos índexs. — J. P. E. [22.172]

Asunción BLASCO MARTÍNEZ, *Rastro documental de judíos navarros en tierras aragonesas*, dins *Études Leroy*, 241-258.

Recapitulació de dades, inèdites o ja conegudes, relatives a catorze famílies de jueus navarresos, de Barcelona, Arxiu Reial (ACA), *Canc., reg.*, i de Saragossa, Archivo de Protocolos, la major part de les quals van a la d'Ismael d'Ablitas/Abenabea (242-248); són transcrits en apèndix dos documents d'ACA, dels anys 1341 i 1344; segons el darrer, el rau de Tudela, Açach Abenmenir era demanat per l'aljama de Saragossa «ad ipsos judeos in litterarum scientia edocendum» (256). — J. P. E. [22.173]

Anna ALBERNI, *Els estrats del cançoner Vega-Aguiló* (BC., mss. 7-8), dins *Convivio. Estudios sobre la poesía de cancionero*, editados por Vicenç BELTRAN, Juan PAREDES, Granada, Universidad de Granada 2006, 11-29.

Estudi només conegut per referència. — J. P. E.

[22.174]

Ramon PLANES I ALBETS, *Gabriel Olzina a l'Arxiu Reial de Barcelona: una certificària del seu treball d'inventari*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVI (2007), 657-659.

Per la certificació, ací transcrita de l'Arxiu Reial (ACA), *Arxiu de la Batllia General de Catalunya*, 564, sabem que el dit Olzina havia «acistit y acisteix en la confecció de l'inventari ha manat fer sa Magestat dels llibres y scriptures ha dins dit Real Archiu» des del 1584. — J. P. E. [22.175]

Karl Werner GÜMPEL, *Die 'Nova Expositio' der Handschrift Ripoll 42. Text und Kommentar*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XV (2007), 125-186.

La primera part de l'article presenta la *Nova Expositio*, tractat tonal probablement escrit per a un monestir francès. N'hi ha una edició revisada, que es conserva al ms. d'ACA, Ripoll, 42. En la segona part, l'autor edita sinòpticament les dues versions de la *Nova Expositio*. La terça conté un comentari detallat de totes les peces esmentades, amb indicació de fonts textuais i musicals. Se subratllen les diferències de caràcter musical. Hi ha apèndix de sigles, bibliografia de fonts i llista alfabètica de cants. — J. de P. [22.176]

BERGA

Xavier PEDRALS I COSTA, *Arxiu Comarcal del Berguedà*, dins «Arxius de Catalunya» 8, 13-40.

Les primeres pàgines resumeixen la situació de l'arxiu municipal de Berga i les pèrdues que sofrí per actuacions bèl·liques, situació que obligà a fer successius inventaris i a cercar una localització més adient (14-21): conserva fons del 1190 ençà i documentació original des del segle XIII: abans del segle XIX s'enceten els documents en les sèries següents: Ajuntament de Berga/1322; Ajuntament de la Valldan/1716; Comandància Militar/1795; Cúria Ducal de Car-

dona/XIII; Hospital de Sant Bernabé/1652; Gremis de Paraires/1684; dels Elois/1724; dels Fusters/1785; Pergamins/XIV; documents escadussers/XVII; Goigs/XVIII; Famílies/XVI; Documents esparsos/XVIII; Notaria Cardona/XIII; documents esparsos de tema religiós/XV (22-24); el contingut de cada una d'aquestes sèries és explicitada en les pàgines següents (25-40); hi ha bibliografia (41-42). — J. P. E. [22.177]

CASTELLÓ DE LA PLANA

Mónica PINTADO ANTÚNEZ, *Proceso de restauración de un códice*, dins «Estudis Castellonencs», 10 (2003-2005 [2007]), 661-676.

El volum és el de Castelló de la Plana, Arxiu de la Diputació, 16-29, missal o leccionari del s. XVI (663), format per quaranta-sis quaderns de pergamí, la composició dels quals és esquematitzada en les pàgines 668-673: és descrita tant la situació anterior a la intervenció com les característiques tècniques d'aquesta, ambdues visibles en les fotografies de les pàgines 674-676. — J. P. E. [22.178]

Xavier CAMPOS, *Reconstrucción de los tres primeros folios del tomo cuarto de los libros bautismales del Archivo Parroquial de Castellón de la Plana, Enero-Abril 1605*, dins «Estudis Castellonencs», 10 (2003-2005 [2007]), 695-718.

En aquest cas no interessa tant la materialitat d'aquells primers folis com l'estat de les anotacions de baptisme, en part il·legibles, i reconstruïdes (ja ho havien estat durant el segle XVIII) sobretot en el punt dels cognoms, per les corresponents anotacions en el llibre de matrimonis; al final tenim reconstrucció de les seixanta-cinc anotacions esmentades (702-716). Hi ha fotografia de l'estat anterior (717) i de la inscripció que recorda la construcció del campanar (718), traduïda al castellà (700). — J. P. E. [22.179]

CERVERA

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Documents medievals sobre Mallorca a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera*, dins «Randa», 58 (2007 = Homenatge a Jordi Carbonell/4), 39-45.

[Cf. ATCA, XXIII-XXIV (2004-2005), 686, núm. 18.429]. En aquestes pàgines són transcrits sis documents, cinc dels quals són del *Fons municipal* i l'altre del *Fons notarial* del dit AHC, en general peticions reials d'ajut econòmic entre el 1393 (Joan I) i 1452 (Alfons IV); el del fons notarial es un rebut de cent florins ingressats en caixa de la reina Violant el 1394, repercussió dels avalots antijueus de Mallorca del 1391 (41-42); el següent informa que la vila de Cervera ajudava econòmicament uns veïns de la vila que el 1399 es volien enrolar en l'expedició valenciana i mallorquina de càstig per les profanacions a l'església parroquial de Torreblanca (42). — J. P. E. [22.180]

CIUTAT DEL VATICÀ

Additiones agli 'Instrumenta Miscellanea' dell'Archivio Segreto Vaticano (7945-8802), a cura di Sergio PAGANO (Collectanea Archivi Vaticani, 57), Ciutat del Vaticà, Archivio Segreto Vaticano 2005, X i 414 pp.

Entre aquestes *Additiones* trobem: un *Rotulus supplicationum*, presentat a Benet XIII per clergues 'familiares' seus el 1399, gairebé tots de Girona, un de Mallorca i un de Tarragona (19/7971); comptes de la cúria episcopal d'Orange, 1441, en català (23/7982); documents nombrosos de l'andalús García de Gibrleón, 'scriptor litterarum apostolicarum', entre les quals un document notarial de Pere Bosch, de València, 1507, per encàrrec de dos cardenals (28-29), i una lletra autògrafa de Juan del Poz, Cuenca 1534, a Luca i Lorenzo Spinola, mercaders genovesos a València (29). Cessió d'alguns beneficis del bisbat de Tarragona a favor de Baltasar de Queral, 1542 (38/8015); Dimas Camps renuncia a la parròquia de Codony (Tarragona) a favor d'Onofre Valcells (52/8026); Del virrei de Sardenya, Alvaro del Madrigal, *Memorial de les coses se han de consultar ab sa magestat y son sacro supremo real consell...* 1567 (65/8050); Informació de 6 ff. sobre actes judicials del tribunal del bisbe de Tortosa 1603-1605 (88/8093); Compareix en aquesta documentació la guerra del rei de França contra el rei d'Espanya, c. 1630 (104/8131); l'ajuntament de Madrid demana la canonització de Tomàs de Villanova, arq. De València, 1658 (114/8157); quatre lletres del rei de França, Lluís XV, presentant altres tants aspirants a beneficis monacals del monestir de Cuixà, 1771 (203-204/8362-8365); Vittorio Amedeo III de Savoia, 1787, presenta un capellà de l'Alguer a abat de S. Michele di Salvenero, Càller (217/8408); la Rota Romana jutja un plet entorn un benefici eclesiàstic del bisbat de Girona (314/8668; 316/8676; 316-317/8676-8680; 318-319/8683-8688) i un de València (315/8670). Hi ha taula unitària alfabètica d'antropònims i de topònims (357-404). — J. P. E. [22.181]

ELX

Juan Manuel ABASCAL, Antonio ALBEROLA, *Monedas antiguas en los Museos de Elche*, Madrid, Real Academia de la Historia, 2007.

Títol només conegut per referència. — J. P. E.

[22.182]

EMPÚRIES

Stephen P. BENSCH, *Un notariat baronial: notaris i pràctiques documentals en el comtat d'Empúries al segle XIII*, dins «Notarial Arxiu», 123-133.

El d'Empúries és un arxiu laic amb documentació de més de deu segles i l'autor es fixa en el pas del document i l'escrivent carolingi al del notariat madur del segle XIII. L'arxiu ducal Medinaceli, ultra el d'Empúries, integra els d'altres vuit cases nobiliàries catalanes (124); davant la insistència del comte de Barcelona a tenir sota la seva jurisdicció els atorgants la fe pública documental, la resistència d'Hug IV d'Empúries fou tan dura que el rei Pere I el Catòlic reconegué l'autoritat tradicional del comte el 1211; ja el 1205 un 'scriptor publicus' treballava a Castelló; ja existien o s'establiren fins a vint-i-nou notaries locals, llista de les quals és a l'apèndix primer (129-132) i a darreries del s. XIII només quatre de les trenta-cinc notaries del comtat eren servides per clergues; el canvi d'escrivents a notaris comportà el dels models de la documentació, ara els del dret comú; hi ha els noms dels primers notaris de Castelló; de vegades haurien estat dos [civil i eclesiàstic?]; ultra els escrivents de judicis, hi hagué un 'scriptor comitis' i un 'scriptor rationis' (127). Però la notaria comtal, com la reial, s'anà concentrant en la documentació oficial del comte, que també féu nèixer l'arxiu (129), mentre els actes privats seguien en les notaries tradicionals (128). Al final hi ha tres gràfics, que donen els nombres absoluts i relatius dels documents del comtat d'Empúries a l'Arxiu Medinaceli, a l'ADG i a l'ACA (132-133). — J. P. E. [22.183]

Marisa ROIG I SIMON, *Arxiu municipal de Castelló d'Empúries*, dins «Arxius de Catalunya», 8, 139-170.

Les primeres pàgines, a base dels successius quatre inventaris d'aquell arxiu, dreçats el 1643, el 1765, entorn el 1830 i el 1945, resumeixen totes les malvestats que les successives guerres i la voracitat d'alguns particulars infligiren a aquell arxiu, que, d'altra banda, també se n'ha pogut refer parcialment per qualche donació o descoberta (145-152). El resultat és que tant l'administració municipal/1535, com la senyorial en les seves tres batllies de Castelló/1664, de Pau/1783 i Siurana/1597, posseeixen documents anteriors al segle XIX, altrament escassos: notariais/1540, eclesiàstics/1637 i patrimonials/1630 (152-153), analitzats amb més detall en les pàgines següents (153-172), amb breu explicació del contingut de cada sèrie (162-169). Hi ha bibliografia (169-170). — J. P. E. [22.184]

FIGUERES

Èrika SERNA I COBA, *Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà*, dins «Arxius de Catalunya», 8, 43-109.

Aquest AHC és constituït bàsicament per l'AH de Figueres i de trenta-quatre altres municipis de pobles de l'Empordà, dels quals, ultra el de Figueres/1797, tenen documentació anterior al segle XIX els de Boadella d'Empordà/1771, de Borrassà/1751, Cabanes/1723, Cistella/1793, Garriguella/1797, Mollet de Peralada/1756, la Selva del Mar/1667, Viladamat/1511 (49-50); només les notaries de Figueres/1800, de Pau/1792, de Peralada/1799, de Sant Llorenç de la Muga/1800, de Siurana d'Empordà/1799 i de Vilabertran/1800 posseeixen protocols del segle XVIII (50-51). Un plet davant la Reial Audiència de Barcelona durà del 1733 al 1806 (52); hi ha documents de Lladó, Confraria del Santíssim o de la Minerva/1749; del despatx Lagresa de Figueres/1673; dos fons patrimonials conserven documents dels 1790-1792; capbreus del comtat d'Empúries/1394; família Collsamata de Caramany/1785; col·lecció d'escriptures/1791 (57); s'ha conservat un llibre del consell de la vila de Llançà/1609 i documentació parroquial de Figueres, S. Pere/1796, Vilasacra/1793 i Santa Maria de Lladó/1365, pergamins/1356 i impresos/1750 (58), segueix breu presentació de cada un dels fons (58-74), llista dels notaris representats (75-78); l'Hospital de Pobres de Figueres és representat per la correspondència/1778, patrimoni/1585, comptes/1735, moviment de malalts/1793 i obres/1800 (91). Hi ha bibliografia (107-109). — J. P. E. [22.185]

FLIX

Josep Antoni COLLAZOS I RIBERA, *Arxiu Municipal de Flix*, dins «Arxius de Catalunya», 8, 171-199.

L'actual arxiu municipal de Flix arranxa el 1938, a l'acabament de la Guerra Civil; per això l'única documentació anterior al segle XIX és la patrimonial Pujol Ferrús/1780 i el registre de conductes del cirurgià Josep Arnavat/1798 (180 i 195), a la qual s'han de sumar alguns documents manuscrits/1779, de procedència desconeguda (194). Hi ha bibliografia (198-199). — J. P. E. [22.186]

FRANÇA

Lluís CIFUENTES, *Textes scientifiques en catalan (XIIIe-XVIe siècles) dans les bibliothèques de France*, dins «Médiévales. Langue Textes Histoire», 52 (Printemps 2007), 89-118.

Les pàgines introductòries recorden les relacions històriques i culturals francocatalanes en l'Edat Mitjana, els fons bibliogràfics catalans conservats a França, els anteriors catàlegs descriptius i les característiques de la nova catalogació (90-98); segueixen dos apèndixs, el primer dedicat a les obres científiques catalanes (98-101), el segon un inventari per biblioteques, on figuren les de Bordeus, BM; Carpentras, BInguimbertaine; Marsella i Nantes, BM; París, Bibliothèques de l'Arsenal, Mazarine, Nationale (sèries de *Cartes et plans*, Esp., Ital., Lat., Nouv. acq. lat., i Impr. Rés.); Perpinyà, ADPO; i Tolosa de Llenguadoc, Bd'Ét. et de Patrimoine (102-116). — J. P. E. [22.187]

Joël CHANDELIER, Laurence MOULINIER-BROGI, Marilyn NICLOUD, *Manuscripts médicaux latins de la Bibliothèque Nationale de France. Un index des œuvres et des auteurs*, dins «Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Âge», 73 (2006), 63-163.

L'índex es limita a les obres de medicina estricta, excloses les de veterinària, alquímia i filosofia natural, anteriors al 1500, i és el resultat de la recerca de més de cinc-cents manuscrits. No cal dir que Arnau de Vilanova hi és ben representat amb còpies manuscrites en llista d'ordre alfabètic, que va dels *Aphorismi particulares* (70) al *Tractatus de venenis* (72), Bernat de Gordó amb vint obres (75-76), Joan Jaume n'hi té quatre (101). — J. P. E. [22.188]

GIRONA

Montserrat HOSTA REBÉS, Santi SOLER SIMON, *La descripció dels fons notariais de l'Arxiu Històric de Girona*, dins «Notarial Arxius», 233-264.

Creat el 1952 per ordre del Ministerio de Educación y Ciencia, el 1982 la seva administració ha passat a la Generalitat de Catalunya; els fons han augmentat espectacularment. Els autors distingeixen en catorze els apartats de documentació, molts dels quals moderns; entren en el nostre camp els fons d'administració reial i senyorial, els fons notariais els registrals (Comptadories d'Hipoteques), els d'institucions, els religiosos i els patrimonials i les col·leccions de manuscrits (234-235). Els fons notariais conserven els de les notaries dels districtes de Girona, la Bisbal, Figueres i Santa Coloma de Farners, ultra els de notaries foranes (236-238). Des del començament de l'AH no ha parat la feina de catalogació i descripció (239-240), que a partir del nou segle s'ha adaptat a les normes internacionals ISAD(G), atentes no sols a cada volum, sinó també a les notaries, i s'ha concretat en un nou esquema i en una base de dades electrònica (241-245). Segueix mostra analítica d'una fitxa i de cada un dels seus elements (246-252), estat actual de les descripcions de manuscrits (252-254) i bibliografia (254-256). L'apèndix conté mostres de descripció «a nivell de fons, subfons, sèrie, unitat documental composta i unitat documental simple» (256-264). — J. P. E. [22.189]

Antoni MAYANS I PLUJÀ, Xavier PUIGVERT I GURT, *Les fonts notariais a les comarques gironines. Descripció, conservació i recerca*, dins «Notarial Arxius», 11-34.

Les primeres pàgines resumeixen la legislació espanyola dels segles XIX i XXè sobre els registres de protocols antics i la seva concreció en les comarques gironines fent coincidir districtes notariais amb partits judicials: la Bisbal, Figueres, Girona, Olot, Puigcerdà i Santa Coloma de Farners, però les notaries contemporànies no coincidien amb les tradicionals, però la Guerra Civil del 1936-1939 féu a Catalunya un pas decisiu vers la concentració dels antics protocols notariais; ara el nombre de protocols gironins puja a uns 40.000, 30.000 dels quals en l'AH de Girona, més de la meitat dels quals (uns 16.000) corresponen als districtes de la Bisbal, Figueres i Santa Coloma de Farners. La situació actual és determinada al Principat de

Catalunya per la creació dels Arxius Històrics Comarcals i la seva catalogació i descripció pel treball editorial de la Fundació Noguera (16-17); les darreres pàgines donen una llista ben extensa dels estudis basats en els protocols gironins publicats els darrers quaranta anys, amb les corresponents referències bibliogràfiques (19-34). — J. P. E. [22.190]

Elvis MALLORQUÍ, *Fons per a una història global del món rural: pergamins, capbreus, registres episcopals i llibres notariais*, dins «Notarial Arxius», 159-170.

L'autor es proposa «exposar les possibilitats que ofereix... l'anàlisi conjunta i el creuament de dades entre uns registres notariais concrets... amb els pergamins d'aquesta zona del segle XIII, amb els capbreus senyorials i amb les notícies dels capbreus senyorials» (159); exposa les possibilitats concretes de cada un dels fons en relació als pobles de Cruïlles i Monells els tres primers decenniis del segle XIV (159-162). L'apèndix consigna les informacions reals que proporciona cada un dels dits fons (162-166) i les ubica en els quatre mapes finals (167-170). — J. P. E. [22.191]

Christian GUILLERÉ et Anthony PINTO, *Bilan des recherches sur le notariat géronais (XIIIè-XVè siècles)*, dins «Notarial Arxius», 35-69.

Els autors comencen recordant la creixença de la vàlua dels fons notariais per a l'estudi del passat durant la segona meitat del segle XX, gràcies a congressos internacionals o a d'altres de catalans. Una primera part de l'estudi presenta els fons en l'arc de la Mediterrània Nordoccidental, dins el qual els arxius notariais catalans, Perpinyà inclòs, i Girona en particular no fan pas cap mal paper, com tampoc els estudis que han permès (36-40); quant a la tipologia dels actes notariais, ultra els enregistrats en registres genèrics, anarn sorgint els especialitzats en censals i violaris, els capbreus, els de préstecs i d'albarans i els d'administració pública [com els *Llibres de la cort dels batlles*] (41-42). L'apartat segon comença recordant els gironins pioners en l'estudi dels manuals notariais, de Julià de Chía a Enric Mirambllell passant per Josep Pella i Forgas, Francesc Monsalvatge, Lluís Batlle i Prats i Santiago Sobrequés i Vidal, que s'han ocupat sobretot de temàtica econòmicosocial de ciutat i comarca: préstec de diners, venda a espera, creació de censals i violaris; aquesta mateixa temàtica en tant que protagonitzada pels jueus, i la que afecta la ruralia, amb els capbreus i els problemes de la remença, el comerç nacional i internacional, també per mar, i el creixement de la ciutat en tant que reflectida en els manuals notariais (43-52). El darrer apartat mira els estudis futurs: proseguir l'estudi de temes demogràfics amb l'ajut dels testaments, socialització de la medicina amb els hospitals, prosopografies també familiars; i emprendre estudis nous, com la socialització de la cultura, els coneixements científics i tècnics com a tals, l'explotació dels recursos naturals, la mobilitat social (52-58). Les notes al text ofereixen considerable informació bibliogràfica (60-69). — J. P. E. [22.192]

Eduard SERRA VALENTÍ, *Processos per incontinència, concubinatge i abusos en l'Arxiu Diocesà de Girona. (I. Processos medievals, 1319- 1360. Processos moderns, 1548-1629)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XLVIII (2007), 83-124.

Recordada la distinció entre clergues d'ordes majors, obligats al celibat, i d'ordes manors, alguns dels quals eren casats, l'autor presenta vuit processos a càrrec de clergues de mitjan segle XIV, i quatre dels segles XVI-XVII, transcriu sencer el de sodomia contra Joan Pons, de Cahors; són transcrits fragments de declaracions testificals i el suplicatori al bisbe Berenguer de Cruïlles d'una dona seduïda, on es conserva l' anotació del bisbe donant instruccions per al procés. — J. de P. [22.193]

Josep MATAS i BALAGUER (dir.), *La Comissió de Monuments Històrics i Artístics de la Província de Girona (1844-1981). Catàleg del fons documental* (Col·lecció Guies, Inventaris i Catàlegs. Catàlegs, 2), Barcelona, Departament de Cultura 2006, 274 pp.

Tot i que l'esmentada Comissió es manifestés incompetent en el camp de biblioteques i arxius (26), ja el 1870 publicava la monografia d'Enric Claudi Girbal, *Los judíos en Gerona...*, que recau en el nostre camp, i el primer objecte de la secció de biblioteca (O2.04) és un capbreu d'entorn el 1500 de Riudellots de la Selva (197) i tota la secció d'adquisicions (O3.03) és rica d'inscripcions antigues en llengües diverses (218-240). — J. P. E. [22.194]

Borja VILALLONGA, *El patrimoni científic de l'institut Jaume Vicens Vives de Girona: una aproximació històrica*, dins «Actes Ciència i Ensenyament», 137-143.

Segons l'inventari del 1861, la biblioteca d'aquell institut [segurament la de l'antic Convent de Caputxins, on l'Institut era ubicat: 141] comptava amb 8.008 exemplars, entre els quals hi havia 128 manuscrits i 102 incunables; també la «Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón», de Pròsper de Bofarull i Mascaró; i els tres volums del *Cours complet de mathématiques* de l'abbé J. Sauri, de París 1774 (140). — J. P. E. [22.195]

ITALIA

Giovanna LAZZI, Lapo MELANI, Gabriella POMARO, Paola SEMOLI, Patrizia STROPPACCI, con la collaborazione di Lisa FRATINI, *I manoscritti medievali della Biblioteca della Città di Arezzo* (Biblioteche e Archivi, 13. Manoscritti Medievali della Toscana, 4), Tavernuzze - Impruneta (Firenze), Regione Toscana - SISMEL 2003, XX i 136 pp. i VIII i CXVI làmines.

El ms. 46 conté una còpia de darreries del segle XIII de sant Ramon de Penyafort, *Summa de casibus paenitentiae* (57 i làmina LX, del f. 33v: *De qualitate ordinandorum*); el ms. 79, ff. 20a-23d conté còpia del *De formalitatibus*, de Petrus Thomae, del 1466 (79 i làmina LXXXV, del f. 16r). — J. P. E. [22.196]

I manoscritti datati del Fondo Acquisti e Doni e dei Fondi Minori della Biblioteca Medicea Laurenziana di Firenze, a cura di Lisa FRATINI e Stefano ZAMPONI (Manoscritti datati d'Italia, 12), Firenze, SISMEL - Edizioni del Galluzzo 2004, X, 134 pp. i 144 làmines.

El volum de la sèrie Acquisti e Doni 352, conté l'espúria *Ars operativa magistri Raimundi {Lulli}...*, copiada per Michael de Viena el 1432, encara que de fet sembla de darreries del segle XV (90). — J. P. E. [22.197]

I manoscritti datati della provincia di Forlì-Cesena, a cura di Paola ERRANI e Marco PALMA con il contributo di Davide GUOLA, Arturo MENGHI SARTORIO, Daniela SAVOIA, Vanni TESEI, Paolo ZANFINI (Manoscritti datati d'Italia, 13), Firenze, SISMEL- Edizioni del Galluzzo 2006, X i 132 pp. i 115 làmines.

A Cesena, Biblioteca Malatestiana, Piana, 3.153, hi ha còpia del *Manipulus curatorum*, de Guiu de Montroquer, copiat el 1438 per Iohannes Saedze, Tornacensis (Tournay, Belgica) (78-79: reproducció de pàgina, f. 2v, làmina 19). — J. P. E. [22.198]

Elisabetta LO CASCIO, *La biblioteca del monastero di Santa Maria Nuova di Monreale nel secolo XVI* (Vat. lat. 11269), dins «Miscellanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae» (Studi e Testi, 433), Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana 2006, 119-166.

Aquella biblioteca posseïa obres d'Antoni Andreu, de Josep Anglès, de Jeroni Lloret, de Jaume Peres de València, de sant Ramon de Penyafort i de Ramon Sibiuda. — J. P. E. [22.199]

Silvio BERNARDINELLO, *Catalogo dei codici della Biblioteca capitolare di Padova. In appendice gli incunaboli con aggiunte manoscritte*. I. (Fonti e Ricerche di Storia Ecclesiastica Padovana, XXXII), Padova, Istituto per la Storia Ecclesiastica Padovana 2007, XC i 720 pp. II. 721-1380.

D'entre una considerable quantitat de volums litúrgics o de dret, sobretot canònic, trobem els següents texts que entren en el nostre anuari: ms. A.2, f. 121: Calixt III, *Noverint universi* (6); A.23, Calixt III, *Inter divine* (45); A.39, ff. 104-117: Ramon Llull, *Liber Apostrophe. De articulis...* (75); Calixt III, *Ad Ludovicum, SS. Quatuor Coronatorum cardinalem* (327); B.38, Raimundi Lulli, *Ars demonstrativa. De quinque sapientibus; Compendium artis demonstrative inter spuria* lulliana (239-242); B.64, f. 194: Alexandri VI, *Regulae Cancellariae apostolicae* (308); C.34: *Litterae Benedicti XIII ad Gregorium XII et Gregorii ad Benedictum a.* 1407 (386-390); C.79, Raimundi Lulli, *Liber de praedestinatione et libero arbitrio*, procedent de Santa Giustina de Pàdua (484-485). Els volums A.24 i A.25 (I, 45-49), escrits entorn el 1440, foren copiats per a Pere Roís de Corella, ardiaca de Xàtiva a la Seu de València: féu posar el seu escut en la corresponent pàgina inicial de cada un dels dos manuscrits, reproduïdes en la secció de Tavole, del vol. II (làmines II i 1b). — J. P. E. [22.200]

Alfredo SERRAI, *La biblioteca di Aldo Manuzio il Giovane* (Biblioteche Private), Milano, Edizioni Sylvestre Bonnard 2007, 608 pp.

Contemporani de la segona meitat del segle XVI, en morir a Roma el 1597 deixava una gran biblioteca, que ens interessa per saber quins autors nostres seguien saltant enllà de les fronteres i atraïent l'atenció d'un dels grans humanistes d'aquell primer segle modern: hi són presents en qualitat d'autors o de temes, els següents: Antoni Agostí (487), Albó, Yosef (488), el rei Alfons IV Trastámara (488, 480), Ferran I i Ferran II (490, 491), Arnau de Vilanova (491), Ausias March (492 i 538), Lluís Bertran i Eixarch, s., Beuter, Pere (497), Borja, Francisc de, s. (498), Cendrat, Jaume (505); Esteve, Josep (515), Gómez Miedes, Bernadí (508, 525), Factor i Estanyà, Pere Nicolau (= Nicolau Factor: 516); Ferrer, Vicent (518, 576), Gariteus (Garret), Johannes (522), Jaume I (523), Margarit i Moles, Joan (530), Jorba, Dionís Jeroni, Antist, Vicent Justinià (531), Llot de Ribera, Miquel; Llull, Ramon (535) Marés, Tomàs (? 538), Miquel Tomàs Taxaquet (541), Monllor, Joan Bta., Munyòs, Jeroni (543), Nunyes, Pere Joan (545), Oliver, Pere Joan (546); Palmireno, Joan Llorenç (547), Pérez de Valdivia, Diego (549), Penyafort, Ramon de, s. (554), Sabunde, Ramon de (558), Sempere, Andreu (561), Tarafa, Francisc (564), Torrella, Gaspar; Torrella, Joan (566), Vileta, Lluís Joan; i Vives, Joan Lluís (571). — J. P. E. [22.201]

LLEIDA

Francisc FITÉ, *Els repertoris romànics del Museu de Lleida Diocesà i Comarcal*, dins «Lambard. Estudis d'art medieval», XVIII (2005-2006), 23-46.

Descripció historicoartística dels principals objectes d'aquell museu (les peces d'escacs àrabs, les imatges romàniques, els Sants Crists, les Mareddedús, la pintura romànica i les peces

de metall: 25- 42), enmig de la qual trobem la notícia que també s'hi conserven «vuit fragments de llibres litúrgics dels segles XII-XIII» (24). — J. P. E. [22.202

Francesca ESPAÑOL BERTRAN, *La portalada romànica de Santa Maria de Covet i el sarcòfag romà d'Àger a través d'uns dibuixos de la Real Academia de la Historia*, dins «Lambard. Estudis d'art medieval», XVIII (2005-2006), 87-96.

Els dos dibuixos indicats, ací reproduïts (89-90 i 95) i datats d'entorn el 1800; són de la mateixa mà, i les anotacions són en llengua catalana, qui sap si de Joan Mercader, canonge d'Àger, del qual Jaume Villanueva fa constar que el 1780 hauria fet el dibuix del sarcòfag; en la segona meitat del segle XVIII també n'escriviren Jaume Caresmar i Francisco de Zamora; també els podria haver fet arribar a Madrid Feliu Torres Amat (91-93); abans del 1832 se n'havia servit Agustín Ceán Bermúdez. — J. P. E. [22.203

MALLORCA

María Auxiliadora BARRIOS RODRÍGUEZ, *Antonio Maura, director de la Real Academia Española*, dins «Boletín de la Real Academia Española», LXXXVI (2006), 193-240.

Per un detall de la seva actuació com a primer ministre, coneguda per l'Archivo Maura, 321/49 i 322/3, entra el polític mallorquí en aquesta secció: el director del aleshores Archivo Regional de Mallorca, recorregué a ell a fi que el *Còdex dels Reis* no isqués de l'illa i Maura ho evità (209, nota 44). — J. P. E. [22.204

Antònia JUAN VICENS, *Noves dades sobre un lapiscida basc: Joan dez Payti (1504)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 239-248.

Recordades les notícies conegudes fins ara entorn el dit picapedrer, s'hi ha d'afegir el seu testament, conservat a Palma de Mallorca, ARM, *Protocols*, T-859, ací transcrit (245-247); hi havia alguns objectes lliurats al difunt el penyora per diners prestats per aquest. — J. P. E. [22.205

Margalida BERNAT I ROCA, *Una possible pedra armera d'origen gremial*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 63 (2007), 399-408.

La desamortització del 1835 dispersà els arxius dels gremis mallorquins i ara llur documentació no perduda es troba repartida entre l'ARM, l'AMP, l'ADM i l'ACM «sense comptar la que es pugui trobar en mans privades» (400, nota 4). La pedra armera, amb una àguila coronada d'un sol cap, anterior a l'emperador Carles que concedí àguila imperial de dos caps, respondria a la descripció de les ordinacions per al gremi dels teixidors de lli, del 1437, ara a l'ARM, *Suplicacions* 35 (403, nota 14), perquè no coincideix amb els emblemes d'altres gremis (403-408). — J. P. E. [22.206

Vicenç M. ROSSELLÓ I VERGER, *La col·lecció de cartes i atles portolans de la Fundació Bartomeu March*, dins VIII Trobada d'Història Ciència i Tècnica, 57-74.

Del segle XIV al XVI, Mallorca o els mallorquins foren els principals productors de cartes i atles portolans, que precisaren les distàncies marítimes, tretze dels quals es conserven a París, Bibliothèque Nationale, i quatre al Museu Marítim de Barcelona (també quatre a Florència, AS; Londres, BL; i Nova York, HS). A Mallorca, ultra un fragment inacabat de portolà o carta

conservat a l'AHM, hi ha una carta nàutica a la Biblioteca de Can Vivot i un portolà de quatre fulls en la particular de Gabriel Alomar, però la col·lecció més nombrosa és la de la biblioteca Bartomeu March, que posseeix «deu documents i tres exemplars» (58). Són successivament presentats els exemplars següents: de Benincasas, Gratosus, Venècia 1468; de Rusus Jacobus, 1535, Messina; de Pruners, Mateu, 1561, Mallorca; d'Olives, Jaume, 1564, Nàpols; d'Olives, Jaume, 1571, Barcelona; d'Oliva, Johannes, 1582, Messina; Oliva, Johannes 1614, Messina; Oliva, Johannes 1620, Lioran; Pruners, Miquel, ca. 1640, Mallorca; i Cavallini, Giovanni Battista, 1641, Liorna (61-69). Hi ha bibliografia (70) i reproducció fotogràfica de quatre cartes (71-74). — J. P. E. [22.207]

MONTSERRAT

Ferran SABATÉ I CASELLAS, *L'hemeroteca mèdica de la Biblioteca del Monestir de Montserrat*, dins «Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència», XLVIII (2007), 31-37.

Encara que no es tracti de revistes, som informats que la biblioteca monàstica posseeix «alguns incunables i manuscrits de temàtica mèdica o terapèutica»; i una revista de medicina del segle XVIII, les «Memorias de la Real Academia Médico-Práctica de la Ciudad de Barcelona», del 1798 (35). — J. P. E. [22.208]

PERPINYÀ

Denis FONTAINE, Christine LANGÉ, *Présentation des fonds de notaires conservés aux Archives Départementales des Pyrénées Orientales*, dins «Notarial Arxius», 265-274.

El fons notarial del dit arxiu compta 25.600 unitats que ocupen 1750 metres lineals, la primera de les quals data del 1187 a Vilafranca de Conflent; els de Perpinyà ho són del 1260 ençà; resumida la història del notariat en el comtat de Rosselló, és també resumida la forma de transmissió dels registres fins a l'arxiu actual, on la secció notarial fou configurada per Julien-Bernard Alart (265-268); des del punt de vista de la jerarquia dels manuals, aquests són aplegats en borradors, manuals, nòtules i cedes, i des del contingut poden contenir documentació monogràfica com els capbreus o els llibres de cort (269-270), l'arxiu disposa d'instruments de recerca (271). — J. P. E. [22.209]

C. LANGÉ, *Pyrénées Orientales*, [Chronique des archives. Année 2005. Notices rassemblées par Sylvie Caucanas], dins «Annales du Midi», 119 (2007), 115-116.

Aquell any ingressaren als ADPO nou pergamins de famílies d'entorn Prades (segles XIV-XVII) i un registre d'un notari de Prats de Molló (XVII). — J. P. E. [22.210]

POBLET

Josep TORNÉ I CUBELLS, *Catàleg de pergamins de l'actual arxiu del Monestir de Poblet*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVI (2007), 7-282.

En el títol acabat de transcriure el mot bàsic és 'actual' perquè exclou del present catàleg els pergamins pertanyents a l'antic arxiu del monestir de Poblet (l'anterior al 1835), que, com

tothom sap, segueixen segrestats a Madrid, AHN, fora dels que, pels camins que siguin, han entrat en l'actual i són indicats en la nota 1 de la pàgina 7. Els seus quatre-cents quatre documents formen un conjunt d'al·luvió, resultat de l'interès del senyor Eduard Toda i Güell els quaranta primers anys del segle XX i de la comunitat cistercenca des d'entorn el 1945 fins ara, conjunt en el qual s'han acollit un bon nombre de peces de l'antic arxiu aragonès de Trasobares i un nombre més curt de Santes Creus, de Veruela i de Scala Dei, tal com fa constar la citada nota. De cada un dels pergamins, l'actual catàleg, després del nombre que li correspon en el conjunt, fa constar el contingut en forma de regest, l'escatocol original, la llengua i les mides, el nom de l'escrivà o notari, indicacions sobre l'estat de conservació i al final topònims i antropònims als quals el contingut fa referència. S'afegeixen al final un *Fascicle del cartulari de l'hospital de pobres de Poblet: 13 documents* posteriors al 1224, i onze documents més, tots els quals (12) consten de més d'un full en forma de quaderns o llibres, datats entre el 1419 i el 1718 (216-232). Hi ha taula d'antropònims (233-282). — J. P. E. [22.211]

PUIGCERDÀ

Fons processals antics (1338-1835), Puigcerdà, Arxiu Comarcal de la Cerdanya, 2005.

Presentació-inventari dels processos conservats en el dit AHC corresponents als anys indicats en el títol, només coneguda per referència. — J. P. E. [22.212]

REUS

Marc FERRAN, *El fons documental de l'IMMR*, dins «Informatiu Museus. Revista de recerca i de divulgació cultural dels Museus de Reus», III/36 (febrer de 2007), 14-17.

L'institut Municipal de Museus de Reus, ultra els objectes propis, conserva també un fons de texts i documents de procedència municipal (14/II), entre els quals destaca el *Missal de Reus* escrit sobre pergamí i il·luminat, segles abans destinat a la capella de la Casa de la Vila; és descrit per Josefina Planas i Badenas (15-17), que presenta les seves diverses parts, i recorda que els estudiosos que se n'han ocupat l'han datat de la segona meitat del segle XIV. — J. P. E. [22.213]

Ezequiel GORT, *L'arxiu del Brugar el 1743*, dins «Butlletí informatiu de l'Arxiu Municipal de Reus», núm. 13 (hivern 2006), 6-9.

Aquestes pàgines són un aplec de dades sobre el lloc tarragoní del Brugar des del 1157, d'establiments de terres i de nomenaments de batlles, seguit de les informacions en els *Fogatges* o de les *Ordinacions* del 1362 sobre repartiment d'aigua entre el Brugar i Constantí; la informació relativa a l'arxiu d'aquell comú, de Reus, Arxiu Històric Municipal, consta en una acta de lliurament de llibres i plecs de documentació administrativa als regidors del Comú del Brugar el 1743, completada amb una nota de darreries del s. XVIII sobre documents d'aquell segle. Hi ha fotocòpia d'una pàgina de comptes (8). — J. P. E. [22.214]

RIPOLL

Eudald GRAELLS (†), *Arxiu-Museu de Ripoll*, dins «Arxius de Catalunya», 8, 241-260.

A partir d'allò que es pogué salvar de l'arxiu de la Comunitat de Domers i Preveres de Sant Pere de Ripoll, completat amb documentació d'altres procedències (Monestir, parròquies de Ripoll i contrada, fons patrimonials), fou possible a l'autor de donar continuïtat a un conjunt, que es reflecteix en al present inventari, la primera part del qual correspon a la dita Comunitat, amb sèries nombroses corresponents als diversos aspectes de la vida d'un col·lectiu eclesiàstic (244-259), en part vists a través de les anotacions dels notaris Pont de la Comunitat (245 i 248). Tota una secció és dedicada a dues bales de documents del segle XVIII del Monestir, salvades i donades per un anònim (251-252). La terça aplega documents patrimonials: Solanell, Portusach, Raguier, Vives, Jordana, Ylla, Maidéu (252-253). La quarta és formada pels arxius de petites parròquies antigues de la contrada (Llaers, Saltor, Puig-rodon, Tenes), salvats el 1936, sense que hi manqui algun registre de la parròquia de Ripoll (253-257). Hi ha tota una secció de documents en pergamí (258-259). — J. P. E. [22.215]

RODA D'ISÀVENA

Miquel dels Sants GROS I PUJOL, *Inventari de la biblioteca de la catedral de Roda d'Isàvena*, dins «Revista Catalana de Teologia», XXXII (2007), 339-356.

Ja en la dotàlia de la primera catedral de Roda de Ribagorça, del 957, consta el lliurament dels tres llibres litúrgics bàsics, «missale, lectionario atque antiphonario». Les accessions posteriors són documentades en aquestes pàgines. — J. P. E. [22.216]

SANTA COLOMA DE FARNERS

Xavier PÉREZ I GÓMEZ, *Arxiu Històric Comarcal de la Selva*, dins «Arxius de Catalunya», 8, 113-138.

Només un municipi representat en aquest AHC hi posseeix documentació anterior al segle XIX, el d'Osor/1701 (119 i 126); té, en canvi, alguns fons patrimonials: Requesens, de Salitja/1204; Prat, de Santa Coloma/1252; Vinyes, Celler de Ter/1262 Puig, l'Esparra/1301; Renau, Gualba/1329; Cubias, Santa Coloma/1592; Burcet, Blanes/1605; Boades, l'Esparra/1617; Rosquellas, Hostalric/1728; Capdevila/Santa Coloma/1736; Torra, Santa Coloma/1742 (121). Hi ha protocols notariais a Anglès, Arbúcies i Sant Hilari Sacalm/1800; Blanes/1798 (i Marina/1793); Lloret de Mar/1738; Tossa de Mar/1762 (i Marina/1777); Vidreres/1795 (127-128). Hi ha set pergamins/1543 (133) i deu volums manuscrits: tres llevadors de rendes/1390; 1736; i 1736-1737; el *Llibre del Sant Hospital dels pobres de Jesuchrist de la vila de Blanes*/1738; i quatre antifonaris del convent franciscà de Bellver, Santa Coloma de Farners/XVIII (133-134); un capbreu del duc de Medinaceli per a Palafolls/1792; hi ha quatre altres fons patrimonials/1344, 1420, s. XVI (135) i bibliografia (137-138). — J. P. E. [22.217]

SERRATEIX-SOLSONA

Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, *Una recensió del segle XI de les Homilies sobre les epístoles estivals de l'homiliari dit de Luculent(us), testimoniada en els homiliaris de l'ofici del monestir de Serrateix i de la Canònica de Solsona*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XV (2007), 273-304.

L'autor descriu els antics fulls de guarda d'un *Llibre de prima* del monestir de Serrateix, ara conservats a Copenhague, les restes de dos bifolis d'un leccionari de Serrateix, ara a l'Arxiu Dio-

cesà de Solsona, un fragment d'homiliari de la canònica de Solsona i uns folis del breviari de la canònica de Solsona imprès l'any 1514. Característica comuna d'aquest material heterogeni són els fragments de les homilies sobre les epístoles dominicals estivals. L'estudi i edició dels fragments evidencia que es tracta d'una recensió de l'homiliari carolingi de Luculentius, de la qual fins ara només era coneguda la del ms. de París, BN lat. 3829. La recensió de Serrateix-Solsona conté algunes singularitats, que no permeten, però, de «saber de cert si es tracta només d'una recensió ocasional de Luculentius, realitzada pel compilador de la sèrie d'homilies sobre les epístoles estivals, o bé si, per contra, ha estat manllevada a una recensió total o parcial pre-existent de l'homiliari de Luculentius» (285). Prenent com a base el breviari de Solsona del 1514, l'autor edita l'homiliari estival amb les variants dels fragments. — J. de P. [22.218]

LA SEU D'URGELL

Benigne MARQUÈS, *La versió catalana de l'Ètica a Nicòmac d'Aristòtil en un manuscrit d'Urgell*, dins «Urgellia», XVI (2006-2007), 551-568.

L'actual ms. 2 de l'AD del bisbat d'Urgell, còpia fragmentària del *Llibre del tresor* de Brunetto Latini en català, és ací descrit: la traducció presenta variants en relació a la de Guillem Copons (554-557 i 562 i 564), però, en canvi, és paral·lela a la que es troba a Vic, Museu Episcopal, ms. 232, tal com demostra el text a doble columna dels respectius capítols segon i darrer (561-564); les pàgines 565-568 ofereixen reproducció fotogràfica de pàgines tant del manuscrit d'Urgell com del de Vic. — J. P. E. [22.219]

Gemma AVENOZA VERA, *'Decidle al caballero'. Una nueva versión de un villancico del 'Cancionero de Uppsala'*, dins «Studi Bertolucci Pizzorusso», 91-105.

La nova versió de la dita nadala es troba en els folis finals del manuscrit que conté la traducció catalana de Brunetto Latini (vegeu resum anterior), de l'AD Seu d'Urgell. — J. P. E. [22.220]

Enric MOLINÉ, *Els llibres de Francesc Sallés sobre el capítol d'Urgell (1708-1728)*, dins «Urgellia», XVI (2006-2007), 675-709.

Vigatà, nebot de l'ardiaca de Berga en el capítol d'Urgell, del qual ell obtingué la coadjutoria, entrant així en el dit capítol ja el 1707, on fou ardiaca de Berga el 1732 i 'arxiver d'escriptures' entre el 1734 i el 1738, en què morí (675-679). L'ACU conserva d'ell dos volums d'*Index de Conclusiones Capitulars*, cinc de *Recopilacions i còpies de documents*, un de *Dictàmens jurídics*, quatre d'*Organització del capítol* i dos de *Consuetes* (679-680), cada un dels quals eds resumit el contigut (680-696). L'autor dona resum numèric de les anotacions copiades en els índexs de conclusions o resolucions capitulars (697-698) i la secció d'*Officis y comissions se m'han donat des de 11 maig 1708 especials y de estimació y honra*, del volum segon de l'*Organització del capítol*; les dues darreres pàgines ofereixen reproduccions manuscrites (708-709). — J. P. E. [22.221]

TARRAGONA

Romà ESCALAS, *Dues cançons polifòniques del segle XV a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, dins «Revista Catalana de Musicologia», III (2005 [2007]), 35-43.

Entre la documentació de Sant Martí de Maldà (ara de Riucorb) hi ha dos folis escadussers, inicialment procedents de cançoners i després de les cobertes de registres parroquials, ara identificats per A i B; tant notació com text són escrits damunt pentagrames impresos, de mà del mateix copista en la cort aragonesa de Nàpols; la cançó A, *Aun gusto del mal estrangno*, atribuïda a Johannes Cornago, també es troba amb variants al *Cançoner musical de Montecassino*, ms. 871 (38- 40); la cançó B, *Madame belas*, potser de Josquin Des Prés; els text d'ambdues cançons són ací transcrits (40-43). — J. P. E. [22.222]

M. Elena VIRGILI BERTRAN, *La Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona, més de cent anys al servei dels ciutadans*, dins «Misc. Recasens», 77-83.

Encara que la majoria dels fons són moderns, algun dels llegats (p. e., Gramunt), pot contenir fons anteriors al segle XIX; d'un (Llegat Babot, de Carles Babot i Boixeda), l'autora en destaca que conté «manuscrits i llibres des del segle XVI fins a l'actualitat» (79). — J. P. E. [22.223]

Josep M. RECASENS I COMES, *La fundació de Tarragona a la historiografia*, Tarragona, Centre d'estudis històrics i socials «Guillem Oliver», 2007, 246 pp.

Títol només coengut per referència. — J. P. E. [22.224]

TERRASSA

Josep M. GREGORI I CIFRÉ, *Inventaris dels fons musicals de Catalunya. Volum 1: Fons de la catedral-basilica del Sant Esperit de Terrassa* (Col·lecció arxius i documents. Eines de recerca, 2), Barcelona, Conselleria de Cultura 2007, 366 pp.

El volum s'enceta amb unes pàgines del prof. Francesc Bonastre i Bertran, que resumeixen els estudis d'història musical catalana de la Renaixença ençà, on destaca la col·laboració de l'Orfeó Català i la personalitat d'Higini Anglès, pioner amb el seu treball i publicacions a la Biblioteca de Catalunya, a l'Institut Español de Musicología i en el Pontificio Istituto di Musica Sacra, treball continuat pels seus deixebles (VII-XI). Tot i que els mestres de capella-organistes del Sant Esperit de Terrassa formen una nissaga, que comença el 1656 (XV- XVI), per culpa de guerres i revoltes el fons musical només conserva «unes poques obres de finals del XVIII» (XIII), a les quals s'han d'afegir aquelles peces d'època barroca que seguiren essent transcrites fins al segle XIX (XXI). Per això, en el cos del volum, inventari de peces disposades per ordre alfabètic d'autors, en compareixen poques d'anteriors al segle XIX, com és ara les dues de Jaume Balius i Vila, de darreries del segle XVIII (32); Francesc Queralt, contemporani (322); afegim-hi còpies del *Gaude, Virgo, Mater Christi...*, del segle XVIII (404-405), dels *Goigs del Roser* (*Vostres goigs amb gran plaer...*), himnes medievals (*Ave, maris stella...*, *Iste confessor* (412), *Vexilla Regis*, *Pange lingua* (415), i d'altres de semblants en les darreres pàgines, on també trobem exemplars de llibres litúrgics manuscrits medievals (529-537). Hi ha taules d'autors (547-551), genèrica de temes (553-559) i de títols o literari (561- 566). — J. P. E. [22.225]

VAL D'ARAN

ARCHIU GENERAU D'ARAN, *Drets e privilegis dera Val d'Aran*, [Vielha], Conselh Generau d'Aran 2007, 38 pp.

Transcripció ,copia literal deth manuscrit' (9), signada per Maria Pau Gómez Ferrer, del *Índex dels Privilegis que sas Magestats Cathòlicas han concedit a la Vall de Aran*, començat en català per un arxiver anònim l'any 1708 i continuat per d'altres fins al final del segle XVIII; cada un dels privilegis és reduït a regest pel dit arxiver i quan s'ha conservat l'original n'és donada ara referència arxivística dins l'Archiu Generau d'Aran, *Conselh Generau*, amb indicació de si és original o còpia, de si és escrit damunt pergami o paper, i de possibles edicions. Hi ha reproduccions fotogràfiques de pergamins sencers o de fragments textuais. — J. P. E. [22.226]

VALLS

Josep M. GRAU PUJOL, *La col·lecció de documents sòlts de les notaries del districte de Montblanc conservada a Valls*, dins «Aplec de Treballs. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà», 25 (2007), 204-210.

Entren en el nostre camp dos documents de notaris de Montblanc: uns capítols matrimoniais del 1452 i dues vendes, una del comú de Pira en la que signen dinou caps de casa, del 1742, i una de particular de Montblanc, 1791 (204-205); un de Santa Coloma de Queralt, fragment d'un capbreu, amb onze confessions de senyoriu, 1594; i dos de notaris de Sarraí, creacions de censals els anys 1782 i 1790 (208). — J. P. E. [22.227]

VIC

Miquel dels Sants GROS I PUJOL, *El Pontifical Romà de Vic - Vic, Arx. Cap., ms. 103 (XCIII)*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana», XV (2007), 187-272.

La primera part del treball resumeix l'estat dels estudis sobre el ms. objecte d'estudi. L'autor el descriu, rectifica una datació que li havia donat anteriorment i el situa entorn mitjan segle XI. Fa la hipòtesi que el copià un monjo ripollès, probablement a Vic, on pogué disposar dels ,libelli' romans adequats. Segueix l'índex del contingut del manuscrit, seguit d'un comentari sobre els diversos blocs de textos que conté: benedicció episcopal, benedicció d'esglésies, ritus monàstics, reconciliació d'esglésies, benedicció de campanes, ritus penitencials, ordenació de ministres sagrats, benedicció d'un abat, ordes sagrats, benedicció dels santa olis, ritus del Divendres i del Dissabte Sants, ritus matrimonials, ritus d'unció dels malalts, consagració d'ara portàtil, reconciliació d'heretges, apòstates, jueus i pagans, benedicció del crisma i del bàlsam, de les tovalles d'altar i salutació del crisma. Les fonts són romanes i el Pontifical de Vic té tirada vers el pontifical romà del segle XII, sense identificar-s'hi mai del tot. Alguns textos presenten detalls d'origen narbonès i provençal (Arle). La tercera part consisteix en l'edició del text del manuscrit, amb indicació de fonts i amb l'índex corresponent de peces que conté el Pontifical. El Pontifical de Vic 104 (CV), és un testimoni de la penetració dels ritus romans en la seva versió romanogermànica allà on abans de l'any 800 havia senyorejat la litúrgia hispànica. — J. de P. [22.228]

SIGLES O ABREVIATURES EMPRADES EN LES ANTERIORS NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- «Actes Ciència i Ensenyament» = «Actes de la Segona Jornada sobre la Història de la Ciència i l'Ensenyament Antoni Quintana i Martí». Barcelona, 19 de novembre de 2005. Coordinació: Pere GRAUPÍ VILUMARA, M. Rosa MASSA ESTEVE, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2007, 160 pp.
- «Arxius de Catalunya, 8» = *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, 8, 8, Xavier PEDRALS I COSTA i vuit d'altres (Col·lecció Arxius i Documents, 8), Barcelona, Subdirecció General d'Arxius 2007, 296 pp.
- Congrés Paisatge = «Actes del Congrés: El paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa», vol. II («Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 2007).
- Crestatx = *Història i actualitat del santuari de Crestatx en el centenari de la seva reforma (1906/7-2006/7)*. Actes de la diada d'estudis de Crestatx, celebrada el 16 de desembre de 2006, Sa Pobla, Obra Cultural Balear i Parròquia de Crestatx 2007, 2007, 152 pp.
- Études Leroy = *Minorit  s juives, pouvoirs, littérature politique en péninsule ibérique, France et Italie au Moyen   ge*. Études offertes    Béatrice Leroy. Textes r  unis par Jean-Pierre BARRAQUÉ et Véronique LAMAZON-DUPLAN. Préface de Michel ZIMMERMANN, Biarritz, Atlantica 2006, 528 pp.
- Hiberia - Italia = *Iberia - Italia / Italia - Hiberia*. Convegno Internazionale di Epigrafia e Storia Antica. Gargnano - Brescia (28-30 aprile 2005), a cura di Antonio SARTORI e Alfredo VALVO (Acta et Studia, 2), Milano, Cisalpino 2006, X i 478 pp.
- Misc. Lourie = *Jews, Muslims and Christians In and Around the Crown of Aragon*. Essays in Honour of Professor Elena Lourie. Edited by Harvey J. HAMES (The Medieval Mediterranean. Peoples, Economies and Cultures, 400-1500, 52), Leiden-Boston, Brill 2004, X i 362 pp.
- Misc. Recasens = *L'home i l'historiador. Miscel  nia en homenatge a Josep M. Recasens i Comes. Estudis històrics*. Manel GÜELL, Salvador J. ROVIRA i GÓMEZ (editors). Tarragona, Port de Tarragona. Autoritat Portuària de Tarragona 2007, 368 pp.
- Notarial Arxius = *Documentació notarial i arxius. Els fons notarials com a eina per a la recerca hist  rica*. Jornades celebrades els dies 5 i 6 d'octubre de 2006 a l'Arxiu Històric de Girona, Barcelona i Girona, Subdirecc   General d'Arxius i Arxiu Històric de Girona, 310 pp.
- Praedicatores, Inquisitores, II* = *Praedicatores, Inquisitores - II. Los Dominicos y la Inquisición en el mundo ibérico e hispanoamericano*. Actas del 2   Seminario Internacional sobre los Dominicos y la Inquisición. Sevilla, 3-6 de Marzo de 2004 (Dissertationes Historicae. Fasciculus XXXI), Arturo BERNAL PALACIOS (ed.), Roma, Istituto Storico Domenicano 2006, 874 pp.
- Studi Bertolucci Pizzorusso = «Studi di Filologia Romanza offerti a Valeria Bertolucci Pizzorusso», a cura di Pietro G. BELTRAMI, Maria Grazia CAPUSSO, Fabrizio CIGNI, Sergio VATERONI, Pisa, Pacini 2006, XXXIV i 1603 pp. en dos volums.
- Tretzè Col  loqui = *Actes del Tretzè Col  loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Universitat de Girona, 8-13 de setembre de 2003, a cura de Sadurní MARTÍ (coord.), Míriam CABRÉ, Francesc FELIU, Narcís IGLÉSIAS i David PRATS, I-II-III (Biblioteca Abat Oliva, 273, 274 i 276), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2006-2007, I: 416, 508 i 462 pp.; II: 508 pp.; III: (Literatura catalana fins al 1400), 464 pp.
- València-Roma = *De València a Roma a través dels Borja. Congrés commemoratiu del 500 Aniversari del any jubilar d'Alexandre VI (València, 23-26 de febrer de 2000)*. Paulino IRADIEL, José M. CRUSELLES (coords.), València, Conselleria de Cultura, Educació i Esport 2006, 15-41.
- VIII Trobada Ciència i Tècnica = *Actes de la VIII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*, Mallorca, 18, 19, 20 i 21 de novembre de 2004. Josep BATLLÓ ORTIZ, Jordi FERRAN BOLEDA, Mercè PIQUERAS CARRASCO, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2006, 57-74.